

Student: Fouad El-Hamdi

Promotor: Beatrice Zeltner

Academiejaar: 2012-2013

Bachelor in het Sociaal Werk: SCW

Maghrebijnse senioren & hun (vrije) tijd

*Een kwalitatief onderzoek naar de beleving van de 'oude dag' bij de
Maghrebijnse man te Gent*

Hogeschool Gent

Faculteit Mens & Welzijn

Opleiding Sociaal Werk

Campus Schoonmeersen I Gebouw A

Voskenslaan 362 I 9000 Gent

E. soag@hogent.be | W. <http://soag.hogent.be>

Student: Fouad El-Hamdi

Promotor: Beatrice Zeltner

Academiejaar: 2012-2013

Bachelor in het Sociaal Werk: SCW

Maghrebijnse senioren & hun (vrije) tijd

*Een kwalitatief onderzoek naar de beleving van de 'oude dag' bij de
Maghrebijnse man te Gent*

Hogeschool Gent

Faculteit Mens & Welzijn

Opleiding Sociaal Werk

Campus Schoonmeersen I Gebouw A

Voskenslaan 362 I 9000 Gent

E. soag@hogent.be | W. <http://soag.hogent.be>

Voorwoord

Deze bachelorproef is een afsluitstuk van mijn driejarige opleiding bachelor in het 'Sociaal Werk'. Het heeft veel tijd, energie en geduld gevergd maar het resultaat mag er zeker wezen.

Natuurlijk maak je een eindwerk niet alleen, dit is algemeen geweten. Hiermee wil ik dan ook iedereen bedanken. Ik bedank vooral mijn lieve mama, mijn zusjes en mijn vader voor elke seconde van hun aanwezigheid in mijn leven. Ik bedank alle Maghrebijnse senioren voor hun engagement, tijd en geduld tijdens de interviews. Ik bedank alle Zusters van Sint-Vincentius à Paulo te Deinze, die mij doorheen de drie jaren studies altijd met open armen hebben verwelkomd bij hun thuis, waar ik ongestoord kon studeren en werken aan mijn bachelorproef.

Ik bedank ook elke leerkracht(e) die mij heeft onderwezen, ik bedank elke docent(e) die mij heeft onderwezen. Ik bedank ook al mijn medestudenten voor hun aangename aanwezigheid doorheen de opleiding. Ik bedank eveneens mijn stageplaats VOEM-vzw Gent en mijn beide stagebegeleiders Nadia Srasra en Franck De Jonckheere voor de plaats en ruimte die ze me boden om te mogen bijleren en exploreren.

Ik bedank heel hard Siham Benmammar voor haar geduld, tijd en energie waarmee ze mijn bachelorproef heeft nagelezen en gecorrigeerd op gebied van taal.

Ik bedank eveneens Lamyaa Omar, Mayssa Sabili en Jonas van Daal voor hun hulp en tijd, om mijn bachelorproef te voorzien van een inhoudsopgave alsook voor de opmaak hiervan.

Ik sluit in het aller bijzonderste af met mijn promotor mevrouw Beatrice Zeltner. Niet alleen dank ik haar voor het opvolgen van mijn eindwerk, maar ook voor haar immens geduld, tijd, energie en kennis die ze aan mij heeft besteed. Samen en dankzij haar kon deze bachelorproef tot een goed einde gebracht worden.

Ik hoop dat dit werk een nuttig en een bruikbaar instrument mag zijn.

Ik hoop dan ook dat iedereen die dit eindwerk leest, even geboeid kan raken door dit onderwerp als ik zelf.

Vredesgroeten,

Fouad El-Hamdi

Inhoudsopgave

HOOFDSTUK 1: ONDERZOEKSOPZET	7
1.1. INLEIDING	7
1.2. AANLEIDING	7
1.3. PROBLEEMSTELLING & ONDERZOEKSVRAGEN.....	7
1.4. DOELSTELLING	8
1.5. OPBOUW VAN DE BACHELORPROEF	9
HOOFDSTUK 2: MAGHREBIJNSE SENIOREN IN GENT	11
2.1. BEGRIPSAFBAKENING.....	11
2.2. MIGRATIEGESCHIEDENIS	11
2.3. DEMOGRAFISCHE GEGEVENS VAN ETNISCH CULTURELE MINDERHEDEN IN GENT EN - MEER SPECIFIEK - VAN DE MAGHREBIJNSE BEVOLKING	13
2.3.1. AANTALLEN.....	14
2.3.2. SPREIDING OVER DE WIJKEN.....	15
2.3.3. LEEFTIJD	15
2.4. MAATSCHAPPELIJKE POSITIE	16
2.4.1. OPLEIDING	16
2.4.2. ARBEIDSLOOPBAAN.....	18
2.4.3. INKOMEN	18
2.4.4. WOONSITUATIE	18
2.4.5. GEZONDHEID	19
2.5. WAT BETEKENT OUDER WORDEN IN EEN VREEMD LAND?	20
2.5.1. HET TERUGKEERDILEMMA	21
2.5.2. HET ZORGDILEMMA	22
2.6. ISLAM IN HET LEVEN VAN DE MAGHREBIJNSE SENIOREN	22
2.7. BESLUIT	24
HOOFDSTUK 3: VERENIGINGSLEVEN VAN DE MAGHREBIJNSE GEMEENSCHAP IN GENT	25
3.1. HET ETNISCH-CULTUREEL MIDDENVELD	25
3.1.1. DE FEDERATIES	25
3.1.2. AGORA.....	26
3.1.3. VOEM-vzw	26
3.2. MOSKEEVERENINGINGEN	28
3.2.1. S.C.W. IN DE MOSKEE	28
3.2.2. MAGHREBIJNSE MOSKEEËN TE GENT	29
3.3. BESLUIT	30

HOOFDSTUK 4: VRIJE TIJD EN SENIOREN IN DE VLAAMSE SAMENLEVING	31
4.1. VRIJE TIJD: DEFINITIE.....	31
4.2. VRIJE TIJD & TIJDSBESTEDING ALGEMEEN BIJ 55-PLUSSERS.....	31
4.3. VRIJE TIJD & TIJDSBESTEDING BIJ MAGHREBIJNSE SENIOREN.....	32
4.4. AANBOD VRIJE TIJD STAD GENT & OCMW GENT	32
4.4.1. LOKAAL DIENSTENCENTRUM	33
4.4.2. CLUBHUIZEN VOOR SENIOREN	34
4.4.3. KNELPUNTEN ALGEMEEN	34
4.5. BESLUIT	35
HOOFDSTUK 5: INTERCULTURALITEIT	37
5.1. WAT IS INTERCULTURALITEIT	37
5.1.1. DOEL VAN INTERCULTURALISERING	37
5.2. INTERCULTURELE COMPETENTIES.....	37
5.2.1. WAT ZIJN INTERCULTURELE COMPETENTIES?	38
5.2.2. INTERCULTURELE COMMUNICATIE	39
5.2.3. HET TOPOI-MODEL.....	39
5.3. BESLUIT	44
HOOFDSTUK 6: ONDERZOEK BELEIDSVERANTWOORDELIJKEN & DESKUNDIGEN	45
6.1. INLEIDING	45
6.2. DE INTERVIEWS	45
6.2.1. GESPREK MET DHR. GEERT CLAES.....	46
6.2.2. GESPREK MET DHR. RUDY CODDENS.....	49
6.2.3. GESPREK MET DHR. JAN LAMBRECHTS.....	51
6.2.4. GESPREK MET MEVR. ELS DE GANCK.....	56
6.2.5. GESPREK MET MEVR. SALOUA BERDAI	61
6.2.6. GESPREK MET DHR. YOUSSEF SOUISSI	66
6.2.7. GESPREK MET DHR. IBRAHIM LAAROSSI.....	72
6.3. BESLUIT	76
HOOFDSTUK 7: ONDERZOEK MANNELIJKE MAGHREBIJNSE SENIOREN.....	79
7.1. INLEIDING	79
7.2. GROEPSPREK.....	79
7.2.1. AANTAL.....	80
7.2.2. THEMA'S	80
7.2.3. ANDERE THEMA'S	84
7.3. INDIVIDUELE GESPREKKEN.....	86
7.3.1. LEEFTIJD, STREEK, LAND VAN HERKOMST EN MIGRATIEJAAR	87

7.3.2.	SCHOLINGSGRAAD EN TAALKENNIS	88
7.3.3.	BELANGRIJKSTE BEROEP, INKOMENSSITUATIE EN WOONSITUATIE	88
7.3.4.	BURGERLIJKE STAAT EN AANTAL KINDEREN	89
7.3.5.	HET ERVAREN VAN DE OUDE DAG IN BELGIË	90
7.3.6.	DE VRIJE TIJD	91
7.3.7.	DE VRIJE TIJD IN LAND VAN HERKOMST	92
7.3.8.	SOCIALE CONTACTEN	93
7.3.9.	GEMIS QUA VRIJETIJD SAANBOD IN DE BUURT	94
7.3.10.	EEN DROOM, EEN LAATSTE WENS	96
7.3.11.	TERUGBLIK BESLISSING MIGRATIE.....	97
7.3.12.	HIER OUD WORDEN OF TERUGKEREN	100
7.3.13.	ZORGVERWACHTINGEN NAAR DE KINDEREN EN PARTNER TOE	101
7.3.14.	ZORGVERWACHTINGEN NAAR VERSCHILLENDE INSTELLINGEN TOE	103
7.3.15.	ANDERE THEMA'S	105
7.4.	BESLUIT – ALGEMEEN CONCLUSIE	106
HOOFDSTUK 8 EINDBESLUITEN, EINDREFLECTIES EN SUGGESTIES		111
8.1.	EINDBESLUIT EN REFLECTIES	111
8.2.	SUGGESTIES	118
BIBLIOGRAFIE		129
BIJLAGEN		133
	Bijlage 1.1	133
	Bijlage 1.2	133
	Bijlage 1.3	134
	Bijlage 2.1	137
	Bijlage 3.1	140
	Bijlage 4.1	140
	Bijlage 5.1	142

Inleiding

Tijdens mijn stage 1 bij VOEM-vzw Gent (2011-2012) ben ik in contact gekomen met het thema Maghrebijnse senioren. We kregen de vraag om enkele senioren toe te leiden naar een lokaal dienstencentrum. Ik heb kunnen toen ervaren dat dit niet zo eenvoudig was. De vragen van de senioren sloten niet aan bij het aanbod van het dienstencentrum en de drempel voor de senioren om deel te nemen aan het bestaande aanbod was vrij groot. Ook waren veel senioren totaal niet op de hoogte van het bestaan en de werking van de sociale diensten waarop zij een beroep konden doen. De diensten zelf zitten met de handen in het haar omdat ze niet weten hoe deze doelgroep te bereiken en hen hun diensten te verlenen. Deze ervaring heeft me verstomd doen staan en heeft me sindsdien niet meer losgelaten. De keuze om rond dit thema iets te gaan doen was dan ook snel gemaakt. Er heerst anno 2013 in het algemeen nog steeds een grote onwetendheid over gekleurde senioren, ook al werden er de laatste 10 jaar tal van behoefteonderzoeken gedaan en interculturaliseringsprocessen opgestart binnen verschillende reguliere diensten. Maar nog steeds bereiken en vinden beide 'kampen' elkaar niet. Er is nog veel werk aan de winkel!

Aangezien ik vooral een bruikbaar bachelorproef wil schrijven, besliste ik iets te onderzoeken waar weinig over geweten is. Namelijk Maghrebijnse mannen en hun beleving van de oude dag hier bij ons, meer bepaald te Gent. Ik zal binnen dit thema vooral focussen op hun vrije tijd, maar neem ik ook het luikje welzijn mee. Deze informatie is belangrijk en bruikbaar voor zowel mijn stageplaats, de moskeeën, als de reguliere diensten en dan vooral de lokale dienstencentra maar ook voor het beleid.

Ik wil met deze bachelorproef de noden, wensen, verhalen van deze doelgroep in kaart brengen en een stem geven. Ik hoop hiermee bij te dragen tot een betere ondersteuning van deze doelgroep door het beleid, de federaties, moskeeën en de reguliere diensten.

HOOFDSTUK 1: ONDERZOEKSOPZET

1.1. INLEIDING

In dit hoofdstuk zal ik mijn onderzoeksopzet weergeven. Ik zal ingaan op de aanleiding tot het onderzoek, de probleemstelling, mijn onderzoeksvragen en de opbouw van mijn bachelorproef (verder BP).

1.2. AANLEIDING

“Een persoon die zich optimaal kan ontplooiën voelt zich beter in zijn vel.”

Zoals aangehaald in de inleiding heeft de ervaring van het bezoek met een groep Maghrebijnse senioren aan het lokaal dienstencentrum (verder LDC) tijdens stage 1 mij diep geraakt. Van hen maar ook van andere Maghrebijnse senioren vernam ik dat zij heel weinig weten over het brede aanbod aan zorg- en vrijetijdsinitiatieven voor senioren dat in Gent bestaat. Anderzijds blijken ook de diensten heel weinig voeling te hebben met deze doelgroep waardoor deze hen weinig of niet bereiken.

Aanvankelijk was ik van plan om een behoefteonderzoek naar drempels i.v.m. zorg te doen. Na wat literatuurstudie kwam ik snel te weten dat er al heel wat onderzoek bestaat over dit onderwerp, ook al heeft dit in de praktijk nog weinig tot concrete resultaten geleid. Naast de zorg is echter ook vrijetijdsbesteding een belangrijk thema. Een zinvolle invulling van de vrije tijd – en senioren hebben veel vrije tijd – is belangrijk voor het welbevinden van de persoon in kwestie. Daarom wou ik mijn BP vooral gaan toespitsen op de vrijetijdsbesteding van Maghrebijnse senioren in Gent.

1.3. PROBLEEMSTELLING & ONDERZOEKSVRAGEN

De noden en de behoeften van Maghrebijnse senioren inzake vrijetijdsbesteding zijn niet goed gekend. We vinden hen weinig of niet terug in het reguliere aanbod zoals LDC, clubhuisjes, sport- en andere socio-culturele verenigingen. Hier spelen heel wat drempels een rol zoals taal, religieuze, culturele, sociale, psychologische en financiële factoren.

De reguliere diensten bereiken nog steeds veel te weinig deze doelgroep. Hun aanbod is nog steeds te weinig toegankelijk en onvoldoende geïnterculturaliseerd. Ook is er een gebrek aan interculturele bemiddelaars.

Men ging er vroeger immers vanuit dat Maghrebijnse senioren hun oude dag in het land van herkomst zouden doorbrengen en altijd zouden kunnen blijven rekenen op de directe steun/zorg van de kinderen. Maar hierin kwam verandering. Veel Maghrebijnse senioren blijven hier wonen en kunnen minder en minder een beroep op hun kinderen doen, want die leiden zelf een eigen druk leven. Ook in de Maghrebijnse gemeenschap zijn er senioren die op niemand meer kunnen terugvallen en in een isolement zijn terechtgekomen. Maghrebijnse senioren komen wel samen op plaatsen in hun eigen netwerk zoals moskeeën en koffie-theehuisjes. Toch zouden er ook nog andere mogelijkheden voor hen moeten bestaan.

Met dit onderzoek wil ik nagaan welke behoeften Maghrebijnse senioren hebben i.v.m. vrijetijdsbesteding. Zijn ze tevreden met de huidige situatie? Wat wensen ze en wat hebben ze daarvoor nodig? Dit brengt mij tot de volgende onderzoeksvragen:

- Wat zijn de noden en behoeftes van Maghrebijnse senioren op vlak van vrije tijd?
- Hoe besteden Maghrebijnse senioren hun vrije tijd?
- Wat verwachten de Maghrebijnse senioren nog van hun oude dag?
- Wat verwachten de Maghrebijnse senioren van de samenleving (het beleid, LDC's, verenigingen en hun eigen netwerk)?

Om een beter zicht te krijgen op het beleid en op het werkveld wou ik ook enkele beleidsverantwoordelijken en welzijnswerkers over dit onderwerp bevragen:

- Wat zijn de beleidsdoelstellingen hieromtrent?
- Welke problemen en knelpunten zien zij?
- Welke oplossingen/acties zien zij?

Ik zal de doelgroep van mijn onderzoek beperken tot mannelijke Maghrebijnse senioren omwille van praktische- culturele en tijdsgebonden redenen. Ik ben een zelfstandig student die in de week school loopt en in het weekend werkt. Daarnaast is het voor (sommige) vrouwelijke Maghrebijnse senioren niet meteen vanzelfsprekend dat ik als man interviews van hen afneem. Er heerst een soort schaamte/respect tussen mannen en vrouwen, waardoor die gescheiden van elkaar blijven als die niet verbonden zijn door familiebanden of enige dwingende reden. Dit leeft zeker bij de eerste generatie senioren. Vanuit die zelfde overweging en omwille van mijn kennis van het Arabisch kan ik wel makkelijk contact leggen met de mannelijke senioren. Daarbij komt ook dat de reguliere diensten onder de senioren de mannen als een moeilijker te bereiken doelgroep ervaren dan de vrouwen.

1.4. DOELSTELLING

Ik wil een zo realistisch mogelijk beeld krijgen en schetsen van wat Maghrebijnse senioren doen en laten in hun vrije tijd en van wat zij wensen aan vrijetijdsbesteding. Wil men hen bereiken en wil men de drempels voor de deelname aan het reguliere vrijetijdsaanbod wegwerken dan is het belangrijk om vanuit hun behoeften en noden te vertrekken. Ik vertrek daarom vanuit de leefwereld van de Maghrebijnse senior. Met mijn BP wil ik zowel de Vereniging voor Ontwikkeling en Emancipatie van Moslims (verder VOEM-vzw), de moskeeën, de LDC's en het OCMW Gent informatie aanreiken zodat zij in de toekomst hun aanbod meer kunnen afstemmen op deze doelgroep en voor hen een aanbod op maat kunnen creëren. Ik wil op basis van dit onderzoek dan ook suggesties en adviezen kunnen formuleren.

Ondertussen heeft het Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg in de regio Groot-Gent mij gecontacteerd omdat ze interesse hebben in de resultaten van deze BP waar ze in hun werking eventueel mee aan de slag zullen gaan. Ook hoop ik op een bredere interesse van de hele zorg- en welzijnssector die nuttige relevante informatie uit mijn BP kan gebruiken binnen de eigen diensten.

1.5. OPBOUW VAN DE BACHELORPROEF

Ik startte met een wetenschappelijk literatuuronderzoek. Dit deed ik aan de hand van eerder opgedane onderzoeken rond dit thema, boeken, artikels en wat ik op het internet hieromtrent vond. Ik koos voor een kwalitatief onderzoek. Ik besliste daarom om semigestructureerde interviews af te nemen van Maghrebijnse senioren om zo veel mogelijk kwalitatieve informatie te verzamelen. Ik probeerde hiervoor tussen de 25 à 40 individuele personen te bereiken, uiteindelijk nam ik 30 interviews af. Daarnaast wou ik ook enkele groepsgesprekken voeren rond het thema vrijetijdsbeleving en de oude dag. Ik verzekerde alle respondenten van anonimiteit en ik nam alles op via opnameapparatuur. Ik werkte vindplaatsgericht in de wijken Brugse Poort, Nieuw Gent, Ledeborg, Dampoort en ontmoette mensen in de moskeeën, koffie-theehuisjes en op straat. Ik hoopte ook op een sneeuwbal effect, d.w.z. dat senioren mij bij andere senioren introduceren. Dit is helaas niet echt gelukt. Ik merkte dat mensen geremd werden wanneer ik doorverwezen werd door een vriend of kennis. Een soort argwaan, achterdochtigheid manifesteerde zich. Daarom ging ik mij rechtstreeks voorstellen zonder door iemand geïntroduceerd te worden. Alle interviews gebeurden in de moedertaal van de geïnterviewde persoon. Als resultaat wil ik een zo echt mogelijk, menselijk verhaal naar voren brengen over wat er zo allemaal leeft onder de Maghrebijnse senioren. De weerslag hiervan vindt u in hoofdstuk 7 – Onderzoek mannelijke Maghrebijnse senioren.

Om een beeld te krijgen van het beleid en van wat er zich op het werkveld afspeelt, nam ik ook interviews af van enkele beleidsverantwoordelijken: Dhr. Geert Claes, medewerker van Vlaams minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin Jo Vandeuren, met Dhr. Rudy Coddens, Voorzitter van het OCMW Stad Gent en met Dhr. Jan Lambrechts diensthoofd Ouderenzorg OCMW Stad Gent.

Ik nam ook interviews af van bevoorrechte getuigen zoals Mevr. Saloua Berdai, onderzoekster & coördinator team 'Welzijn & Sport' bij het Antwerps integratiecentrum De8. Mvr. Els De Ganck, intercultureel bemiddelaarster OCMW-Gent. Dhr. Youssef Souissi, voorzitter van VOEM-vzw en Dhr. Laaroussi, vrijwilliger in moskee Okba Ibn Nafi te Gent. Dit wordt in hoofdstuk 6 – Onderzoek beleidsverantwoordelijken & deskundigen besproken.

Op basis van de verwerking van deze gegevens en de eigen ervaringen zal ik een aantal suggesties en adviezen formuleren gericht naar mijn stageplaats en het etnisch-cultureel middenveld (o.a. de federaties en moskeeën), naar de LDC's en naar de gehele sociale sector die in contact komt met deze doelgroep. Hiervoor verwijs ik naar hoofdstuk 8 – Eindbesluiten, eindreflecties en suggesties.

HOOFDSTUK 2: MAGHREBIJNSE SENIOREN IN GENT

In dit hoofdstuk wil ik een beeld schetsen van de situatie van de Maghrebijnse senioren. Ik baken eerst het begrip “Maghrebijnse senioren” af en sta stil bij de migratiegeschiedenis. Maghrebijnen maken deel uit van de groep etnisch-culturele minderheden in Gent. Welke andere groepen leven er in Gent en over hoeveel Maghrebijnen gaat het? Hoeveel van hen zijn 55-plussers? Ik ga op basis van enkele studies ook wat dieper in op de maatschappelijke positie van deze bevolkingsgroep en licht ten slotte een aantal belangrijke aspecten in hun leven toe zoals het belang van de godsdienst en dilemma’s eigen aan de migratiecontext.

2.1. BEGRIPSAFBAKENING

Onder Maghrebijnse senioren verstaan we binnen dit onderzoek personen van Marokkaanse, Algerijnse en Tunesische afkomst. Men noemt deze doelgroep ook gewoonweg Noord-Afrikanen of mensen uit de Maghreb(landen).

Binnen dit onderzoek richt ik mij enkel op mannelijke senioren van Maghrebijnse origine (ongeacht nationaliteit) die ouder dan 55 jaar zijn en in Gent wonen.

2.2. MIGRATIEGESCHIEDENIS

Hoe zijn deze senioren hier geraakt? Ik neem jullie mee in een klein stukje Belgische geschiedenis. Specifiek over de Maghrebijnse migratie binnen Stad Gent.

Migratie is van alle tijden en zo was het ook na de tweede wereldoorlog, toen hier in Gent (België) het gras groener was dan in Noord-Afrika. Hier mede dankzij de heropbouw en de gouden jaren 60. Iedereen was welkom om hard te werken, het land te helpen opbouwen en zich inzetbaar te maken in de economische hoogconjunctuur. België rekruteerde ter plaatse in Noord-Afrika.

De *eerste fase* startte midden van de jaren zestig toen de eerste Marokkaanse, Algerijnse en Tunesische *arbeidsmigranten* in Gent aankwamen. Deze kwamen in Gent vooral in de textielindustrie terecht. België had bilaterale akkoorden met deze herkomstlanden die officiële arbeidsmigratie toelieten. In deze akkoorden werden afspraken gemaakt over de rechten van de inwijkelingen inzake de arbeidskaart, het verblijf en de sociale zekerheid. (Verhaege, Van der Bracht en Van de Putte, 2012)

In de jaren 1960 werd een intense rekrutering gevoerd van ongeschoolden uit Noord-Afrika. In opdracht van het Ministerie van Arbeid en Tewerkstelling gaf het Belgisch Instituut voor Informatie en Documentatie in 1964 een brochure uit: *‘Vivre et travailler en Belgique’*. Hieronder kun je de vertaling van een uittreksel uit de brochure lezen. Deze brochure werd uitgedeeld in Marokko, Algerije en Tunesië.

'Wees welkom in België.'

Je denkt eraan in België te komen werken? Misschien heb je de grote beslissing reeds genomen? Wij, Belgen zijn gelukkig dat jij ons je krachten en je verstand aanbiedt. Wij wensen dat dit nieuwe leven kan bijdragen tot jouw geluk. Om dit te bereiken stellen we je voor om langs deze brochure kennis te maken met de levensomstandigheden en het werk in België. Zo zal je beslissing tot 'de grote sprong' kunnen nemen met kennis van zaken. Emigreren naar een land dat noodzakelijkerwijze verschillend is van het jouwe, stelt enige aanpassingsproblemen. Deze aanvangsmoeilijkheden zullen heel wat makkelijker te overwinnen zijn, als je een normaal leven leidt. Een familiaal leven. België is een land waar de arbeid goed betaald wordt, waar veel comfort te vinden is. Vooral voor wie met zijn gezin leeft. Je zal in ons land een internationale geest aantreffen. 258 internationale organisaties hebben immers hun zetel in België. En vele politici, technici, zakenmensen en studenten uit andere landen leven op onze bodem. Er zijn reeds arbeiders uit jouw land bij ons werkzaam. Kom hen vervoegen als je erin gelooft dat je je situatie kan verbeteren. Maar om meer op de hoogte te zijn, lees volgende bladzijden met aandacht. Wij herhalen in elk geval voor je: arbeiders uit het gebied rond de Middellandse Zee zijn welkom bij ons in België.

De Belgen hebben verscheidene kwaliteiten zoals: de goede wil, de moed, ze zijn harde werkers, ze houden van hun gezin en van hun onafhankelijkheid. Ze zijn gastvrij en ze hebben een ingeboren drang om anderen te helpen. Ze ontvangen graag vreemdelingen. In de huizen vind je een zeker comfort. Dit ligt aan de hoge levensstandaard. Binnenshuis vind je, buiten het feit dat de huizen er kraaknet bij liggen, voorwerpen die het leven aangenamer maken zoals radio, tv, ... of die het leven gemakkelijker maken zoals elektrische huishoudtoestellen (wasmachines, ...)

Als je kinderen hebt, weet dan dat in elke belangrijke gemeente consultaties zijn voor de jonge kinderen, dat er verpleegsters zijn die bij je op bezoek komen, diensten die je voorzien van de nodige inentingen, er is medisch onderzoek op school. Er zijn ook medische onderzoeken om beroepsziekten op te sporen. Dit alles is gratis.

Vanaf het ogenblik dat het mogelijk is en hij een fatsoenlijke woonst heeft gevonden, zal de gehuwde arbeider zijn vrouw en kinderen laten overkomen naar België: indien je te lang wegblijft van je familie, zal je kennismaken met de nefaste gevolgen van eenzaamheid en verveling. Na één maand mag je je familie doen overkomen.

We raden je aan om alle kleren die je hebt naar België mee te brengen, in het bijzonder het ondergoed, warme kledij (pulls en mantels) en de regenjassen.

Voor de kinderen breng je hun hele garderobe mee, zelfs de kleren die te klein geworden zijn. Je zal het kunnen gebruiken als er een kindje geboren wordt. Vergeet vooral het beddengoed niet (dekens en lakens).

Indien je enkele nuttige maar niet te grote voorwerpen hebt zoals een transistorradio, aarzel dan niet om hem mee te brengen." (Ministerie van Arbeid en Tewerkstelling, 1964)

De *tweede fase* kwam met de officiële migratiestop en de economische crisis in 1974. De Noord-Afrikanen werden enkel nog onder strenge voorwaarden toegelaten. Vanaf dan kregen alle Maghrebijnen die in België verbleven de mogelijkheid om een permanente verblijfs- en arbeidsvergunning te krijgen. “Deze nieuwe wettelijke context betekende dat migranten een keuze moesten maken. Ofwel keerde men terug naar zijn herkomstland, met een zeer kleine kans dat men ooit nog in België zou kunnen werken, ofwel koos men voor een permanente Belgische verblijfsvergunning, waarbij men wel nog het herkomstland kon bezoeken of ernaar terugkeren. Het zal dan ook niet verwonderen dat de keuze voor velen snel gemaakt was.” (Verhaege, Van der Bracht en Van de Putte, 2012, p. 17)

De *derde fase* is de fase van de gezinsmigratie na de migratiestop van 1974. De Noord-Afrikaanse arbeidsmigratie was misschien wel sterk teruggeschroefd maar ze bleef verder lopen via gezinsmigratie. Dit gebeurde via *gezinshereniging*, de mannen mochten hun partner en minderjarige kinderen laten overbrengen naar België. Daarnaast kon al wie nog niet getrouwd was via *gezinsvorming* zijn toekomstige partner laten overbrengen uit herkomstland.

De *vierde fase* dat zijn pas recent (2000 – 2013) aangekomen Maghrebijnse senioren. Deze groep wordt gevormd door vijfenvijftigplussers die altijd in Noord-Afrika gewoond hebben en nu migreren om zich hier door hun kinderen te kunnen laten verzorgen.

2.3. DEMOGRAFISCHE GEGEVENS VAN ETNISCH CULTURELE MINDERHEDEN IN GENT EN - MEER SPECIFIEK - VAN DE MAGHREBIJNSE BEVOLKING

De Maghrebijnen behoren tot de groep van etnisch-culturele minderheden (verder ECM) in Gent. Ik geef hierna enkele cijfers mee op basis van de gegevens van Stad Gent.

Stad Gent gebruikt de definitie zoals vastgelegd in het minderhedendecreet van 1998.

De groep ECM bevat dus zowel niet-Belgen als genaturaliseerde Belgen. Het zijn “alle personen van niet-Belgische nationaliteit uit het bevolkingsregister, met uitzondering van de volgende nationaliteiten: alle lidstaten van de EU-15; Andorra; Noorwegen; Zwitserland; San Marino; IJsland; Lichtenstein; Malta; Monaco; Japan; Canada; VSA; Australië; Nieuw-Zeeland. Alle personen van niet-Belgische origine uit het bevolkingsregister, die de Belgische nationaliteit verworven hebben, met uitzondering van diegenen die afkomstig zijn uit bovenstaande lijst.” (Stad Gent, 2013, online). Stad Gent gebruikt de cijfers van het bevolkings- en het wachtregister, om een zo precies mogelijk beeld te verkrijgen over deze groep. “Door deze operationele definitie worden een aantal keuzes gemaakt. De herkomst wordt geoperationaliseerd door de burgers in rekening te brengen die nu een Belgische nationaliteit bezitten, maar een ‘vorige’ nationaliteit hebben uit de reeks landen uit de in Gent gebruikte definitie van ECM. Door deze manier van werken wordt een deel van de 2de generatie (als ze bij geboorte de Belgische nationaliteit krijgen) niet in rekening gebracht. Vraag blijft of, en hoelang, je kinderen van ouders met een diverse ECM herkomst moet blijven beschouwen als ECM. Dienen we een deel van de tweede generatie te blijven traceren? Ongetwijfeld voer voor discussie de komende jaren.” (Stad Gent, 2013, online).

2.3.1. AANTALLEN

Hieronder kunnen we in tabelvorm een overzicht krijgen van de top tien, van de meest voorkomende origine te Gent in 2011. (Stad Gent, 2013, online)

Origine	Aantal
Turkse	15.600
Bulgaarse	6.011
Marokkaanse	3.180
Nederlandse	2.650
Slovaakse	2.043
Poolse	1.250
Ghanese	1.191
Tunesische	998
Franse	956
Algerijnse	807

In 2011 was 45% van de groep ECM in Gent van herkomst Azië. 22% kwam uit de nieuwe EU-landen; 20% had een Afrikaanse origine. We moeten wel opmerken dat Turkije bij Azië wordt meegerekend, hoewel Turkije vaak beschouwd wordt als een Europees land omwille van politieke, geografische en culturele redenen.

Zo behoorde in 2011, 46.692 Gentenaars tot een ECM. De helft daarvan is genaturaliseerd tot Belg. Samen is dit 18,8 % van de totale Gentse bevolking.

Als we dit specifiek gaan doortrekken naar de Maghrebijnse gemeenschap te Gent 2011, dan krijgen we deze cijfers. (Stad Gent, 2013, online)

Origine	Aantal
Marokkaanse	3.180
Algerijnse	807
Tunesische	998
Totaal	4.985

Zoals daarnet al vermeld werd, zijn deze cijfers relatief want de aantallen zijn in de realiteit veel groter. Zo worden alle personen die feitelijk behoren tot de ECM groep vanaf de 2de generatie die hier geboren worden en automatisch de Belgische nationaliteit verkrijgen, niet meegeteld. En volgens de definitie ben je tot de 3de generatie een ECM maar deze groep is niet te traceren.

2.3.2. SPREIDING OVER DE WIJKEN

In Gent heb je enkele wijken met een zeer hoge graad aan ECM populatie, ook wel 'concentratiewijken' genaamd. De hoogste concentratie aan ECM op de totale Gentse bevolking is terug te vinden in de 19de eeuwse stadsgordel.

% concentratie aan ECM Gent 2011	Wijk
51,2%	Rabot – Blaisantvest
44,1%	Sluizeken – Tolhuis – Ham
39,8%	Muide – Meulestede – Afrikalaan
34,1%	Brugse Poort –Rooigem
32,6%	Bloemekenswijk
31,7%	Dampoort
30,3%	Ledeberg
29,2%	Nieuw Gent – UZ
24,5%	Macharius – Heirnis
<10%	Overige wijken van Gent
2%	Drongen

De samenstelling van deze wijken is zeer divers toch stellen we vast dat Maghrebijnen vooral in de volgende wijken wonen: Brugse Poort, Ledeberg en Nieuw-Gent.

2.3.3. LEEFTIJD

- **Bevolkingsopbouw**

De groep ECM heeft qua opbouw een andere leeftijds piramide dan deze van de totale Gentse bevolking. De tabel hieronder toont duidelijk de verschillen tussen de totale groep ECM tegenover de totale Gentse bevolking (Stad Gent, 2013 online).

Categorie	Totale groep ECM	Totale Gentse bevolking
0 – 9 jaar	9,1%	11,4%
10 – 44 jaar	70,9%	48,0%
45 – 49 jaar	6,6%	6,6%
50 – 99 jaar	13,5%	34,0%
Mannen	51,4%	49,2%
Vrouwen	48,6%	50,8%

Hierboven merken we duidelijk dat de groep ECM binnen de categorie van 0 – 9 jaar lichtondervertegenwoordigd is in vergelijking met de totale bevolking. Maar binnen de categorie 10 – 44 jaar zien we een oververtegenwoordiging van de groep ECM

tegenover de totale bevolking. De categorie van 45 – 49 jaar lopen weliswaar gelijk maar vanaf de leeftijd van 50 tot 99 jaar merken we wel terug een ondervetegenwoordiging van de groep ECM in vergelijking met de totale bevolking.

De man-vrouw verhouding is bij de totale bevolking ook verschillend in vergelijking met de groep ECM. Mogelijks heeft dit deels te maken met mannen die hier alleen zijn gekomen om te werken en waarbij de vrouw in het thuisland verblijft. Ook kan het aandeel mannelijke erkende vluchtelingen een rol hierin spelen.

- **55-plussers**

Volgens de gegevens die ik heb kunnen verkrijgen van de 'Demografische Kubus' (gedetailleerde bevolkingcijfers) van Stad Gent waren er 247 941 ingeschreven inwoners in Stad Gent op 31.12. 2012.

Daarvan zijn 68 680 55-plussers (senioren). Hiervan zijn 201 Marokkanen, 53 Algerijnen en 30 Tunesiërs. Als we rekening houden met de genaturaliseerde senioren van Maghrebijnse afkomst, dan kom ik aan 460 Marokkanen, 156 Algerijnen en 204 Tunesiërs.

Samen komt dit neer op een **820** Maghrebijnse senioren (55-plussers) die op 31.12.2012 in Gent wonen. In deze cijfers zijn zowel vrouwen als mannen vertegenwoordigd.

Senioren 55+	€Nationaliteit	Genaturaliseerd	Totaal
Marokkanen	201	259	460
Algerijnen	53	103	156
Tunesiërs	30	174	204
Eindtotaal	284	536	820

(Demografische Kubus stad Gent, 2012)

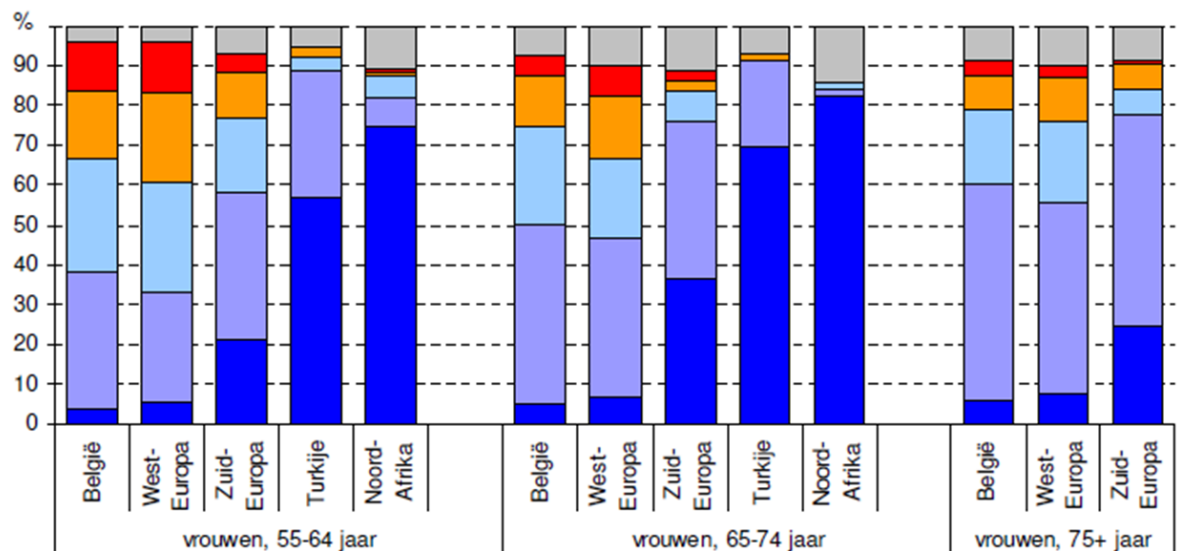
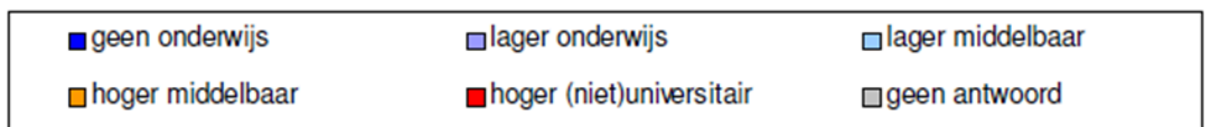
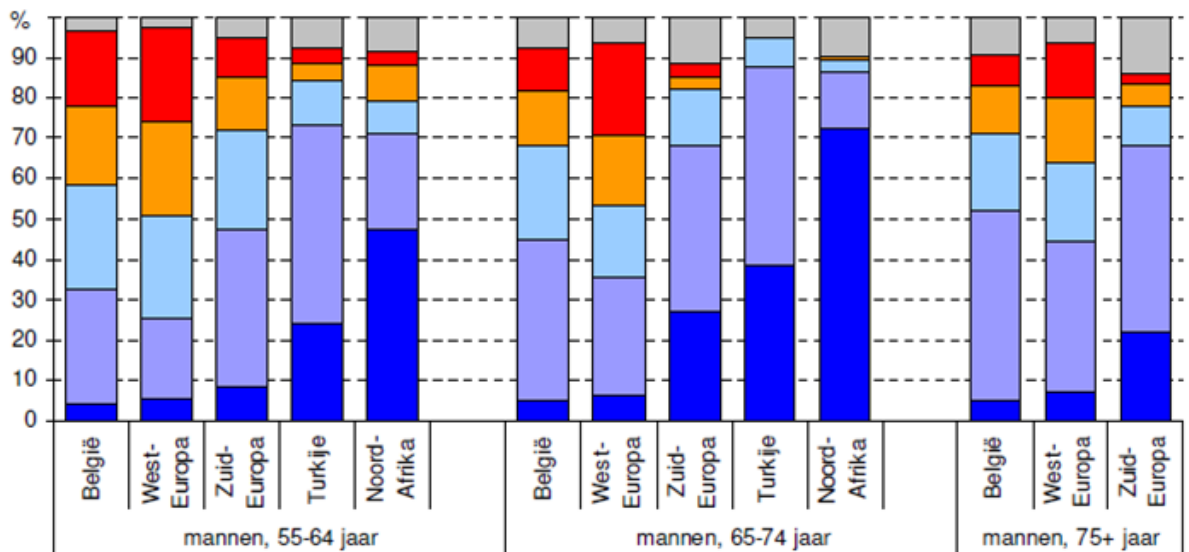
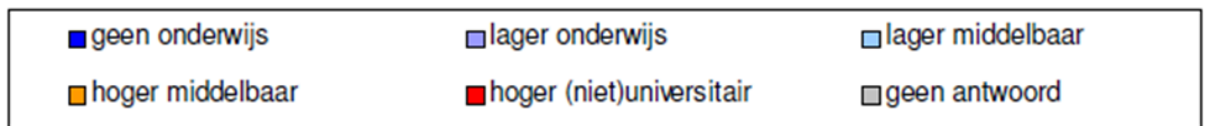
2.4. MAATSCHAPPELIJKE POSITIE

Maghrebijnse senioren hebben, net als Maghrebijnen in het algemeen, geen sterke maatschappelijke positie. Dit heeft verschillende oorzaken die ik hieronder verder zal toelichten. Ik maak hiervoor gebruik van cijfers en studies op Vlaams niveau.

2.4.1. OPLEIDING

In het onderzoek naar ouderen van vreemde origine in het Vlaamse Gewest (Lodewijckx, 2007 pp. 27-28) zijn er cijfers te vinden over senioren en hun opleidingsniveau, opgesplitst naar herkomst, geslacht en leeftijd. Deze cijfers zijn uitgedrukt in procenten voor het Vlaams Gewest in 2001. De meeste Maghrebijnse senioren hebben nauwelijks of geen opleidingsniveau genoten. Het valt op dat het opleidingsniveau van vrouwen nog lager is.

Opvallend is ook dat de groep Noord-Afrikanen in vergelijking met mensen uit andere regio's, de groep is met de laagste scholingsgraad. Bij de groep van 75-plussers vinden we geen Turken en Noord-Afrikanen terug.

Daarbij komt ook nog dat de meeste Maghrebijnse senioren het Nederlands niet machtig zijn. Er was toen nog geen aanbod aan Nederlandstalige cursussen of aan maatschappelijke oriëntatielessen voor nieuwkomers voorzien. Pas op 1 april 2004 is inburgering niet enkel een overtuiging, maar realiteit geworden in Vlaanderen en is het voor de kleurrijke en diverse nieuwkomers een verplichting geworden. De meeste Maghrebijnse senioren spreken alleen de eigen moedertaal. Vaak zijn ze ook analfabeet. "De mannen leerden wel enkele woorden Nederlands omdat ze dit nodig

hadden in hun werksituatie. De kennis van het Nederlands bij de vrouwen in het algemeen is nog minder, mede doordat ze een groot deel van hun leven binnenshuis doorbrachten.” (Talloen, 2007 p. 33)

2.4.2. ARBEIDSLOOPBAAN

De Maghrebijnse gastarbeiders werden vooral tewerkgesteld in de meest zware, vuile, gevaarlijke en ongezonde sectoren die er toen bestonden. Ze verrichtten er ongeschoolde - of laaggeschoolde arbeid. De vrouwen van de eerste generatie Maghrebijnse gastarbeiders hebben meestal nooit buitenshuis gewerkt. (Cyuvers & Kavs, 2001).

In de jaren 80 werden vele gastarbeiders ontslagen onder andere ten gevolge van de oliecrisis. Velen vonden daarna zeer moeilijk werk, wegens een laag opleidingsniveau, geringe taalkennis en het niet beschikken over het gewenste profiel voor de arbeidsmarkt.

2.4.3. INKOMEN

Het arbeidsverleden van de Maghrebijnse senioren bepaalt automatisch hun huidige financiële situatie. Aangezien zij geen volledige loopbaan hebben gewerkt, hebben ze vaak geen volwaardige pensioenrechten opgebouwd. Deze senioren behoren dus snel tot de lagere inkomenscategorieën, waardoor ze vaak beroep moeten doen op een inkomensgarantie voor ouderen. (Talloen 2007, p. 26) Daarbij weten we dat de vrouw geen eigen pensioenrechten heeft opgebouwd en samen met haar man een éénpersoons-pensioentje moet delen.

Om dit beter te illustreren verwijs ik naar een onderzoek (2007) in opdracht van de Koning Boudewijnstichting waarbij een verkennend onderzoek verricht werd naar armoede bij personen van buitenlandse herkomst in België. Men keek naar de inkomens van een representatieve steekproef van huishoudens in België. De cijfers over inkomensarmoede voor migrantengemeenschappen zijn een nieuw iets voor België en geven een inzicht op de werkelijke situatie. De resultaten spreken dan ook voor zichzelf, zo leefde in België 2001 “12,6 % van de totale bevolking onder de armoede grens. Bij de personen van Belgische herkomst valt 10,2 % onder de armoede grens. Alle andere groepen scoren slechter en de armoedecijfers voor de groepen van Turkse en Marokkaanse herkomst zijn zonder meer dramatisch. Niet minder dan 55,6% van de personen van Marokkaanse herkomst en 58,9% van de personen van Turkse origine moeten het volgens onze data stellen met een inkomen beneden de armoedegrens.” (Van Robaeys, 2008).

Ten slotte wil ik nog stilstaan bij het gegeven dat veel mensen van de eerste generatie migranten deze armoede niet ervaren als arm zijn in hun dagelijks leven. Omdat ze armoede vergelijken met wat armoede betekend heeft en is in het thuisland.

2.4.4. WOONSITUATIE

De meeste Maghrebijnse senioren wonen voornamelijk in de vooroorlogse-, vroeg-naoorlogse-, en stadvernieuwingswijken. In Gent zijn deze wijken beter gekend als de 19de- eeuwse stadsgordel. Een grotere groep woont in de wijk Nieuw-Gent. Deze groep Maghrebijnse senioren wonen her en der in woningen van mindere kwaliteit die

helemaal niet zijn aangepast aan hun behoeften. Maghrebijnse senioren huren vaak een huis (zowel op de sociale woonmarkt als op de privémarkt) en hebben niet altijd de kans gehad om een huis te kopen. Enerzijds komt dit omdat ze altijd met het idee leefden om terug te keren naar hun land van herkomst en anderzijds omdat ze niet kapitaalkrchtig genoeg waren om hier een huis te kunnen kopen. Maar ook belangrijk om te weten is dat moslims geen rente mogen ontvangen noch rente mogen betalen volgens de Islamitische wet. Het geld zelf is geen koopwaar maar een betaalmiddel. Het is daarom verboden om *riba* (rente) te vragen over geld dat je uitleent. Riba kunnen we beter vertalen naar woekerrente. Daarom is het voor veel moslims een Westerse hypothecaire lening geen optie.

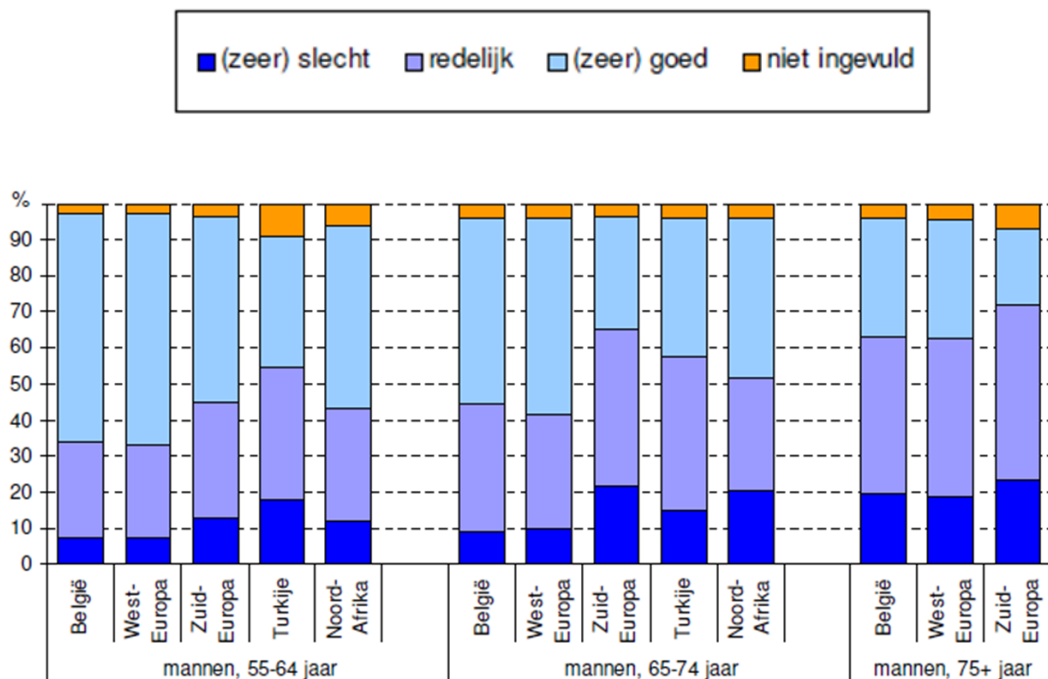
Maghrebijnse senioren wonen soms ook samen met een inwonend kind die bijvoorbeeld ook al kinderen heeft. Er leven dus soms drie generaties samen onder één dak. (Lodewijckx, 2007 pp. 63-64)

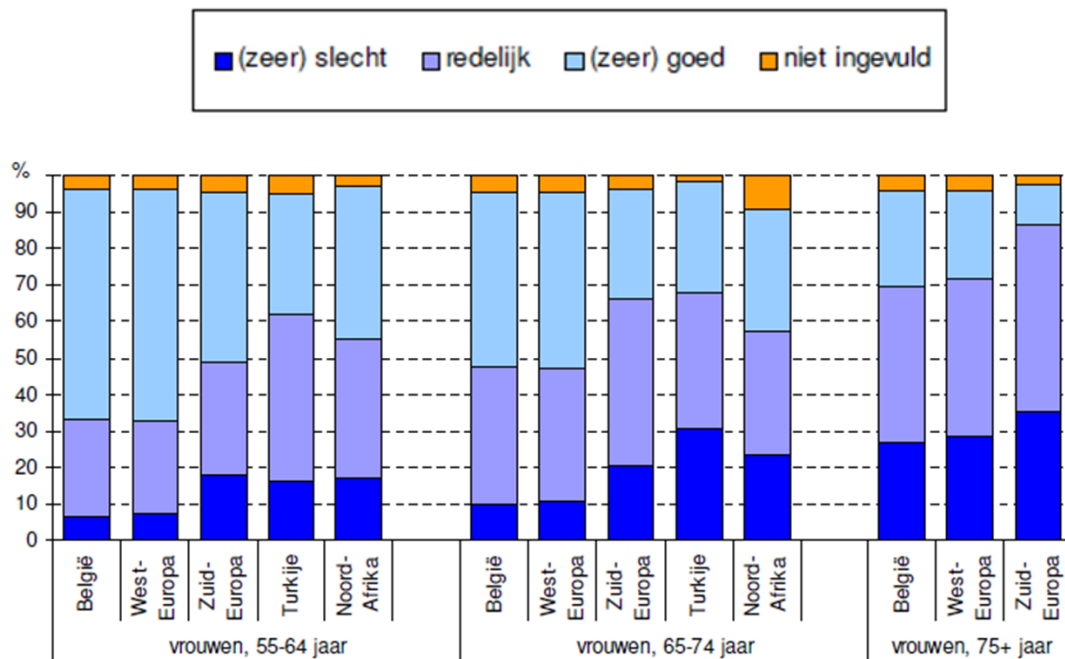
2.4.5. GEZONDHEID

Op het vlak van gezondheid verschillen Maghrebijnse senioren niet zozeer van de Belgische senioren. Wel zijn er enkele kleine verschillen: Zo worden Maghrebijnse senioren meer geconfronteerd met beroepszieken en zijn ze vaker slachtoffer geweest van werkongevallen. Dit komt doordat deze senioren vaker waren tewerkgesteld in zware, gevaarlijke en ongezonde sectoren zoals de mijnbouw, de textielindustrie, e.a. Daarnaast zijn er ook vaker psychosomatische klachten aanwezig. Bovendien voelen Maghrebijnse senioren zich vroeger ouder dan Belgische senioren. (Talloen 1997, pp. 27-28)

In bovenvermeld onderzoek (Lodewijckx, 2007 p. 30) vinden wij ook cijfers over de beleving van de eigen gezondheid van senioren, onderverdeeld naar herkomst, geslacht en leeftijd. Dit zijn cijfers van 2001 voor het Vlaams Gewest.

In de groep 75-plussers waren Maghrebijnse senioren toen nog niet vertegenwoordigd.

2.5. WAT BETEKENT OUDER WORDEN IN EEN VREEMD LAND?

Verschillende auteurs beklemtonen de invloed die de migratiecontext heeft op de senioren. Dit leidt tot dilemma's waarmee deze senioren (blijven) worstelen.

Gailly, e.a. (2011) stellen vast dat mensen omwille van verschillende redenen migreren. Die kunnen zowel bewust (economisch, politiek, religieus, oorlog, geardeheid, ...) als onbewust zijn (dromen, verlangens, ...). Migratie betekent ook dromen van een betere toekomst. Deze toekomst ligt in het nieuwe aankomstland en het verleden ligt in het land van herkomst. "De gevolgen van migratie zijn niet alleen administratieve en sociale problemen maar tevens allerlei gevoelens van verwarring, isolatie, angst, wanhoop, vervreemding, displacement, dislocatie, verlies, ontworteling, rouw en gefragmenteerde herinneringen op persoonlijk en gemeenschapsniveau." (Gailly, e.a. 2011)

Door het lange verblijf in België hebben migranten zelf ook een eigen ontwikkeling doorgemaakt. Zo zijn de contacten met hun land van herkomst afgezwakt. Ze staan met één been in België en met het andere been in het land van herkomst. Na verloop van tijd voelt men zich niet meer thuis in het land van herkomst en dit nog steeds niet in het nieuwe gastland. "Een migrant zegt: 'We zijn Turken in België en Belgen in Turkije, we zijn geen van beide en zijn beide.'" (Gailly, e.a. 2011).

Als migrant heb je geen keus, je moeten leren verder leven tussen de wereld van toen en de wereld van nu waarin je je begeeft. "Vandaar dat niet alleen het verleden maar ook de toekomst pijnlijk kan zijn: de afstand tussen dierbaren in het thuisland kan ondraaglijk worden. Migranten willen een betere toekomst voor hun kinderen en beseffen eigenlijk dat hun kinderen door de 'vreemde' zullen opgeslokt worden (kinderen vervreemden van de taal en van het land van oorsprong en dolen tussen twee culturen, of, erger nog, worden geassimileerd). Het hoeft dan ook niet te

verwonderen dat oudere migranten zich schuldig voelen voor datgene wat ze hun kinderen door de migratie hebben aangedaan.” (Gailly, e.a. 2011).

Een groot paradox die vaak terugkeert bij mensen die migreren is de evenwichtsoefening tussen ‘traditionaliteit’ en ‘moderniteit’. Mensen die migreren, willen een betere toekomst om de familiale (economische) situatie te verbeteren, waardoor de traditionele waarden en normen in gedrang komen in het nieuwe thuisland. Het is een beetje een geven en nemen om jezelf te kunnen integreren zonder je eigenheid volledig te verliezen. Mensen die extreem vast houden aan de eigen waarden en normen zonder enige rekening te houden met de realiteit van het nieuwe gastland raken makkelijk in de marginaliteit (uitgesloten).

Doorheen de jaren ervaren migranten ook een verlies, breuk met de eigen cultuur. Dat zijn onder andere doorgesneden familiebanden, verlies van sociale omgeving, verlies van land van herkomst en verlies van artistieke en culturele referenties van een sociaal statuut. “Uiteindelijk is de draad van Ariadne het verlies van de oorspronkelijke betekenis en de moeilijkheid een nieuwe op te bouwen in een wereld waar onze vertellers pogen hun aangezicht te herkennen in een gebroken spiegel.” (Gailly, e.a. 2011)

Gelukkig blijft voor velen de taal en de beleving van religie een soort houvast identificatie met het verloren oorspronkelijke. Mensen zetten zich in zo een situatie af tegen de buitenwereld en geraken jammerlijk geïsoleerd in de eigen wereld.

2.5.1. HET TERUGKEERDILEMMA

Veel senioren droomden van een terugkeer naar het land van herkomst eens ze gepensioneerd zouden zijn. In de praktijk blijkt dit niet zo eenvoudig. Zowel Gailly, e.a. (2011) als Talloen (2007) en Berdai (2005) spreken van het terugkeerdilemma.

De vraag om al dan niet terug te keren naar het land van herkomst leeft zeer intensief bij veel migranten. De eeuwige vraag tussen terugkeren en blijven, zal bij velen blijven spelen tot hun laatste dagen. Aanvankelijk waren de gastarbeiders enkel maar naar hier gekomen om te werken, snel geld te verdienen en terug te keren. Na verloop van tijd stichtten ze gezinnen. En nu hebben ze hier getrouwde kinderen en kleinkinderen. Deze senioren kunnen moeilijk alles achter laten en terugkeren naar hun land van herkomst, een land dat eigenlijk niet meer hetzelfde is dan toen ze die achterlieten in de jaren 60', 70', 80'. Zo heb je veel senioren die heen en weer pendelen tussen België en hun land van herkomst. Maar dit is niet zo evident als het lijkt. Senioren die van een inkomensgarantie¹ (vroeger gewaarborgd inkomen) genieten omdat hun pensioen te laag is mogen sinds 2001 maximum 29 dagen buiten België verblijven. Blijft men toch langer weg, dan ontvangt men geen toeslag (inkomensgarantie) op het ontoereikend pensioen voor het aantal maanden waarin men niet in België heeft verbleven. (Berdai, 2005; Talloen, 2007)

---

¹ De inkomensgarantie is een toeslag bovenop het pensioen, zodat men een bedrag bekommt dat vergelijkbaar is met het leefloon. Het wordt toegekend aan personen die de pensioengerechtigde leeftijd hebben bereikt maar die door omstandigheden geen of geen voldoende loopbaan hebben kunnen opbouwen.

2.5.2. HET ZORGDILEMMA

Een tweede dilemma is het zorgdilemma. Binnen de Maghrebijnse Islamitische gemeenschap is een het een traditioneel en religieus ingebakken gegeven dat de kinderen onderhoudsplichtig zijn tegenover hun ouders. Maar in de huidige industriële en economische Westerse samenlevingscontext is het voor de kinderen van deze senioren niet vanzelfsprekend om aan de verwachtingen van de senioren (ouders) te voldoen. “De jongere generaties kunnen moeilijk alle zorgtaken (koken, schoonmaken, administratie, lichamelijke verzorging, ziekenbezoek ontvangen, begeleiding bij artsen- en ziekenhuisbezoek) opnemen omdat zowel de man als de vrouw buitenshuis werken omdat het eigen gezin en het werk zo veel energie eisen en omdat steeds meer ECM jongeren hun traditionele ideeën over de ouderenzorg inwisselen voor de *westerse aanpak*.” (Talloen, 2007 p. 37)

Ook Gailly e.a. (2011) stellen dat de traditionele kijk op zorg en de vraag naar zorg in de toekomst voor de meeste oudere migranten en vluchtelingen een groot knelpunt is. Ze houden vast aan de traditionele gewoonten van het land van herkomst waarbij de kinderen hun ouders in huis nemen en voor hun ouders zullen zorgen wanneer zij oud en zorgbehoevend worden. Tegelijkertijd merken zij dat dit in België niet zo vanzelfsprekend lijkt te zijn. De woningen zijn hiervoor vaak te klein, zowel mannen als vrouwen werken buitenshuis, waardoor intensieve zorgverlening praktisch onmogelijk wordt. De oudere migranten maken zich terecht veel zorgen om wat er zal gebeuren wanneer ze zorgbehoevend worden in een vreemd land. Daarbij komt dan de onbekendheid van de voorzieningen die in België voorhanden zijn en de toegang tot die voorzieningen. Oudere migranten en vluchtelingen hebben weinig tot geen kennis over het diverse aanbod aan zorgvoorzieningen waar ouderen van Belgische origine gebruik van maken als zij minder gezond en ouder worden. Dit is een belangrijke reden waarom zij minder gebruikmaken van deze voorzieningen. Omdat zij de voorzieningen niet kennen, blijft hun hoop en blik vooral gericht op hun kinderen. Het aanbod beantwoordt anno 2013 nog steeds onvoldoende aan de noden en behoeften van deze senioren en is nog te weinig aangepast aan de culturele achtergrond van deze diverse groepen senioren.

2.6. ISLAM IN HET LEVEN VAN DE MAGHREBIJNSE SENIOREN

De meeste Maghrebijnse senioren in Gent zijn moslims. De Islam vormt voor de meesten een belangrijk referentiekader. Daarom ga ik hier in op de belangrijkste bronnen en principes van het Islamitisch geloof.

Het heilige boek, ‘De Koran’ is een volledig document van exacte woorden zoals geopenbaard door God via de Engel Gabriël, vrede zij met hem, aan de Profeet Mohammed, vrede en zegeningen zij met hem. De Koran is de fundamentele bron van het geloof en handelen van iedere moslim(a). Deze behandelt alle onderwerpen die mensen aangaan zoals wijsheid, aanbidding en wet, maar het basisthema is de relatie tussen God en Zijn schepselen. Tegelijkertijd verschaft de Koran richtlijnen voor een rechtvaardige samenleving, gepast menselijk gedrag en eerlijke economische principes. Naast de Koran verwijzen moslims ook naar het leven van de Profeet Mohammed, vrede en zegeningen zij met hem, als tweede leidraad. Het geloof in de Soenna: het voorbeeld van de handelingen van de Profeet, vormt een essentieel onderdeel van het Islamitisch geloof.

Een moslim(a) dient zicht als ware gelovige aan de vijf zuilen van de Islam te houden. Dat zijn de fundamenteën van het leven van de moslim(a):

1. Getuigenis van het geloof in de Eenheid van God en het Profeetschap van Mohammed, vrede en zegeningen zij met hem.

De Shahada, of geloofsbelijdenis: 'Er is geen godheid dan God en Mohammed is Zijn Boodschapper.' Deze geloofsbelijdenis wordt de Shahada genoemd, een simpele formule die alle gelovigen uitspreken. De betekenis van deze belijdenis is het geloof dat het enige doel van het leven is om God te dienen en te gehoorzamen, en dat dit bereikt kan worden door de leringen, verkondigingen en handelingen van de Laatste Profeet, Mohammed, vrede en zegeningen zij met hem, te volgen.

2. Verrichten van de dagelijkse gebeden.

De Salaat, of het gebed: Salaat is de naam van de verplichte gebeden die vijf keer per dag verricht worden op vastgestelde tijden en die een directe link vormen tussen de aanbidder en God. Deze vijf rituele gebeden bevatten verzen van de Heilige Koran en worden opgezegd in het Arabisch, de taal van de Openbaring. Persoonlijke smeekebeden kunnen daarnaast ook in elke taal en op elk moment gedaan worden.

Veel Maghrebijnse senioren bezoeken dagelijks de moskee om te bidden en andere mannen te ontmoeten. Voor vrouwen geldt dit veel minder, zij bezoeken soms op vrijdag de moskee om het vrijdagsgesbed te verrichten, tijdens feesten (geboorte, trouw) en op de religieuze feestdagen.

3. Het weggeven van de Zakaat.

De Zakaat, of de armenbelasting: een belangrijke principe van de Islam is dat alles aan God toebehoort, en dat rijkdommen daarom aan de mensen in bewaring zijn gegeven, en dus een tijdelijk genot zijn. Het woord Zakaat betekent zowel 'zuivering' als 'groei'. Het opzij zetten van een deel voor de behoeftigen zuivert onze bezittingen, en zoals het snoeien van planten, herstelt dit het evenwicht en bemoedigt het de verdere groei.

4. Vasten tijdens de maand Ramadan.

De Sawm, of het vasten: elk jaar in de maand Ramadan vasten de Moslims die daartoe in staat zijn van zonsopgang tot zonsondergang. Ze onthouden zich van eten, drinken en seksuele omgang met hun echtgenoten. Alhoewel vasten heilzaam is voor de gezondheid, is het hoofdzakelijk een manier van aanbidding, zelfreiniging en zelfdiscipline. Door zichzelf het aardse comfort te ontzeggen, zelf voor een korte tijd, kan een vastende persoon zich richten op zijn of haar doel in het leven door zich constant bewust te zijn van de aanwezigheid van God.

5. De Hadj verrichten in je leven.

De Hadj, of de bedevaartstocht: de bedevaart naar Mekka is alleen een verplichting voor diegenen die daar financieel en lichamelijk toe in staat zijn. De jaarlijkse Hadj begint in de twaalfde maand van het Islamitische maanjaar. Pelgrims dragen speciale kleding: simpele gewaden waarmee de mensen zich ontdoen van elk onderscheid tussen klassen en culturen, zodat iedereen als gelijke voor God staat.

Het mag dus niet verwonderlijk zijn dat de Islam een sterke invloed heeft op het dagelijkse leven van de Maghrebijnse senioren en van moslims in het algemeen.

2.7. BESLUIT

In dit hoofdstuk hebben we gezien dat (de 1ste generatie) Maghrebijnse senioren (55+) arbeidsmigranten waren of dat zij op een later tijdstip naar hier zijn gekomen in het kader van gezinshereniging of recenter (laatste 10 jaar) om door hun kinderen die hier wonen verzorgd te worden. Ze vormen een niet zo grote groep binnen de totale Gentse seniorenpopulatie. Hun aantal zal de komende jaren wel flink stijgen in alle Belgische grootsteden. We hebben het hier over een steeds groter wordende groep senioren, over wie de reguliere diensten nog heel weinig van afweten. Deze Maghrebijnse senioren, ECM senioren in het algemeen, horen bij de eerste ouder wordende senioren met een andere herkomst in België. Dit is een ware uitdaging waar zeer goed moet over worden nagedacht en waarvoor concrete doordachte voorbereidingen moeten worden getroffen. Het gaat om senioren met andere gewoontes, een andere cultuur en religie, taalproblemen, eigenheden enz... Zorg, welzijn en begrip op maat is de sleutel voor hun toekomst hier!.

De maatschappelijke positie van de doorsnee Maghrebijnse senior is zeer zwak. De oorzaken hiervan liggen bij het nauwelijks of geen opleiding of scholing te hebben genoten in de herkomstlanden. Daarbij komt ook dat ze de Nederlandse taal niet machtig zijn, een onvolledige arbeidsloopbaan hebben waardoor ze op het einde een minimumpensioen aan overhouden dat vaak voor twee personen moet dienen omdat de eerste generatie vrouwelijke Maghrebijnse senioren voornamelijk huismoeders waren. Maghrebijnse senioren zijn vaak woonachtig in de meest achtergestelde wijken van Gent en zijn afhankelijk van de (sociale- of privé)woonhuurmarkt. Op het vlak van gezondheid, hebben de Maghrebijnse senioren meer last van beroepsziekten en andere nadelen die het zwaar, ongezonde en gevaarlijke arbeid met zich meebracht. Dit resulteert in vroegere slijtage en ouderdomsverschijnselen aan het lichaam die sneller optreden binnen deze doelgroep.

Men kan niet spreken van 'de Maghrebijnse senior' of 'de Belgische senior', die bestaat niet. Ieder mens is uniek met haar of zijn eigenheden, ieder mens beleeft de dingen anders, heeft eigen behoeften, wensen, verwachtingen, dromen, enz. Wat de Maghrebijnse senioren wel vaak delen is het 'terugkeerdilemma' en het 'zorgdilemma.' Men deelt ook de Islam als religie, als kompas om in het leven te staan, als een manier van leven. Natuurlijk beleeft ieder ook zijn religie op zijn persoonlijke manier. Het religieus aspect in het leven van de senioren speelt wel degelijk een grote rol en heeft een grote invloed op het dagelijks leven en op het laten en doen van de Maghrebijnse senioren. Men mag dit als buitenstaander niet minimaliseren. Enige verdieping zal verklaren en helpen om deze senioren beter te begrijpen.

HOOFDSTUK 3: VERENIGINGSLEVEN VAN DE MAGHREBIJNSE GEMEENSCHAP IN GENT

De Maghrebijnse gemeenschap is sinds vijftig jaar aanwezig in Gent. In de loop van de jaren zijn er, op initiatief van mensen uit deze gemeenschappen, talrijke kleine en grotere ontmoetingsplaatsen en organisaties ontstaan.

Dit verenigingsleven kan een belangrijke plaats innemen in de vrijetijdsbesteding van Maghrebijnen en ook van de Maghrebijnse senioren.

Ik zal in dit hoofdstuk eerst ingaan op het etnisch-cultureel middenveld in Gent. Daarna zal ik mijn stageplaats, VOEM vzw dat een onderdeel is van het etnisch-cultureel middenveld, situeren en toelichten. Ik zal daarna verder ingaan op wat deze organisaties kunnen betekenen voor Maghrebijnse senioren.

Zoals we in het voorgaande hoofdstuk zagen, speelt godsdienstbeleving een belangrijke rol voor de senioren. In Gent vinden wij dan ook talrijke moskeeën. Ik zal dit hoofdstuk afsluiten door hier dieper op in te gaan.

3.1. HET ETNISCH-CULTUREEL MIDDENVELD

3.1.1. DE FEDERATIES

Het etnisch-cultureel middenveld bestaat uit een diverse socio-culturele spinnenweb aan verenigingen. Zo heeft elke etnische groep wel een eigen vereniging(en). Een vereniging waar zij elkaar ontmoeten in de eigen taal en cultuur doorheen verschillende activiteiten.

Het belang van deze etnisch-culturele verenigingen of zelforganisaties mag men niet onderschatten. De verenigingen zijn evenzeer belangrijk voor de doelgroep als voor Stad Gent. Mensen die om verschillende redenen hun weg niet vinden naar de Vlaamse verenigingen, vinden die wel naar de eigen verenigingen want deze zijn aangepast aan hun leefwereld, cultuur en religie. Het is natuurlijk veel meer dan zich verenigen. Doorheen alle activiteiten spelen zich zeer belangrijke groeps- en leerprocessen af. Mensen worden mondiger, leren van elkaar, leren met elkaar omgaan, samenwerken, vergaderen, delen informatie, signaleren, maken samen plezier, enz....

De federaties van de zelforganisaties (verder federaties) zijn koepels van deze verenigingen aan wie ze ondersteuning bieden. Deze federaties zijn erkend binnen het sociaal-cultureel volwassenwerk. Onder sociaal- cultureel volwassenwerk verstaan we: Alle activiteiten die de ontplooiing van volwassenen en hun maatschappelijke participatie willen bevorderen. Personen nemen er vrijwillig aan deel, los van enig schoolverband en los van elke vorm van beroepsopleiding. (FOV, 2013; Socius, 2013 online)

De federaties waren in het verleden vooral gericht op de eigen gemeenschap of de eigen doelgroep. En waren vooral volgens etniciteit georganiseerd. Vandaag zien we dat de federaties diversere etnisch-culturele organisaties overkoepelen.

Er zijn verschillende landelijke federaties actief in Gent:

- Platform Afrikaanse Gemeenschappen (PAG).
- Vereniging voor Ontwikkeling en Emancipatie van Moslims vzw (VOEM).
- Turkse Unie van België vzw (TUB).
- Federatie van Marokkaanse Verenigingen vzw (FMV).
- Federatie van Vooruiststrevende Verenigingen vzw (CDF).
- Federatie van Zelforganisaties in Vlaanderen vzw (FZO-VL).
- Federatie van de Engelstalige Afrikaanse gemeenschap in België vzw (FAAB).

3.1.2. AGORA

In Gent bestaat het Forum AGORA. Dit is een partnerschap tussen middenveldorganisaties en de Stad Gent. Het doel is “een grotere betrokkenheid van de diverse groepen op het stedelijke beleid en het stedelijke gebeuren te realiseren. In AGORA gaan middenveldorganisaties en het lokaal bestuur met elkaar in discussie en dialoog over diverse vraagstukken en thema’s die te maken hebben met het samenleven in een multiculturele stad als Stad Gent.” (Stad Gent, 2013, online)

Het doel van AGORA is etnisch-culturele minderheden te betrekken bij het beleid door ze o.a. te laten meepraten over het beleid van Stad Gent en hun participatie in de Genste samenleving te bevorderen. Zowel het beleid, de samenleving en de etnisch-culturele minderheden zelf hebben baat bij sterke etnisch-culturele woordvoerders en organisaties. Want zij vertolken wat er in de doelgroepen leeft. Het zijn ook zij die aan hun achterban kunnen uitleggen hoe de besturen en diensten functioneren.

Naar senioren toe, vind ik dat AGORA nog een tandje moet bijsteken. Etnisch-culturele senioren zouden hier ook een plaats moeten krijgen en mee het (senioren)beleid vorm geven. Verder nog, moeten de verschillende adviesraden in Gent zich gaan interculturaliseren, dus ook de seniorenraad. Als men inclusief wil werken, dan moet men verder gaan dan AGORA adviezen te laten geven aan de seniorenraad. ECM moeten in de seniorenraad zitten.

3.1.3. VOEM-vzw

Ik wil hier kort mijn stageplaats VOEM-vzw Gent & Oost-Vlaanderen voorstellen waar ik al twee periodes van welgeteld samen 21 leerrijke weken heb mogen stage lopen.

VOEM-vzw staat voor **Vereniging voor Ontwikkeling en Emancipatie van Moslims vzw**.

Als koepelvereniging (d.w.z. dat haar leden allemaal verenigingen en geen individuen zijn) is zij sinds 1 januari 1996 erkend door de Vlaamse Overheid, Departement Cultuur, het Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen, als landelijke vereniging van migranten in het kader van het decreet voor verenigingen voor het Sociaal-Cultureel Volwassenwerk.

VOEM-vzw biedt haar aangesloten verenigingen, kernen en groepen een administratieve en educatieve omkadering, zoals vastgesteld in het decreet van 4 april 2003 betreffende het Sociaal-Cultureel Volwassenenwerk, zie bijlage 1.2. Voor de missie, visie en werking, zie bijlage 1.3.

Concrete vragen die lidorganisaties aan VOEM-vzw kunnen stellen zijn bv: *Hoe richt ik een vzw op? Waar vind ik subsidies voor mijn project? Waar kan ik goedkoop een zaal huren? Waarmee moet ik rekening houden als ik een activiteit organiseer? Hoe maak ik reclame voor mijn activiteit? Hoe maak ik een flyer? Ik wil een vorming krijgen voor mijn vrijwilligers? Ik wil samenwerken met verenigingen die het zelfde doel nastreven?*

VOEM-vzw werkt 2de lijns. Het zijn dus de verenigingen zelf die in eerste instantie het initiatief moeten nemen. Natuurlijk is er altijd interactie en ondersteuning. VOEM-vzw organiseert op zichzelf ook activiteiten, maar de visie is wel zelforganisatie, dat wil zeggen dat de lidverenigingen zelforganisaties zijn. VOEM-vzw richt zelf geen verenigingen op, ook wanneer er behoeftes gedetecteerd worden in een buurt of bij een gemeenschap maar ondersteunt wel bij de oprichting van verenigingen. Groepen mensen die een vereniging willen oprichten komen bij VOEM-vzw. Zij doen dat vaak om een antwoord op vragen en noden te bieden. Het bewustwordingsproces is al gestart wanneer de mensen bij VOEM-vzw komen.

VOEM-vzw wil de lidverenigingen empoweren. Het is ook de bedoeling dat de lidverenigingen na een tijd zelfstandig en zelfredzaam worden, met andere woorden dat ze minder afhankelijk worden van VOEM-vzw. Daarnaast is VOEM-vzw ook een belangenbehartiger en doet het aan beleidsadvies namens de achterban (de lidverenigingen, hun leden en de gemeenschappen). Zo krijgen de stemlozen en achtergestelden een stem en wordt hun woord gebracht tot wie het moet horen. VOEM-vzw werkt hiervoor nauw samen met het beleid (Stad Gent). Ze zetelt in verschillende inspraak- en overlegorganen waar ze input geeft aan het beleid, om zo rekening te houden met de achterban. Dit kunnen thema's zijn zoals onderwijs, huisvesting, tewerkstelling en vrijetijdsbesteding.

VOEM-vzw werkt rond emancipatie van moslims. Binnen deze groep zijn verschillende gemeenschappen waarvoor VOEM-vzw specifieke acties kan opzetten. Die emancipatie is gericht op de ontplooiing in de maatschappij op verschillende niveaus en in verschillende domeinen zoals onderwijs, werk en zichzelf organiseren. Emancipatie is een soort beslissingsrecht dat mensen zelf in handen hebben waardoor ze zelf keuzes maken. Dat betekent dat VOEM-vzw een rol te spelen heeft in emancipatieprocessen van de maatschappij in haar geheel. VOEM-vzw engageert zich bijvoorbeeld in Gent binnen het vrouwen netwerk Oog in Oog, dat vanuit een feministische emancipatorische invalshoek wordt georganiseerd. Maar VOEM-vzw werkt ook aan emancipatieprocessen bij haar eigen lidverenigingen door bv. mensen in contact met elkaar te brengen, thema's zoals huiselijk geweld bespreekbaar te maken en de bewustmaking hierover te vergroten, meewerken aan de Internationale vrouwendag,...

Ik moet wel zeggen, dat VOEM-vzw Gent & Oost-Vlaanderen de mannelijke Maghrebijnse senioren zeer weinig of bijna niet bereikt voor sociaal culturele activiteiten. Drie moskeeverenigingen uit Gent zijn aangesloten bij VOEM-vzw. In die moskeeën zijn heel veel senioren te vinden, maar de senioren echt bereiken doet men niet. VOEM-vzw kan deze lidverenigingen onmogelijk van bovenuit opleggen wat ze

rond senioren binnen hun werking moeten doen. Wel kan ze hun stimuleren en suggesties doen, en misschien wordt dit nog net iets te weinig gedaan. Vrouwelijke Maghrebijnse senioren worden wel bereikt via VOEM-vzw, zo hebben ze een sterke werking in Nieuw Gent, en twee vrouwenverenigingen in de Brugse Poort. Hopelijk kan er in de toekomst, na de bijeengesprokkelde informatie van dit onderzoek een aanbod ontwikkeld worden dat op maat gericht is van de leefwereld en behoeften van de Maghrebijnse senioren. Dit is mogelijk mits ondersteuning vanuit VOEM-vzw en liefst in samenwerking met diverse andere diensten zoals LDC, OCMW, moskeeën, Stad Gent, zorgdiensten, de vrijetijds- en de sociaal-culturele sector.

- **Knelpunten**

Zoals je hierboven ziet, is het een hele grote opdracht voor een koepelvereniging als VOEM-vzw om haar kernopdracht degelijk en professioneel te kunnen blijven uitvoeren. VOEM-vzw is een erkende organisatie in het Sociaal-Cultureel Volwassenwerk, dit betekent dat zij werkingsmiddelen krijgt van de overheid en daarnaast kan het nog extra middelen bekomen via diverse subsidiekanalen (projectsubsidies). Financiële afhankelijkheid heeft rechtstreekse gevolgen (invloed) op de werking van de organisatie. Dat wil zeggen, dat VOEM-vzw zich binnen wettelijk bepaalde kaders moet begeven voor de uitvoering van haar taken.

Natuurlijk houdt de doelgroep zich in de praktijk met meer bezig dan enkel met het sociaal-cultureel volwassenenwerk, zij hebben ook andere noden en behoeftes. Zo krijgt VOEM-vzw vaak vragen rond zorg die eigenlijk voor de welzijnssector zijn, sociale vragen die eigenlijk voor de sociale diensten zijn en vragen rond huur, tewerkstelling en verblijfsvergunningen. Maar deze mensen kennen de weg niet naar deze diensten en beheersen de Nederlandse taal onvoldoende. Dit zijn zaken waar VOEM-vzw zich volgens haar beleidsopdracht niet mee bezig mag houden. De federatie wordt dus zonder dat ze het zelf wil een doorverwijzingsinstantie.

Daarnaast bereiken de verschillende reguliere diensten de doelgroep niet of onvoldoende. Deze gaan aankloppen bij VOEM-vzw om de doelgroep te mobiliseren of hierover aan te spreken enz. Wat ik wil duidelijk maken, is dat doorheen mijn stage ik de overbevraging van de federatie heb kunnen vaststellen, maar ik stel ook vast dat er organisaties zoals VOEM-vzw onvoldoende middelen krijgen om dit allemaal te kunnen bolwerken. Zo is VOEM-vzw Gent & Oost-Vlaanderen met twee personeelsleden onderbemand. Dit is overduidelijk veel te weinig. Laten we niet vergeten dat we te maken hebben met een doelgroep van mensen die meestal helemaal onderaan op de sociale ladder staan, de taal niet machtig genoeg zijn en diverse maatschappelijk problemen hebben. Deze doelgroepen verdienen extra steun. We moeten ze niet bepamperen noch in een slachtofferrol duwen, maar we moeten deze groepen zoveel mogelijk kunnen opvangen, begeleiden en op maat ondersteunen.

3.2. MOSKEEVERENIGINGEN

3.2.1. S.C.W. IN DE MOSKEE

“Het ontstaan van een Europese Islam, dat wil zeggen een Islamitische organisatie die zichzelf vorm geeft in de Europese context, is een feit. Hoewel moskeeën vooral

georganiseerd zijn op etnisch, linguïstische of nationale gronden, worden deze klassieke migratiebreuklijnen nu toch ook overschreden. Ook de leiding van de moskeeën is niet meer volledig in handen van de eerste generatie; een nieuwe groep van jongeren participeert hieraan.

Het moskeelandschap in België en in het verlengde in Europa, is in volle beweging. Dit enerzijds als gevolg van interne dynamieken binnen de gemeenschappen zelf, naarmate de verschillende geledingen (vrouwen, jongeren) ook hun plaats willen verwerven binnen het geheel, en anderzijds als gevolg van de impulsen die uitgaan van de Belgische overheden. Vooral sinds de moskeeën zich meer naar de buitenwereld toe profileren, merken we dat ze een belangrijke rol spelen in de integratie en participatie van moslimmigranten. Tegelijkertijd dienen we ons ervoor te hoeden deze ‘nieuwe’ rol en functies van de moskeeën te overschatten. Het is de start van een veranderingsproces met alle groeipijnen van dien. De moskeeën zijn belangrijke actoren met een zekere invloed en kunnen daarom, naast andere zelforganisaties, een aanspreekpunt worden voor het (lokaal) (cultuur) beleid.

De diversifiëring van het activiteiten aanbod van de moskeeën alsook de evolutie van moskeeën naar Islamitische, culturele of educatieve centra, biedt het sociaal-cultureel veld mogelijk een nieuwe partner. Gezien de grote bereikbaarheid van moskeeën, niet enkel voor de klassieke achterban van de 1ste generatie mannen, maar meer en meer ook jongeren en vrouwen, evolueren ze naar actieve zelforganisaties (van etnisch culturele minderheden) die waardevol werk kunnen leveren en reeds verrichten. Omdat activiteiten uitgaande vanuit moskeeën niet in aanmerking komen voor tussenkomst vanuit de overheden, is hier zeker een rol weggelegd voor de sociaal-culturele sector, in het bijzonder in het kader van het nieuw decreet op cultuur dat een belangrijke rol weggelegd ziet voor zelforganisaties. Teneinde deze dynamiek en evolutie binnen de moslimgemeenschap te consolideren, lijkt het ons noodzakelijk de nodige aangepaste ondersteuning te bieden aan deze nieuwe kaders. De betoelaging van de strikt religieuze aangelegenheden van de moskee blijft voor de rekening van het Ministerie van Justitie, afdeling Erediensten en dit conform de regelgeving betreffende de erkenning van de ‘temporalien’ van de Islamitische eredienst. Hieronder ressorteert, wat betreft de moskeeën, ondermeer de betoelaging van de religieuze voorgangers in het gebed (imam), bouw en onderhoud van de gebouwen, ...

De taak die weggelegd is voor de ‘sociaal-culturele’ sector situeert zich op het niveau van de moskee als zelforganisatie van ‘etnisch-culturele minderheden’ en valt onder de bevoegdheid van het ministerie van cultuur. Hierbij kunnen ‘bredere’ activiteiten, die weliswaar vanuit Islamitisch perspectief verstrekt worden, in aanmerking komen voor betoelaging en ondersteuning in het bijzonder indien ze aansluiten bij de prioriteiten die geformuleerd zijn ten aanzien (organisaties) van ‘etnisch-culturele minderheden’ in het kader van het cultuur- en welzijnsbeleid.” (Kanmaz, Mokhless, 2002)

3.2.2. MAGHREBIJNSE MOSKEEËN TE GENT

Officieel zijn er in Gent 14 moskeeën: 6 Turkse, 1 Pakistaanse, 1 Bosnische en 6 Maghrebijnse. (Dit is de stand van zaken op 01.06.2013 Integratiedienst Gent)

In Gent werden de eerste moskeeën kort na de komst van de migranten uit Islamitische landen opgericht op initiatief van de gelovigen. Zij dateren van het begin van de ‘70er jaren. De moslimgemeenschap werd zodoende veel zichtbaarder. De

eerste generatie migranten waren bezorgd om het behoud van hun eigen cultureel en religieus waardepatroon. “Deze eerste ‘traditionele moskeeën’ richten zich voornamelijk op de rituele praktijk, de dagelijkse gebeden en de vrijdag- en feestgebeden. Hiernaast waren het ontmoetingsplaatsen voor de jonge immigranten ‘in den vreemde’ en vormden ze als het ware oases met vertrouwde gebruiken uit hun land van herkomst. Ze vonden er de traditionele cultuur terug in de ontmoeting met lotgenoten. Later, na de gezinshereniging, kreeg de moskee tevens een educatieve opdracht, gericht op reproductie van religieuze en culturele tradities in de vorm van Koranonderricht, Islamitische lessen en onderwijs over algemene waarden en normen...” (Kammaz, 2009 pp. 47-48)

De 6 Maghrebijnse/ Arabofone moskeeën te Gent zijn:

- Al-Fath gelegen in de Beukelaarstraat 21/23/25, 9000 Gent.
- Okba Ibn Nafi gelegen in de Warandestraat 39, 9000 Gent.
- Al-Markaz at-Tarbawi gelegen in de Elyzeese Velden 35, 9000 Gent.
- Muslim Student Community of Ghent (MSCG) gelegen in de Isabellakaai 73, 9000 Gent.
- Islamitisch Cultureel Centrum Gent (ICCG) gelegen in de Kerkstraat 188, 9050 Gentbrugge.
- De Toekomst gelegen in de Rerum Novarumplein 1, 9000 Gent.

Ik ken deze 6 moskeeën persoonlijk. Buiten de MSCG moskee zijn alle moskeeën plaatsen waar grote aantallen mannelijke Maghrebijnse senioren dagelijks terug te vinden zijn. Veel senioren zijn aanwezig in de moskee voor het vrijdagsgesbed. Ik heb geen weet dat men vanuit de moskeeën iets organiseert voor de Maghrebijnse senioren, zeker niet op het vlak van vrijetijd (sport, cultuur, uitstappen, enz). Tijdens mijn stageperiode heb ik ook nooit meegemaakt dat een moskee ondersteuning vroeg of wenste rond vrijetijdsbesteding voor de senioren. De gebedshuizen vullen momenteel enkel het religieuze luik in.

3.3. BESLUIT

Volgens de informatie waarover ik beschik, gaat het voornamelijk om vrouwen- en meisjesverenigingen en enkele voetbalverenigingen. Daarnaast hebben een aantal moskeeverenigingen ook religieus-educatieve afdelingen, veelal opgestart door jongvolwassenen. De Maghrebijnse mannelijke senioren zijn daarentegen wel allen lid van een ‘stamoskee’ maar deze vullen enkel hun religieuze taak in. Het luikje vrije tijd en ontspanning vinden de mannen nergens. Geen enkele vereniging heeft een specifiek aanbod voor senioren of is daar iets rond aan het ontwikkelen. Daar moet zeker werk van gemaakt worden want zelforganisaties bereiken de Maghrebijnse senioren zeer weinig en hebben ook geen specifiek aanbod voor hen, maar moskeeën bereiken deze groep wel.

HOOFDSTUK 4: VRIJE TIJD EN SENIOREN

IN DE VLAAMSE SAMENLEVING

In dit hoofdstuk zal ik dieper ingaan op de vrijetijdsbesteding bij senioren in Vlaanderen. Daarnaast zal ik proberen om informatie te geven over de vrije tijdsbesteding bij Maghrebijnse senioren. Ik licht ook kort het Gentse reguliere aanbod aan vrijetijdsactiviteiten toe en de mogelijke knelpunten die er zijn.

4.1. VRIJE TIJD: DEFINITIE

Vrije tijd is de tijd die overblijft na aftrek van de arbeidstijd en de noodzakelijke tijdsinvullingen in het dagelijkse leven (zoals slapen, eten, verzorging, schoonmaken, ...).

4.2. VRIJE TIJD & TIJDSBESTEDING ALGEMEEN BIJ 55-PLUSERS

Uit een Vlaams onderzoek over de leefomstandigheden van ouderen (55+) in Vlaanderen (Houben, Audenaert en Mortelmans, 2004, pp. 225-252) zien we dat senioren meedelen, dat ze voldoende tijd hebben voor zichzelf. De meest populaire vrije tijdsactiviteiten zijn fietsen of wandelen, uit eten of op café gaan, reizen, tuinieren, uitstapjes maken en naar muziek luisteren. Het gezelschap hebben van de partner, kinderen, vrienden en kennissen wordt zeer op prijs gesteld tijdens vrije tijdsactiviteiten.

Bijna 35% van de ouderen geeft mee dat hij of zij de activiteiten die hij/zij vroeger deed nu heel erg mist. Dit zijn dan zaken zoals fietsen, reizen, andere sporten, handwerken en wandelen. Dit is vooral te wijten aan het hebben van lichamelijke beperkingen.

Het verenigingsleven blijft een belangrijke plaats in het leven van de senioren nemen. In 2001 was maar liefst meer dan 50% van de 55-plussers lid van één of andere vereniging. Daarnaast is 10% van de senioren regelmatig in het vrijwilligerswerkcircuit actief.

Het onderzoek geeft ons ook een beeld van de tijdsbesteding van senioren. Zo zien we dat het dagdagelijkse leven van senioren gekenmerkt wordt door een grote routine. Na slapen volgt opstaan, lichaamshygiëne en het ontbijt, een routine dat voor 50% van de ondervraagden om 9uur in de ochtend al achter de rug was. Zorgtaken en huishoudelijke taken sluiten de voormiddag af. Het middagmaal dat voor 50% van de ondervraagden om 12uur plaatsvindt wordt gevolgd door een siësta. De namiddag wordt gevuld met huishoudelijke taken, zorgtaken en ontspanning zowel binnenshuis (TV kijken en kranten lezen komt veel voor) als buitenshuis (beweging, sport, op café gaan of uit gaan eten). Natuurlijk mogen we de bezoeken die worden gebracht aan familie of vrienden, winkelen en religieuze diensten bezoeken niet vergeten. De dagen van de week verschillen niet echt veel van elkaar bij de senioren. Wel is de zondag daar een uitzondering op, die blijft nog steeds een traditionele rust- en familiedag

Wat mij opvalt in dit Vlaams onderzoek is dat deze gericht is op de Vlaamse etnische middenklasse senioren. De arme (Vlaamse) senioren en laat staan de gekleurde senioren van een vreemde origine worden niet in dit onderzoek vermeld noch werd met hen rekening gehouden. Aan de hand van deze resultaten komen we niet echt veel te weten over de vrije tijd en tijdsbesteding van senioren met een vreemde origine of laat staan van Maghrebijnse senioren.

4.3. VRIJE TIJD & TIJDSBESTEDING BIJ MAGHREBIJNSE SENIOREN

Ik heb hierover specifiek niet veel gevonden. Er is in het algemeen weinig geweten over wat senioren van vreemde origine doen in hun vrije tijd en ik denk nog minder over wat Maghrebijnse senioren doen in hun vrije tijd.

Wat wij wel weten is dat Maghrebijnse senioren niet vertegenwoordigd zijn in het huidige vrijetijdsaanbod, ze maken er geen gebruik van. Volgens verschillende studies naar vrije tijd (Jókövi, 2000; Peters, 2006; Van den Fonteyne, 2006; Verniers, 2012) zien we dat senioren van vreemde origine weinig tot niet deelnemen aan cultuur- en sportactiviteiten. De vrijetijdsbesteding van Maghrebijnse senioren is eerder in de eigen groep en met de familie. De moskee speelt een zeer belangrijke rol: daar gaan ze bidden en ontmoeten ze elkaar. Daarnaast brengen ze hun tijd ook door in thee- en koffiehuisjes. Vrouwelijke Maghrebijnse senioren zal je nooit in een thee- of koffiehuis zien. Zij blijven eerder thuis of gaan bij elkaar op thee- koffiebezoek. De kans op eenzaamheid en sociaal isolement is bij hen daardoor ook veel groter.

Door mijn eigen ervaringen met Maghrebijnse senioren in mijn omgeving, in de wijken en in de moskeeën doorheen de jaren heen kom ik tot de vaststelling, dat voor de eerste generatie (55+) 'vrije tijd' een onbekend terrein was. We mogen ook niet vergeten dat ze opgroeiden en leefden in een tijd waarin ze hard moesten werken voor het gezin en voor de eigen familie. Er bestond toen geen traditie van vrije tijd of plannen van de vrijetijdsbesteding. Ze houden zich op een andere manier nuttig om bezig te zijn in hun vrije tijd. Dit gebeurt meestal binnen in de familiekringen, want daar hebben ze een rol te vervullen en krijgen ze erkenning. Het moskeebezoek betekent voor velen het goed spenderen van de (vrije) tijd. Naast de moskee waar ze korte sociale contacten hebben, brengen ze, zoals ik hierboven al vermeldde, tijd door in de koffie- en theehuis. Daar spelen ze gezelschapsspelen, kijken ze naar de televisie en discussiëren ze over de actualiteit van hun land van herkomst. Men mag ook niet vergeten dat senioren via de satellietantennes hun eigen woonkamer omtoveren tot een stukje herkomstland. De televisie houdt veel senioren zoet. Natuurlijk zal de geringe kennis van de Nederlandse taal en het financiële luikje hier ook een rol in spelen.

4.4. AANBOD VRIJE TIJD STAD GENT & OCMW GENT

Het vrijetijdsaanbod in Gent is natuurlijk zeer ruim en zeer divers. Ik ga me binnen dit onderzoek enkel focussen op twee zeer belangrijke lokaal buurtgerichte werkingen, namelijk de LDC's en de Clubhuizen voor senioren. Dit zijn specifieke werkingen, die gericht zijn op senioren, naar zorg, vrije tijd en dienstverlening toe.

4.4.1. LOKAAL DIENSTENCENTRUM

OCMW-Gent heeft 9 LDC's die verspreid zijn over heel het grondgebied van Gent. Het centrum is er voor de buurtbewoners, waar zij terecht kunnen voor informatie, recreatie, vorming en dienstverlening. Het LDC is een centrale ankerplaats in de buurt die bezoekers informeert en leidt naar gepaste, bestaande dienstverlening. De uiteindelijke bedoeling is het sociaal netwerk van de gebruiker uit te bouwen om mensen zo lang mogelijk in hun vertrouwde omgeving te laten wonen.

Het LDC nodigt individuen of groepen gebruikers van de lokale leefgemeenschap uit om advies en informatie te vragen. Dit kan door het organiseren van evenementen of activiteiten, maar ook door op andere wijzen in te spelen op reële noden van de gemeenschap. Om naar deze noden te peilen doet het LDC onder meer beroep op een behoeftepeiling of tevredenheidsonderzoek.

Het LDC voorziet in impulsen naar ontmoeting, ontspanning en zinvolle vrijetijdsbesteding zonder drempels. Daartoe beschikt ze over een ontmoetingsruimte, waar minstens 75 groepsactiviteiten worden aangeboden. Daarnaast organiseert een LDC ook 100 groepsactiviteiten van algemeen vormende aard, gericht op persoonlijke ontwikkeling, verrijking van kennis en vaardigheden.

Het LDC biedt hulp bij activiteiten van het dagelijks leven, inclusief hygiënische zorgen. Dit houdt onder meer in dat een LDC, al dan niet in samenwerking met een andere organisatie, voorziet in minstens vier van de acht hierna vernoemde mogelijke vormen van hulp- en dienstverlening:

- Warme maaltijden, aan huis bezorgd of in de ontmoetingsruimte.
- Hulp bij boodschappen.
- Hulp bij huishoudelijke klussen.
- Buurthulp, initiatieven die het sociaal netwerk, de communicatie en het veiligheidsgevoel versterken.
- Mobiliteit verhogende maatregelen naar de lokale bewoners.
- Personalarms, toesteluitlendingsdienst.
- Organisatie van de dienstverlening van een personalarmscentrale.
- Activiteiten voor specifieke doelgroepen uit de lokale leefgemeenschap.

Het LDC is een punt waar iedereen met of zonder functiebeperking en ongeacht de leeftijd, elkaar kan ontmoeten. Het LDC is in België voor de dienstverlening naar de buurtbewoners (vooral senioren) wat het 'Sociaal Huis' is voor de concrete dienstverlening en de 'Lokale Werkwinkel' voor de hulp- en dienstverlening op het vlak van arbeid en arbeidsbemiddeling. Het heeft raakpunten met het buurtwerk en de (thuiszorg)diensten die aan de ziekenfondsen zijn verbonden. De gebruiker hoeft niet langer naar verschillende adressen te gaan en bij evenveel sociaal werkers om dienstverlening op vlak van sportief, educatief, sociaal, materieel, financieel of van cultureel aard te genieten. De werking van een LDC legt eerder de nadruk op de mogelijkheden van de oudere, dan op de zorgvragende beperkingen.

De hoeksteen van een LDC is de inzet van vrijwilligers. Wie net de arbeidsmarkt heeft verlaten, of de kinderen het huis uit heeft, wil de vrijgekomen tijd zinvol besteden door iets te doen voor anderen. Ze kunnen dit doen door sporadisch of op regelmatige basis

hun vaardigheden in te zetten en zichzelf te ontwikkelen door een handje toe te steken in het LDC.

De kwaliteit van de dienstverlening van een LDC wordt bepaald door de participatie van de gebruikers. Deze participatie varieert van mee-weten, over meehelpen tot meedenken en meespreken. Daardoor komen gebruikers, vrijwilligers en centrumleiders vrijwel naast elkaar te staan. Het LDC werkt drempelverlagend door die participatie en doordat de deur er letterlijk open staat.

Het LDC vormt een schakel tussen de volledige zelfstandigheid en de wereld van de poetsdiensten, gezins- en bejaardenhulp, oppasdienst en verpleging aan huis. De onderliggende doelstelling van een LDC is de mogelijkheden om mensen te versterken zodat ze langer, beter en kwaliteitsvoller zelfstandig in hun vertrouwde omgeving kunnen leven. Daarvoor slaat het dienstencentrum de brug naar andere organisaties. Slechts als er een leemte bestaat in het aanbod, zal het dienstencentrum een eigen dienstverlening opstarten. (OCMW Gent, 2013, online)

4.4.2. CLUBHUIZEN VOOR SENIOREN

Stad Gent heeft 26 Clubhuizen voor senioren die verspreid zijn over heel het grondgebied en die toegankelijk zijn voor alle Gentenaars vanaf 55 jaar. Dit kan het best geïnterpreteerd worden als een jeugdclub, maar dan specifiek voor senioren. Senioren krijgen een lokaal ter beschikking waarin zij mogen doen wat zij willen (binnen bepaalde grenzen), maar het is voornamelijk gericht op het organiseren van activiteiten gericht op ontspanning en vorming.

De clubhuizen worden gerund door vrijwilligers en begeleid door de sociaal consulenten van de Seniorendienst. Dit maakt dat elk clubhuis door de jaren heen vaak een heel eigen identiteit heeft ontwikkeld, nauw verbonden met de buurt. De accommodatie wordt ter beschikking gesteld door de Stad Gent. De clubhuizen zijn ideale plaatsen om nieuwe vrienden te maken en burens te leren kennen. Senioren kunnen in een gezellige beschermde ontmoetingsplaats hun vrije tijd doorbrengen met kaarten, gezelschapsspelen, biljarten, petanque of een gezellige babbel hebben met leeftijdsgenoten. (Stad Gent, 2013, online)

4.4.3. KNELPUNTEN ALGEMEEN

In Gent zijn er 9 LDC's en 26 clubhuizen voor senioren waar veel senioren gretig gebruik van maken. Toch weten we, dat senioren met een vreemde origine bijna niet of geen gebruik maken van een LDC noch van de seniorenclubhuizen. Ondanks de pogingen van de dienstencentra om deze doelgroep te bereiken, lukt het hun anno 2013 nog steeds niet om ze met hun aanbod te bereiken.

- Volgende factoren kunnen hierin zeker een rol spelen:

Maghrebijnse senioren beheersen niet genoeg de taal en hebben een lage scholingsgraad, waardoor er angst is voor communicatieproblemen en de toegang tot 'intellectuele' activiteiten worden beperkt. Er is natuurlijk ook invloed van de traditie-, cultuur-, religiebeleving en de bijhorende voorschriften. Ik denk dan bijvoorbeeld maar

aan de gebedstijden, halal-voeding, gemengde man/vrouw activiteiten, alcoholgebruik,
...

Daarnaast heb je de financiële, sociale en psychologische drempels die natuurlijk elk hun eigen impact hebben.

Vanuit de kant van de diensten zelf is het aanbod veel te weinig of niet aangepast aan de behoeften, noden en leefwereld van de Maghrebijnse senioren of senioren van andere groepen van de ECM. Ook blijven deze diensten vasthouden aan de zelfde manier van aanpak van toeleiding van senioren. Iedereen moet zijn weg maar kunnen vinden tot bij deze diensten. De omgekeerde beweging wordt veel te weinig- tot bijna niet gedaan.

4.5. BESLUIT

In dit hoofdstuk hebben we gezien dat er redelijk wat geweten is over de vrije tijd & vrije tijdsbesteding van Vlaamse senioren. Deze cijfers zijn echter algemeen, er wordt geen onderscheid gemaakt tussen sociale klassen en naar afkomst van deze senioren. Er is weinig geweten over de vrije tijd & vrijetijdsbesteding van Maghrebijnse senioren. Op enkele onderzoeken na, is er in de literatuur daar niets over te raadplegen.

Het LDC en de seniorenclubs zijn zeer mooie initiatieven maar de Maghrebijnse senioren maken geen gebruik van dit aanbod. Er is in Vlaanderen heel wat te doen qua vrije tijd. Maar Maghrebijnse senioren nemen er niet aan deel omwille van een aantal drempels zoals geringe kennis van de Nederlandse taal, andere cultuur, activiteiten die niet aansluiten bij de eigen leefwereld, gemengde activiteiten, religieuze voorschriften die niet kunnen gerespecteerd worden en het financiële aspect. Oorzaken bij de diensten liggen bij het vastklampen aan de traditionele manier van werken en de organisatie. Men wil de diensten (aanbod) niet diepgaand interculturaliseren, men blijft gewoon verder werken zoals men het gewoon is. Iedereen is welkom, maar moet zich aanpassen. Diensten zijn bang om toegevingen te doen, die eigenlijk niet als toegevingen gezien hoeven te worden maar gezien moeten worden als mee evolueren en tegemoetkomen aan de vastgestelde realiteit. De diensten zijn anno 2013, voor senioren van andere herkomst niet gebruiksvriendelijk en ontoegankelijk.

Naast deze diensten (aanbod) kunnen natuurlijk ook andere sectoren zoals de culturele-, sportieve-, socio-culturele en educatieve verenigingen veel meer gaan betekenen voor de vrijetijdsbesteding van Maghrebijnse senioren. Natuurlijk zullen ze hierbij extra inspanningen moeten gaan leveren om meer maatgericht en dus ook leefwereldgericht te gaan werken.

HOOFDSTUK 5: INTERCULTURALITEIT

De samenleving waarin we nu in vertoeven is een samenleving van superdiversiteit. De aanwezigheid van heel wat mensen uit etnisch-culturele minderheden maken de diversiteit in onze samenleving zichtbaar. Burgers, verenigingen, instellingen, het beleid, ... worden met deze diverse samenleving geconfronteerd en komen in contact met etnisch-culturele minderheden . Dit gebeurt op verschillende manieren: in het dagelijks leven, in de onderlinge communicatie, bij het verlenen van diensten, ...

In al die contacten kunnen reële cultuurverschillen een rol spelen, maar dikwijls zijn er ook andere factoren in het spel: een sociaal-economische kloof, misverstanden op basis van gebrekkige taalkennis of slechte communicatie, of gewoon wantrouwen en vooroordelen van beide kanten.

5.1. WAT IS INTERCULTURALITEIT

Interculturaliteit betekent letterlijk het zich begeven tussen (verschillende) culturen. Interculturalisering is een proces van verandering, bijvoorbeeld in een voorziening, dat leidt tot een structurele verandering om het aanbod, het cliënteel, de medewerkers en de organisatiestructuur af te stemmen op de superdiversiteit die er vandaag aanwezig is in onze samenleving. (Diversiteitswijzer, 2013, online)

5.1.1. DOEL VAN INTERCULTURALISERING

Het doel van een interculturaliseringproces is om zo efficiënt mogelijk om te gaan met de etnisch-culturele diversiteit die aanwezig is in de samenleving, door:

- Het bekomen van een evenredige participatie van de verschillende groepen binnen de etnisch-culturele minderheden en dit zowel bij de medewerkers als bij het cliënteel.
- Het streven naar een bruikbaar, beschikbaar en kwalitatief aanbod voor iedereen.
- Diensten, instellingen, organisaties cultuurgevoeliger maken zodat de gebruikers ervan ongeacht de origine gelijkwaardige kwaliteit van- en toegang tot het aanbod krijgen.
- Het bekomen van een mentaliteitswijziging binnen de organisaties die overtuigd worden van de noodzaak om blijvende aandacht te schenken aan diversiteit.

Bij dit allemaal wordt er verwacht dat men meer rekening houdt met de diversiteit in taal, cultuur en leefwereld van de cliënten. Dit betekent zorg op maat, betere kwaliteit, beter zicht op de hulpvraag, grotere acceptatie van de hulp en een basis van vertrouwen en duurzaamheid.

5.2. INTERCULTURELE COMPETENTIES

In het divers breed werkveld van het sociaal werk en in alle sectoren waar je met mensen en voor mensen werkt is het van groot belang om in interactie te kunnen blijven met iedereen in onze samenleving, ongeacht afkomst, religie, geslacht, geaardheid, cultuur, ... van de persoon. Wil men aan goede, respectvolle,

kwaliteitsvolle en professionele dienstverlening (sociaal werk) doen, dan is het noodzakelijk om over interculturele competenties in de rugzak (kennis) te beschikken. Het belang hiervan mag men niet onderschatten. Het is zoveel als zeggen, dat je je wilt inzetten (engageren) voor iedereen, wie dan ook, dat je steeds op zoek bent naar manieren om je te redden in allerlei soorten situaties met mensen van diverse achtergronden.

5.2.1. WAT ZIJN INTERCULTURELE COMPETENTIES?

Hieronder som ik enkele definities over interculturele competenties op die in de literatuur terug te vinden zijn:

- *“Kunnen samenleven in een wereld van verschillen. Respect voor de ander, vermogen tot identificatie, weerbaarheid en aanspreekbaarheid, omgaan met diversiteit.” (Schuringa, 2003, p. 93)*
- *“One starting point would be to say that it is the ability to offer as good a service to someone from a culture different from one’s own as to someone with whom one shares the same cultural background; clearly this implies overcoming barriers of communication and values and is not to say that services offered in these different circumstances should be identical.” (INCOSO, 2010, online)*
- *“Interculturele competentie is het geheel van vaardigheden, attitudes en kennis om adequaat en flexibel om te gaan met diversiteit. Interculturele competentie bestaat uit drie componenten: motivatie; kennis en vaardigheden, die onderling zeer sterk samenhangen. Het hebben van kennis over anderen en hun cultuur zonder over vaardigheden te beschikken om deze kennis in de praktijk te brengen is namelijk sociaal nutteloos. Daarnaast kunnen dergelijke vaardigheden niet worden verworven zonder kennis te hebben van de eisen en beperkingen die de cultuur of situatie stelt.” (Shadid, s.d., online)*
- Een intercultureel competent persoon kan worden omschreven als iemand die:
  - bewust is van vooroordelen of weinig vooroordelen heeft.
  - beschikt over een sterk ontwikkeld empathisch vermogen.
  - open minded is en bereid is de wereld te bekijken door de bril van anderen.
  - dubbelzinnigheid tolereert en een cultuurrelativistische houding heeft.
  - zich makkelijk kan aanpassen aan nieuwe en onbekende situaties.
  - kennis heeft van de culturen en omstandigheden van andere groepen.
  - in de omgang met anderen opzoek is naar overeenkomsten en anderen respecteert en rekening houdt met hun wensen. (Shahid, 2007)

5.2.2. INTERCULTURELE COMMUNICATIE

In mijn derde jaar opleiding Bachelor in het 'Sociaal Werk' heb ik een vak onderwezen gekregen dat 'Werken in een interculturele context' heette. Tijdens die lessen ben ik in contact gekomen met de theorie van Edwin Hofman. Zijn visie is dat je mensen als individu op zichzelf moet bekijken en niet moet beoordelen vanuit culturen. Volgens Hofman hoef je zelfs niet zoveel te weten van al die verschillende culturen. Als je maar aandacht hebt voor de mens die voor jou staat en hem of haar bevraagt over hoe de dingen in elkaar zitten. Want als we te veel informatie hebben over culturen, bestaat het gevaar dat we culturaliseren. Dit betekent zoveel als alles gaan uitleggen en verklaren vanuit de cultuur. Bijvoorbeeld: 'dit is een Marokkaan en die zal daar zo over denken', 'dit is een Mexicaan daarom doet hij zo', 'hij is moslim daarom weigert hij', 'hij kwam te laat, ja dat is normaal, hij is Congolees', ...

Omdat ik zeer onder de indruk ben van zijn TOPOI-model zal ik dit hieronder uitgebreid proberen uit te leggen en het belang ervan te tonen als nut bij interculturele communicatie.

5.2.3. HET TOPOI-MODEL

Als we op maat willen werken moeten we rekening houden met de diversiteit van de cliënt. Je hebt aan de ene kant verschillende behoeften en noden van de cliëntgroepen, maar aan de andere kant verschillen de cliënten ook onderling (hoe mensen kijken naar dingen, welke verwachtingen ze hebben, ...). Verschillen en misverstanden die hieruit kunnen komen herkennen is één zaak, ermee kunnen omgaan is een volgende stap. In de omgang met mensen, bv. tijdens een gesprek, stoten we gemakkelijk op deze verschillen en misverstanden. Wie zich voorbereidt op zogenaamde storingen, blijft ook rustiger en geduldiger wanneer de communicatie vastloopt. Het is dan een zaak om op zoek te gaan naar wat deze mogelijke verschillen en misverstanden zijn. Door de verschillen concreet te maken worden ze ook hanteerbaar. Op die manier kan de communicatie opnieuw hersteld of opengetrokken worden. Edwin Hoffman ontwierp hiervoor een praktisch hulpmiddel, namelijk het TOPOI-model (Hoffman, 2009).

Uitgangspunten van dit model zijn 'het principe van de erkende gelijkheid' en 'het principe van de erkende diversiteit':

Het principe van de '**erkende gelijkheid**' verwijst naar wat mensen in de eerste plaats verbindt in een bepaalde context: bv. het feit dat ze allemaal senioren zijn ongeacht de afkomst, en ze allen te maken krijgen met ouderdomsverschijnselen, ... Dit principe is belangrijk omdat er de neiging bestaat om alleen naar de cultuur van iemand te kijken en het gemeenschappelijke buiten beeld te laten. Hiermee wordt echter niet bedoeld dat iedereen op dezelfde manier moet behandelen worden zonder te letten op individuele- of groepsverschillen. Dit laatste zou alleen schijnbaar een eerlijke benadering zijn; men noemt dit een vorm van 'kleurenblindheid'.

Het principe van de '**erkende diversiteit**' houdt in dat de verschillen erkend worden. Maghrebijnse senioren kunnen als groep specifieke behoeften, belangen en verlangens hebben, ook de individuele senioren zijn onderling verschillend: zij hebben verschillende talenten, eigenschappen, behoeften, voorkeuren, ... Het is belangrijk om deze te erkennen.

Het model wil helpen om met elkaar in dialoog te gaan, stornissen te achterhalen en deze bespreekbaar maken om zo tot onderhandelde oplossingen te komen. Het richt zich vooral op de communicatie tussen individuen maar is zeker ook bruikbaar in het kader van de interculturalisatie van een organisatie. TOPOI betekent in het Grieks 'plaatsen' of 'gebieden'. Het model beschrijft dan ook vijf gebieden waar misverstanden kunnen plaatsvinden en achterhaald worden. Dit zijn met name: Taal, Ordening, Personen, Organisatie en Inzet. In de praktijk komen deze vijf gebieden in de communicatie gelijktijdig voor en zijn ze nauw met elkaar verweven. Door ze te onderscheiden, krijg je meer vragen die je kan stellen om na te gaan waar de communicatie mogelijk vastzit of misgelopen is. Hieronder worden de vijf gebieden toegelicht. Bij ieder gebied horen een aantal vragen, deze zijn opgenomen in bijlage 2.1.

De vijf gebieden:

1. Taal: Elkaar verstaan, betekenissen van verbale en non-verbale taal.

Taal verwijst naar de verbale en non-verbale taal waarmee de deelnemers aan het gesprek zich uitdrukken. Taal is het werkmiddel van de communicatie, waarmee mensen en groepen uiting geven aan hun identiteit en aan de betekenis die ze geven aan de omringende werkelijkheid. Om elkaar te verstaan hebben we voldoende gemeenschappelijke taal nodig, we hebben nood aan gedeelde betekenissen. In interculturele communicatie is de taal dan ook meestal de eerste barrière waar gesprekspartners op stoten. Het verschil in moedertaal als belemmerende factor voor de communicatie kan gerelativeerd worden, er is namelijk meer dan taal. Het delen van dezelfde moedertaal pretendeert gemeenschappelijkheid en een garantie voor een vlotte begripsvolle communicatie. Maar het kan zijn dat we zelf meer delen en nog beter kunnen communiceren met mensen die een andere moedertaal hebben. Ook al delen beide gesprekspartners dezelfde taalvaardigheid in dezelfde taal, toch bestaat de kans dat ze de taal op een andere manier gebruiken of andere betekenissen geven aan dezelfde woorden of gebaren. In gesprekken gaan we er soms te snel vanuit dat we hetzelfde bedoelen als we maar dezelfde woorden gebruiken. Dat is niet altijd zo, wie heeft zicht nooit eens afgevraagd: 'heb ik iets verkeerd gezegd?'. Tevens moeten we waakzaam blijven voor onze verschillen in de non-verbale communicatie, zeker als we weten dat "wat mensen aan elkaar communiceren voor 35% met woorden wordt overgedragen. Het grootste deel wordt via de non-verbale communicatie overgedragen, namelijk de overige 65%." (Seebregts, 2007, p. 86) (Hoffman, 2009)

2. Ordening: leders verhaal, zienswijze en logica.

Ordening betekent letterlijk: de dingen sorteren en er een plaats aan geven. Het gaat hier over de opvattingen en de zienswijze van de deelnemers. We vinden wel eens van andere mensen dat zij een 'vreemde visie' hebben op bepaalde dingen. Het betreft hier een verschil in ordening van de realiteit. Hoe kijken mensen naar concrete situaties terug en welke betekenis geven zij daaraan? Iedere persoon ordent de realiteit op zijn eigen manier. Iedereen neemt voortdurend een bepaald standpunt in ten opzichte van de realiteit. Dat betekent dat ieder standpunt of zienswijze afhankelijk is van het oogpunt waaruit men naar de werkelijkheid kijkt. Je hebt een bepaalde mening over de kwesties die spelen, over wat belangrijk is en over wat in die situatie hoort te gebeuren. Het is jouw verhaal, jouw zienswijze. Jouw normen, waarden en opvattingen spelen

hierin een rol. Waarden en normen worden soms ook ‘maden en wormen’ genoemd: omdat ze zich zo vanzelfsprekend diep in ons genesteld hebben en te pas en te onpas de kop laten uitsteken.

Men moet waakzaam blijven van de eigen vanzelfsprekendheden en er niet te gemakkelijk vanuit gaan dat onze gesprekspartner (cliënt, hulpvrager, collega, vriend, partner, ...) wel dezelfde zienswijze heeft. Ook moeten we erover waken dat we, vanuit de eigen waarden en normen, niet te snel waardeoordelen en interpretaties geven aan dingen die we menen waar te nemen want anders, zet je vooral de verschillen op de voorgrond en verdwijnen de gelijkenissen naar de achtergrond. Maar het wordt pas heel erg, als we deze verschillen dan ook meteen gaan verklaren als verschillen in cultuur of religie. Hieronder een voorbeeld ter illustratie:

Maghrebijnse senioren zouden graag meer gebruik maken van het LDC, ze vragen aan de directeur of er tijdens de middag halal maaltijden kunnen worden voorzien. De directeur antwoordt kort en bondig: “Neen, dit is niet mogelijk, dat doen wij niet!” De senioren krijgen geen extra uitleg waarom precies niet en hebben iets van: “Jah, laat maar zitten dan, het is duidelijk, ze willen ons hier niet hebben. Ze zijn niet bereid om iets te doen voor ons.”

De uitgangspositie van de directeur is dat het dienstencentrum voor iedereen toegankelijk moet zijn en er daarom geen aanpassingen mogen gebeuren voor een bepaalde doelgroep. Iedereen kan en moet zich aanpassen aan het bestaande aanbod.

De Maghrebijnse senioren wensen een aanbod dat voldoet aan hun waarden en normen. Omdat de directeur dit niet open en transparant uitlegt, blijven de Maghrebijnse senioren zich niet welkom voelen.

3. Personen: Wie zijn we voor elkaar? Identiteit en betrekking.

Terwijl mensen praten, houden mensen elkaar voortdurend spiegels voor over hoe ze zichzelf, de onderlinge relatie en de andere zien: ‘Kom ik professioneel over? Kom ik discriminerend over? Staat de ander boven mij? Vertrouwt de ander mij?, ...’ Dit zijn vragen die te maken hebben met het betrekkingaspect van de communicatie. ‘Wie ben ik voor mezelf en voor de ander?’ Dat is de basisvraag. Omdat iedereen verschillende deelidentiteiten heeft (bv., iemand is een moeder, verpleegster, moslima, vrouw, twintiger, ...) is er geen makkelijk antwoord op die vraag. Daarbij komt ook dat wij ons in verschillende sociale omgevingen begeven waarin telkens een ander aspect van die deelidentiteiten de hoofdidentiteit zal worden. Het moeilijke is net de niet-zichtbare binnenkant van de communicatie. Dit zijn beelden die niet worden uitgesproken en niet zichtbaar zijn maar wel een rol spelen in de communicatie. Gesprekspartners zien de beelden niet maar voelen of vermoeden de beelden wel. Wederzijdse beelden die niet afgestemd zijn op elkaar zijn vaak de oorzaak van storingen in de communicatie.

Een groot valkuil bij interculturele contacten is dat we de ander reduceren tot zijn ethnische- of religieuze identiteit. Een mens is meer dan dat deelidentiteit, dit moeten we steeds goed onthouden. Hieronder een voorbeeld ter illustratie:

Een Maghrebijnse man gaat bij een sociaal werkster langs voor hulp bij de administratie. De sociaal werkster is nieuw op haar post en probeert zo goed mogelijk haar best te doen. Veel ervaring heeft ze niet maar ze probeert. Voor ze de Maghrebijnse senior begint te helpen, schieten er 1001 dingen door haar hoofd: "Het is een moslim, hij wil niet dat ik hem een hand geef, hij wil ook niet dat ik hem commandeer, hij zal ook geen oogcontact willen, hij zal beslist geen Nederlands kunnen, pfff wat moeilijk zeg, ..." De Maghrebijnse senior ziet dat de sociaal werkster wat vreemd doet (lichaamstaal), hij begint ook van alles te denken: "Ze wilt me niet, ze is racist, deze gaat me echt niet helpen, had ik maar beter mijn dochter meegenomen pfff ik wist het, ..." De sociaal werkster ziet dat de Maghrebijnse senior gewoon rechtstaat en weg gaat waarop ze denkt: "Toch niet makkelijk hoor om met zulke mensen te werken." De Maghrebijnse senior gaat weg en denkt: "Tfoe, altijd hetzelfde probleem, ze willen ons niet, ze begrijpen ons niet. Ik ga nooit meer alleen, vanaf nu neem ik altijd mijn dochter mee, zij zal mij wel verdedigen tegen de medewerkers van die sociale diensten."

4. Organisatie: Hoe is het geregeld? Functioneel kader en machtsrelatie.

Organisaties krijgen te maken met structuren, procedures, posities en regels. Bijvoorbeeld een hulpverlener bij organisatie X krijgt 20min per hulpvrager. Deze voorziene tijd zal wellicht een rol spelen in de manier waarop de hulpverlener het gesprek stuurt. Een ander voorbeeld zijn de verschillende terreinen waar de gezondheids- en welzijnszorg in zijn onderverdeeld, waar andere regels gelden en elke keer een andere zorgvestrekker of voorziening verantwoordelijk is. Het is een ware opdracht voor veel hulpvragers om door het bos de bomen te zien en telkens opnieuw op te zoeken waar ze moeten zijn en wat de procedures en regels zijn.

Een vaker gemaakte fout is dat door ingewikkelde regels en overdreven procedures beide partijen (hulpvragers en hulpverleners) elkaar ten onrechte beschuldigen van niet meewerkende hulpvragers of ontoegankelijke hulpverleners. Daarom is het van primordiaal belang dat organisaties streven naar het duidelijk communiceren van regels. Deze regels deel je als hulpverlener tijdens de contacten ook mee. Deze regels zijn voor iedereen uitvoerbaar en respectvol. Hieronder een voorbeeld ter illustratie:

Een Maghrebijnse senior is laatst onwel geworden en werd naar het ziekenhuis gebracht. Daar moest hij enkele dagen verblijven voor verdere onderzoeken. Sinds de senior op de kamer ligt, is het een heen en weer gaan van bezoekers. Heel de familie komt hem bezoeken, alle kinderen, alle kleinkinderen, burens en vrienden van de moskee. De verpleegsters van die afdeling waar de senior ligt, vinden dit allesbehalve fijn: "De bezoekers zijn met te veel, verstoren de rust en komen wanneer ze maar willen, het is hier geen café of hotel hé." Op de 3de dag van zijn verblijf kwamen op het zelfde moment twee dochters samen met zeven kleinkinderen de grootvader bezoeken. Iedereen was blij om grootvader terug te zien, iedereen heeft wat lekkers mee en de kinderen hadden plezier. De verpleegsters werden moe van het lawaai en geloop van de kinderen door de gangen maar bedekten alles met de mantel der liefde. Op een gegeven moment hoorden ze een glas vallen en een kind dat huilde. De verpleegsters renden naar de kamer van de Maghrebijnse senior en zagen overal glasscherven en een rommelige kamer. In het heetst van de situatie, zei een verpleegster: "Doe eens toch gewoon als al de rest! Het is hier geen hotel of zo hé." Het werd doodstil in de kamer, de dochters begrepen totaal niet waarom de

verpleegster zo woedend was. Een van de kleinkinderen zei: “Overdrijf toch niet zo, er is gewoon een glas water gevallen, doe eens normaal mevrouw.” Waarop alle kleinkinderen begonnen te lachen. Het liep nu wel helemaal uit de hand! De verpleegster werd kwaad en verzocht iedereen de kamer te verlaten of anders zou ze de politie bellen. Binnen de kortste keren was de kamer gevuld met andere verpleegsters, verplegers en twee mensen van het security team.

5. Inzet: Waarvoor doen wij ons best? Motieven en beweegredenen.

“Inzet, dat zijn de onderliggende motieven, behoeften, verlangens en drijfveren van de gespreksdeelnemers.” (Zeltner en Houtteman, 2012). Het zijn uiteenlopende bedoelingen en inspanningen van mensen en hun betrokkenheid naar andere mensen toe. Achter elk gedrag schuilt een positieve logische inzet. Als net die stroom van positieve intenties worden erkend dan is er ruimte voor verandering, voor een andere wijze van handelen of een andere kijk op de zaken. Erkenning is begrip tonen en hebben voor de intenties van de andere, zelf als je meteen terechte vragen hebt bij het gesteld gedrag. Als we een verschil kunnen maken en blijven zien tussen gedrag en intenties, dan raken we veel verder en kunnen we ook de effecten van iemands gedrag ter sprake brengen. Onderliggende motieven, angsten en behoeften worden in de meeste contacten jammer genoeg niet uitgesproken. Mensen hebben de neiging om het allemaal veilig te houden. Men geeft zich niet bloot aan de andere en ook niet aan zichzelf. Daarom is het belangrijk dat je goed onderzoekt wat de beweegredenen zijn. Zo krijg je de kans om enerzijds uit te leggen waarvoor jij je inzet en anderzijds de dingen te erkennen waarvoor de ander zijn best doet. Hieronder een voorbeeldje ter illustratie:

Op een buurtfeestje georganiseerd door de lokale buurtwerkers is er veel volk. Vooral senioren, want die wou men extra gaan bereiken. Na verloop van tijd ziet de buurtwerker dat de Maghrebijnse senioren even snel weg zijn als ze gekomen waren. Hij onderzoekt het en vraagt een Maghrebijnse senior om de oorzaak hiervan. De senior antwoordt: “Ja, overal bier op tafel zetten is niet echt een slim idee, je weet dat wij dat niet mogen drinken en zelf niet aanwezig mogen zijn naast dat spul.” De buurtwerker dacht niet dat dit zo erg zou zijn. Het was vooral voor de gezelligheid dat ze wat bier hadden voor de andere senioren. Want voor de moslim senioren had hij zelf extra fruitsap, frisdrank, karnemelk, koffie en thee voorzien. De Maghrebijnse senior had zijn vrienden wel extra gemotiveerd om mee te komen omdat de buurtwerker dit gevraagd had. Zijn vrienden vonden juist dat ze niet werden gerespecteerd. Andere zien het als een truc om ze daar weg te houden. Noch de buurtwerker noch de senior zagen de inzet van de andere.

5.3. BESLUIT

Het TOPOI-model is zoals je kunt zien **'grensoverschrijdend'**, het gaat verder dan alleen culturele verschillen. Er is zowel aandacht voor sociale verschillen en de uniek persoonlijke verschillen. Hoffman waarschuwt er dan ook voor om problemen niet enkel te verklaren vanuit de cultuur van de gesprekspartners. Hoffman stelt niet de cultuur centraal, maar wel de situatie en de persoon waarmee je in gesprek gaat, staan voorop. Verschillen en misverstanden hebben dan ook te maken met de beelden die de gesprekspartners van elkaar hebben, met hoe ze elkaars bedoelingen inschatten, met de waarden en normen die meespelen, met beide posities en met de beïnvloeding vanuit het gezin, het werkmilieu of de religieuze groep. (Hoffman, 2009; Zeltner en Houtteman, 2012; Seebregts, 2007).

Mensen uit etnisch-culturele minderheden zullen in de toekomst steeds meer aan de deuren kloppen van allerlei welzijn- en zorgdiensten. De hulpverlening voor etnisch-culturele senioren is geen wereld verschil met die van de Vlaamse senioren. Daarom moeten we samen streven naar professionele dienst(hulp)verlening dat rekening houdt met de diversiteit en de uniekheid van elk mens. De dag van vandaag wordt de hulpverlening van etnisch-culturele minderheden veelal overgeculturaliseerd. Natuurlijk moeten we niet blind zijn voor de mogelijke cultuurverschillen die kunnen optreden, maar waak erover dat je altijd een onderscheid blijft maken tussen morele, religieuze, culturele, maatschappelijke of economische aspecten. Want het is net door ons enkel blind te staren op cultuurverschillen dat we als hulpverlener ons weghouden van de eigenlijke hulpvraag. Net zo goed als een hulpverlener die bv. met mensen met dementie werkt, hierover grondige theoretische kennis dient te bezitten, is het noodzakelijk dat hulpverleners inzicht hebben in bepaalde cultuurspecifieke aspecten. Een professionele en dus 'goede' hulpverlener combineert zijn/haar kennis met een attitude van respect en openheid voor de hulpvraag van elke cliënt. Goede intenties alleen zijn onvoldoende: interculturele communicatie in professionele context moet dringend een onderdeel worden van opleidingen voor hulpverleners.

HOOFDSTUK 6: ONDERZOEK BELEIDSVERANTWOORDELIJKEN & DESKUNDIGEN

6.1. INLEIDING

In dit hoofdstuk zal ik de resultaten weergeven van het eerste deel van mijn praktijkonderzoek waar ik volgende onderzoeksvragen wil beantwoorden: Wat zijn de noden en behoeftes van Maghrebijnse senioren op het vlak van vrije tijd? Wat zijn de doelstellingen van het beleid? Welke problemen en knelpunten zien zij? Welke oplossingen/acties zien zij? Hiervoor ga ik enerzijds beleidsverantwoordelijken en deskundigen interviewen en anderzijds de rechtstreeks betrokkenen, de mannelijke Gentse Maghrebijnse senioren zelf. In dit hoofdstuk geef ik de resultaten weer van de interviews met beleidsverantwoordelijken en deskundigen.

6.2. DE INTERVIEWS

- **Methode**

Ik heb gekozen voor open interviews. “In het open interview is de geïnterviewde zoveel mogelijk aan het woord. De interviewer brengt zelf inhoudelijk zo weinig mogelijk in. Hij is gesprekspartner in een zeer speciale rol. In deze rol fungeert de interviewer als vragensteller, evaluator van antwoorden, doorvrager, stimulator en sfeerbewaker van het gesprek.” (Migchelbrink, 2006).

Ik heb ervoor gekozen om zowel een verantwoordelijke voor het Vlaams beleid als van het OCMW-Gent te interviewen. Op Vlaams niveau was dit Dhr. Geert Claeys, kabinetsmedewerker van minister Jo Vandeuren en die verantwoordelijk is voor woonzorg en ouderenbeleid. Voor het OCMW heb ik drie personen geïnterviewd: Dhr. Ruddy Coddens, de voorzitter van het OCMW-Gent. Dhr. Jan Lambrechts, het diensthoofd ouderenzorg en Mevr. Els De Ganck, interculturele medewerkster werkzaam aan de basis. Ik krijg zo visies vanuit verschillende posities. Ik nam ook interviews af van bevoorrechte getuigen zoals Mevr. Saloua Berdai, onderzoekster & coördinator team ‘Welzijn & Sport’ bij het Antwerps integratiecentrum De8. Dhr. Youssef Souissi, voorzitter van VOEM-vzw en Dhr. Laaroussi, vrijwilliger in moskee Okba Ibn Nafi te Gent.

De interviews werden inhoudelijk niet beperkt tot ‘vrije tijd’. Het ging telkens over de ruimere problematiek van Maghrebijnse senioren, en dus ook over de zorg. Ik heb van alle respondenten de toestemming gekregen om het interview te gebruiken in mijn bachelorproef.

6.2.1. GESPREK MET DHR. GEERT CLAES

Ik heb een mail gestuurd naar Minister van Welzijn, Volksgezondheid & Gezin Jo Van Deurzen maar wegens zijn drukke agenda en overbevraging werd ik vriendelijk doorverwezen naar zijn kabinetsmedewerker, Dhr. Geert Claes (Raadgever woonzorg & ouderenbeleid).

Het gesprek vond plaats op 15.04.2013 in de gebouwen (Elipsgebouw) van de Vlaamse Overheid te Brussel.

- **Hieronder vindt u de essentie van het gevoerde gesprek:**

De kabinetsmedewerker vindt dat de zorg- en welzijnssector en bij uitstek de rusthuizen weinig ervaringen hebben met etnisch-culturele senioren. *“De rusthuizen hebben nog geen ervaringen met etnisch-culturele senioren. Onze regelgeving is daar zeer duidelijk in. Er is een volledige keuzevrijheid en respect van overtuiging, iedereen is welkom, het zijn ook Belgen. We maken geen onderscheid naar religie of financiële afkomst toe.”*

De kabinetsmedewerker is duidelijk i.v.m. **categoriaal werken**: *“We gaan geen rusthuis oprichten enkel en alleen voor Joden of enkel en alleen voor Turken, dat gaat niet. Kun je ook niet doen, je moet je beleid, zo ruim mogelijk maken. Wel kan dit naar doelgroepen van bepaalde zorg, bijvoorbeeld van de dementerende, mensen met Parkinson en oud worden, Syndroom van Down, of die fracturen hebben en allerlei soorten verlammingen, dat heeft dus niets te maken met de levensovertuiging.”*

De kabinetsmedewerker vermeldt het Abbeyfield wonen als een mogelijke oplossing voor het probleem dat er in de rusthuizen te weinig rekening gehouden wordt met de leefwereld van Maghrebijnse senioren. Dat is een vorm van groepswonen waarbij een aantal mensen die dezelfde overtuiging delen, beslissen in groep te gaan wonen. Hij ziet dit echter niet als een beleidsoptie: *“Ik denk dat, dat wel kan, maar ik kan moeilijk tegen een minister gaan raad geven en zeggen we gaan Abbeyfields oprichten voor bepaalde culturele groepen.”* Dit kan niet omdat iedereen gelijk moet behandeld worden. Daarbij komt dat Vlaanderen een uitgebreid netwerk heeft van residentiele rusthuizen. De statistieken tonen duidelijk aan dat gekleurde senioren eraan komen. Zij hebben ook recht op een rusthuis in hun buurt, in hun vertrouwde omgeving. Dit is ook belangrijk voor de familie. Er moet een eerlijke spreiding zijn in Vlaanderen.

De problemen rond communicatie omwille van de beperkte kennis van de **Nederlandse taal** van veel senioren met een migratieachtergrond vindt de kabinetsmedewerker een groot probleem: *“Als we er vanuit gaan dat ze zwaar zorgbehoevende zijn en dat je zoals u terecht zegt we rekening moet houden met een groep die aan het groeien is, die wij niet kennen in hun manier van leven, omgaan met elkaar, de taal, ... Je kunt niet vragen dat zorgverleners die taal gaan kennen. Ik denk dat dit onmogelijk is, maar hoe gaan we dan dit communicatieprobleem oplossen? Daarom moet men gaan nadenken of het niet beter is om een soort ombudsman in te schakelen of een sociaal werker die die mensen kan begeleiden, vroeger was dat een pastorale werker, nu moet dat ook wat verschuiven, want we leven multicultureel. Je moet daarvoor open staan, zij nemen op een heel andere manier afscheid van een familielid dan iemand die een Katholieke overtuiging heeft, dat moet je natuurlijk*

respecteren. Niet alleen respecteren maar je moet ook kunnen meedenken en nadenken over hoe dit te organiseren. Ik denk dat daar nog werk te leveren valt.”

De kabinetsmedewerker vroeg zich verder ook af, hoe het komt dat ze na al die jaren de taal niet kennen. *“Het is moeilijker als dit doelpubliek de taal niet eigen is, dan is het nog meer een ramp als je dan dement wordt, probeer hun dan nog te benaderen. Ik zie daar niet direct een oplossing voor, ergens moet je ook ingeburgerd geraken en je zou de taal moeten leren maar ja aangezien je ze niet geleerd hebt ja dan wordt het moeilijk. Dan is het zeer moeilijk, hoe gaan wij die mensen informeren, dat is nog altijd in het Nederlands. De verantwoordelijkheid voor het informeren ligt dan bij de kinderen, dat is de enige oplossing. Elke gemeente, elke stad heeft een OCMW dienst waar maatschappelijke assistenten zitten en langs dit kanaal moet het geregeld worden. Ik zie niet direct een andere oplossing.”*

Ik informeer of het niet mogelijk is om via andere communicatiekanalen informatie te verstrekken in verschillende talen. Ik dacht hierbij bv. aan de 60-plusgids.² Deze gids was niet meteen gekend bij de kabinetsmedewerker. Hij vindt dit een algemeen probleem dat al lang moest aangepakt worden. *“Dat is niet alleen het beleid van de overheid, ik denk dat daar ook de persoon is die het moet willen. Als je naar een land komt, moet je je integreren, nu eist men de talenkennis, toen was dat er nog niet. Hoe hebben zij zich toen kunnen behelpen zonder de taal eigen te zijn?”* Ik licht kort toe hoe dit komt (zie deel theorie) en informeer naar de mogelijkheid om meer interculturele medewerkers en mensen uit de etnisch-culturele minderheden in dienst te nemen die als brug kunnen fungeren.

De kabinetsmedewerker is hier vrij kort over. Daarvoor moet er een beleidskeuze gemaakt worden, iemand zal deze brugfiguren ook moeten betalen. Volgens hem is deze vraag niet passend binnen zijn terrein, hij is bevoegd voor ouderenzorg. Voor de 60-plusgids is een mogelijke oplossing volgens hem dat de vertaling gebeurt door de eigen gemeenschap, desnoods met ondersteuning.

Wat halal voeding betreft in rusthuizen, LDC's, e.a. ziet de kabinetsmedewerker vooral praktische bezwaren: *“Het voedselgebeuren in een rusthuis is onderworpen aan hygiënische wetten. Een rusthuisdirecteur kan en mag geen ander voedsel toelaten, enkel wat er zelf gemaakt wordt in de keuken. Men heeft al verschillende menu's, ik denk aan vegetarisch. Het probleem is dat nu al een 7 à 8 diëten zijn en de vraag is, kan een keuken dat aan? Als je morgen zegt ik ben gewoon om zo te eten en je zit in een collectief gebeuren met een grootkeuken is het technisch onhaalbaar.”* Zelf voeding meebrengen is niet haalbaar omwille van twee redenen: de mensen hebben betaald voor een maaltijd en het voedselagentschap zal dit niet goedkeuren omwille van het gevaar van voedselintoxicatie. Dan zou zich de vraag van de verantwoordelijkheid stellen. *“Halal voeding wordt zeer moeilijk voor jouw doelgroep.”*

Het beleid stimuleert mensen om zo lang mogelijk thuis te blijven wonen. Men probeert daarvoor ook zoveel mogelijk de mantelzorg rondom de hulpbehoevende te

---

² De 60+gids is een praktische handleiding voor personen die hun pensioenleeftijd naderen of bereikt hebben. Op de eerste plaats is het een doorverwijsgids, die senioren op weg helpt bij het zoeken naar inlichtingen over thema's zoals inkomen, wonen, gezondheid, zorgverlening, mobiliteit enz. Deze handige wegwijzer biedt naast pasklare antwoorden talrijke tips, informatie en adressen aan.

ondersteunen. De kabinetsmedewerker vindt het een meerwaarde dat mantelzorg bij etnisch-culturele minderheden nog vaker gebeurt. *“Dus hun gedachtegoed is voor mij schitterend. Dat zijn juist die familieleden, de kinderen en het is heel belangrijk dat we die mensen ondersteunen. En je kunt die ondersteunen door technische zorg te laten overnemen door thuiszorgdiensten maar ook door die mensen te ontlasten via dagcentra. Maar ze maken daar nu veel te weinig gebruik van.”*

De kabinetsmedewerker weet niet goed via welk kanaal hij Maghrebijnse senioren kan bereiken, of hoe hij aan informatie over hen kan geraken. Het feit dat zij bijna geen gebruik maken van het aanbod van de LDC's wijt hij aan onbekendheid: *“Als ze er geen beroep op doen, wilt dat gewoon zeggen dat ze niet weten dat ze daar beroep op kunnen doen. (...). En dat is het vooral, hoe moeten wij die informatie dan doorgeven. Daar heb ik echt geen zicht op van de Maghrebijnse gemeenschap, hebben zij een groep die hun vertegenwoordigd, dat weet ik niet. De wetgeving zegt duidelijk welke taken de LDC's hebben, zij moeten dit doen. Je kunt moeilijk van een minister gaan verwachten dat die gaat zeggen wat ze juist moeten doen. Wettelijk moeten zij een aantal activiteiten garanderen en daar valt onder andere informatie verspreiden onder.”*

Maghrebijnse senioren vervelen zich, er is geen vrijetijdsaanbod voor hen en zij geven ook aan behoefte te hebben aan eigen lokalen waar ze kunnen samenkomen, wat kan hieraan gedaan worden?

De kabinetsmedewerker ziet hier als oplossing dat de Maghrebijnse senioren vrijwilligerswerk doen en denkt, wat LDC's en clubhuizen voor senioren betreft, dat het probleem nogmaals niet ligt bij het niet willen maar gewoon bij het niet kennen.

Verder deelde de kabinetsmedewerker ook mee dat huisartsen zich beter gaan moeten specialiseren in ouderenzorg. *“Maar je kunt ze niet alles laten weten, want dan moeten ze ook de cultuurverschillen kennen, dus dat maakt het niet gemakkelijk. Ik denk toch dat de rol van de kinderen zeer cruciaal zal zijn voor uw doelgroep, dat kan niet anders.”*

- **Conclusie-reflectie**

Het gesprek met de kabinetsmedewerker bleef voor mij zeer vaag. Ik merk dat het beleid de etnisch-culturele minderheden niet als prioritair ziet. Er is een aanbod voor iedereen en iedereen moet er maar gebruik van maken. Extra initiatieven zal men niet nemen vanuit dit niveau, ondanks dat men weet dat deze groep de komende jaren in grotere aantallen voor deze diensten zullen willen gebruik maken. De kabinetsmedewerker verwijst telkens naar het lokale niveau en naar de verantwoordelijkheid van de kinderen. Mijn indruk is dat het beleid een afwachtende houding aanneemt en hoopt dat het wel zal goed komen.

Uit het gesprek leid ik ook af, dat men geen acties wilt ondernemen om drempels voor de doelgroep binnen de eigen voorzieningen weg te werken. Het betekent eigenlijk aanpassen of je plan trekken. Zo is bijvoorbeeld het concept van Abbeyfield wonen geen slecht idee. Maar als je weet dat je met de meest zwakste sociaaleconomische doelgroep te maken hebt, is mijn vraag: Wie dat gaat betalen? Zeker gezien het initiatief vanuit de privé zal moeten komen. Ook op gebied van communicatie en extra aanwervingen van brugfiguren binnen de verschillende sectoren wordt niets voorzien vanuit het Vlaamse niveau. Ik heb de indruk dat de schuld voor de communicatieproblemen bij de senioren zelf gelegd wordt, ze hebben de taal niet

geleerd. Het is dan hun probleem als ze hun weg niet kennen, of iets niet kunnen uitleggen aan een dokter of verpleegster. Nog erger, het personeel (medici, verplegers, sociaal werkers, ...) kunnen onmogelijk de cultuurverschillen kennen vindt hij, alsof het bezitten van interculturele competenties en de diensten interculturaliseren onhaalbaar is.

Ik vrees voor zeer pijnlijke taferelen in de toekomst. Eigenlijk zie ik dit nu al gebeuren. Vlaanderen is anno 2013 nog steeds niet gereed voor de opvang en het omgaan met oudere senioren van vreemde afkomst.

6.2.2. GESPREK MET DHR. RUDY CODDENS

Ik heb een mail gestuurd naar OCMW-Gent voorzitter Rudy Coddens en ik mocht hem interviewen.

Het gesprek vond plaats op 22.04.2013 op het OCMW Onderbergen 86 te Gent.

- **Hieronder vindt u de essentie van het gevoerde gesprek:**

Dhr. Rudy Coddens is OCMW-voorzitter in Gent en is er schepen van seniorenbeleid, werk en armoedebestrijding. Daarnaast is hij ook voorzitter van het AZ Jan Palfijn. Hij heeft dus twee taken, één binnen het OCMW en het ander bij Stad Gent. De bedoeling is vooral streven naar een betere afstemming tussen de stadsdiensten en het OCMW. Het OCMW van Gent heeft negen LDC's, een tiende is in aanbouw in Ledeberg en een elfde gepland te Zwijnaarde. Daarnaast beschikt het OCMW over vier woonzorgcentra en is er een vijfde gepland in Mariakerke. Ook heeft het OCMW een aantal assistentiewoningen waarbij er ook binnen deze legislatuur nog zal bijgebouwd worden. Het OCMW-Gent is een zeer grote speler op vlak van ouderenzorg. Daarnaast zijn er ook nog 26 clubhuizen voor senioren.

Ik stel vast dat Maghrebijnse senioren tout court geen gebruik maken van het aanbod. Ook andere etnisch-culturele senioren zijn daar niet te vinden.

“Ja dat is waar, maar niet alleen de Maghrebijnse senioren, het zijn hoofdzakelijk, bijna uitsluitend mensen van Vlaamse origine die daar gebruik van maken, dus dat is ook een vaststelling die we gedaan hebben. Er zijn her en der al pogingen gebeurd om ook mensen van vreemde origine, van etnische culturele minderheden daarbij te betrekken. De activiteiten die daar gebeuren zijn volgens mij (de voorzitter) redelijk historisch Vlaams getint. Ik denk daarbij aan, laat ons zeggen petanque spelen, traditionele kaartspelen, biljart spelen, enz. Maar dit gaat gepaard met een pintje drinken. Dit zijn natuurlijk tradities, het zijn dus niet alleen koffietafelen en een taartje eten maar bij het kaarten wordt er ook een pintje gedronken zoals in de traditionele Vlaamse cafés vroeger. Waar nu minder in een café gekaart wordt, maar wel nog in de clubhuizen. Maar er zijn ook clubhuizen die ruimer gaan, die ook beweging hebben, computerlessen hebben, die wat meer evolueren met de tijd maar toch laat ons zeggen, dat ze zich voornamelijk op dit moment richten op mensen met Vlaamse origine en niet die directe openheid hebben. Het is ook zo dat die clubhuizen volledig en uitsluitend gerund worden door vrijwilligers. Het is een beetje ons kent ons, maar iedereen is welkom, soms, laat ons zeggen voelt je daar toch wel langs beide kanten toch wel enige argwaan. Van de ene groep mensen een beetje de schrik om binnen te

komen en van de andere mensen mocht er iemand binnen komen zouden ze misschien toch wel een beetje raar kijken.”

Welke initiatieven heeft het OCMW-Gent al genomen?

Volgens de voorzitter zijn er in het verleden een paar pogingen gebeurd vanuit het OCMW maar die zijn niet echt gelukt. Op dit moment zijn ze bezig met een nieuw initiatief met steun van de Koning Boudwijnstichting. ‘Vroeger nadenken over later’ dat is een dialoog tussen generaties heen en over de toekomst. Dit project is specifiek gericht op mensen van een vreemde origine waarbij er vooral informatie zal gegeven worden over de voorzieningen. Dit zal voornamelijk gebeuren via de LDC (het aanbod, welke thuiszorgdiensten bestaat er allemaal, vooroordelen wegwerken enz...). Dit project is aangevraagd en er zullen daar ook extra medewerkers voor worden aangeworven. De leeftijdscategorie die ze ermee willen bereiken zijn mensen tussen 50- en 55 jaar. **Is er ook iets voor de oudere senioren?** Ook deze mogen niet vergeten worden volgens de voorzitter. Het is belangrijk dat medewerkers van het LDC naar buiten treden en mensen uit hun isolement halen. Maar hiervoor hebben ze tot op heden geen oplossing.

De voorzitter is zich bewust van de problemen die op de ouderenzorg toekomen: tot voor enkele jaren was het ongebruikelijk of heel uitzonderlijk dat er iemand van vreemde origine werd opgenomen in een woonzorgcentrum. Maar dit is nu aan het veranderen. Hij geeft mee dat we hierover echt moeten nadenken en gaan leren hoe we ermee moeten omgaan. Vanuit het OCMW-Gent en in een aantal WZC zijn ze er hier volop mee bezig. Ook het personeelsbestand is multicultureel. *“Ook in de verzorging, maar ook daar gaan we moeten kijken hoe we daarmee omgaan, bv. als iemand moet worden verzorgd, of gewassen, een oude vrouw die zich laat behandelen door een jonge mannelijke zorgkundige, maar ook omgekeerd, ook mannen die door een vrouw gewassen worden dat is het zelfde, dit blijft een moeilijk iets. Maar goed, het is nu eenmaal zo.”* In de praktijk is dit niet altijd haalbaar: *“Het is zo dat er vandaag redelijk wat diversiteit in onze WZC is naar origine, naar afkomst, maar er is weinig diversiteit op het vlak van mannen en vrouwen. (...). Het is vooral een vrouwelijk beroep, dat is eigenlijk een punt en je werkt 7 dagen op 7. Mensen werken in een vroegdienst, in een avonddienst en in een nachtdienst. Je er kan onmogelijk voor zorgen dat er altijd iemand beschikbaar is. Je kunt er wel rekening mee houden maar het is niet altijd mogelijk. Maar persoonlijk zou ik er wel rekening mee houden waar het mogelijk is. (...). Ik ben ook verpleegkundige, mijn basisopleiding is verpleegkunde. Ik ben daar zelf dus ook jaren mee geconfronteerd geweest. Ik heb ook leiding gegeven, en ik ben hoofdverpleegkundige en directie geweest. Waar het kon hielden we daar rekening mee maar je kan er niet altijd voor zorgen.”* De voorzitter doet ook een oproep naar mannelijke verpleegkundigen vanuit de etnisch-culturele minderheden.

Het gericht overbrengen van informatie naar de doelgroep in de eigen taal vindt de voorzitter heel belangrijk. *“De sleutelfiguren zijn heel belangrijk, en de informatie kunnen overbrengen naar de eigen gemeenschap. En die boodschap willen brengen ook, ik denk dat dit belangrijk is. **Dus in iedere geval, laat ons zeggen, de wil bij mij zelf als politieke verantwoordelijke is zeker aanwezig om daar werk van te maken maar ik besef heel goed dat het niet eenvoudig is, zal zijn.** Maar goed ja, er zijn nog dingen die niet eenvoudig zijn, we moeten het alleen op een andere manier*

proberen want de pogingen uit het verleden hebben tot nu toe tot niets geleid. Of dit tot iets zal leiden dat weet ik niet, maar we kunnen alleen maar ons best doen.”

Bij de opmerking, dat het dus ook nodig is om meer **outreaching** te gaan werken, heeft de voorzitter zeker oren naar en vindt hij dat dit meer moet gaan gebeuren. Voor de voorzitter was één van de uitdagingen: *“Als die mensen zelf ideeën hebben, hoe we er kunnen aan werken dan zijn ze van harte welkom. Dan kunnen we daarmee in dialoog gaan en kunnen we van daaruit vertrekken. Dus ik denk dat dat één van de elementen zal zijn van de personen die zullen aangeworven worden voor dat project, dat dat één van hun opdrachten zal zijn, om inderdaad naar buiten te komen maar ook om een wisselwerking te hebben.”*

Volgend jaar in 2014 wordt '50 jaar migratie' herdacht in Gent. De voorzitter is van plan om rond dit evenement een grote reeks aan activiteiten te laten plaatsvinden over heel Gent. Ook hier zal het de bedoeling zijn om daaraan een informatieve luik te verbinden ten voordele van de etnisch-culturele senioren.

De 60-plusgids is gekend bij de voorzitter maar voor eventuele vertalingen en andere manieren om al deze nuttige informatie naar de etnisch-culturele minderheden over te brengen vindt hij dat dit door de eigen gemeenschappen moet gebeuren. *“Je hebt de basisinformatie en de overheid kan onmogelijk voor 170 nationaliteiten of al die mogelijke talen gaan vertalen, dat is niet mogelijk. Dat zijn ook initiatieven die vanuit de zelforganisaties kunnen gebeuren, dit kan ondersteund worden.”*

Vandaag staan er echter weinig interculturele medewerkers (bemiddelaars) die specifiek voor de etnisch-culturele senioren werken op de loonlijst van het OCMW. Voor heel groot Gent zijn dit er maar één à twee personen die zich specifiek bezighouden met senioren in het algemeen en daarnaast ook de senioren met een migratieachtergrond proberen te bereiken. Persoonlijk vond hij dat zelf ook veel te weinig.

- **Conclusie-reflectie**

De voorzitter van het OCMW-Gent is nieuw op deze post. Hij is op de hoogte van de problemen en minimaliseert deze niet. Dit is voor mij een vorm van erkenning en respect hebben voor de realiteit. De groep etnisch-culturele senioren vinden hun weg niet naar het aanbod en de diensten. De pogingen om ze te kunnen bereiken leverden tot nu toe niets op. Hij durft de hand in eigen boezem te steken en is op zoek naar constructieve oplossingen die vertrekken vanuit het in dialoog treden met de doelgroep. Daarom verwacht ik dan ook echt heel veel van hem. Ik heb er vertrouwen in, dat OCMW-Gent met zo een voorzitter meer zal kunnen teweegbrengen voor etnisch-culturele senioren. Hij heeft duidelijk een tegemoetkomende houding naar haalbare zaken toe.

6.2.3. GESPREK MET DHR. JAN LAMBRECHTS

Ik werd uitgenodigd voor een gesprek met Dhr. Jan Lambrechts, diensthoofd 'Zelfstandig wonen & Projecten' op het departement ouderenzorg van het OCMW Gent. Dhr. Lambrechts heeft via één van zijn medewerkers gehoord over mijn onderzoek en heeft interesse in de resultaten over de bevragingen naar vrije tijd (en zorg). Deze passen namelijk binnen zijn eigen onderzoek dat over het bereiken- en

toeleiden van etnisch-culturele senioren naar de reguliere zorgsector gaat (OCMW, LDC, thuiszorgdiensten, ...).

Het gesprek vond plaats op 24.04.2013 in het OCMW Jubileumlaan 217 blok B te Gent.

- **Hieronder vindt u de essentie van het gevoerde gesprek:**

Dhr. Lambrechts schetste kort rond welke thema's de dienst Zelfstandig wonen & Projecten werkt. Er zijn vijf thema's:

1. Voorkomen van vereenzaming.
2. Voorkomen van depressie door een psycholoog in te zetten.
3. Ergotherapie aan huis: men probeert mensen zo lang mogelijk thuis te laten wonen door ergotherapie of woningaanpassing, of een combinatie van de twee.
4. Woonzorgzones in Ledeberg.
5. Het toeleiden van etnisch-culturele senioren naar de reguliere zorgsector.

Bij de vraag over hoeveel interculturele medewerkers (bemiddelaars) er in dienst zijn, werd het antwoord van Dhr. Coddens bevestigd. Zo werken Els De Ganck (4/5de VTE) en Sükran Özerals (1/2de VTE) voor deze dienst. Het vijfde thema binnen deze dienst namelijk, het toeleiden van etnisch-culturele senioren naar de reguliere zorgsector gebeurt vooral in samenwerking met het LDC en de focus ligt vooral op de thuiszorg. De dienst heeft voor dit thema drie doelstellingen:

1. De doelgroep, etnisch-culturele senioren, weet dat thuiszorg bestaat en dat het LDC bestaat.
2. Ervoor zorgen dat deze senioren de stap zetten naar al die diensten.
3. Als ze er dan eenmaal zijn, moeten deze senioren even kwaliteitsvol geholpen kunnen worden.

Hoe worden de genomen initiatieven geëvalueerd?

De ervaring van het diensthoofd is dat de activiteiten meer mislukken dan slagen, zelfs wanneer er een intercultureel bemiddelaar aanwezig is. Want op het moment dat die persoon weg is, of als dat project stopt, dan valt alles weg en komen de mensen niet meer. Er wordt dus te weinig gewerkt op maat van de doelgroep van etnisch-culturele senioren. Daarnaast herkent hij ook een aantal drempels die het deze doelgroep moeilijk maken. Ieder jaar wordt er geëvalueerd wat de stand van zaken is, wat de conclusies zijn en hoe er wordt verder gewerkt. *"Ik ben het niet zeker maar in 2012 bereikte de LDC's 240 senioren van vreemde origine en daar zaten ook éénmalige acties tussen."*

Wat werkt wel?

Wat volgens het diensthoofd wel werkt zijn de één op één contacten tussen hulpverleners en etnisch-culturele senioren. Deze werken beter dan groepscontacten, zeker als het gaat om het vertrouwen op te bouwen. Een grote fout in het verleden was dat senioren met een migratie achtergrond binnen de diensten altijd rechtstreeks naar één persoon gingen of er zelf naar werden doorverwezen, bijvoorbeeld naar iemand

die hen ooit heeft geholpen of ook een migratieachtergrond heeft. Het probleem is dat als die persoon wegvalt alles wegvalt. Nu zetten ze bij het OCMW erop in dat iedereen die aan dienstverlening doet ook met de etnisch-culturele minderheden in contact moet gaan/komen. Het kan niet zijn, dat er maar enkele een aanspreekpunt voor hen zijn. Iedere hulpverlener kan indien nodig gebruik maken van een sociale tolk en/of van interculturele bemiddelaars als ondersteuning. Want als het voltallig personeel geen contact heeft met de etnisch-culturele minderheden dan zal er nooit vertrouwen kunnen opgebouwd worden, en dit langs beide kanten. Het diensthoofd hoopt zo op een sneeuwbaaleffect bij de etnisch-culturele senioren en dat ze dan van zelf meer zullen komen en dat zo het vertrouwen zal worden opgebouwd.

Het diensthoofd vertelt ook dat men in de toekomst anders zal moeten werken. Hij heeft een beleidsnota ingediend waarbij hij groen licht vraagt van het beleid voor een nieuwe aanpak. *“Het is de bedoeling om liefst een gezamenlijk draagvlak te krijgen om te kijken hoe kunnen we hier nu verder gaan. Want nu is dat toch wel slapjes. Wij zijn een aantal zaken aan het proberen vanuit ouderenzorg van het OCMW, maar de link met organisaties zoals VOEM-vzw maar ook ING en nog andere zelforganisaties, moskeeën, de verenigingen die is er wel maar ik denk dat dat nog veel beter kan.”* Hij vindt dat de zelforganisaties hierin ook een verantwoordelijkheid hebben. Maar ook de doelgroep zelf: wat willen zij, hoe zien zij het allemaal? Ik maak de opmerking dat zelforganisaties vaak in de knoei geraken door overbevraging en dat daarbij ook zaken rond zorg niet mogen opgenomen worden binnen hun takenpakket vanuit het beleid. Het diensthoofd stelt dat *“zij de zorg niet moeten gaan brengen. Ze moeten de zorg ook niet gaan uitleggen. Dat is inderdaad hun taak niet. Dat is de zorgsector of de welzijnssector, onze sector, dat is onze taak. Maar zij vertegenwoordigen toch wel een hele groep mensen, zij hebben contacten, zij hebben netwerken. Samenwerkend kunnen we meer. Wij hebben ervaring over ouder worden, ervaring in zorg en welzijn. Dat is onze corebusiness. We zijn hier al meer dan 100 jaar mee bezig. Wij hebben ondertussen wel een beetje ervaringen met senioren van vreemde origine maar de meeste ervaringen zitten bij de zelforganisaties en de moskeeën.”* Mijn voorstel om meer **outreaching** (vindplaatsgericht) te werken wordt positief onthaald. Deze piste gaan ze zeker meer gaan bewandelen in de toekomst.

Het taboe over thuiszorg openbreken en bespreekbaar maken tussen de kinderen en de ouders (senioren), wordt dit aangepakt?

Het diensthoofd ziet dit als een verantwoordelijkheid van de gemeenschap zelf. *“Dat is iets waarbij zij het voortouw moeten nemen, om dit bespreekbaar te kunnen maken. Tussen ouders en kinderen, om u te laten helpen door een dienst, een thuiszorgdienst of een ouderenzorgdienst, u laten helpen en je betaalt daarvoor. Dat maakt niet dat je daardoor een slechte moslim bent, integendeel je geeft ze meer kwaliteit maar dat kan niet van ons komen. Dit is één van ons voorlopige conclusies, ik ga je zeggen hoe het in mijn nota staat. **‘Het aanvaarden van dienstverlening door mantelzorgers van vreemde origine is bijna onbespreekbaar.’** Dit is één van onze vaststellingen momenteel, dat wil niet zeggen dat we er niets moeten aan doen. Het bespreekbaar maken met senioren met hun kinderen zou heel veel kunnen verhelpen. Dit bespreekbaar maken daar vind ik dat de gemeenschap het voortouw moet in nemen. En dat missen we nu. Wij zien ook dat er ouderenverwaarlozing is, het is wel een groot verschil Fouad, als jij dat zegt of als ik dat zeg. Terwijl de boodschap dezelfde is. Als het over mijn familie gaat, mag ik daar over zeggen dat dat een ambetanten en een beuzak is maar jij mag dat niet zeggen.”*

Categoriale LDC's (bv. één voor Maghrebijnse senioren en één voor Turkse senioren) zijn onhaalbaar volgens hem. Volgens het diensthoofd ligt het ook niet aan oorzaken als 'aanbod, alcohol, gemengd publiek, zich buiten gekeken voelen, zich arm voelen, communicatie, ...' dat Maghrebijnse senioren niet naar de LDC komen. Hij heeft het over het niet vinden van de sfeer. *"Sfeer dat gaat over vertrouwen, als je ergens binnenkomt in een café of in een restaurant of in een zaal of een feest en ik ken er niemand, ik kom daar ook nog binnen en al die mensen zijn Afrikanen dan moet je al redelijk veel zelfvertrouwen hebben. Als iedereen dan nog een andere taal spreekt dan jij spreekt, en je weet van ik kan die taal niet, ja dan kom je daar niet met volle vertrouwen binnen. Dus ik denk dat dat ook een stuk speelt voor de Noord-Afrikaanse senior die bij ons binnenkomt en niemand kent. De taal niet spreekt, en verwacht dat niemand hem zal aanspreken."*

Toekomstplannen: Het diensthoofd wil hier zeker werk van maken. Men wil de politiek overtuigen om meer interculturele bemiddelaars aan te werven. Men wil ook stappen nemen die gefundeerd zijn en daarbij is het de bedoeling dat het diensthoofd een vijfjarenplan uitwerkt (dit was tijdens dit gesprek nog niet klaar). Het centrale idee is dat men eerst een onderzoek doet naar good practices. Er zijn verschillende werkgroepen bijeengekomen en het personeel die in aanraking komt met etnisch-culturele senioren uit diverse sectoren werden bevroegd. *"Wat is hun ervaring als ze bij mensen van vreemde origine gaan, wat vinden ze belangrijk, wat zijn de drempels, wat zijn de drempels bij hen als professional, waarom vinden zij dat moeilijk, waarom zien ze dat niet zitten, ..."* Ten tweede wilt men de etnisch-culturele senioren zelf gaan bevroegen: *"Wat wil jij als het gaat over ouder worden en dienstverlening, wil je levenslang thuis wonen of wil je liever naar een rusthuis en hoe ga je dat dan doen? Als je kinderen geen tijd hebben om voor jou te zorgen, hoe zie je dat dan? Wil je dan zorgdienstverlening? Waarom wil je dat niet? Ik wil het weten van hun. En voor dat luikje is jouw onderzoek zeer belangrijk, want dat is hetgeen wat jij al gedaan hebt voor de Noord-Afrikaanse gemeenschap."* Ten derde wil men hierbij ook de verengingen, moskeeën en het etnisch-cultureel middenveld gaan bevroegen van wat hun visie over zorgdienstverlening is. *"Dus als we die informatie allemaal hebben, want uiteindelijk gaat dat iedere keer over het zelfde gaan maar met een andere bril op. Hoe kijkt welzijn en zorg naar zorgverlening voor ouderen met een vreemde afkomst, hoe kijken de ouderen zelf naar zorg voor zichzelf naar ons toe en hoe kijkt het middenveld ernaar. Dat allemaal, als dat eruit komt uit die drie verschillende hoeken, dat zal dan voorgesteld worden aan de politieke overheid van het OCMW, aan het beleid. Van kijk dit zijn de resultaten, dit zegt de zorgsector de mensen die het moeten doen vanuit zorg. Dit zeggen de mensen voor wie het bedoeld is, de klanten. En dit zeggen de verenigingen uit het middenveld."* De uitdaging is dus om dit samen met alle betrokken actoren te verwezenlijken en te hopen op politieke goodwill. Zo kan dit vijfjarenplan vorm krijgen en worden uitgevoerd.

Het diensthoofd geeft verder nog mee dat het zoals overal, tijden van besparingen zijn en dat het daarom net zo belangrijk is om zeer effectief en efficiënt te werk te gaan met de verkregen middelen. Daarom is de drieluikaanpak gegoten in een vijfjarenplan, zo belangrijk voor hem. *"Als er voor mij in ieder dienstencentrum ieder jaar 5 nieuwe bezoekers komen van vreemde origine die geholpen worden, die content zijn, die een vertrouwensband opbouwen met iemand van het personeel of met een vrijwilliger van het LDC, dat vind ik veel belangrijker dan tien activiteiten ergens met iedere keer 100 bezoekers maar dat er niets van overblijft. Maar met die activiteiten kun je wel in de*

pers komen. Maar op termijn is het wel dat andere dat blijft, het is daarmee dat mensen geholpen worden. Ik zeg niet, we moeten of het één of het ander, maar een en-en-verhaal. En bij dat eerste zijn vooral de cliënten geholpen, ik denk dat dat onze doelstelling moet zijn.”

Bij het einde van het gesprek kreeg ik nog het volgende mee: *“Bezorg mij de informatie van je bevragingen, dan is dat een meerwaarde. Dit past perfect in onze stap over wat de senioren zelf willen. We gaan, als we die gegevens hebben, die zeker gebruiken als input. Het beslissen gebeurt op een ander niveau. Maar je moet wel weten en dit is een voordeel omdat het juist zo recent is van nu, het is dus niet van 5 jaar geleden en het is van een doelgroep waarvan we relatief eigenlijk weinig over weten, de Noord-Afrikaanse senioren. Meestal gaat het over de Turkse senioren, als het hier over ouderen van vreemde afkomst gaat. Want dat is ook één van de conclusies, dat dus de mensen van vreemde origine, dat dat ruimer is dan enkel de Turkse gemeenschap.”*

- **Conclusie-reflectie**

Het diensthoofd van de dienst ‘Zelfstandig wonen & Projecten’ bij het OCMW-Gent is bereid om samen te werken met iedereen die wil helpen aan een betere ouderenzorg dienstverlening in Gent voor alle etnisch-culturele senioren. Dit blijkt uit de aanpak om in overleg/dialog te gaan met al de verschillende actoren (professionals, doelgroep en ECM middenveld).

Deze informatie zal moeten leiden naar intensere samenwerkingen en begrip. Dit allemaal wordt in hoofddoelstellingen gegoten die men via kleine tussenstappen wil gaan bereiken met een vijfjarenplan. Het diensthoofd wil een zo breed mogelijk goed functionerend partnerschapsplatform creëren waarbij men al de doelstellingen samen kan bereiken. Mijn enige twijfel is - en hopelijk ook meteen een ongegronde twijfel - of de politieke wil er zal zijn, om op die manier te werken. Uiteindelijk ligt de beslissing elders, daarbij hoop ik echt dat de voorzitter van het OCMW-Gent een partner zal zijn.

Het diensthoofd is vrij goed op de hoogte van de knelpunten, werkt ook met evaluaties en beseft dat er andere manieren zullen aangeboord moeten worden om meer etnisch-culturele senioren te gaan bereiken naar de toekomst toe. Zeer interessant is de analyse die het diensthoofd maakt over de manier van werken met etnisch-culturele minderheden. In het verleden werkten de diensten altijd met één aangewezen dienstverlener binnen een dienst die moest instaan voor de groep etnisch-culturele minderheden. Zo komen de (senioren uit de) etnisch-culturele minderheden en de andere dienstverleners niet met elkaar in contact. Als die aangewezen dienstverlener wegvalt, dan is het enige aanspreekpunt en de vertrouwensrelatie die de etnisch-culturele minderheden (en de senioren onder hen) hadden met die dienst plots allemaal weg. De nieuwe manier is dat een volledige dienst verantwoordelijk is voor iedereen en dus ook voor etnisch-culturele minderheden. Zo is iedereen een aanspreekpunt en heeft iedereen ervaring met dienstverlening aan etnisch-culturele minderheden en de senioren onder hen. Zo kan het vertrouwen ook groeien naar de volledige dienst toe en is het niet enkel gericht op één dienstverlener.

Outreachend werken was voor hem ook geen probleem. Meteen moet ik er bij zeggen dat voor een stad als Gent, één 4/5de interculturele bemiddelaar en één halftijdse interculturele bemiddelaar echt veel te weinig is om deze taak degelijk te kunnen vervullen.

Ik verwacht van Dhr. Goethals eveneens heel veel. Ik hoop dat in de toekomst de etnisch-culturele senioren meer zullen kunnen genieten van de dienstverlening waar zij ook recht op hebben.

6.2.4. GESPREK MET MEVR. ELS DE GANCK

Ik heb een mail gestuurd naar Mevr. Els De Ganck die intercultureel bemiddelaar is binnen het OCMW-Gent. Ik mocht haar interviewen.

Het gesprek vond plaats op 22.04.2013 in het OCMW Jubileumlaan 217 blok B te Gent.

- **Hieronder vindt u de essentie van het gevoerde gesprek:**

Mevr. De Ganck valt meteen met de deur in huis toen ik haar aansprak met de titel van intercultureel bemiddelaar. *“Eigenlijk moeten wij niet meer interculturele bemiddelaar noemen maar eigenlijk ben ik een diversiteitsconsulent. Een interculturele bemiddelaar wordt al te vaak met een sociale tolk gelijkgesteld terwijl ik dat zeker niet ben. Diversiteitsconsulent is eigenlijk wel beter en dat is eigenlijk ook uniek voor een OCMW dat werkt rond ouderen. In het departement ouderenzorg van het OCMW-Gent, zijn wij de enige in heel Vlaanderen. Ze hebben dat nergens anders.”*

Mevr. De Ganck werkt al meer dan 20 jaar met etnisch-culturele minderheden (schoolopbouwwerk en dienst vreemdelingenzaken) en daarvan al 5 jaar specifiek binnen de Ouderenzorg op het OCMW-Gent. Haar taken zijn huisbezoeken brengen vooral na doorverwijzingen door ziekenhuizen. Tijdens deze huisbezoeken geeft zij meestal uitleg over de thuiszorg en bemiddelt ze ook als er zich problemen voordoen tussen cliënt en de zorgverstreker. Ze werkt ook aan de beeldvorming over het aanbod. Zo gaat ze regelmatig met kleine groepen senioren verschillende zorgdiensten bezoeken. Daarnaast is ze ook lid van een provinciale werkgroep ‘Oud worden in een veranderende samenleving’, van ENIEC (European Network on Intercultural Elderly Care) en van diverse overlegorganen. Ten slotte is ze ook nog regelmatig gastdocente voor verzorgenden bij het thema interculturele ouderenzorg.

Hoe komt het dat er nog steeds een kloof is tussen de diensten en de etnisch-culturele senioren?

Volgens Mevr. De Ganck is dit vrij logisch, ze kennen de organisaties wel, ze weten wel wat er zo allemaal bestaat, maar ze weten niet hoe het werkt en wat de diensten allemaal te bieden hebben. Ook ‘de taal niet in huis hebben’ laat mensen geen stappen zetten. Zo wordt er bv. weinig gebruik gemaakt van de thuiszorgdiensten, maar ook de thuiszorgdiensten weten niet hoe ze met etnisch-culturele senioren moeten omgaan. Het probleem ligt aan beiden kanten. *“Ik kan me echt goed voorstellen dat wanneer je bij een anderstalige oudere gaat, dat je dan wel die vrees hebt van: ‘hoe moet ik dat nu gaan uitleggen, die mens gaat mij niet verstaan’. En van de kant van de anderstalige oudere: ‘Er komt hier een vreemde in mijn huis, ik kan niet zeggen hoe dat vlees klaargemaakt moet worden, ik kan eigenlijk niet vragen wat ik wil vragen.’ En dat is een schrik bij de mensen omdat ze niet goed weten hoe dat dan zit, hoe dat werkt. Zij weten niet dat er tools zijn om te communiceren.”* Verder is er te weinig kennis over praktische dingen, zoals het feit dat er sociale tolken beschikbaar zijn. Maar ook de financiële kant is een groot probleem. Mensen hebben dikwijls niet meer dan 1000

euro voor een koppel en leven in armoede. Mensen weten niet wat dit allemaal zal kosten. Dit is ook meteen een rem op het inschakelen van thuiszorg.

Mevr. De Ganck geeft ook nog mee dat sommige etnisch-cultureel senioren wel verpleegkundige hulp aanvaarden maar zorgkundige hulp afkomstig van het regulier systeem niet. *“Er is een wereld van verschil tussen een verpleegkundige en een verzorgende. Een verpleegkundige geeft een specifieke medische zorgbehandelingen die de senioren en hun mantelzorg zelf niet kunnen doen. Dus hebben ze zoiets van ja, we hebben daar wel respect voor, ja ok kom maar af. Het is bovendien ook gratis als het op doorverwijzing is van een dokter. Een dokter is nog steeds verheven boven alle mensen, dat ligt anders. Een verzorgende dat is niet medisch maar welzijn, en welzijn is moeilijker te verkopen, omdat ja, waarom zou ik mijn moeder door iemand anders laten wassen als ik dat zelf kan doen, zal de mantelzorg denken. En wat is welzijn, dat is voor iedereen anders, die perceptie van welzijn. Dus eigenlijk alles wat, laat ons zeggen activiteiten uit het algemeen dagelijks leven en kleine huishoudelijke taken die ze eigenlijk in hun eigen groep kunnen uitbesteden, of dat dat nu dochters of schoondochters, of kleindochters, of buurvrouwen of weet ik veel wat, gaan ze eerder zelf doen.”*

Hierbij speelt ook de culturele achtergrond en de taal een rol. Soms wordt ook iemand uit de eigen gemeenschap in het zwart betaald, dit is tevens goedkoper. Het zijn mechanismen die ontstaan. Er bestaat hier een behoefte waar er best met een project op zou worden ingespeeld (bv. een project waarin Turkssprekende Bulgaarse vrouwen opgeleid worden. Dit zou goed zijn voor deze vrouwen evenals voor de ouderen die dan professionele zorg krijgen).

Mevr. De Ganck probeert met de senioren en hun mantelzorgers altijd eerst in dialoog te gaan. Ze beslist niets boven de hoofden heen van de mensen, want dat werkt niet en je werkt nog meer wantrouwen in de hand. Mevr. De Ganck, laat mensen inzien, zelf uitproberen en dan nog geeft ze de mensen de kans om beroep te doen op haar en haar diensten. Hierbij is actief en oprecht luisteren heel belangrijk, je gaan inleven in de andere, geduld hebben en onvoorwaardelijk steun bieden. Als mensen dit zien en ervaren, is er een vertrouwensband. Een voorbeeld: *“Ik ben nu vrijdag bij iemand langs geweest die een verpleegkundige geweigerd heeft. Waarbij het ziekenhuis zei van: ‘ah ja die persoon is echt zeer zwaar zorgbehoevend en eigenlijk moet er twee keer per dag een verpleegkundige langskomen.’ Dus zegt die dochter tegen mij: ‘ik doe de zorg voor mijn mama al zo lang, ik ben dat gewend en ik ga dat blijven doen’. Dus dan moet je eigenlijk goed gaan argumenteren en gaan nadenken van hoe kan ik die vrouw nu gaan overtuigen van het belang van een verpleegkundige, want ik moet toch niet gaan zeggen: ‘mevrouw ben je wel zeker dat je die spuiten goed geeft’, ‘mevrouw vind je dat wel verantwoord dat jij je moeder inspuit, één keer verkeerd en ...’. Maar daar hebben de mensen (mantelzorg) geen oren naar. Ik ben moeten gaan zeggen van: ‘Kijk mevrouw, die verpleegkundige komt hier de medicatie geven voor u, dan zijn we toch zeker dat de zorg toch wordt opgevolgd en wat nog belangrijker is, u mama ligt veel in het ziekenhuis dus die verpleegkundige houdt ook haar medisch dossier bij voor medicatie en dergelijke meer waardoor dat, als ze terug opgenomen wordt in het ziekenhuis, de dokter daardoor heel snel kan op de hoogte zijn van alles’. Dan was ze toch een beetje overtuigd want dan zag ze het belang in van de verpleegkundige en ik heb kunnen bekomen dat de verpleegkundige één keer per dag mocht langs komen.”*

Het is belangrijk dat je samen naar constructieve oplossingen zoekt waarbij iedereen tevreden is. *“En dat doen thuiszorgdiensten veel te weinig, en dat is juist het probleem. De thuiszorgdiensten moeten eigenlijk op zoek gaan naar een constructieve oplossing maar eigenlijk kijken ze er met oogkleppen naar, ze kijken niet naar alle aspecten”*. Als hulpverlener kijk je eerst naar de persoon, zijn karakter. Daarna zijn er een aantal zaken die cultuurspecifiek zijn, met mentaliteit te maken hebben. Daarbij is ook de diversiteit bij bv. de Marokkanen ongelooflijk groot. Als hulpverlener vertrekt je van een mens met een hulpvraag en dan je kijk je naar welke mechanismen er allemaal spelen: familiebanden, culturele zaken, godsdienst, voedingsvoorschriften, enz. Vanuit deze puzzel kijk je naar oplossingen waar iemand tevreden mee kan zijn. Thuiszorgdiensten kijken teveel vanuit de hulpvraag, niet vanuit de persoon en de context. Zij bedoelt hiermee niet de verzorgende zelf maar de behandeling van de initiële hulpverlening. Dit is een technische benadering. *“Bijvoorbeeld die persoon komt uit het ziekenhuis en die heeft twee keer per week vier uur een verzorgende nodig, voilà en dat is het. En dan gaan ze kijken voor een verzorgende die er vier uur kan komen (en dat is voor iedereen gelijk, er is één soort mens en één soort context). En moest er ooit een thuiszorgdienst zijn, die zo iets heeft van die persoon heeft één keer in de week vier uur een verzorgende nodig, ok we gaan eens kijken wat is er nu specifiek aan die persoon. Het is een Turkstalige persoon, we gaan eens kijken in ons personeelbestand welke Turkstalige of van Turkse origine verpleegkundige of verzorgende wij naar daar kunnen sturen bijvoorbeeld. Ik ben ervan overtuigd dat je na een maand zo werken, dat je overspoeld wordt met aanvragen. Zie je waar ik naartoe wil gaan, dat onderscheid.”*

Etnisch-culturele senioren vinden niet gemakkelijk hun weg naar haar en haar collega. Naast het vrijblijvend bekend maken van het aanbod – wat belangrijk is – gelooft Mevr. De Ganck vooral in het werken via doorverwijzing, vanuit dokters en ziekenhuizen. Dan is er wel degelijk een nood en staan mensen meer open voor hulp. Ook dan is het belangrijk om geen hulp op te dringen, maar goed te luisteren en te vragen welke oplossingen zij zelf zien.

Het vrijetijdsaanbod van de LDC's is volgens Mevr. De Ganck helemaal niet aangepast aan de leefwereld van de etnisch-culturele senioren. *“Er is daar niets maar ook niets dat hen herinnert aan hun leefwereld. Mensen voelen zich dan niet goed, ja dat is ook logisch. Maar als je de sfeer wat zou kunnen ombuigen al was dat infrastructuurueel een aantal dingen, eens Turkse muziek laten spelen bijvoorbeeld of iets. In LDC De Thuishaven bijvoorbeeld hebben ze lang een abonnement gehad op de ‘Zaman’, een Turkse krant. Dat is iets kleins maar die lag daar, voor die mensen is dat van ‘aja kijk de Zaman ligt daar.’ Het zit hem in zeer kleine dingen, waardoor mensen zich op hun gemak voelen. Bijvoorbeeld hang daar een groot Turks oog of een handje van Fatima aan uw balie, waarom niet, ik bedoel wat maakt dat nu uit. De mensen gaan dat wijs vinden, ze gaan binnenkomen, zich thuis voelen, herkenning en erkenning waarderen. Die religieuze tekenen zijn iets cultureel, iets dat u doet denken aan thuis. ‘Dat betekent dat ze (de LDC) weten dat wij (senioren) dat belangrijk vinden, ze begrijpen ons (senioren)’. En dat is er eigenlijk niet, dat zou veel schelen. Zet een muntthee op de kaart of zo, dat mensen ook een muntthee kunnen bestellen, het moet toch niet altijd koffie zijn. Dit is het zelfde voor halal voeding, zet dit op de kaart. Eigenlijk zou het aanbod er moeten zijn om te kunnen kiezen tussen gewoon eten, halal eten en om veggie te kunnen eten. Nu kan dat niet omdat het beleid er niet achter staat.”*

Hoeveel je ook uitprobeert en hoeveel voorstellen je ook doet, uiteindelijk moet alles van bovenuit goedgekeurd worden, dit is frustrerend. Het zijn de mensen in de praktijk

die weten welke voorstellen kunnen werken. Mevr. De Ganck geeft een voorbeeld: *“Ik kan geen orders geven aan een LDC. Maar het is wel ik die in de praktijk sta, ik doe de huisbezoeken en ik weet waarover ik praat. Dus ik kan van alles voorstellen waarbij ik weet dat die belangrijk zijn, zoals bv. voorstellen van halal maaltijden zou de gewoonte moeten zijn. Dan kijken ze naar de cijfers en dan zeggen ze: ‘Maar we bereiken maar 124 etnisch-culturele ouderen in 9 LDC’s. Is het dan wel de opportuun om dat te doen’. Ja natuurlijk, want als je het aanbod hebt, dan ga je daar misschien meer mensen mee over de streep kunnen trekken. Het is dus een vicieuze cirkel. Ik vind dat je niet altijd gestuurd moet werken want dat helpt niet altijd en dan gaat de informatie verloren. Maar je moet wel een aanbod hebben, dat is wel een verschil. En nu is dat aanbod er niet en dat is er ook niet in de thuiszorgdiensten.*

Het bestuur moet meewillen, de krijtlijnen uittekenen hoe er verder wordt gewerkt. Als dit niet gebeurt, doet ieder LDC zijn eigen ‘goesting’. Er is te weinig contact tussen de top en de mensen op het werkveld. Ze hebben te weinig voeling met de praktijk.

Hoe wordt er dan gesignaleerd?

Dit gebeurt via het diensthoofd. Mevr. De Ganck heeft bv. een nota geschreven voor het beleid over de ervaringen van 2002 tot op heden, dit werd aangevuld door het diensthoofd en van daaruit werden beleidsconclusies gedistilleerd. Dit komt op de OCMW-raad. Mevr. De Ganck betreurt echter dat zij niet aanwezig mag zijn om de nota toe te lichten (hiërarchie). Haar diensthoofd zal wel aanwezig zijn en gelukkig vormen ze een team. Maar de raadsleden krijgen een nota en dit is een stuk papier, niet de realiteit. Zij betreurt dat de politici die hierover beslissen zo veraf staan van de praktijk. *“In die zin vind ik het zeer jammer, want ik zou echt wel willen dat onze voorzitter eens een paar dagen met mij meeloopt (...). Ik zou dat zelf heel graag willen. Ik zou hem echt laten zien wat wij doen en hoe waardevol het is om als diversiteitsconsulent in de ouderenzorg te staan.”* Mevr. De Ganck benadrukt ook dat OCMW-Gent wel inspanningen doet. Dit mogen we niet ontkennen. *“Elders bij andere OCMW’s in Oost-Vlaanderen doen ze inspanningen met bestaande personeelsbestanden maar niemand die exclusief werkt daarrond zoals ik dat doe, de werking die wij hier hebben is echt wel uniek.”*

Hebt u adviezen voor de zelforganisaties van etnisch-culturele minderheden rond dit thema?

“De beeldvorming zit echt niet goed, senioren kennen de serviceflats totaal niet, mensen hebben een schrikbeeld van gevangenis over rusthuizen, vermijden thuiszorgdiensten. (...). Zelforganisaties zouden de doelgroep meer moeten gaan sensibiliseren en de dingen bespreekbaar maken en uit de taboesferen halen. De zelforganisaties moeten ook hun verantwoordelijkheid opnemen en weten van: ‘ok, het aanbod is dit, ze komen naar ons toe om ons te sensibiliseren, laten wij onze mensen ook een beetje motiveren om er van gebruik van te maken’. Het zelfde met personen, je kunt als organisatie die inspanningen doen, tot en met interculturaliseren, maar als je een team hebt dat echt weerbarstig is en echt niet meewilt, dan moet wat er aan de top wordt beslist, op de werkvloer ook nog voeten op aarde krijgen. Dus je moet constant communiceren met elkaar over: wat kan er, wat mag er, wat is mogelijk. Maar hetzelfde geldt voor de doelgroep zelf. Als ze blijven weigeren gebruik te maken van die zorg om welke redenen dan ook, dan mag je nog zoveel doen, het brengt niets op. Mentaliteitswijziging zal ook bij de doelgroep zelf moeten gebeuren. Je moet dus op die

twee sporen blijven werken, want anders is het voor niets. Je moet outreachend werken naar de doelgroep toe, naar de organisaties toe maar zij moeten dat ook naar u doen.”

Mevr. De Ganck is er vast van overtuigd dat we naar de etnisch-culturele senioren toe vooral outreachend moeten gaan werken. Met andere woorden, het is de hulpverlener die naar buiten moet treden. Ik vroeg haar dan wat ze daarvoor nodig heeft. Zij pleit voor extra diversiteitsconsulenten in de LDC's die in etnisch-culturele buurten liggen. Dit is een voorstel van de dienst. De LDC's moeten interculturaliseren door o.a. extra personeel met een migratieachtergrond aan te werven, kleine aanpassingen aan de infrastructuur aanbrengen (*Turks oog, Hand van Fatima, Turkse, Arabische kranten, halal voeding,...*). Bij doorverwijzing is het belangrijk om mensen slechts naar één van de drie centra door te verwijzen die in de buurten met veel etnisch-culturele minderheden liggen. Nu worden de mensen toegeleid naar het LDC dat het dichtstbij bij de woonplaats is gelegen. In de toekomst zouden ze dit willen concentreren in één LDC: *“En dan gaan we de mensen, wel allemaal een beetje concentreren, het zelfde LDC en gaan we eigenlijk een stukje een categoriale werking installeren. Maar we gaan toch die cohesie proberen te bewaken door toch wel de autochtone bezoekers met de allochtone bezoekers samen te brengen. Bijvoorbeeld met een peter en meterschap werken voor iemand die nieuw binnenkomt. Een Marokkaanse senior, die weet niet goed zijn weg, dan kan die door een flamboyante meneer of mevrouw (gendergebonden) begeleid worden: ‘kom we gaan samen een koffietje drinken en u een keer rondleiden, we gaan dit eens samen doen’. Zo ja op die manier zodat ze vertrokken zijn, zo zouden we eigenlijk graag willen werken. En als we die cliënten zo een beetje concentreren en de mensen praten ook samen met elkaar, dan kunnen ze een beetje socialiseren met elkaar en gaat de sfeer daar wel zijn volgens mij. Dus dat is eigenlijk een beetje de opzet van mezelf en mijn diensthoofd om het op die manier aan te pakken. Maar de politici moeten eerst mee willen werken natuurlijk.”* Dit voorstel is nog niet goedgekeurd.

- **Conclusie-reflectie**

Ik vond het gesprek met Mevr. De Ganck leerrijk en hoopvol. Het is een zeer gedreven persoon die zowel iets wil veranderen bij het beleid als bij de diensten ten voordele van de etnisch-culturele senioren en hun mantelzorg.

Mevr. De Ganck hanteert een hulpverleningsmethodiek waarbij ze de cliënt ziet als een mens en niet als een mens met enkel een probleem of hulpvraag. Haar interventies zijn altijd in overleg en op maat van de cliënt en zijn omgeving of context. Het komt echter vaak voor in de sector dat er voor een hulpvraag een soort vaststaand uniforme hulpaanbod bestaat dat voor iedereen gelijk is. Dit ligt op het niveau van de organisatie van de diensten, niet bij de individuele hulpverlener. Dit betekent echter dat er geen rekening gehouden wordt met de eigenheid en uniekheid van de mens. Zorg en hulpverlening moeten altijd op maat zijn, en dat geldt voor wie dan ook. Sociaal werk is werken met mensen en voor mensen. Al deze mensen zijn dan nog eens uniek en verschillend van elkaar, zo ook zal elk interventie uniek en aangepast zijn aan die persoon.

Naast dienstverlening op maat, interculturaliseren all the way van de diensten (organisatie en personeel) vind ik haar idee om ECM senioren te concentreren een goed idee. Dit is een startpunt, éénmaal deze senioren de diensten kennen,

vertrouwen er in hebben, kunnen ze dan deze diensten gebruiken die dicht bij hun huis aanwezig is. Het gevaar bestaat wel, als ze iedereen in één LDC concentreren, dat niet alle LDC's gaan geinterculturaliseerd worden. Want daar zal het niet nodig zijn. Het is gemakkelijker werken, maar op lange termijn een minder goed idee want het risico bestaat dat het bij dat ene dienstencentrum blijft.

Verder is het ook duidelijk dat mensen in de praktijk nog steeds te ver staan van het gevoerde beleid (en omgekeerd) dat invloed heeft op hun werken en doen. Eigenlijk zou dit helemaal anders moeten kunnen, de politici zouden zelf in het werkveld eens moeten meedraaien met een hulpverlener of ten minste mogen hulpverleners hun werk gaan verdedigen tegenover de beleidmakers. Nu wordt er teveel boven de hoofden heen beslist en als hulpverlener moet je meer toegeven en aanvaarden dan mee een beleid te kunnen uittekenen dat overeenkomt met de realiteit.

6.2.5. GESPREK MET MEVR. SALOUA BERDAI

Ik heb een mail gestuurd naar Mevr. Saloua Berdai. Zij is onderzoekster en coördinator van het team 'Welzijn & Sport' bij het Antwerps Integratiecentrum De8. Ze coördineert negen mensen, die elk rond drie projecten werken. Zij is een druk bezette persoon die ondanks een zeer drukke agenda tijd vrij heeft gemaakt voor mij. Mevr. Berdai heb ik leren kennen doorheen mijn wetenschappelijk literatuuronderzoek als een onderzoekster in het kader van etnisch-culturele senioren. Haar naam kwam ik vele malen terug tegen. Daarnaast wou ik ook gaan zien, hoe men in Antwerpen te werk gaat, waar er een veel grotere groep etnisch-culturele senioren aanwezig is.

Het gesprek vond plaats op 12.03.2013 in de gebouwen van het Antwerps Integratiecentrum De8 vzw, Van Daelstraat 35 te Borgerhout.

Hieronder vindt u de essentie van het gevoerde gesprek:

Zijn er al heel wat onderzoeken verricht rond etnisch-culturele senioren?

Mevr. Berdai is zeer duidelijk: *“Er is al veel geweten over noden en behoeften rond etnisch-culturele ouderen, en zeker al meer dan 10 jaar. Al sinds 2004 ben ik met dit thema bezig. Toen hebben we al heel duidelijk gezien dat die onwetendheid er is en hebben we heel duidelijk aanbevolen wat eraan gedaan moest worden. Maar dat is iets anders dan wat ermee gedaan wordt in de praktijk. Want omdat in de praktijk om te zetten, heb je andere drempels. Enerzijds aan de kant van de zorginstellingen, die iets hebben van moeten wij dan zoveel veranderen? We zien ze nog niet dus die vragen leven dus nog niet. Plus het beeld dat de kinderen wel voor hen zullen zorgen. Aan de andere kant zit je ook met de senioren met een migratieachtergrond zelf die eigenlijk een redelijk jonge populatie is. De ziekte en zorgvraag beginnen eigenlijk nu pas op te komen. De etnisch-culturele verenigingen hebben hier geen aandacht aan besteed, aan dit thema. Vergrijzing van de eerste generatie heeft men nooit als een probleem ervaren, nu begint men dat te voelen. Naast het feit dat de eerste generatie een stille generatie is, dat zijn niet de grote klagers en roepers, zijn dit ook niet de mensen die vragen gaan stellen. Als er een vraag komt dan zal het via hun kinderen zijn en daar ligt vaak het probleem. De kinderen zitten vaak in een ontkenningfase: men zit met de wens en de overtuiging ‘als mijn ouders oud worden dan zal ik voor hen zorgen’, maar we zien dat dit in de praktijk niet gebeurt.”*

- **Mevr. Berdai ziet volgende factoren die de zorgplicht kunnen belemmeren:**
  - Financiële factor, de 2de generatie is veelal kansarm.
  - Mensen wonen niet meer in de buurt van hun ouders.
  - Het is de eerste keer dat de 2de generatie op die manier met vergrijzing te maken heeft: men kent de ouderdomsziekten niet (wat is dementie, wat is vluchtgedrag, ...) en men heeft geen voorbeelden gezien in de omgeving. De eerste generatie heeft niet voor hun ouders die in het land van herkomst verbleven moeten zorgen, ze hebben hen enkel financieel gesteund vanuit hier. De 2de generatie heeft dus niet gezien wat deze zorg inhoudt.
  - De zorg wordt dus vaak onderschat, zeker de lange termijn ervan. Beslissingen worden vaak uitgesteld. Wanneer men de zorg niet meer aan kan, leidt dit tot acute beslissingen vaak als het in feite al te laat is. Ouderen worden dan opgenomen in ziekenhuizen. *“Men vraagt om ze zo lang mogelijk in een ziekenhuis te houden. Of als het ziekenhuis iets heeft van, ‘wij zijn een medische instelling, wij zijn geen opvang voor ouderen, hij/zij moet naar een rusthuis gaan’. Daar is vaak een taboe rond. Een ziekenhuis daar kunnen we met ons geweten mee leven, want het is iets medisch, maar een rusthuis, nee. Terwijl het eigenlijk omwille van medische redenen, ouderdomsziekten dat de persoon een rusthuis nodig heeft. Dat onderscheid wil men niet maken of ziet men niet. Er is daar een grote weerstand tegen.”*
  - Ook de mogelijkheden voor ondersteuning van de zorgverstrekkers zijn weinig gekend. Men vraagt dus geen hulp van thuiszorgdiensten waardoor de zorg extra zwaar wordt. Er is de goede wil maar men onderschat de realiteit van de zorg.

Is het mogelijk dat de professionele thuiszorgaanbod zich in de taboesfeer bevindt bij de Maghrebijnse gemeenschap?

Volgens haar is dat bij sommigen wel het geval. *“Het kan zijn dat er een soort sociale controle leeft binnen de gemeenschap en dat dit not done is. Men heeft kinderen en het zijn de kinderen die deze taken op zich moeten nemen, daar gaan de kinderen van uit. Maar in mijn ervaring zijn de senioren meer open minded dan hun eigen kinderen wat dat betreft. Een senior die weet dat iemand hem of haar kan helpen en die weet dat die persoon komt van een instelling waar ze vertrouwen in hebben, dan mag die komen. Maar ik zie vaak dat de kinderen iets hebben van: ‘oh nee, schande dit kan niet’. Het probleem is ook, dat dit thema binnen het gezin niet wordt besproken. Iedereen heeft een aantal veronderstellingen, de senioren en de kinderen hebben allemaal verschillende invullingen, eigen interpretatie en eigen verwachtingen rond dit verhaal. En ze zitten vaak in een ontkenningfase, alsof dit niet zal gebeuren.”* Kinderen en ouders communiceren te weinig open hierover, waardoor iedereen vanuit zijn eigen invulling vertrekt: *“ ‘Oh nee ons vader zal dat nooit aanvaarden’, of ‘nee ik wil dat niet voor ons vader’, maar misschien wilt die vader dat wel. Weet je hoeveel ouderen dit tegen me hebben gezegd: ‘ik wil geen last zijn voor mijn kind’? Dat zeggen ze letterlijk, ik wil geen last zijn voor mijn kind, laat me ofwel sterven voor dat ik die zorg nodig heb of als ik zorg nodig toch heb, laat me dan geen last zijn. (...). Voor iedere persoon is de drempel anders. Want men aanvaardt wel dat iemand eventjes komt helpen als iemand geboren wordt, dat ziet men vaak nu, meer en meer dat een*

vroedvrouw en kraamhulp eventjes aan huis komen. Als je toch het rusthuis wilt vermijden, zolang mogelijk thuis wilt blijven wonen dan moet je bijna eigenlijk dat taboe doorbreken(...). Ik heb daar echt onrealistische gesprekken over gehad. Vooral bij mannen ligt dit moeilijk en ze maken er bijna een erezaak van, terwijl dit bij vrouwen, iets is van ja, eigenlijk waarom niet. Zij kunnen dit natuurlijk beter zien, want zij weten wat zorg inhoudt.”

Is hier ook een taak voor de federaties weggelegd?

“De federaties moeten zelf een mentaliteitswijziging ondergaan, als je dat zelf niet bespreekbaar maakt of stelt (als organisatie). De Turkse gemeenschap doet dat veel meer dan de Maghrebijnse gemeenschap. Wij, van De8, hebben de know how en de methodieken hiervoor en willen heel graag met organisaties werken hieromtrent. Dus de organisaties hoeven niet alles zelf te doen, gewoon mensen bereiken, dan kun je mensen inschakelen die deze info wel kunnen geven. We hebben eens een informatiesessie georganiseerd voor Antwerpse seniorenverenigingen (o.a. VOEM vzw). We maakten een wandeling naar een LDC en informeerden hen over mantelzorg, over wat je allemaal kunt gaan halen in mediatheek van een Christelijke Mutualiteit bv. Veel mensen weten niet eens dat je bedden kunt huren bij het ziekenfonds (mutualiteit) als je ziek bent. Het aanbod kent men niet, de kinderen ook niet. We hebben ook projecten lopen zoals ‘Ouder worden in Vlaanderen’. Dat is een volledige methodiek over hoe dingen bespreekbaar maken. Alles ligt klaar, het ligt er, nu is het enkel het willen gebruiken en toepassen in de praktijk. Het is ouderenproof, het is in verschillende landen uitgeteerd. En het wordt heel hard gesmaakt door de senioren. Daar dat ik vaak ervaren heb dat de eerste generatie in die zaken meer open minded is dat men denkt.”

Naast onderzoek hebben Mevr. Berdai en haar team ook methodieken ontwikkeld over hoe je moet interculturaliseren. *“We staan verder dan de stap van onderzoeken. We zijn gaan kijken hoe je kunt overbruggen en we zijn ook de zorgsector aan het begeleiden om dat te kunnen doen. Hier in Antwerpen alleszins zijn we bezig met verschillende thuiszorgorganisaties, om hen te helpen met hun aanbod naar ouderen met een migratieachtergrond.”*

Mevr. Berdai geeft ook ethisch advies in het omgaan met culturele diversiteit voor alle zorginstellingen. Zo heeft ze al samen gewerkt met ‘Zorgnet Vlaanderen’, waarbij ze meewerkte aan het advies ‘Goede zorg bij etnisch-culturele diversiteit’. Maar ze vindt het heel jammer dat een Vlaams minister daar zelf geen agendapunt van wil maken, terwijl zij dat elke keer agenderen. *“Omdat men zo iets heeft van ja we zien ze niet (de ECM senioren), er is geen probleem, ze roepen niet hard dus waarom zou dit een probleem zijn. Men beschouwt die niet als hun ouderen, nog niet! Op beleidsniveau is daar niets voor gedaan, is men daar niet mee bezig. OCMW-Gent is daar wel mee bezig, deze hebben een aantal acties ondernomen zoals bv. een beeldboek (communicatietool) van Els De Ganck. Die hebben wel iets gedaan. OCMW-Antwerpen niets. Alle acties die we ondernemen zijn vaak vanuit de privé zorgdienstinstellingen, dus niet vanuit het beleid. Wat dat betreft, denk ik dat Stad Gent wel meer doet dan hier.”*

Wat zijn de ervaringen rond Maghrebijnse senioren en de vrije tijdsbesteding?

“Kijk de meeste onderzoeken gaan vaak over de behoeften en noden. Wij merken vaak dat er isolatie is rond die ouderen. Men is vaak thuis, vaak alleen, men weet niet hoe men zinvol de dag kan doorbrengen. Het lijkt dat mannen veel sociale contacten hebben, actief zijn in de moskee en café maar zij hebben eerder oppervlakkige contacten. Terwijl de vrouwen minder actief zijn, een kleiner netwerk maar als ze een netwerk hebben dan is het van beter kwaliteit. Ze kunnen bij wijze van spreken veel meer terecht bij hun vriendinnen dan mannen bij mannen.”

Het integratiecentrum De8 heeft een **goede praktijk** rond vrije tijd, welzijn en sport voor Maghrebijnse senioren. Ze zijn met groepen mannen en vrouwen in dialoog getreden. Meteen was de vraag vanuit de groep om gescheiden te zijn van elkaar. Dat was voor De8 geen probleem. Er werd geen aanbod voorgesteld, maar men vertrok vanuit de wensen van de senioren. Zo heeft men ondertussen een drietal groepen die één keer per week gaan sporten. Er zijn heel veel senioren die graag wandelen en daaraan wordt dan iets leuks gekoppeld. Men werkt samen met ‘Buurtsport’ (sportdienst in Antwerpen) in de hoop dat dit project na verloop van tijd, wordt opgenomen in het reguliere aanbod, en zo bestendig wordt. Men probeert dus via het luikje vrije tijd, sport als middel te gebruiken om hun welzijn te bevorderen. *“En dat lukt, we krijgen ze echt wel aan het sporten en daar hebben wij angstig naar zitten kijken, want het is nu het eerste jaar dat we afronden. Dit is een project, dat we drie jaar gaan doen, het eerste jaar is net afgerond en het was eventjes spannend, van gaat dat wel lukken, maar je hebt echt een aantal die het keileuk vinden en die komen elke week.”* Daarnaast leidt men ook sportmonitoren op, uit de gemeenschap zelf en dit vooral omwille van de taal. Naast het sporten probeert men er ook een informatieve/educatieve luik aan te verbinden door infosessies te geven rond gezondheid, kankerpreventie, thuiszorgdiensten en allerlei andere thema’s die zij belangrijk vinden. Zo worden dingen tegelijkertijd bespreekbaar gemaakt. *“Om eigenlijk tegen ze te zeggen, dit is ook jouw recht, om hen het aanbod leren te gebruiken”.* Een samenwerking met de ‘Red Star Line Museum’ wordt gepland. Het museum gaat open in september 2013 en heeft migratie als hoofdthema. Hierbij zullen de senioren al wandelend een rondleiding krijgen. *“Dus je moet ook niet fanatiek zijn, sport benader je op een andere manier bij die doelgroep, dat competitieve moet je er niet in zetten. Gewoon, de motivatie komt vanuit gezondheid en het doorbreken van isolatie. Je ziet de mannen en vrouwen één keer per week en daar kun je een praatje mee doen. Dit is een andere context dan bijvoorbeeld na een gebed of voor een gebed, of in een café, daar zijn het andere onderwerpen. Je houdt ze langer fit, je houdt ze langer gezond en ook het gevoel van ‘ik voel mij ok’.”*

Ook hier blijkt dat de kinderen een andere kijk hebben op wat hun ouders zelf willen. Mevr. Berdai vertelt dat de kinderen mocht men hen vragen: *“Of hun ouders zouden willen komen sporten? Dan gaan die mij gewoon uitlachen. Er zijn er veel die zoiets hebben van: ‘ons moeder, sporten, die heeft dat nog nooit gedaan’. Omdat ze een beeld hebben van ‘ons moeder die zou dat niet willen’, maar dat is niet altijd zo. Daarom zijn we de vragen niet gaan stellen aan de kinderen maar aan de personen zelf. Stel dat je zou willen gaan sporten, wat zou je zelf willen doen? ‘Ik zou graag willen fietsen’ en die beginnen mondiger en mondiger te worden. Hun mening wordt gevraagd en er wordt naar hen geluisterd, dat is fijn.”* Dit is een uniek en nieuw

proefproject, een sportaanbod ontwikkelen samen met de senioren en voor de senioren.

Bij het LDC ziet Mevr. Berdai dikwijls het volgende probleem: iedereen is welkom maar ze veranderen niks aan het aanbod of aan de aanpak. Tegelijkertijd bereikt men totaal geen etnisch-culturele senioren! *“Dan is niet iedereen welkom! Dat is het grootste probleem. Je moet je inpassen naar hoe wij (LDC) het doen. Men wil niet veranderen. Men wilt niet gaan inzien dat het ook hun ouderen zijn, eigenlijk zelf niet vanuit een klantenperspectief. Voor die groep is dat nog niet doorgedrongen. Terwijl we zien dat sommige zorginstellingen wel beginnen te veranderen. Je kunt wel veranderen of niet, maar in sommige wijken wil je puur economisch overleven. Dan moet je je wel aanpassen anders heb je geen klanten. Hier in Borgerhout bijvoorbeeld, als je wilt overleven dan moet je je aanbod aanpassen. Het probleem is, je ziet bijvoorbeeld de bedrijven of de commerce, die dat doen sneller bij wijze van spreken dan de sociale sector waar je het eigenlijk sneller zou verwachten. De commerce heeft gewoon iets van, ‘ja, dat is gewoon een nieuwe klantenpopulatie’. De Panos op de Turnhoutsebaan biedt halal kip curry aan. Waarom? Die hebben geen waardeoordeel. Die bekijken dat sec: wat brengt het op? Die ervaren dat niet als een toegeving, terwijl bij sommige diensten als men verandert (aanpassen), ervaart men dat als van: ‘aggh we hebben toch aan hen toegegeven’. Het is bijna een strijd en eigenlijk hoeft dat geen strijd te zijn. Eigenlijk zou iedereen maatzorg moeten kunnen krijgen die voor hem of haar goed is. Iedereen! Maar dat is er nu niet. We hebben dat ook gehad met ons project rond sport. Een aantal stuurgroepleden die wij als partners hadden, zeiden eigenlijk in het begin van: ‘ja ik wil echt wel die groepen begeleiden maar vrouwen en mannen moeten samen zijn.’ Dan hebben wij zoiets van: ‘nee, wij vinden het heel jammer dat je ons niet verder wilt helpen en dat we niet verder kunnen samenwerken’. Maar voor die ouderen aan wie we eigenlijk al heel veel vragen: ‘kom eens naar buiten, ga eens sporten’, iets wat ze nooit in hun leven hebben gedaan bij wijze van spreken, en dan nog iets gaan opleggen! Wij hebben zoiets van nee, we zoeken naar een plaats waar het wel kan. En we vinden dat wel. En daar is bijvoorbeeld een partner als Buurtsport die zoiets heeft van: ‘ok dat is geen probleem (de scheiding) willen die apart, ja dan doen we dat apart’. Wij hebben iets van we respecteren de vraag van die ouderen. Ze vinden dat belangrijk om apart te zijn. Maar we gaan daar niet vanuit. Elke keer stellen we de vraag. Misschien zijn er andere groepen die zeggen, we vinden dat eigenlijk niet erg, dat kan. Wij mogen dat niet voor hen invullen. We moeten de vraag blijven stellen. Wil je dat apart of niet, geen probleem voor ons.”*

- **Conclusie-reflectie**

Ik vond het gesprek met Mevr. Berdai bijzonder boeiend en leerrijk. Ik ben zeer veel te weten gekomen over senioren met een migratieachtergrond, hun mantelzorg, de beleving van oud worden, de drempels, het gevoerde beleid enz.

Tot mijn grote verbazing is er eigenlijk qua onderzoek al heel veel gedaan rond deze doelgroep. De vragen - de noden en behoeften rond zorg - en de antwoorden zijn er al meer dan 10 jaar. Wat ik wel tot nu toe kan concluderen is dat men vanuit het beleid, als de zorginstellingen de urgentie ervan nog niet inziet. Men staat zelf al verder dan dat. Men heeft ook al methodieken ontworpen om de verschillende welzijn- en zorgdiensten te interculturaliseren. Dit is een groot pluspunt maar dit moet opnieuw opgenomen worden vanuit het beleid. Diensten moeten dit gaan opnemen in hun werking. Anders blijven al deze mooie theorieën en woorden maar op papier staan en

worden ze niet in de praktijk omgezet. En zo kunnen we er het nut en het voordeel niet van inzien, noch voor de etnisch-culturele senioren noch de diensten in de praktijk.

Een zinvolle en aangename vrijetijdsbesteding draagt bij tot het welzijn, zoveel is duidelijk. Ik vind het heel straf dat men hier niet van achter een bureau aan een aanbod heeft gewerkt voor etnisch-culturele senioren. Hier is men samen een aanbod gaan creëren met de senioren en voor de senioren. De mensen behouden hun eigenheden. Men houdt rekening met hun eisen en het werkt prima. Ik ben er zeker van dat nadat de vertrouwensband gecreëerd is, dat je dan altijd dingen kunt toevoegen of kan verbreden. Het belangrijkste is de eerste stap en die eerste stap dient samen met de senioren gezet te worden. Dit is quasi onbestaand binnen de reguliere diensten, het is eerder aanpassen of niets!

6.2.6. GESPREK MET DHR. YOUSSEF SOUISSI

Ik heb Dhr. Youssef Souissi, voorzitter van de vereniging voor Ontwikkeling en Emancipatie van moslims bij VOEM-vzw, gebeld en hij was meteen bereid tot een gesprek. Ik vroeg een gesprek met hem om zijn visie te horen op wat VOEM-vzw kan betekenen voor de Maghrebijnse senioren en zijn ervaringen rond dit thema.

Het gesprek vond plaats op 29.04.2013 in Montignystraat 34 te Antwerpen.

Hieronder vindt u de essentie van het gevoerde gesprek:

Wat kan VOEM-vzw betekenen voor de senioren bij het toeleiden van Maghrebijnse senioren naar een LDC en een OCMW, en dit zowel voor vrijetijdsbesteding als voor professionele dienstverlening?

Voor de voorzitter zijn dat twee verschillende zaken. Mensen zitten soms met een hulpvraag (ziekte, rekeningen, informatie, enz.) en vaak gebeuren dingen via het internet waardoor mensen niet mee kunnen. Voor het luikje recreatie, het plezier hebben, cultuur meepikken daar zijn de senioren eigenlijk vervreemd van geraakt. Dus voor veel senioren wordt de moskee de eerste opvangruimte. *“En die vervult eigenlijk haar taak niet meer, zelf niet godsdienstig. Het is niet alleen maar gestagneerd maar het is zelf vreemd geworden voor de senioren zelf die de moskee gebouwd hebben, die ze gesticht hebben. Velen van hun durven zelf niet te praten. Na het gebed gaan ze meteen naar huis. Als je daar toch blijft zitten, dan is het gewoon om te vragen of die nog steeds in het ziekenhuis ligt of die nog altijd in Algerije of Tunesië of Marokko is, is die terug of nog niet terug. Meer bestaat er niet. Zelfs bijeenkomsten worden niet meer georganiseerd als kinderen trouwen of zelfs niet eens bij de uitvaart van overledenen. Terwijl ze dit vroeger wel in de moskeeën deden. Het enige moment waar ze eigenlijk veel tijd in de moskee doorbrengen is tijdens de Ramadan. Maar dan blijft het puur op religieus vlak, niet op cultureel vlak, niet op kunstzinnig vlak, alleen op religieus vlak.”* Zo heeft VOEM-vzw in het verleden meerdere maal tentoonstellingen, debatten en studiedagen georganiseerd in Gentse moskeeën. Gent is op dat vlak achteruit gegaan tegenover Antwerpen en Brussel, vindt hij. Hij vertelt ook dat er een verschil van aanpak is tussen Maghrebijnse moskeeën en Turkse moskeeën. De Turkse gemeenschap is de grootste moslimgemeenschap in Gent. Zo hebben Turkse moskeeën: *“Hun eigen geïntegreerde cafetaria. Elke moskee heeft haar eigen sportclub. Elke moskee heeft haar eigen kapper. Elke moskee heeft haar eigen biljarttafel. Elke moskee heeft haar eigen culturele activiteiten weliswaar in het kader*

van de Turkse identiteit niet meer dan dat, niet buiten dat kader, ook niet iets anders. Het is redelijk nationalistisch, maar ze hebben wel een aanbod voor hun senioren en kinderen. Maar wat de Maghrebijnse gemeenschap betreft, zitten we met het probleem dat de moskeeën deze taak niet meer vervullen. De besturen van deze moskeeën hebben het nog hoogstens over het besturen van dagelijkse zaken: 'wanneer moet een nieuw tapijt aangekocht worden, wanneer moet de elektriciteit vervangen worden, wanneer moet een muur gebouwd worden, wanneer moet de klacht van de burens over lawaai opgelost worden, enz. (interne zaken)'. Dit zijn de discussies die plaatsvinden. Meer gebeurt er niet. Zelfs niet wanneer het gaat over boeken die in de moskee verkocht worden, iets dat met poëzie te maken heeft, zelf niet iets wat te maken heeft met kunst. Het heeft dan alleen en uitsluitend te maken met religieuze boeken en erger nog, religieuze boeken van één welbepaalde strekking en van geen andere strekking. Alleen iets waarvan de gemeenschap al weet over heeft, geen vernieuwing. Dit blijft een cocon. Dat creëert eigenlijk een soort botulisme, waarbij je niet hoeft na te denken. Je leest het boek zoals hij is of laat het door iemand voorlezen, en dat is het. Wat daarin staat is waar, dat is juist en gedaan voilà. Er is ook manipulatie door de landen van herkomst. Zo rem je de mensen af en leer je ze niet te kijken naar andere de dingen. Ze zijn ook niet opgegroeid in een intellectueel milieu. Het is allemaal vreemd voor hen, zelf hun fantasie is niet rijk."

Dhr. Souissi vindt ook dat de moslimgemeenschap in Gent niet echt representatief vertegenwoordigd wordt: *"Dat is een beetje ontstaan door de overheid. Het vorige stadsbestuur in Gent regelde eigenlijk alles met twee à drie mannen, één iemand van de grote Turkse moskee, één van de grote Marokkaanse moskee, en later kwamen er vertegenwoordigers van de Pakistaanse moskee en van de Balkan moslims er ook bij. Ook de andere stadsdiensten werkten zo. Indien er een probleem was, werden deze personen als vertegenwoordigers aangesproken en dat was het dan."*

Volgens de voorzitter heeft de cultuurdienst van Gent geen aandacht voor senioren met een migratieachtergrond. Activiteiten die te maken hebben met: *"De oorsprong van de mensen, van waar ze afkomstig zijn, activiteiten in het Arabisch of in het Turks, dit allemaal bestaat niet. Het aanbod staat zo ver af van de mensen dat zij zeggen dat zij zich helemaal niet herkennen in deze activiteiten. Maar dat is ook een beetje de verantwoordelijkheid van de moskeeën. Maar ik kan begrijpen dat ze omwille van eigen belangen hun mensen niet naar de 'Centrale' sturen of naar de 'Gele Zaal' of naar één of andere activiteit omdat ze die mensen onder controle willen houden, laat ons dat zo zeggen."*

Hij heeft het hier over de mannen. *"Want zelf als de vrouwen iets van activiteiten willen doen in de moskee kunnen ze dat niet (plaatsgebrek en geen aanbod), laat staan om ze te krijgen in de Centrale of in één of andere culturele centrum. Zie je, ik denk als er daar een opening zou kunnen zijn met activiteiten, dan hebben wij daar een rol in te spelen. Met de Maghrebijnse gemeenschap een aanbod creëren dat niet zo extravagant is dat daarmee de senioren ermee afgestoten worden, dan kan je wel een opening krijgen bij die gemeenschap om naar de culturele centra of naar een bibliotheek te gaan, naar een tentoonstelling te gaan of dergelijk meer."* Met 'extravagant' bedoelt Dhr. Souissi dat Maghrebijnse senioren zich totaal niet herkennen in wat voortgebracht wordt, of iets dat te ver van hun leefwereld ligt en geen rekening houdt met de religieuze en culturele achtergrond van deze doelgroep.

Alternatieven voor een aangepast aanbod voor Maghrebijnse senioren zijn volgens Dhr. Souissi makkelijk te vinden. Maar de wil ontbreekt. De socio-culturele activiteiten moeten vooral nauw aansluiten bij de leefwereld van de Maghrebijnse senioren. Denk hierbij aan een film waarin hun geschiedenis vertoond wordt, denk hierbij aan een lezing over een poëzieboekje dat aansluit bij hun leefwereld, een avondje Maghrebijnse muziek, een spreker uitnodigen in de eigen taal, enz. Dit allemaal kan in een moskee gebeuren maar de bestuurders van moskeeën creëren daar geen ruimte voor. *“Hoogstens als ze daar tolerant tegenover staan, gaan ze zeggen ‘doe maar’. Maar natuurlijk, die senioren als ze zien dat de verantwoordelijken van de moskee hier zelf niet aan meedoen (deelnemen), ja dan wordt het moeilijk.”* Volgens Dhr. Souissi zijn de feestdagen en religieuze aangelegenheden (het offerfeest, het suikerfeest, de vastenmaand Ramadan, nationale feestdagen, huwelijk, geboorte, ...) de beste aangelegenheden waar VOEM-vzw wel een rol in te spelen heeft. Maar dit hebben ze niet genoeg gedaan, geeft hij zelf toe. Zo kan een suikerfeest officieel georganiseerd worden met zowel de beleidsmakers, als de senioren en de burens. Verenigingen kunnen ook een iftarmaaltijd (dit is de maaltijd die gedurende de vastenmaand Ramadan door moslims genuttigd wordt meteen na zonsondergang) organiseren en dit hoeft niet per se in een moskee te gebeuren. *“Dit kan, ik zeg maar wat, in de lokalen van het OCMW, van het LDC, of van andere sociale diensten, in culturele centra of bij onze lidverenigingen. Zo kunnen die senioren op die plaatsen geïntroduceerd worden en kunnen ze beseffen dat dit ook van hen is en dat ze geen vreemden zijn als ze daar binnenkomen, dat dit allemaal met hun belastinggeld is gemaakt en georganiseerd, dat het ook hun dienst is. En dan later zullen ze zelf de stap zetten. Dan hebben ze u niet nodig, mij niet nodig. Dan gaan ze zelf de stap naar daar zetten. Ze gaan ook iets hebben van: ‘aha die diensthoofd daar is ons eigenlijk geneigd, hij heeft niks tegen ons en komt ons zelf verwelkomen.’ Want nu worden de senioren enkel op een heel andere manier geconfronteerd met de overheid en met de diensten. Het zijn alleen contacten met brieven: dit moet betaald worden, dat moet ingevuld worden, dit moet op tijd zijn, dat is voor de verkiezingen, ... Het zijn allemaal soorten instructies, en dat is onze taak om daar tussen in te komen maar wij doen dat nog veel te weinig vind ik zelf.”*

De sleutel voor een succesvol aanbod voor Maghrebijnse senioren ligt volgens de voorzitter van VOEM-vzw eerst en vooral in het, in dialoog gaan met de senioren zelf. *“Begin hen niet te vervreemden van activiteiten maar organiseer eerst activiteiten die dicht bij hun leefwereld aansluiten en ga dan stilletjes aan over naar andere activiteiten. We willen dus niet categoriaal werken maar eerder meer bij de reguliere sector betrokken worden, zodat ze makkelijk in de Centrale kunnen binnenkomen, gemakkelijk naar de cinema kunnen gaan. Je moet eerst een stap naar hen zetten zodat ze buiten hun huis komen. Zonder dat wat ze gaan zien, hoeft te betekenen dat dat beter is dan wat ze hebben. Misschien is wat zij hebben beter dan wat ze gaan zien, maar dan zien ze ten minste iets anders. Gebruikmaken van feestdagen, van belangrijke momenten die ze hebben, dat is een hefboom. Dat is een hefboom om hen valoriserend iets nieuws te geven en hen op een nieuw spoor te zetten.”*

Kan VOEM-vzw in Gent wat meer gaan betekenen voor de senioren?

De voorzitter van VOEM-vzw is zeker positief daarover. Hij geeft mee dat het in Brussel en Antwerpen vlotter loopt om vanuit VOEM-vzw activiteiten enkel met senioren te organiseren en dat dit in Gent toch meer moet gaan gebeuren. Tegelijkertijd haalt hij aan dat VOEM-vzw Gent & Oost-Vlaanderen met twee betaalde krachten overbevraagd is en dat het zeker niet makkelijk is om ook de senioren op te

volgen. In VOEM-vzw Antwerpen was er zelf speciaal voor de senioren een halftime personeelslid actief. Deze persoon hield zich enkel met hen bezig. Dit budget kwam van de Provincie, maar omwille van besparingen is dit project dan stopgezet. Het etnisch-cultureel middenveld ziet als geen ander de problemen, noden en behoeften van de gemeenschappen in het algemeen, en specifiek bij de Maghrebijnse senioren. *“Wij zien de noden hiervan, wij maken het beleid bewust van die nood en van die doelgroep. Die bewustmaking daarvan door de beleidsmakers, ze zijn zich daar goed van bewust. Ze weten dat er noden zijn. Beleidsmakers denken alleen maar vanuit een problematisch oogpunt. Ze willen problemen oplossen. Wij willen niet alleen problemen oplossen. Wij willen problemen oplossen maar bij het oplossen van die problemen willen wij perspectieven creëren voor die senioren zodat zij niet alleen aan problemen moeten denken want ze hebben al genoeg problemen, zodat ze ook eens denken aan recreatie, dingen zelf kunnen vertellen. Ik zou er voorstander van zijn om in Gent een soort van ‘raad van wijzen’ op te starten met moslim bejaarden, mannen en vrouwen, en hen te verzamelen om over allerlei ethische zaken te praten, vb. over drugsproblematiek, erfenisproblematiek, huwelijksproblematiek. Dit zou een raad zijn waar alle ethische onderwerpen kunnen besproken worden, een raad der wijzen die niet alleen vanuit godsdienstig oogpunt maar ook vanuit sociaalmaatschappelijk standpunt discussieert. Dan kunnen we bijna durven zeggen dat elke actie die ondernomen moet worden een beetje afgetoetst worden aan de gevoeligheden die bij hen leven zodat zij niet nog meer de ontworteling van hun kleinkinderen zullen zien. Want dat maakt bij hen, een crisis, een identiteitscrisis los als ze de ontworteling zien van hun kleinkinderen en ze staan er machteloos tegenover omdat ze de taal niet kennen. Zelf als je vroeger de taal gekend hebt, na een bepaalde leeftijd verlies je de taal die je hebt geleerd en dan keer je terug naar de moedertaal. Dan staan ze machteloos, want ze willen toch in het nest blijven, in ‘de club’ blijven.”*

Wat leeft er zo allemaal binnen de Maghrebijnse gemeenschap rond oud worden en verzorgd worden, de problemen en taboes daarrond?

“De problematiek van de zorgdiensten en de rusthuizen, is dat er heel veel senioren een verkeerd beeld daarover hebben: ‘kan dat, kan dat niet?’ Dat is voor mij het allerlaatste wat daarover moet gezegd worden. Ik beschouw een rusthuis, als een ziekenhuis waarbij als je absoluut niet bij je gezin kunt verblijven, dat je daar naartoe gaat, zelf tegen je zin, tegen de zin van de imam. Want als iemand moet verzorgd worden dan neem je die naar het ziekenhuis. Als in dat ziekenhuis veel bejaarden zitten, dan is dat een bejaardenziekenhuis en dan zijn ze verzorgd. Wat wij daarvoor moeten doen is ervoor zorgen dat onze mensen ook in de rusthuizen tewerkgesteld worden. Zodat er geen ontworteling is, zodat er geen cultuurshock is bij onze senioren wanneer ze daar opgenomen worden. Daar schieten we in tekort als moslimgemeenschap. Als Maghrebijnse gemeenschap nog meer, omdat er een ander aspect is dat daarin speelt. Dat is het land van herkomst, door feit dat het reizen nu makkelijker is geworden dan vroeger. Je hebt sommige bejaarde mensen die eigenlijk drie maanden hier leven en drie maanden daar leven, een maandje in Spanje bij andere familieleden enz. Dan vervreemden ze van deze samenleving die ze zich eigenlijk eigen hadden gemaakt. Sommigen zijn noodgedwongen vertrokken omdat zij niet rijk genoeg zijn om hun huis het hele het jaar door te verwarmen. Ze wonen in een huis met drie verdiepingen, vroeger was dat nodig omdat ze thuiswonende kinderen hadden, maar nu zijn de kinderen allemaal getrouwd en het huis uit. Dan zit dat oud koppeltje met de weinig financiële middelen daar. Dan gaan ze zes maanden naar

Marokko tijdens de koude periode. Dan komen ze tot de vaststelling dat hun pensioen daalt als ze meer dan een bepaalde periode afwezig zijn. Dit zijn administratieve problemen, die hen niet gek maar knettergek maken. Dan is er nog een probleem van tegenwoordig, dat meer en meer de kop opsteekt met de crisistijd. Dat is dat heel wat van onze senioren hun kinderen opvangen. Je bent bijvoorbeeld 33 jaar, je bent getrouwd, je hebt geen job meer, geen inkomen meer, of een inkomen dat niets dekt. Pa is met pensioen, zit thuis en het huis is afbetaald en jij huurt iets. Wat doe je? Weet je wat, je trekt terug in bij je ouders. Dat senioren, die al eigen problemen hebben, in hun ingewikkelde situatie, nu ook beginnen hun kinderen of familieleden op te vangen, dit gebeurt de laatste tijd meer en meer. De senioren (ouders) hebben geen andere keus. Je ouders gaan je niet op straat laten slapen ook als ze niets hebben. Deze problematiek is nog niet zo groot, maar ik verwacht eigenlijk dat dit binnen dit en vijf jaar dat dit een serieus probleem zal worden.”

Verder nog geeft de voorzitter mee dat de Maghrebijnse gemeenschap minder preuts moet zijn rond sommige zaken: *“Uw dochter heeft gestudeerd voor verpleegster of dokter dan kun je niet beginnen zeggen dat ze geen mannen mag verplegen of behandelen. Wat is dat voor iets? Wie ging oorlog voeren met de Boodschapper van Allah vrede en zegeningen zij met hem? Mannen of vrouwen? Mannen! Wie heeft ze verzorgd? De vrouwen toch! De één kwam volledig bloedrood open, de ander was dood, de ander moest gewassen worden, de ander had in zijn broek gedaan, oorlog is oorlog. Wie heeft ze verzorgd? De vrouwen! Dus er is daar geen discussie over. Het is natuurlijk een luxe als je mag kiezen wie je verpleegster of dokter mag zijn. Maar wanneer je ziek bent moet je kunnen verzorgd worden, door een man of door een vrouw. Beide moet kunnen. Er zijn mannen die niet willen dat een mannelijke dokter hun vrouw of dochters onderzoekt en diezelfde man wil ook niet dat zijn dochters studeren, begrijp jij hem? Die wil een vrouwelijke dokter voor zijn vrouw, maar zijn dochter mag niet studeren om dokter te worden of om verpleegster te worden. Onbegrijpelijk gewoon!”*

Wat nu volgt is het verhaal van een Maghrebijnse senior die zijn beklag deed aan de voorzitter over zijn belevenis hier in België. In een notendop krijgen we de geschiedenis mee, van hoe sommige senioren terugkijken naar hun leven in België. Het geeft je een idee over het verleden en het heden: *“Een van de bejaarde mensen heeft me ooit verteld, toen het Vlaams Belang (Vlaams Blok) hier zeer hoog was geraakt: ‘Die Vlamingen zijn gek geworden, ze zijn tegen de muren aan het praten, die zijn echt gek. Ze hebben ons met open armen ontvangen, al hun blondjes hebben ons zoentjes gegeven. Wij hebben daarvan geprofiteerd, we waren ook heel blij dat mensen ons zo goed ontvingen en toen spraken we zelf geen woord Nederlands. We wisten niet eens wat Paasmaandag was, we wisten niet wat Dag van de Arbeid was, we wisten niet wat Allerheiligen was, we wisten niet wat communie was, we wisten niet wat braderij was, we wisten niet wat een rommelmarkt was, we kenden dat allemaal niet.’ Die zei tegen mij: ‘Telkens als we naar een officiële instantie moesten gaan, dan waren onze vrienden de Belgen met ons mee, om mee te gaan omdat wij niet konden spreken. Maar nu, we weten om hoe laat het politiekantoor open is, we weten om hoe laat de mutualiteit sluit, we weten om hoe laat en op welke datum we onze pree kunnen gaan halen, we weten welke dienst onze pensioen doet, we weten nu hoe de post werkt, we weten nu hoe we aangetekende brieven moet versturen. Nu we dat allemaal weten, dat we hen niet meer lastig vallen om “kom mij helpen om dit of dat te doen” willen ze ons buiten gooien. Die zijn dom, die hebben zoveel in ons*

geïnvesteerd, zo veel van hun energie gegeven en nu dat we dat allemaal weten, willen ze van ons af zijn, nu we het zelf kunnen, we onze weg kennen, willen ze ons buiten gooien. Marokkanen buiten! Die zijn dom jong.’ Waarop de voorzitter zegt: “Nee die willen u niet buiten, jij bent geen probleem, je kinderen zijn het probleem.” ‘Maar het is voor die kinderen dat ik hier blijf, anders was ik daar onder de zon, en algoed dat ik hier ben, want die kinderen als ik hier niet ben, die kinderen begaan nog grotere stommiteiten, nu zijn ze nog bang (hebben ze respect) dat ik hier ben. Maar als ik de kinderen een pak slaag geef, die gaan me aanklagen bij de politie en dan krijg ik problemen. Dus nu geven we geen pak slaag meer. zij begaan stommiteiten en die zeggen dan dat het ons schuld is. Ze willen van ons af zijn, heel simpel, ze zoeken niet naar het oorzaak en het gevolg. België is niet meer België van toen, toch blijf ik van haar houden.”

- **Conclusie-reflectie**

De voorzitter van VOEM-vzw is duidelijk goed op de hoogte van wat er zoal leeft binnen de Maghrebijnse gemeenschap. Zo geeft hij zelf aan, dat de moskeeën die gezien mogen worden als eerste opvangplaatsen van grote aantallen senioren, meer werk moeten maken van een recreatief aanbod voor de senioren. Dit wordt veel te weinig of zelfs niet gedaan. Daarnaast vind hij ook, dat de moskeebesturen dit als beleidskeuze moeten meenemen in hun werking. De activiteiten kunnen vanuit de zelforganisaties en diensten ondersteund worden. Daarin kan ik de voorzitter enkel maar bijstaan, dat hier zeker een grote taak is weggelegd voor de moskee. Natuurlijk moet je wel vrijwilligers vinden die deze taak op zich willen nemen en het bestuur kunnen overtuigen van het belang van vrije tijd op cultureel, sociaal, educatief en op sportief vlak voor Maghrebijnse senioren.

Mocht men vanuit de huidige vrijetijdssector een aanbod willen ontwikkelen voor de senioren, dan moet die veel meer leefwereld gebonden zijn. Het mag de senioren niet afstoten noch mag het hen vervreemden van de eigen leefwereld. De sleutel tot een succesvol aanbod, is in de eerste plaats het in dialoog gaan met de betrokken senioren en respect hebben voor hun leefwereld en wensen.

De ‘raad der wijzen’ waarover de voorzitter het heeft vind ik geen slecht idee, deze zou zelf meekunnen zetelen in het inspraakorgaan/ platform AGORA. Zij ontwikkelen adviezen en een persoon van deze raad, zou ook kunnen zetelen in de seniorenraad. Deze persoon zal de standpunten van de raad verdedigen in de seniorenraad. Indien deze personen nood aan hebben aan vormingen kunnen ze b.v. terecht bij een medewerker van het ‘Changemakersproject’ van het Minderhedenforum. Samen kan bekeken worden waar er nood aan is. V.b. leren argumenteren, overtuigen, vergaderingstechnieken, ...

Naar de diensten toe, is Dhr. Souissi van mening, dat men meer mensen met een vreemde origine moet aanwerven. Men moet komen tot een weerspiegeling van de samenleving. Dit is voor de etnisch-culturele senioren een erkenning en een herkenning, en een dam tegen vervreemding als ze beroep willen doen op deze diensten.

Een aandachtspunt waar wen in de toekomst rekening mee zal moeten houden, is het fenomeen van kinderen die met hun eigen gezin (partner en kinderen) wegens financiële problemen terug het ouderlijk huis intrekken.

6.2.7. GESPREK MET DHR. IBRAHIM LAAROUSI

Ik heb spontaan een gesprek gehad met Dhr. Laaroussi, één van de moskeevrijwilligers, na één van mijn groeps gesprekken in de Gentse moskeeën.

Het gesprek vond plaats op 03.05.2013 in moskee Okba Ibn Nafi gelegen in de Warandestraat 39 te Gent.

Hieronder vindt u de essentie van het gevoerde gesprek:

Dhr. Ibrahim Laaroussi is een vrijwilliger binnen de moskee Okba Ibn Nafi. Hij houdt zich bezig met de administratie, het beheren van de website en treedt op als contactpersoon tussen moskee en de samenleving. Daarnaast is hij ook medeoprichter van 'Scream for change' een socio-culturele jongerenvereniging die ruimte krijgt binnen de moskee. Veder staat hij ook in voor de jeugdwerking, vrouwenwerking en seniorenactiviteiten in de moskee.

Wat is uw ervaring met de sociaal-economische achtergrond van Maghrebijnse senioren (55-plus)?

Dhr. Laaroussi verwijst naar een recent onderzoek i.v.m. 'Armoede bij personen van buitenlandse herkomst' in opdracht van de Koning Boudewijnstichting. Daar zien we dat 60 % van de Maghrebijnen leven in armoede. *"Dan stel je de vraag, hoe ervaren de mensen dat zelf. Ervaren zij dit als armoede of niet. 60 procent, betekent 6 op 10!"*. Uit verder onderzoek bleek dat de eerste generatie migranten dit minder als armoede ervaart omdat zij hun situatie vergelijken met die in hun thuisland. *"Vooral als je gaat kijken in de buurten van Nieuw Gent leeft dat heel hard, de echte armoede (...). In de Brugse Poort wonen meestal de eerste generatie mensen met hun kinderen, dat is nog een redelijk sterke solidaire gemeenschap. Die heel veel gewerkt hebben, die eigenlijk al een huis hebben en daar nog leven. Tussendoor komen ook nieuwe Maghrebijnen maar die worden sterk ondersteund door de gemeenschap en de naasten, niet altijd natuurlijk. Maar de ouderen, in de Brugse Poort, Dampoort en Ledeberg, dat zijn meestal sterke mensen met een eigen huis. Ze betalen geen huur meer en hebben vaak ook een huis in het land van herkomst. Die waren hier in de bloei-jaren van België. Zij hebben goed kunnen sparen. Het zijn nu vooral mensen van de 2de generatie die ouder beginnen te worden, 40-50 jarigen die nooit van een opleiding hebben genoten en plots werkloos worden. Die hebben het extra moeilijk. Of die hier via gezinshereniging kwamen, wanneer zeg maar een dochter van de 2de generatie getrouwd is met een man van daar en die man naar hier is gekomen en in een scheiding belandt, dat zijn mannen die vaak in armoede vallen, of het moeilijk hebben."*

Hoe ervaren senioren hun oude dag hier?

Er zijn uiteraard verschillen. Dhr. Laaroussi wijst op een nieuwe evolutie: oudere mannen die scheiden van hun vrouw. Hun huwelijk was gebaseerd op het rollenpatroon van de vrouw thuis en de man uit huis werken. Hier hebben ze andere rolpatronen gezien. *"Veel vrouwen zijn naar hier gekomen, dus veel moeders hebben thuis geleefd, zij hebben heel veel geduld gehad, het zijn zij die het meest hebben afgezien. Het is niet zoals de mannen, de vaders, die zijn gaan werken en waren buiten"*. In hun geboortelanden zaten ze niet opgesloten in hun huizen. Daar hadden ze hun vrijheid, daar hadden ze het platteland, de natuur, de familie. Hier zaten ze ineens vast. Omwille van het taboe van scheiden, zijn ze bij hun mannen gebleven. Veel

moeders zijn geduldig geweest voor hun kinderen, maar op een bepaalde leeftijd trouwen al die kinderen en zijn ze weg uit huis. Plots zijn moeder en vader alleen thuis en komen ze voor elkaar te staan. Zij moeten terug met elkaar leren leven. *“De moeder heeft dan zoiets van: ‘waarom moet ik blijven leven met zo iemand, of dit blijven slikken, nu is het gedaan, nu ga ik recht staan’.* Wat haar volste recht is. Nu hebben vrouwen ook meer kennis van de Islam. Ze leren de rechten van de vrouw binnen de Islam kennen, ze durven praten tegen hun mannen. Waardoor sommige mannen zoiets hebben van: *‘wel ja, als je zo gaat praten, moge God jou helpen’.* En ze scheiden van de vrouw.” Veel mannen zijn dan teruggekeerd naar de landen van herkomst om te hertrouwen. Ze horen dat ook van elkaar, als het niet gaat, hertrouwen maar, dat is de oplossing denkt men. De eerste generatie vrouwen die gescheiden achterblijven, weten bijna niks. Ze zijn nooit geïntegreerd geweest. Zij kennen geen Nederlands en ze weten met moeite hoe ze naar de winkel moeten gaan. Dit is een nieuw probleem. Het is een realiteit, het kan niet ontkend worden. Deze vrouwen moeten ook goed ondersteund worden.

Het probleem is ook dat er vrouwengroepen bestaan maar geen mannengroepen. De vrouwen worden gesensibiliseerd, maar de mannen blijven vasthouden aan de opvattingen van vroeger. *“Maar dat gaat niet, als ze samen onder één dak leven, de één persoon praat oosten, de andere persoon praat westen. Op den duur, dat gaat niet meer.”*

Wat doen Maghrebijnse senioren in hun vrije tijd?

Moskee, koffiehuis en vooral thuis zitten. Naar de moskee komen ze voor het gebed, anders niet. Er is niets voor hen voorzien. In de LDC's, met hun huidige aanbod, voelen ze zich niet thuis: *“Je kunt niet Piet met zijn pint in de hand naast Moustaffa die heel veel aan zijn hoofd heeft samen aan één tafel zetten en laten praten over koetjes en kalfjes. Dat gaat gewoon niet! Er zijn dan nog heel veel andere dingen, zoals bv. petanque, dat is cultureel niets voor hen. Geef ze een zaal, zet er een dambord, geef ze satelliet-tv, kranten en een bar, dat is wat ze willen. Eenmaal ze dat hebben kun je andere dingen toevoegen, zoals bv. een busreis naar Parijs”.* Men wil niet in hokjes werken maar in sommige situaties moet dit gewoon. Hij schat dat slechts 1 op 500 mannen zal willen meegaan met een bus van een reguliere werking vol etnisch-Vlaamse senioren. De meesten kennen immers ook de taal niet, ze zijn nooit aangemoedigd of verplicht geweest door de overheid om Nederlandse lessen te volgen. Hij stelt dat ook de moskeeën niets doen voor de senioren. Er ontbreekt ook samenwerking tussen de moskeeën. Iemand moet een voortrekkersrol op zich nemen en iets uitwerken voor deze doelgroep. Dan volgen de anderen wel. Er is wel nood aan veel vrijwilligers. Activiteiten die al succes hadden, waren een maaltijd in de moskee, een lezing, e.d. Dit moet wel meer gestructureerd gebeuren, in de informele vorm van het sociaal-cultureel werk.

Dhr. Laaroussi is hem tevens opgevallen dat veel senioren zich schamen om terug op 'de schoolbanken te zitten'. Zij vinden dit iets voor kinderen. Toch kunnen ook senioren nog bijleren. In de moskee zijn er bv. ook Arabische lessen voor senioren. De imam gaf hen dit hen dit al in de vrijdagpreek: dat ook mensen van 60 jaar nog les kunnen volgen en dat zij zich daarvoor niet hoeven te schamen. Er is nog veel te veel trots binnen de Maghrebijnse gemeenschap.

Wat hebben de senioren in hun buurt nodig qua vrije tijd en ontspanning?

Dhr. Laaroussi denkt dat ze heel veel nodig hebben. Zelf hebben ze niet zo veel ideeën. Het fantasiekader reikt niet ver (een zwemuur voor mannen, sport voor mannen, ...). *“Dan keer ik altijd terug: waar komen ze vandaan? Het zijn mensen die op het platteland hebben geleefd, die hebben enkel werken gekend, een avond op café gaan zitten en af en toe naar de moskee gaan. Dat is hun leven geweest, dat is hun opleiding, dat is hun waarde, hun realiteit. Wat we wel eens hebben gedaan, is hier met een paar mannen van de moskee naar de zoo geweest. Dat was echt top. Het vreemde is, als ze iets niet graag hebben of niet kennen vooral, dan staan ze daar weigerachtig tegenover, maar eenmaal ze het kennen pronken ze er zelf mee. Bv. mijn vader, hij houdt niet van reizen, hij is een standaard Marokkaan die graag thuis voor zijn tv zit. Als we naar Marokko gaan, is dat altijd naar zijn eigen dorp, een heel maand lang en dan keert hij terug. Ik heb hem dan eens voorgesteld, kom laten we eens een trip doen in Marokko. Hij zag dit niet zitten. Uiteindelijk heb ik hem toch kunnen overtuigen. We hebben een trip gedaan doorheen Marokko. Weet je hoe trots hij daar nu over praat? ‘Ik ben daar geweest, en dit en dat’. Begrijp je, eenmaal ze ervan hebben geproefd, eenmaal ze het kennen, dan gaan ze het zelf doen. Nu doet mijn vader dit elk jaar. Dat is eigenlijk een soort ondersteuning in die eerste stappen durven zetten naar iets nieuws en weg uit de routinegebeuren.”*

Natuurlijk gaan zij hiernaar niet zelf vragen. De eerste stappen moeten samen georganiseerd worden. Heel concreet iets organiseren voor hen, geen concept presenteren. Indien zij dit leuk vinden, zullen ze het zelf beginnen organiseren of ernaar vragen. *“Maar ze moeten eerst een voorbeeld krijgen in daden en niet enkel maar in woorden. Woorden helpen niet, als ik nu naar de moskee ga en ik zeg tegen hen er bestaat dit concept, ze gaan je niet kunnen volgen (beleven, fantaseren) die ouderen. Maar laat het hen zien, laat het hen voelen, proeven, dan is het vertrokken. Geen woorden maar daden!”*

Hebben de senioren nog wensen?

Er zijn senioren die zeggen *“moesten we hier eens een moestuintje hebben. Een tuintje waar we op kunnen ploegen, bewerken, landbouwen.”* Dat is iets dat ze ook in hun thuisland hebben gedaan. Er zijn ook Maghrebijnen die dit privé doen. Ze huren een stuk grond en daar doen ze aan landbouw. Maar ze mogen ook natuurlijk nieuwe dingen kennen, niet enkel wat ze al hebben. *“We zouden ook eens moeten gaan kijken naar wat er momenteel allemaal gebeurt en gedaan wordt voor de senioren in de herkomstlanden. Hoe spenderen zij daar hun tijd, wat is er daar allemaal mogelijk voor hen, zijn er organisaties/ verenigingen die speciaal voor hen iets doen? We kunnen ook veel leren van hun expertise en ervaring”.*

Hoe wordt er gekeken naar de beslissing om naar België te migreren?

Dhr. Laaroussi denkt niet dat de senioren er globaal gezien veel spijt van hebben, wel over enkele thema's zoals de opvoeding van hun kinderen, over zaken die ze zelf persoonlijk hebben mislopen, nostalgie, zaken die ze meemaken als ze terug op vakantie zijn, zich weer goed voelen in hun herkomstland en dergelijke zaken. Er zijn nog steeds mensen van dezelfde leeftijd die naar hier zouden willen komen. Het is hier zeer goed voor hen op medisch vlak, sociaal vlak. Hier kunnen ze rekenen op steun, pensioen, zorg, thuiszorg, waar ook meer en meer gebruik van gemaakt wordt.

Hoe zijn de contacten tussen Maghrebijnen en Belgen?

“We hebben geprobeerd om die groepen te mengen maar dat lukt niet. De taal is een probleem, maar ook de cultuur. Vooral voor de eerste generatie als ik me herinner wat mijn moeder vroeger zei. Ze maakte de vergelijking tussen vroeger en nu: ‘wij vonden het vies, vuil om tegen een niet moslim te praten en vooral als ze u aanraken, dat was vuil.’ Die zaten met die gedachten, ‘en nu trouwen ze met elkaar en dit en dat.’ Daarom kun je niet verwachten dat de Maghrebijnse senioren nu ineens makkelijk contact gaan hebben met Vlamingen.”

Hoe zit het met de zorgverwachtingen naar de kinderen toe?

Jongeren zeggen nu dat ze hun ouders nooit in een rusthuis zullen steken. Maar dit valt nog af te wachten. In Gent zijn er nog geen grote aantallen bejaarde senioren (80-plussers), wel in Antwerpen en Brussel. De Maghrebijnse gemeenschap is hier niet zo groot. Toch bestaat er ouderenverwaarlozing. Hij heeft dit zelf gezien. Het probleem is als volgt: zullen de ouderen het zeggen? Weet de imam het? Is de senior in kwestie zich bewust van het probleem? *“Het probleem blijft altijd: hoe begin je daar aan? Want de senioren gaan er niet over praten. We moeten dingen opzetten voor hen en dan zal je ze zien binnenstromen.”* De overheid kan hierbij minimaal helpen, maar ze zullen in tijden van besparingen geen geld op tafel leggen, zeker niet voor sociaal-cultureel werk. Dus het zal van de mensen zelf moeten komen volgens Dhr. Laaroussi.

Ten slotte vindt hij het goed dat ik dit thema aanbreng. Zij hebben nog niet echt gedacht aan de senioren. *“Ik kijk op naar de eerste generatie, met alle respect, maar we moeten ergens ook weten dat ze heel veel hebben meegemaakt (migratie, leven in een vreemd land, zonder hun families) waardoor zij zeer streng zijn opgetreden bij hun eigen kinderen, strenger dan de ouders zelf in de Maghreblanden. De eerste kinderen hebben vaak afgezien, dat zijn ook meestal degene die vaak de verkeerde kant zijn opgegaan. Later beseffen ze dat ze eigenlijk te hard opgetreden hebben. Dat heeft wel een negatieve invloed gehad op de 2de generatie, waardoor er heel veel aan de drugs zitten, geen school hebben afgemaakt, geen ondersteuning hebben gevoeld en geen begrip vonden thuis. Veel meisjes zijn heel vroeg gaan trouwen omdat hun leven er bijna als een gevangenis uitzag, ze trouwden op 18-19 jarige leeftijd. Dit waren o.a. de problemen van de overgang van de eerste- naar de 2de generatie.”*

- **Conclusie-reflectie**

In het gesprek met Dhr. Laaroussi, zien we de herbevestiging van de zwakke maatschappelijke positie van de Maghrebijnen in het algemeen. De kinderen van de eerste generatie senioren hebben het vaak nog moeilijker om de eindjes aan elkaar te knopen. Opvallend is ook het fenomeen dat sommige mannelijke Maghrebijnse senioren hertrouwen nadat de kinderen uit huis zijn. De relatie man-vrouw wordt op de proef gesteld en mannen denken dan hun heil te vinden door te hertrouwen. Het probleem is echter wel dat de vrouwen van deze eerste generatie senioren na de scheiding op hun eentje komen te staan. Dit zijn vrouwen die vaak thuis bleven en vaak maar enkel de eigen straat kennen. Extra aandacht, ondersteuning en hulp voor deze doelgroep is dan ook hard aanbevolen.

Net zoals Dhr. Souissi, vind Dhr. Laaroussi ook dat moskeeën veel te weinig doen voor de senioren op het vlak van vrije tijd en dat zij hierin zeker een rol te vervullen hebben.

Zoals voorheen al werd aangehaald door Dhr. Lambrechts, is er wel degelijk sprake van ouderenverwaarlozing, maar dit is een verzwegen onderwerp binnen de gemeenschap.

Verder vind ik het een zeer interessante piste om in de landen van herkomst te gaan kijken hoe men daar met de senioren omgaat op vlak van recreatie en vrije tijd. Ik vind het interessant om te bekijken wat we daarvan kunnen leren en hoe we expertise en ervaringen over dit thema kunnen delen.

Dhr. Laaroussi, is één van de weinige vrijwilligers, die iets meer wilt gaan betekenen voor de Maghrebijnse senioren in de moskee, dit dan vooral gericht op vrije tijd. Ik heb hiervoor dan ook enkel maar respect en wens hem hierbij veel succes toe.

6.3. BESLUIT

In dit hoofdstuk hebben we gezien dat op Vlaams niveau er niet meteen een opening naar oplossingen toe te vinden is. We kunnen spreken van een waterdicht inclusief beleid. Er wordt qua diensten van alles voorzien, en dit is voor iedereen gelijk. Je hoeft je er maar aan te passen. Veranderingen aanbrengen in het eigen aanbod daar wordt niet aan gedacht. Is dit een diplomatische manier om weg te kijken van de problemen die zich in de realiteit voordoen? Je kunt volgens mij niet verwachten dat een aanbod dat gericht is op een doorsnee Vlaams welgesteld publiek, makkelijk te gebruiken is voor een laaggeschoolde arm niet Nederlands sprekende senioren. Maghrebijnse senioren, senioren met een migratieachtergrond en lage sociale klasse etnisch Vlaamse senioren zijn ook onze senioren. Iedereen heeft recht op een menswaardig leven en op menswaardig professionele dienstverlening. Daarom is zorg op maat aangewezen en zorg voor de allerswaksten in de samenleving moet een prioriteit zijn.

Op Gents niveau is men al tot veel meer bereid en is men zich bewust van de problematiek(en). Zowel de Voorzitter van het OCMW-Gent als het Diensthoofd OCMW-Ouderenzorg erkennen dat Maghrebijnse senioren en de etnisch-culturele senioren in het algemeen niet echt de weg vinden naar hun diensten. Ze geven toe dat de activiteiten binnen het kader van vrije tijd, veel te Vlaams getint zijn en niet aangepast zijn naar de leefwereld van de Maghrebijnse senioren. Ze geven ook belangrijke signalen mee, namelijk dat eerdere pogingen zeer weinig hebben opgebracht en men anders te werk zal moeten gaan om deze doelgroep te bereiken. Er is sprake van mogelijke personeelsuitbreiding en het werken met een vijfjarenplan waarbij verschillende actoren samen de koppen bijeen steken om een nieuwe manier van werken te vinden. Dit is nodig om een betere aansluiting te vinden tussen de diensten en de senioren met een migratieachtergrond. Het outreachend werken, dus i.p.v. het traditionele wachten tot de mensen naar de dienstverlening komen, zelf de mensen gaan opzoeken, is hierbij ook duidelijk een ander aanpak die men wilt hanteren.

Een zeer interessant idee is wat het diensthoofd ouderen zorg (Dhr. Lambrechts) meegaf over de manier van werken. Zo zijn één op één contacten met etnisch-culturele senioren veel duurzamer dan groepscontacten met deze senioren. Dit is vooral van belang voor het opbouwen van een vertrouwensrelatie tussen de hulpverlener en de cliënt. Daarnaast geeft hij ook aan dat men senioren met een migratieachtergrond niet enkel en alleen naar één toegewezen hulpverlener mag sturen die zich enkel bezig houdt met etnisch-culturele minderheden, maar dat alle diensten, samen met alle

hulpverleners verantwoordelijk zijn voor alle etnisch-culturele minderheden. Dat er meestal maar één iemand is, is een vaak gemaakte fout. Als die persoon wegvalt, dan verlies je alle contacten en vertrouwen. Daarbij komt ook dat de andere hulpverleners niet vertrouwd zijn- noch enige ervaring hebben met de etnisch-culturele minderheden (senioren).

Mevr. De Ganck toont ons zeer mooi aan dat werken met mensen, meer is dan enkel naar het probleem kijken van de mensen. Het is heel belangrijk dat we leren kijken naar de mensen, hun hulpvraag, hun eigenheid, hun leefwereld, de context, enz. en daar het hulpantwoord op afstemmen. Dat is zorg op maat. In dialoog gaan met de mensen, en samen naar constructieve oplossingen zoeken waarbij alle partijen tevreden zijn stelt ze voorop. Problemen tussen hulpverlener en cliënten zouden ook vaker kunnen worden voorkomen bij een betere match tussen de twee. Dit ligt niet op het niveau van de individuele hulpverlener maar op het niveau van de organisatie van een dienst.

Mevr. De Ganck is bv. wel te vinden om de diensten diepgaander te interculturaliseren zodat etnisch-culturele minderheden zich meer thuis kunnen voelen en elementen van de eigen leefwereld terugvinden. Dit kan zowel door het personeelsbestand diverser samen te stellen, door architecturale aanpassingen als door een aanpassing van de menuaanbieding. Het idee om etnisch-culturele senioren te concentreren in de LDC's die zich bevinden in de concentratiewijken vind ik geen slecht idee mits er bewaakt wordt dat dit hand in hand gaat met het behoud- en samen brengen van senioren met een migratieachtergrond met andere etnisch-Vlaamse senioren. Ik pleit zeker niet voor een aparte categoriale LDC. Ik pleit wel voor een LDC dat zich multicultureel kan openstellen. Interculturaliseren is opnieuw terug de boodschap. Ook kan het probleem van mobiliteit zich voordoen voor sommige senioren. Je kan makkelijk met het openbaar vervoer soms 1 uur onder weg zijn om van de ene plaats naar de andere te gaan, ook in Gent. Een voorwaarde volgens mij is ook dat de andere LDC's verder interculturaliseren. De LDC's in de concentratiewijken kunnen als proeftuinen worden gebruikt, daar kunnen nieuwe dingen worden uitgetest, waarbij andere LDC's hieruit kunnen leren.

Mevr. Berdai toont dan weer aan dat sport met Maghrebijnse senioren kan mits men respect heeft voor hun wensen. Zij slaagt erin om in samenwerking met Buurtsport Antwerpen, senioren die niet gemengd willen sporten toch een aanbod te bieden. Dit kunnen wij in Gent ook doen. We moeten stoppen met krampachtig vast te houden aan een aanbod waar je moet inpassen en stoppen met ons te verschuilen achter het gelijkheidsprincipe. Momenteel vertrekt men enkel vanuit de sociaal-economische blanke middenklasse om een aanbod samen te stellen. Voor Maghrebijnse senioren, net als voor alle doelgroepen, is het belangrijk dat we vertrekken vanuit de eigen leefwereld en wensen, en dat we samen een aanbod creëren met bereidwillige partners. Eenmaal er vertrouwen is, kun je dingen toevoegen die je voor die doelgroep als doel vooropgesteld hebt. Waar een wil is, is een weg. Men moet vooral willen en dit laatste ontbreekt vaak bij de reguliere diensten en vooral bij het beleid.

Van Mevr. Berdai leren we ook, dat we niet enkel en alleen mogen uitgaan op de antwoorden van de kinderen van de senioren. Want de kinderen van de senioren zitten veelal met veronderstellingen. Ze denken te weten wat hun ouders willen- of wensen op het gebied van vrije tijd of zorg. De sleutel hier, is het minstens aan beide partijen te vragen en het liefst zelf in dialoog te treden met de senioren zelf. Ook zien we bij haar

terug dat we de etnisch-culturele senioren als consumenten (klantperspectief) moeten gaan zien. Waarbij een aanbod op maat bieden, een vanzelfsprekend iets is.

Dhr. Souissi en Dhr. Laaroussi leren ons dat de moskeeën meer werk moeten maken van een recreatieve aanbod naar hun senioren toe. Daar is zeker een taak weggelegd voor de zelforganisaties zoals VOEM-vzw om de moskeeverenigingen daarbij te stimuleren en te ondersteunen. Zowel Dhr. Souissi, Dhr. Coddens, Dhr. Lambrechts, Mvr. De Ganck, Dhr. Laaroussi als Mvr. Berdai geven het belang mee dat een succesvol aanbod maar kan werken als men in dialoog treedt met de senioren en vandaaruit vertrekt. Dit wordt naar mijn inzien veel te weinig gedaan, tot bijna niet tot nu toe.

Iets wat ik volledig mee eens ben, is wat Dhr. Souissi meegeeft over mentaliteitsverandering dat moet gebeuren bij de Maghrebijnse senioren, en bij mannen in het algemeen. Een man kan niet verwachten om geholpen en begeleid te worden door iemand van hetzelfde geslacht en dit ook verwachten voor zijn vrouw of dochters, vooral als die zelfde man zijn eigen dochter niet laat studeren.

Opmerkelijk vind ik wat de Dhr. Laaroussi meegeeft over het fenomeen van scheidingen die plaatsvinden bij seniorenkoppels nadat de kinderen het huis uit zijn. De vrouwen die alleen komen te staan, mogen we niet vergeten. Extra ondersteuning en begeleiding is hier zeer noodzakelijk. Alsook, dit onderwerp bespreekbaar maken in de moskee.

Ik beperkte me hier met de grote lijnen. Uiteraard zijn er nog veel interessante zaken te lezen in de interviews hier boven.

HOOFDSTUK 7: ONDERZOEK MANNELIJKE MAGHREBIJNSE SENIOREN

“Breng onze woorden naar de mensen (overheden, beleidsmakers, Stad Gent, ...), als je dit doet dan heb je ons ermee gediend.” (Maghrebijnse senior)

7.1. INLEIDING

In dit hoofdstuk zal ik de resultaten weergeven van het tweede deel van mijn praktijkonderzoek. In het kader van dit onderzoek bevroeg ik de mannelijke Maghrebijnse senioren zelf. Het is immers belangrijk om vanuit hun noden en behoeften te vertrekken. Het doel is om aan zoveel mogelijk kwalitatieve informatie te bekomen. Dit doe ik via groepsgesprekken en via individuele gesprekken. Met dit praktijkonderzoek wil ik volgende onderzoeksvragen beantwoorden: wat zijn de noden en behoeftes van Maghrebijnse senioren op het vlak van vrijetijdsbesteding? Hoe besteden Maghrebijnse senioren hun vrije tijd? Wat verwachten de Maghrebijnse senioren nog van hun oude dag? Wat verwachten de Maghrebijnse senioren van de samenleving (het beleid, LDC's, verenigingen en hun eigen netwerk)?

7.2. GROEPSGESPREKKEN

- **Methode**

Ik ging langs bij vijf van de zes Maghrebijnse moskeeën te Gent. Dit waren de Al-Fath Moskee, de Okba Ibn Nafi moskee, de Al-Markaz at-Tarbawi moskee, het Islamitisch Cultureel Centrum Gent en moskee De Toekomst. De Muslim Student Community of Ghent (MSCG) moskee heb ik niet betrokken binnen dit onderzoek omdat daar bijna geen senioren aanwezig zijn.

Ik stelde me voor als student die de noden en behoeften van senioren (55+) rond vrije tijd en welzijn in kaart wilde brengen. Meestal deelde ik deze informatie vooraf mee aan de gebedsleider of imam. Hij wist vooraf van mijn komst en heeft dan ook de moskeegangers vooraf ingelicht. Op de dag van de groepsgesprekken, gaf ik voor het gebed nog rechtstreeks informatie aan de aanwezigen. Ik deed een warme oproep met de vraag of mensen bereid waren om na het gebed hiervoor tijd willen vrijmaken. Ik heb bij elke moskeebezoek, groepsgesprekken kunnen houden met groepen van 15 tot 30 mannen. Daarnaast heb ik ook een groep van 15 mannen in een koffie-theehuis in Ledeborg kunnen ontmoeten en een groep van 10 mannen die zich organiseerden in een lokale bewonersgroep in Nieuw-Gent.

Al deze gesprekken vonden plaats in de moedertaal van de senioren. Hun moedertaal is een dialectvorm van het standaard Arabisch. De gesprekken lagen qua vorm tussen de vrije groepsdiscussie en het gerichte groepsinterview. “De vrije groepsdiscussie betreft een (meestal) nogal vrije discussie over een breed onderwerp. De discussieleider stuurt inhoudelijk weinig, maar laat dit bewust aan de loop van het

groepsgebeuren over. De gedachte daarachter is dat dit inzicht geeft in de denkpatronen en in de communicatie binnen de groep.” (Migchelbrink, 2006) Het gerichte groepsinterview of focusroep “is een interview met een middelgrote groep tot een grote groep mensen over één specifiek onderwerp. Er wordt gewerkt met een gestructureerde vraagpuntenlijst om te zorgen dat alle aspecten van het onderwerp aan bod komen.” (Migchelbrink, 2006)

7.2.1. AANTAL

	Moskee 1	Moskee 2	Moskee 3	Moskee 4	Moskee 5	Koffie - theehuisje	Bewoners- Groep	Totaal
Aantal	30	15	27	23	28	15	10	148

7.2.2. THEMA'S

❖ Hoe ervaren jullie de oude dag hier?

Deze vraag werd doorgaans beantwoord met ‘lastig’ maar ‘alhamdoulillah’ (alle lof zij aan God). Velen geven aan dat ze er niet op voorbereid waren om hier oud te worden. Veel senioren geven aan dat het een harde keuze is om te moeten kiezen tussen terugkeren naar het land van herkomst of te blijven in ‘het land van het brood’ zoals een senior België noemde. Voor velen is het financieel gewoon niet haalbaar. Anderen willen de kinderen en kleinkinderen die hier wonen niet verlaten. Een vaak voorkomende reden is ook de partner die niet mee wilt. Het wisselvallig klimaat hier is voor hen een zeer grote spelbreker om meer buiten te zijn. Buiten de alledaagse huiselijke taken, de moskee, de koffie–theehuisjes, de wandelingen in de wijk en de alledaagse inkopen hebben ze niets om handen. Velen geven aan dat ze zich vervelen. Alle senioren die op pensioen, prepensioen of werkloos zijn hebben hier last van. De dagen zijn lang en ze nuttig, zinvol door brengen lijkt niet zo gemakkelijk.

- **Sommigen vinden een evenwicht:**

“Ik kan hier leven en ik kan daar leven, België is mijn 2de familie. Ik ben hier al meer dan 50 jaar.”

“Sinds mijn pensioen, leef ik zes maand hier, zes maand daar. Zo maak ik het mij nog zo aangenaam mogelijk om zonder heimwee te genieten van mijn beide landen. Ik leef overal, het is overal mijn land.”

“Ik ben verplicht om hier te blijven. Ik kan mijn kinderen niet alleen achterlaten. Maar velen van ons kunnen ook niet terugkeren omdat ze het daar niet redden met hun klein pensioentje en de hoge gezondheidskosten. Maar ze zijn beschaamd of te trots om u dit zeggen. We dromen allemaal van terug keren, maar we weten wel niet hoe, levend of dood!”

- **Voor anderen is het heel zwaar:**

“Onze situatie is niet gemakkelijk en zeer complex. Wij hebben trauma’s opgelopen door de oorlogsjaren en de naoorlogse jaren (Franse bezetting van Noord-Afrika) die we niet hebben verwerkt. We hebben de plas overgestoken als kleine jongens en nu zijn we hier oud en versleten. Als ik nu terugkijk dan moet ik vaak huilen. Het was hard. Ontworteld worden en het gevoel je wortels nergens meer te kunnen overplanten, dat voel ik nu.”

“Ik wil terug. Mijn dagen hier zijn heel zwaar. Ik blijf hier enkel voor mijn kinderen.”

- ❖ **Wat doen jullie in de vrije tijd?**

Moskeebezoeken staan op de eerste plaats. Zo gaan de meeste senioren bijna meermaals per dag bidden in de moskee. Daarnaast zijn de dagelijkse wandelingen ook een favoriet tijdverdrijf. Als ik dieper ging bevragen, of er senioren zijn die iets sociaal, cultureel, sportief of educatiefs deden dan was dat voor velen onbestaand. Naast het verdiepen in de eigen religie, het lezen van de Koran (wie lezen kan), de krant lezen en het volgen van het nieuws en sport (tv) hebben ze bijna niets om handen. De senioren geven aan dat het omgaan met hun kleinkinderen en kinderen voor hen een aangenaam vrijetijdverdrijf is. Ook het bezoeken van familie hoort bij de vrijetijd. Veel senioren gaan regelmatig familie bezoeken in andere steden en dit zelfs over de grens heen. Met de partner winkelen in Brussel (de markten en Maghrebijnse winkelstraten) wordt ook vaak opgenoemd.

- **Sommige voelen zich ook niet thuis omwille van eigen visie op waarden en normen:**

“Wij zitten vaak thuis of in de moskee, we winkelen of gaan op familiebezoek. Wij kunnen natuurlijk niet overal naar toe gaan. Bv. in de zomer in de natuurparken daar liggen sommige vrouwen en mannen naakt, dit is geen vrijheid maar bestialiteit. Wil je naakt zijn, doe het dan thuis, maar in de openbare ruimte moet je zedig zijn en rekening houden met iedereen. Dit willen de mensen nog steeds niet begrijpen, dat dit een onrespectvolle houding is. Maar dit is hun land zullen ze zeggen.”

(We hebben (meestal) dezelfde waarden en normen maar we geven er een andere invulling aan en als je die invulling niet kent dan kan het botsen. V.b. het clichévoorbeeld dat een man een vrouw geen hand geeft. Beide vinden respect zeer belangrijk. De vrouw zal haar respect tonen door een hand te geven, de man net door geen hand te geven. Waarden en normen zijn voor beide belangrijk, zo ook zeden, maar waar de grens ligt en hoe dit wordt ingevuld, verschilt.)

- ❖ **Wat doen jullie in de vrije tijd mocht je in het land van herkomst zijn?**

Voor veel senioren is het aangenaam klimaat in het land van herkomst een voordeel om veel dingen te kunnen gaan doen in de vrije tijd. Veel senioren geven aan dat hun dagen daar ook gevuld zijn met moskeebezoeken, familiebezoeken, wandelingen in de bergen of aan de zee. Ze zijn vaak ook toerist in eigen land en ze gaan diverse plaatsen bezoeken. Mensen geven ook kritisch mee dat enkel wie geld heeft op vakantie kan gaan en kan genieten van het land van herkomst.

“Het klimaat dat beurt me op, al mijn gezondheidsklachten verdwijnen. De dag gaat zeer aangenaam voorbij.”

“Een dag beleven in mijn land is beter dan 10 dagen hier.”

“Ik zoek al mijn oude vrienden op en ik blijf tot uren in de nacht in gesprek met ze over vroeger en nu. Daar heb ik altijd wel wat te doen. De dagen zijn nooit dezelfde als hier. Ik word depressief van de routine hier.”

❖ **Hebben jullie contact met mensen met een andere achtergrond? (Belgen en niet-moslims)**

Bijna alle senioren kennen links of rechts wel een Belgische buur, of een oud-collega van op het werk, of Belgische vrienden van hun eigen kinderen. Maar de contacten blijven zeer oppervlakkig. Velen geven aan dat ze echter wel meer contact willen hebben, een gesprek (praatje) willen voeren maar dat de beperkte kennis van de Nederlandse taal de grote pretbederver is. Zo behelpt men zich vaak met kleine gedagen stopwoordjes. Voor velen is het niet mondig zijn in het Nederlands-, het zich niet kunnen uitdrukken en zaken niet kunnen overbrengen aan de ander een grote frustratie. De beperkte kennis van de Nederlandse taal geeft hen een gevoel van machteloosheid. In alle groepsgesprekken wijzen de senioren met de vinger naar de overheid die toen niet geïnvesteerd heeft in de nodige omkadering noch in taallessen voor de Maghrebijnse gastarbeiders. Voor velen is het ook daardoor dat de contacten nooit intens kunnen worden tussen de Maghrebijnse senioren en bijvoorbeeld de Belgen. De communicatie is een 'lach en een dag' verpakt in respect, daarnaast is er geen echt contact. Maghrebijnse senioren worden door dit gegeven op een natuurlijk manier op elkaar aangewezen. Verder maakt het delen van dezelfde geschiedenis, religie en taal dat hun lotgenoten hen beter begrijpen dan wie dan ook.

“De taal is de stroom voor de elektriciteit, voor het contact tussen zij en wij. Maar zij willen niet dat wij verbonden zijn met elkaar. Zij (de overheid, het beleid) leggen ons enkel wetten op. Ze brengen obstakels tussen ons. De oudere generatie die met ons is opgegroeid respecteert ons nog. We delen de 'goeiedag, goeie avond' met elkaar. Maar de jonge gasten kijken ons zelf niet aan. Ze denken dat ze beter zijn dan wij.”

“We moesten geen Nederlands kunnen want België dacht net als wij dat we terug zouden keren naar onze landen. Maar zelfs toen ze zagen dat we hier bleven en hier kinderen kregen, hebben wij nooit hulp gekregen om de Nederlandse taal te leren. Nu is het te laat.”

❖ **Kennen jullie het aanbod voor senioren in de buurt?**

De meeste senioren kennen de LDC's en de seniorenclubs, of hebben er al van gehoord. Wat me opviel is dat vooral de senioren uit Nieuw-Gent dit aanbod vrijwel bijna allemaal kennen. Toch worden ze niet gebruikt door de senioren. Geen van de deelnemers aan de groepsgesprekken gaf gebruik te maken van het vrijetijdsaanbod van deze twee voorzieningen. Als ik probeerde te achterhalen waarom dit zo was, waren er praktische, religieuze en culturele factoren die men als hoge drempels ervaart. Zo is de Nederlandse taal niet machtig zijn voor velen de hoofdreden om daar niet naartoe te gaan. Het alcoholgebruik was voor sommigen ook een belangrijke factor

om daar zelf geen voet binnen te zetten. Ook het feit dat mannen en vrouwen gemengd aan activiteiten deelnemen, kon voor sommige senioren niet. Een aantal senioren die van het activiteitsaanbod geproefd hadden, vonden dit geen aangename ervaring:

“We worden door de Vlaamse senioren buiten gekeken. Ik zie de angst voor ons in hun ogen. Ze willen ons niet zien komen in hun seniorenclubs.”

“Ik begrijp hun muziek niet. Ik begrijp hun activiteiten niet. Ik begrijp hen zelf niet en zij begrijpen mij niet. Waarom moeilijk gaan doen? Ik blijf gewoon weg van al die dingen!”

Zeer opmerkelijk is dat bijna niemand wist dat een LDC ook een maatschappelijk werker heeft die hen kan helpen met allerlei soorten sociale hulpvragen. Een LDC is voor velen een soort dagcentrum voor senioren en niet meer dan dat.

❖ **Wat missen/wensen jullie (aanbod) qua vrijetijdsbesteding en ontspanning?**

De meeste senioren willen beschikken over eigen lokalen. Dit zou dan een soort eigen clubhuis zijn waarin ze zelf dingen kunnen organiseren volgens hun eigen behoeften en noden, rekening houdend met hun culturele achtergrond en leefwereld. Ook waren er senioren die bijvoorbeeld sportfaciliteiten wensten die seniorvriendelijk zijn en waarbij rekening wordt gehouden met de scheiding van mannen en vrouwen. De senioren zijn zeer erg te vinden om in groep op excursies (met een gehuurde bus) te gaan en nieuwe steden, landen en oorden te gaan bezoeken.

“De pensioenen zijn zeer laag, we overleven er amper mee. Een sportzaaltje voor senioren zou wel tof zijn. Een taal leren, in dit geval het Nederlands, hoeft niet meer op onze leeftijd. Het is te laat. Ik ben nu 80. Wat moet ik nog leren? Hadden ze mij dit maar toen maar aangeboden.”

❖ **Wat zijn jullie behoeften/wensen om nog te doen? (een droom, een laatste wens)**

Dit was telkens opnieuw in koor de hadj, de bedevaart naar Mekka in Saoedi Arabië, gaan doen voor men dood is. Daarnaast hopen de senioren vooral vurig op het slagen van hun kinderen en kleinkinderen. Voor zichzelf wensen ze enkel nog zolang mogelijk een goede gezondheid te behouden, meer niet.

❖ **Hoe verlopen de contacten met de sociale diensten en de hulpverleners daarvan?**

De meeste senioren zijn op de hoogte van de sociale diensten die bestaan binnen een OCMW, ziekenhuis en de mutualiteit. Ze nemen dan vaak een kind mee om te vertalen of ze laten zich gewoonweg vertegenwoordigen door hun kinderen. Ze vinden dat deze diensten over het algemeen zeer moeilijk georganiseerd zijn (procedure, brieven, internet, ...), niet klantvriendelijk zijn tegenover anderstaligen en weinig begrip hebben voor mensen met een Islamitische achtergrond.

“Mijn vrouw is 62 jaar en analfabeet. Ze heeft nooit gestudeerd, nooit zelf maar één letter geleerd in eender welke taal. Hoe moet ik haar laten studeren? Ze kan geen bus

nemen. Ik kan toch niet elke keer met haar meegaan en om haar gaan. Ze kan zelf geen buscontroleur te woord staan. Maar willen jullie toch doorzetten, kom dan om haar bij ons thuis. Haal haar op en breng haar terug. Jullie nemen de verantwoordelijkheid. En ze sturen ons een brief om Nederlands te komen leren. Dit is toch ridicule. Dit land waarin we leven, wij zijn mensen geworden van dit land, dit is mijn land! Ik ben hier al meer dan 52 jaar. Ik ben hier al voor dat de meeste sociaal assistenten van tegenwoordig geboren zijn en het zijn zij die mij gaan vertellen dat ik Nederlandse lessen moet gaan volgen om mij te integreren. En dit stellen ze als voorwaarde tegenover sociale voorzieningen. Ik ben hier in België voor jij hier was. Hoe kun jij mij nu zeggen dat ik een buitenlander ben? Ik ben mede-eigenaar van deze grond. Ik heb hier gebouwen gezet waarin jij nu woont. Ik heb scholen gebouwd waar jij en je kinderen in hebben gestudeerd. Respecteer mij a.u.b.!”

“Er zijn ook hulpverleners die het goed menen met ons, enorm veel geduld hebben en ons echt willen helpen. Maar dat zijn er echt weinig. De meeste hulpverleners willen ons behandelen alsof we hoogopgeleide mensen zijn die de taal goed begrijpen en overal onze weg kennen. Ze laten je dom voelen. Dit gevoel heb ik vaak bij ze en dit doet mij pijn.”

“We weten wel dat er overal sociale diensten zijn, maar je moet heel hard zoeken en de taal goed kunnen. Dat is voor ons dus een probleem. Ze willen de moeite niet doen om Frans met ons te spreken. Ze zeggen dat ze niet mogen van hun werk. Terwijl wij het hardst van al de sociale dienst nodig hebben. Eigenlijk is dat gewoon vriendelijk zeggen van trap het af. En zo blijven wij ook vaak weg van die diensten. Ik word zelf boos van hun manier van doen. Ik vraag gewoon alles aan mijn kinderen. Zij zijn eigenlijk mijn sociale dienst. Zij regelen het wel.”

7.2.3. ANDERE THEMA'S

Naast de vragen die ik hun stelde brachten de deelnemers tijdens de gesprekken ook andere thema's aan. Ik vind het belangrijk om ze weer te geven omdat deze vanuit de beleving van de senioren zelf komen en doorheen alle groepsgesprekken veelal terugkwamen. Dit is een zeer duidelijk signaal dat deze thema's sterk leven.

1) Op religieus gebied:

Willen de senioren dat er gekeken wordt naar permanente Islamitische begraafplaatsen in Gent. De senioren willen ook een Islamitische slachtplaats die groot genoeg is voor de moslimgemeenschap te Gent tijdens het offerfeest. De senioren, veelal vaders, begrijpen ook niet waarom hun dochters geen hoofddoek mogen dragen in het onderwijs, voor hen is dat een vorm van pesten en discriminatie. Ze vragen hierbij ook om gerespecteerd te worden in de godsdienstbeleving.

2) Andere wensen:

Verder willen de senioren voorrang krijgen om sneller in aanmerking te komen voor een sociale woning. Heel veel senioren zijn zeer slecht gehuisvest en de woning voldoet niet meer aan het basiscomfort van senioren. Heel veel senioren geven ook aan dat ze amper rond komen met hun pensioen of uitkering. De meeste senioren vragen ook netheid en orde in de buurt. Naar hun mening, investeert Stad Gent daar

niet genoeg in als het om concentratiewijken gaat. De senioren voelen zich daardoor onveilig. Ze zien elk jaar hoe de buurten erop achteruitgaan en voelen zich ook meer en meer achtergesteld.

Tijdens enkele groepsgesprekken kwam het naar boven dat de senioren met argusogen kijken naar de komst van nieuwkomers uit Oost-Europa. Meestal worden dit ook hun nieuwe buurtbewoners en is de spanning te voelen. Ze willen dat deze groepen mensen zich integreren en zich netjes aan de regels houden. Dit gaat dan vooral over nethed, verkeersoverlast, nachtlawaai en dronkenschap.

“Voor velen van ons is het leven zeer hard. We komen op onze oude dag niet rond met ons pensioen. De huur die we moeten betalen en de maandelijkse kosten (water, elektriciteit, gas, internet tv, telefonie, voedsel, zorg,...) zijn een grote hap uit ons budget, met wat moet je nog leven denk je? Op de privémarkt is het zeer duur en zelf op de sociale woningmarkt mag je rekenen op 350 euro of meer om een huis te huren.”

“Dit is een geloofskwestie, het is niet dat wij niet willen dat ze studeren. De overheid wilt dat onze dochters hun hoofddoek afdoen. Waar is de vrijheid waarover zij spreken en waarover ze in hun liederen zingen? We zijn nu in een tijd gekomen waar we niet meer naar onszelf kijken. We moeten maken dat onze kinderen het beter gaan hebben dan wij. Wij, of wij nu gestudeerd hebben of niet, we trekken onze plan wel. De prioriteit op dit moment is dat onze kinderen het beter gaan doen dan wij. Het is alsof de overheid problemen willen maken zodat onze dochters niet kunnen studeren. Wat kan een hoofddoek nou verkeerd doen? Waarom moeten onze dochters die afdoen? Hoe kan een hoofddoek jou nu schaden?”

“Veel van ons zijn bang voor de toekomst van onze kinderen. Het gaat niet goed met ze. Onze rol als vader hier in België is ook anders dan daar bij ons. Hier heeft het kind teveel rechten waardoor wij doorheen de opvoeding weinig vat op hen hebben. Ze kloppen snel aan bij hulpdiensten of bij de politie. De regels hier geven geen respect aan de ouders, aan de vader van de kinderen. Hij die voor hen gewerkt heeft en ze opgevoed heeft, kan zijn rol als vader niet volledig opnemen. Op hun 15de luisteren ze al niet meer.”

“Wij senioren moeten ook meer voorrang krijgen op sociale woningen. Velen van ons staan soms meer dan 5 jaar op de wachtlijst, zonder resultaat. Wij zijn ook de grootste groep waar er armoede heerst en we wonen ook in de meest krottige huizen. Mensen die bij wijze van spreken gisteren hier aankwamen, Bulgaren en Polen krijgen zelf nog snellere toegang tot sociale woningen dan ons. Hoe komt dit? Wij wonen allemaal al minstens 45 jaar in België en hebben allemaal hard gewerkt. Waarom worden we zo behandeld? Tegen ons zeggen ze dat er geen huizen zijn, maar al deze nieuwe personen uit de Oostbloklanden hebben wel allemaal een huis en velen zelf een sociale woning. Wij hebben al onze krachten gegeven in de fabrieken, mijnen en in allerlei ander vuil en gevaarlijk werk. Wij betalen hier al jaren belastingen. Zij komen net aan en genieten meteen van alles. Is dit rechtvaardigheid? Is dit normaal? Een goed betaalbare woning is voor ons zeer belangrijk, voor ons senioren.”

“We zijn allemaal broeders en zusters. Adam en Eva zijn onze voorouders. Jullie je geloof en wij de onze, respecteer ons hierin. Vraag niet aan onze dochters om hun hoofddoek weg te laten. In onze landen lopen jullie ook gekleed zoals jullie willen, en doen en laten jullie wat jullie maar willen. Zelf Marokkaanse Joden in Marokko dragen wat ze willen en beleven hun godsdienst zoals zij willen. Iedereen heeft het recht om te

geloven in wat hij maar wilt. Het grote probleem in België, is dat wij als moslims geen belangenbehartigers hebben die op het hoogste niveau en politiek onze belangen kunnen behartigen. Wij hebben anno 2013 nog steeds geen overlegplatformen waarin we dialoog kunnen voeren. We moeten naast elkaar kunnen zitten en over dingen kunnen spreken. We moeten leren samenleven. En niet zoals nu waar ons dingen van bovenuit opgelegd worden. Wij hebben geen mensen die onze belangen verdedigen of die ons vertegenwoordigen. Wij hebben problemen in het onderwijs (dit jaar gaan ze de hoofddoek verbieden in het gemeenschappelijk onderwijs). Niemand die ons komt inlichten over wat we hieraan kunnen doen. De mensen die Nederlands kunnen, die de wetten kennen, die zie je niet. Iedereen is voor zichzelf bezig. Wat bedoelen ze met hoofddoekenverbod? Waarom moeten onze dochters die afzetten? Waarom? Dit is provocatie. Zelf onze tijdelijke slachtplaats in de Maïssstraat (Gent) hebben ze ook van ons afgenomen zonder een alternatief te bieden. Wie verdedigt ons? Iedereen zwijgt. De oummah (islamitische gemeenschap) is één grote gemeenschap. Het kan niet zijn dat ik schade oploop en dat jij zit te lachen. Wij moeten voor elkaar opkomen. Dit is Islam. We ondersteunen elkaar. De 2de en 3de generatie heeft hier gestudeerd, spreekt verschillende talen, kent de wetten maar geen van onze jongeren komt op voor onze belangen. Het lijkt wel alsof het hun belangen niet zijn, maar waar is jouw geloof dan? Stop met slapen, wordt wakker en kom op voor onze belangen! Het kan niet zijn dat je bidt en je niets aantrekt van de situatie. Onze dochters dreigen niet meer naar school te kunnen gaan. Onze jongeren zitten aan de drugs. Onze jongeren veroorzaken overlast en de rest kijkt ernaar en zwijgt. Het is een plicht om je zowel voor de samenleving als voor je gemeenschap in te zetten. Wij hebben goede contacten met de niet-moslims maar wij willen niet dat ze ons op de proef stellen tegenover ons geloof. Ons geloof staat boven alles, kom niet elke keer af met nieuwe wetten die tegen ons gericht zijn zoals het verdoofd slachten en het hoofddoekenverbod.”

7.3. INDIVIDUELE GESPREKKEN

- **Methode**

Ik ging Maghrebijnse senioren opzoeken daar waar ze volgens mij het meest vertoeven. Dit waren dan de moskeeën, thee-koffiehuisjes, lokale winkelstraten en in de concentratiewijken Brugse Poort, Dampoort, Ledeberg en Nieuw-Gent. Daarnaast hoopte ik op een sneeuwbaaleffect waarbij senioren me dus naar andere senioren zouden doorverwijzen en ik zo makkelijk aan een groot aantal senioren kon komen. Dit is helaas niet gelukt. Ik merkte dat mensen geremd werden wanneer ik doorverwezen werd door een vriend of kennis. Een soort argwaan, achterdochtigheid manifesteerde zich. Daarom ging ik me daarna rechtstreeks op de man af mijzelf voorstellen zonder door iemand geïntroduceerd te worden. De senioren stonden niet te springen voor een gesprek. Ze stonden er zelf eerder weigerachtig tegenover. Soms kwam er na elkaar een paar keer te hebben gezien dan toch uiteindelijk een diepgaander gesprek.

Ik heb een 30 tal interviews kunnen afnemen. Met uitzondering van twee interviews, werden alle interviews in de eigen moedertaal (dialect Arabisch) afgelegd. Ik werkte via een gestructureerde open interview. “Het gestructureerde of gestandaardiseerde open interview bestaat uit een reeks vragen die van tevoren zijn verwoord en gerangschikt. Deze vragen worden in een vaste volgorde en in dezelfde bewoordingen aan alle ondervraagden voorgelegd. De ondervraagde is vrij in het formuleren van zijn

antwoorden, daarover worden geen suggesties gedaan.” (Migchelbrink, 2006) Natuurlijk was er ook tijd en ruimte voor andere informatie die de senioren zelf wilden inbrengen. Ik heb de respondenten anonimiteit beloofd en telkens om hun toestemming gevraagd om de gegevens te mogen gebruiken voor dit onderzoek. Ik heb ze geen formele informed consent (geïnformeerde toestemming) laten ondertekenen, want ik ondervond al zeer snel dat de meeste senioren niet graag een handtekening zetten onder een document en dit zou uiteraard nefast zijn voor mijn verdere onderzoek. Dit is dus vooral mondeling gebeurd. De gesprekken werden opgenomen met een opnameapparatuur. De senioren die dat niet wensten heb ik gerespecteerd, en bij hen werden notities genomen, met balpen en papier.

7.3.1. LEEFTIJD, STREEK, LAND VAN HERKOMST EN MIGRATIEJAAR

Zestien respondenten bevonden zich binnen de leeftijdsklasse van 55 tot 64 jarigen. Zevenrespondenten bevinden zich binnen de leeftijdsklasse van 65 tot 74 jarigen en nog eens zeven respondenten bevinden zich in de leeftijdsklasse van 75 tot 90 jarigen. De oudste respondent die bevraagd werd, was 84 jaar oud.

De meeste senioren zijn in het land van herkomst afkomstig van een dorp op het platteland, een berg of vissersdorp.

Leeftijd	55 – 64 jaar	65 – 74 jaar	75 – 90 jaar	Totaal
Aantal geïnterviewden	16	7	7	30
Platteland/dorp	12	5	5	22
Stad	4	2	2	8
Marokko	7	4	2	13
Algerije	2	1	4	7
Tunesië	7	2	1	10

Tussen 1961 en 1980 migreerden maar liefst vierentwintig van de dertig geïnterviewde senioren naar België (Europa). Vijf senioren deden dat tussen 1956 en 1960 en één senior al in 1953. Negentwintig van de dertig senioren zijn arbeidsmigranten, één kwam als student die hier zijn studies kwam afgewerkt.

Migratiejaar	55 – 64 jaar	65 – 74 jaar	75 – 90 jaar	Totaal
1950 – 1955			1	1
1956 – 1960			5	5
1961 – 1970	6	5	1	12
1971 – 1980	7	5		12
1981 – 1990				0
1991 – 2013				0

7.3.2. SCHOLINGSGRAAD EN TAALKENNIS

Vijftien respondenten hebben geen enkele vorm van scholing gehad. Tien respondenten hebben enkel tot hun 3de leerjaar lagere school gelopen, drie respondenten hebben middelbare school gelopen zonder die afgewerkt te hebben. Daarnaast zijn er twee respondenten die hogere studies achter de rug hebben.

Geen onderwijs	Lager onderwijs	Secundair onderwijs	Hogere studies
15	10	3	2

Veel senioren geven aan dat ze een basiskennis van het Nederlands hebben en het begrijpen maar het heel moeilijk vinden om zelf in het Nederlands te spreken. Eén van de senioren is een zakenman en spreekt maar liefst 7 talen.

	Moedertaal	Ik spreek het zeer goed	Ik begrijp het wel maar ik spreek het niet zo goed	Ik begrijp het niet goed en ik kan het ook niet spreken
Arabisch (dialect)	16	30	0	0
Berbers	14	14	0	16
Frans	0	10	15	5
Nederlands	0	2	22	8
Nog andere talen	0	2	0	0

7.3.3. BELANGRIJKSTE BEROEP, INKOMENSITUATIE EN WOONSITUATIE

De meeste senioren werden ingezet als ongeschoolde werkkrachten/ arbeiders in de textielsector, de bouw, wegenwerken, metaalfabrieken, vleesfabrieken, zeemvellenfabrieken, snoepfabrieken, restaurants, bakkerijfabrieken en in de chemiesector. Twee senioren waren zelfstandigen, namelijk een zakenman en een loodgieter.

Ongeschoolde arbeid	27
Geschoolde arbeid	1
Zelfstandige	2

Opmerkelijk was dat ik maar twee nog actief werkende senioren ben tegengekomen van de 16 senioren die nog binnen de beroepsbevolking vielen qua leeftijd (55-65). Het vinden van werk na je 50ste is voor velen een onmogelijk iets geworden. De meeste

interviews vonden tijdens de week plaats. Dit kan mogelijk verklaren dat ik weinig actief werkende senioren ben tegengekomen. Een beeld over Maghrebijnse senioren op de arbeidsmarkt (2013) kan ik hier dus niet schetsen.

Pensioengerechtigde	14
Prepensioen	8
Werkloosheidsgerechtigde	6
Werkende	2

Van de 30 bevraagde senioren zijn er maar 3 die eigenaar zijn van een woning.

Eigen woning	3
Huurwoning op de privémarkt	11
Sociale huurwoning	16

7.3.4. BURGERLIJKE STAAT EN AANTAL KINDEREN

Van de dertig respondenten zijn er twee alleenstaande senioren, één is gescheiden en één is weduwnaar.

Gehuwd	28
Waarvan gescheiden en hertrouwd	5
Ongehuwd	2
Waarvan weduwnaar	1
Waarvan gescheiden	1

De meeste senioren hebben kroostrijke gezinnen met een gemiddelde van 4,5 kinderen.

1 kind	2
2 kinderen	0
3 kinderen	3
4 kinderen	8
5 kinderen	9
6 kinderen	5
7 kinderen	2
8 kinderen	1
9 kinderen	0
Meer dan 9 kinderen	0

7.3.5. HET ERVAREN VAN DE OUDE DAG IN BELGIË

De senioren die ik individueel interviewde geven grotendeels dezelfde antwoorden als de senioren in de groeps gesprekken. De oude dag is voor achtentwintig respondenten van de dertig een 'lastig' iets. Men is niet meer jong en flexibel. Het lichaam wilt niet meer mee. Het Belgisch klimaat is niet echt gunstig. Men komt moeilijk rond, heeft vele kopzorgen, en het terugkeerdilemma blijft hard aanwezig. Bovendien blijkt de tijd zinvol doorbrengen een hele opgave te zijn. De gezondheid die erop achteruit gaat in combinatie met al het vorige maakt dat ze zich niet goed in hun vel voelen. Veel voorkomende kwaaltjes bij Maghrebijnse mannelijke senioren zijn gevaar voor obesitas, diabetes, hartziekten, onregelmatige bloeddruk, ademhalingsproblemen, hoge cholesterol, stoflongen, reumatoïde artritis en hoofdpijn.

Slechts twee senioren geven aan dat ze met volle teugen genieten van hun oude dag. Opmerkelijk is het wel zo, dat deze twee senioren meteen ook de twee hoger opgeleide senioren zijn. Zij hebben goed gewerkt en hebben een comfortabel leven kunnen leiden. Deze twee senioren staan anders in het leven en hebben ook de financiële middelen om een rijker en gevarieerder leven te gaan leiden.

"De oude dag hier, ja dat is stress en miserie. Ik verveel mij enorm, er is niets te doen. Er komen thuis alleen maar betalingen toe (veel facturen), betaal dit, betaal dat. In mijn wijk doe ik niets, er is er ook niets te doen."

"Oud worden in België is soms triestig. Ik heb dan heimwee naar mijn geboortestreek, maar ik kan niet terugkeren. Ik zit vast. Mijn kinderen zijn hier, mijn bloed, zweet en tranen zijn hier. Ik zit vast"

"De oude dag hier, is een beetje moeilijk toch. Er zijn veel problemen om de tijd door te brengen. We hebben veel ziektes (suiker, bloeddruk, lichaamsskwalen), we zijn niet meer zoals toen we jong waren. Ik verveel mij enorm. Ik weet niet wat ik moet doen, naar het café gaan, wandelen, etc. Elke dag moet ik op zoek gaan naar wat mijn programma voor de dag is."

"Ik verveel mij enorm hier en het wringt, maar ja ik kan niet terugkeren want mijn familie woont hier. In mijn land heb ik ook familie maar mijn kinderen en kleinkinderen zijn voor mij belangrijker. Daarom kan ik niet terugkeren."

"De oude dag hier is redelijk zwaar, verveling zeg maar. Veel vrije tijd waarin ik niet weet wat te doen, een soort leegte. Vroeger wanneer ik jong was, kon je weggaan, dit en dat doen. Nu is het enkel nog moskeebezoek. Mijn lichaam wil ook niet meer alles doen."

"De oude dag hier, ja dat is stress voor mij. Ik ben alle dagen thuis en mijn ziekte (hart en suikerziekte) laat me niet veel toe. Vroeger was het beter, ik heb 40 jaar hard gewerkt. Ik zit nu in een zwart gat niets te doen."

"De oude dag hier is een groot probleem. Vooral het klimaat is hier zeer onprettig. Het is zeer koud en vochtig. Maar ook als we iets willen doen in onze vrije tijd, is het klimaat hier vaak een pretbederver. Zelf als je hier vakantie hebt en het weer is niet goed, dan heb je er bijna niets aan. Daarom zijn we ook vaak thuis."

7.3.6. DE VRIJE TIJD

Hieronder is er een opsomming van de activiteiten die de respondenten in hun vrije tijd doen. Het is zowat de top 9 van de vrijetijdsbesteding van de Maghrebijnse senioren die ik heb bevraagd. Ik moet hier wel bij vertellen dat iedereen naar de moskee gaat, maar niet iedereen gaat naar een koffie- of theehuis.

- Moskeebezoek
- Koffie – theehuizen (kaartspelen, dammen, dialoog voeren, tv kijken, ...)
- Wandelen in de eigen buurt
- Met de partner in de buurt of in andere steden winkelen
- TV kijken (nieuws, religieuze programma's, sportwedstrijden, ...)
- Bezig zijn met de kinderen en de kleinkinderen
- Familiebezoeken in België en in de buurlanden
- Koran lezen/ luisteren en andere religieuze gerelateerde lectuur
- Reizen naar land van herkomst

“De vrije tijd, ... Heel het jaar door is het vrije tijd voor mij, wat bedoel je? Ik bezoek vrienden, ik ga een koffietje drinken en ik ga naar huis. Een uurtje, een uurtje en half per dag en dat is het. Het koffiehuis en de moskee heb ik, meer niet. Ik ga ook soms bij mijn kinderen, om hen te bezoeken.”

Er is een 70 jarige senior die drie maal in de week gaat fitnessen. Hij is een ex-bokser en heeft hogere studies gedaan. Verder deelt hij nog het volgende mee: *“Ik ben actief vrijwilliger binnen het OCMW/LDC-Gent. Voor alles wat met elektronica te maken heeft, kunnen ze daar een beroep doen op mij. Ik bestel vervangmateriaal en ik vervang ze dan. Voor de rest, iedereen van de Maghrebijnse gemeenschap maar ook Belgen, als ze mij nodig hebben voor hulp in de techniek (wasmachine, stofzuiger, tv, ...), dan help ik die met plezier. Ik doe dit niet voor geld, maar om zo mijn vrije tijd zinvol te besteden. Voor de rest is mijn vrije tijd gevuld met mijn gebeden en aanbiddingen, inkopen en de kleinkinderen bezoeken.”*

Er is nog tweede senior die hogere studies heeft gevolgd, deze senior bezoekt graag oude sites in België, en snuift graag de geschiedenis op. Zo reist hij vaak in België rond op zoek naar authentieke plaatsen. Opnieuw stel ik vast dat mensen die het financieel beter hebben en hogere studies hebben kunnen doen, duidelijk een andere vrijetijdsbesteding hebben.

Voor veel senioren is het bidden en luisteren naar de Koran een vorm van ontspanning. Alle senioren kletsen graag met andere senioren over alledaagse dingen en vooral over de ontwikkelingen in de Arabische wereld (*de Arabische lente*). Dit laatste is hot item. Het zijn bijna semi journalisten. Geen van de senioren is aangesloten bij een vrijetijdsdienst of bij een vereniging. Iedereen is wel lid van een moskee. Je wordt immers lid door je maandelijkse bijdrage te betalen of door gewoon regelmatig aanwezig te zijn in de moskee. Zo hebben senioren elk een eigen zogenaamde 'stamoskee'. Die is niet altijd de dichtste bij huis. Er zijn mensen die naar een moskee gaan die in een andere wijk ligt omdat de dorpsgenoten daar ook aanwezig zijn, of voor de vrienden of omwille van de voorkeur voor een imam (gebedsleider/ geestelijk verzorger).

7.3.7. DE VRIJE TIJD IN LAND VAN HERKOMST

Ik vroeg de senioren wat ze zouden doen mochten ze op dit moment, hun leven leiden in Marokko, Algerije of Tunesië. Hoe zou de vrije tijd er dan uit zien? Hoe zou de dagbesteding er dan uitzien, enz. Deze vraag stelde ik om aan informatie te komen over wat zij leuk vinden, om hun fantasie en dromen de vrije loop te laten. De bedoeling was om achteraf te bekijken of we enkele activiteiten die ze als aangenaam vinden, ook hier kunnen laten doorgaan. Zo kwam ik tot zeer verrassende activiteiten en thema's die vaak nostalgisch getint waren.

Alle senioren gaven mee dat ze het klimaat in de landen van herkomst ideaal vinden. Voor velen verdwijnen zelf vele gezondheidsklachten als sneeuw voor de zon. Ze voelen zich daar lichamelijk en mentaal beter in hun vel. Ook is het klimaat een belangrijke reden om meer buitenshuis te zijn. Hier, daarentegen, zitten ze vaak thuis. Bijna alle senioren gaan jaarlijks terug naar het land van herkomst. Ze gaan er voor één maand of twee op vakantie of pendelen heen en weer tijdens het jaar. Opmerkelijk is dat heel veel senioren, genieten van landbouwen, verzorgen van dieren, wandelen door de bergen, zee, vissen, enz. Dit is voor hen niet echt werken, maar genieten, een soort genietend zinvol bezig zijn. Het zijn echte natuurmensen die hier in België niet meteen hun oude liefde kunnen terugvinden. Deels door de verstedelijking die dit niet toelaat en door het Belgisch klimaat dat hen vaak thuis houdt. Ook de financiële factor speelt hier een rol. Hier moet je toch wel snel wat geld hebben om je te verplaatsen, om toegang te krijgen tot iets enz.

“De Oude dag in mijn land, daar kan ik meer van genieten. Daar is er een beter klimaat en geen vocht. Ik voel me er veel beter. Wandelen in de bossen, voorbij velden met olijfbomen, ... Er is altijd wel wat te doen. Hier regent het vaak en is het koud, en is er niets te doen. Zelf onder een boompje zitten met een glas thee is daar heerlijk, dat is rust. Elk jaar ga ik terug naar daar voor een maand, ik herleef eventjes terug.”

“Mijn oude dag daar zou heel verschillend zijn. Het weer alleen al laat meer toe: wandelen, plaatsen bezoeken, afspreken met vrienden en kennissen. Er is altijd wel wat te doen. Daar heb ik prachtige natuur. Hier zit ik vast tussen het beton en de steen. Ik hou enorm van de zee en van het vissen. Maar hier kan ik daar niet van genieten. De zee hier, dat is geen zee. Ook het klimaat nodigt je niet uit om te genieten van de zee zoals ik ervan geniet in mijn land. De zee laat je alles vergeten. De zee is een onderdeel van mijn leven. Je geniet van het zicht, de zonnestralen, de zee die danst. In mijn vrije tijd daar werk ik in de tuin, werk ik wat aan mijn huisje, bezoek ik andere steden, wandel ik door mijn herinneringen, ben ik een toerist in mijn eigen land. Wandelen dat is mijn enige sport.”

“In mijn vrije tijd zou ik aan landbouw doen. Ik ben een landbouwers zoon. Ik hou van het ploegen en cultiveren maar ook van het verzorgen van het vee. Dan voel ik mij zeer goed. Het is geen werk voor mij, het is vooral genieten. Landbouwen en het hoeden van het vee (koeien, geiten, schapen, kippen) is voor mij vrije tijd en vermaak. Het is de stiel waarmee ik ben opgegroeid.”

“Zou ik in mijn land zijn, dan zou ik naar een bibliotheek gaan, alles wat cultureel is opzoeken, politieke manifestaties, toerisme, ... Ik hou van de zee, van het kijken naar de bergen, naar de natuur en ik heb een passie voor jagen op varkens.” (Waarom kun je dit hier niet doen?) “Het klimaat is hier niet zo goed. De natuur is hier ook anders.

Het ligt ver van waar ik woon en alles kost hier meteen veel geld. Het is duur om iets te doen. Daar is het goedkoper en zelfs gratis. Hier moet je om naar de zee te gaan minstens 30 euro uitgeven per persoon (vervoer, drinken en eten). Hier is ook alles in het Nederlands en voor de middenklasse gemaakt.”

“Ik woon dicht aan de zee, ik neem mijn hond mee en ik ga daar wandelen. Ik ga vissen, bidden in de moskee, ik bezoek mijn oude vrienden waarmee ik ben opgegroeid, ga op familiebezoek. Naar de bergen gaan doe ik ook heel graag. Ik ben daar zeer graag. Alle mensen in mijn dorp, ze lijken allemaal op mij. Ze hebben me zeer graag. Ik voel me daar precies een koning.”

“Goeie vraag! Oh mocht ik daar oud kunnen worden, dan zou ik me elke dag wel weten te redden. Ik zou me niet vervelen zoals hier. Het is daar droog en gezond klimaat. Ik zou elke dag naar de souk (lokale Arabische marktplaats) gaan, mijn gebeden verrichten in de buurtmoskee, alle dagen een terrasje doen met mijn vrienden waar we over van alles bijpraten. Ik bezoek mijn familie, ga wandelen door de oude stad, door de natuur. Ik werk in mijn tuin. Ik zou wat kippen verzorgen. Ik heb niet echt hobby's maar ik hou wel van de landbouw. De manier van leven hier en de vrije tijd is totaal niet te vergelijken met daar.”

7.3.8. SOCIALE CONTACTEN

Doorheen de interviews komt vrij snel naar boven dat de meeste sociale contacten die de senioren hebben zeer lokaal en beperkt blijven tot contacten binnen de eigen gemeenschap. Hieronder een top 5 waar de senioren de meeste sociale contacten hebben. Let wel op, niet iedereen gaat op café. Zo zijn er maar liefst dertien senioren die aangeven dat ze nooit naar een koffie-theehuis gaan.

1. Thuis/familie
2. Moskee
3. Eigen straat/buurt
4. Koffie- of theehuizen
5. Winkelstraat

Ik vroeg de senioren ook of ze contact hadden met Belgische senioren, maar dit bleef beperkt tot oppervlakkige relaties. De oorzaak hiervan ligt vooral bij hun kennis van de Nederlandse taal. Buren kunnen elkaar niet begrijpen, kunnen geen echte gesprekken aangaan en houden het bij een 'gedag en een lach'. Iedereen geeft wel mee dat ze meer contact hadden met mensen van Belgische origine toen ze nog aan het werk waren. De contacten vallen allemaal weg wanneer ze werkloos zijn of met pensioen gaan. Ook verdwijnt de weinige kennis van de Nederlandse taal die de senioren hadden vaak wanneer ze geen contacten meer hebben met Belgische senioren.

“Ja ik heb contact met mijn Belgische burens en Belgische collega's. Ik bezoek ze ook met voedsel uit mijn land. Ik bezoek ze altijd met presentjes. De taal is wel belangrijk anders zou er geen contact zijn. Maar het is niet altijd gemakkelijk voor mij om de verschillende dialecten te begrijpen. Ik vind ook dat de Vlamingen eerder gesloten mensen zijn. Ze kijken niet snel over het muurtje. Ze blijven op hun eigen eilandje zitten. Een Fransman of een Nederlander die gooit zich veel sneller in een gesprek.”

“Nee, we zijn altijd met elkaar. Vanaf ons pensioen hebben we geen contact meer met onze Vlaamse collega’s. Dit is vooral door de taal. Wij kunnen niet communiceren met hen. En het Nederlands dat we gebrekkig konden spreken is nu volledig weg. Een taal die je niet gebruikt verleer je. Soms kom ik oude collega’s tegen in de stad en dan kan ik enkel maar ‘hallo, çava’ zeggen. Ik geraak niet uit mijn woorden. Met de burens hebben we ook enkel contact door elkaar te groeten en daar blijft het bij. We hebben geen gemeenschappelijke taal die ons kan verbinden.”

“Ja maar niet zoveel, vooral met mensen uit de buurt. Mijn ex-collega’s, daar heb ik geen contact meer mee.”

Twee hogeropgeleide senioren die de Nederlandse taal goed onder de knie hebben zijn hierop uitzonderingen.

“De meeste contacten heb ik met de Belgen, want ik ben continu in contact met ze via mijn vrijwilligerswerk. Er gaat geen week voorbij zonder dat ik contact heb met hen, vooral met senioren. Ze hebben een laag pensioen. Ze zijn zeer oud en een technieker vraagt hen gauw veel euro’s per uur. Ik mag maar 2 euro per uur vragen (dit in het kader van zijn vrijwilligerswerk). Een lampje vervangen, de televisie programmeren, de stofzuiger nakijken, ieder heeft zijn vraag. Ik help mensen zodat Allah (God) mij ook helpt. Dit is ook mijn opvoeding. Ik ben dit gewoon geworden, mensen helpen en respecteren. Ik haal er voldoening uit.”

“Ja, ik heb zeker contacten met Belgen. Als zakenman heb ik de kans gehad om veel mensen te ontmoeten en met veel mensen te kunnen samenwerken. Ik kan niet kiezen tussen mensen. Ik schiet met iedereen goed op. Ik vind het zelf fijner om met Belgen om te gaan, zo leer ik iets anders bij dat ik niet gewend ben.”

7.3.9. GEMIS QUA VRIJETIJDSAANBOD IN DE BUURT

Ik vroeg de senioren wat ze missen in hun buurt qua aanbod aan vrijetijdsinvulling en ontspanning. Zo zijn er senioren die tevreden zijn met wat ze hebben en verder niks meer wensen. Maar je hebt ook senioren die graag wat meer willen. Wat zeer vaak terugkwam als antwoord is dat de senioren willen beschikken over eigen lokalen. Dit kwam ook al in alle groepsgesprekken terug. Sport voor senioren kwam ook meermaals terug als een gemis in hun leven. Maar meer dan dat kwam er niet naar boven. Voor sommige hoefde er zelf niets te gebeuren. Wat ze hadden was genoeg, mede omdat ze zich oud voelen en dat dit voor hen niet meer hoeft. Enkele senioren vinden dat de moskeeën meer activiteiten moeten organiseren voor senioren, het gebruik, het aanbod en de diensten van de moskee moet meer zijn dan enkel een plaats om het gebed te kunnen verrichten. Opmerkelijk is dat senioren tussen de 55 en 65 zich al zeer oud voelen. Het hoefde niet meer een soort van uitgebreid aanbod of iets specifiek voor hen te zijn. Ik probeerde ze van alles voor te stellen³ maar daar waren ze niet echt in geïnteresseerd. Ook hebben minstens drie senioren hun bezorgdheid en frustratie geuit dat er in de Maghrebijnse gemeenschap, mensen aanwezig zijn die overal waar groepen mensen bijeenkomen aanwezig zijn als informant (van de overheid van thuislanden). Dit zowel in moskeeën, koffie- en

---

³ Ik probeerde de fantasie van de senioren te laten werken door voorbeelden aan te geven van zaken die men kan doen in de vrije tijd na het huishoudelijke, na het gebed. Iets sociaal, cultureel, sportief, educatief, recreatief, ...

theehuisjes als in de wijken. Als ik dit meenam in mijn latere interviews (zowel de individuele als groepsgesprekken) en de senioren hiermee confronteerde dan waren er maar weinig die hierover iets kwijt wilden, maar niemand ontkende het.

- **Senioren die meer sport en activiteiten wensen:**

“Een zwemuurtje voor mannen, een sportzaal voor senioren (mannen) zou leuk zijn. Voor de rest hebben we eigenlijk alles wat we willen. Overdag zijn we druk bezig en ‘s avonds willen we gewoon wat praten met vrienden in een lokaal of op café.”

“Een sportzaaltje voor senioren zou wel tof zijn. Wij willen ook een uitbreiding hebben van de moskee. Dat is de enige plaats waar ik naartoe ga. De moskee mag zeker ook wat seniorvriendelijker worden. Verder heb ik geen wensen of behoeftes om nog wat te doen als oude man.”

“Het zou goed zijn, mochten er verenigingen zijn die zich wat meer met ons bezig houden. In Antwerpen heb je dat, bv. Marokkaanse Islamitische verenigingen die één keer per week samen komen voor activiteiten. Ze gaan met een grote autobus verschillende plaatsen bezoeken. We hebben veel te weinig verenigingen die zich specifiek met Maghrebijnse senioren bezighouden. Ook de moskee doet niet echt veel voor ons.”

“Wij willen dat de moskee ook wat meer is dan enkel een gebedsplaats, maar eerder een plaats waar ook feestjes zijn, lezingen, educatieve activiteiten, culturele activiteiten, dingen waarbij we ons goed bij kunnen voelen.”

- **Senioren die verder niets wensen:**

“Alles hebben we. Vroeger hadden we in Nieuw-Gent geen moskee, nu wel. Als je 5 keer per dag bidt en je begeeft je naar de moskee, dan is je dag al goed gevuld. Tussendoor doe ik de andere dagdagelijkse dingen zoals winkelen. De dag gaat snel voorbij, van gebed naar gebed.”

“Er is een tijd van ontdekken en een tijd van terugkeer naar God. Ik heb niks meer nodig, een moskee, een café en mijn tv, dat is genoeg voor mij.”

- **Senioren die meer ontmoetingen wensen:**

“Dat we een koffiehuis hebben in de moskee waar we iets kunnen drinken, waar we goedkoop iets kunnen drinken en de winsten gaan dan ook naar de moskee. Een moskee moet mensen samenbrengen, na het gebed moet je daar samen wat tijd kunnen doorbrengen, vind ik.”

“Wij willen eigen lokalen om te kunnen samenkomen, om kranten te lezen, boeken te lezen, te kaarten. We willen een cafetaria waar we iets kunnen drinken. Fitness voor ouderen zou ook leuk zijn. We willen ons kunnen ontplooien zoals de Belgische senioren zich ontplooien.”

“Wij hebben nood aan grotere lokalen, waar we allemaal kunnen samenkomen, waar we kranten kunnen lezen, satelliet tv hebben, naar sportwedstrijden kunnen kijken, waar we iets kunnen drinken bv. koffie, thee. Dit allemaal om samen te kunnen zijn en samen contact te blijven hebben, om samen de vrije tijd door te brengen.”

De twee enige hogeropgeleide Maghrebijnse senioren zien het anders en spreken duidelijk een andere taal:

“Hier is alles voorzien. Ik werkte bij het OCMW, dus ken ik het aanbod zeer goed. (Waarom maken de senioren daar dan geen gebruik van?) Dat is omdat zij dat niet willen, ik heb al een paar Maghrebijnse senioren meegenomen naar een LDC, om een koffietje te drinken. Ik ken alle LDC’s van Gent. Ik mag overal binnen. Er zijn daar heel veel activiteiten. Ik ben vaak te vinden in LDC De Vlashaard. Het zijn de Maghrebijnse senioren die er niet naartoe gaan, niet omdat ze dat niet willen maar gewoon ze gaan daar niet naartoe. Ze willen alleen onder elkaar blijven, zelf als ze naar daar gaan met een groepje dan verpesten ze het met lawaai en warmbloedigheid. Daar moet je kalm zijn. Maar als iemand daar rustig en respectvol zijn koffietje gaat drinken, integendeel daar wordt je gerespecteerd en het is er zeer netjes. Het is er ook zeer goedkoop om iets te drinken, 0.75 eurocent voor een koffietje bv. (Er is geen halal voedsel, gemengd publiek, alcohol, ze kunnen geen Nederlands, zijn dat niet de oorzaken?) Wie alcohol wil drinken, drinkt. Wie zijn darmen wilt kapot maken, mag die kapot maken. Wie zijn koffietje of theetje wilt drinken en al de rest links wilt laten, mag dat ook doen. Vroeger toen ik moest werken, kreeg ik als opdracht iets te installeren aan een bar, dat is mijn job. Ik ben een Arabier en een moslim, moet ik dan zeggen: ‘dat werk doe ik niet’? Dit is niet mogelijk. Ik ben verplicht. Dit is mijn werk. We leven hier niet in onze landen. Zelf in onze landen is het erger dan hier.”

De zakenman ziet het zo: *“Alles is aanwezig. Deze mensen hebben niet gestudeerd. Ze begrijpen niets. Ze weten alleen hoe ze geld moeten sparen en hebben liefde voor het bezit. Vergaren vergaren en vergaren. Kopen, en om het goedkoopst zoeken naar zaken (vliegticket, materiaal). Ik leef niet zo, ik praat daar zelf niet over. (Dus u vindt dat ze niks te kort komen?) Jawel, ze hebben altijd te weinig zij. Ze staan op, ze eten, ze drinken en ze gaan slapen. De meeste van hen hebben geen scholing. Zeker 80% van hen. Ze doen niets intellectueels of educatiefs, lezen geen boek, bekijken geen film,... Ze willen enkel weten hoeveel kost dit en hoe zit dit en dat in elkaar. Ik behoor niet tot die wereld.”*

- **En verder nog...**

“We zijn er ons van bewust, dat we tijdens onze vrije tijd, in onze koffiehuizen en in de moskeeën waar we bidden, worden bespioneerd door stromannetjes vanuit ons eigen landen. Het is altijd opletten. Dit is ook geen aangename sfeer van samen zijn. Eigenlijk bidden we in de moskee en kunnen we zelf hier in België, in een vrij land, niet echt vrijuit denken en vrijuit spreken. Je moet altijd opletten, je begrijpt me wel hé.”

“Alles is aanwezig (sport, cultuur, educatieve activiteiten, ...) maar ik ben het gewoon geworden om daar niets mee te doen. Ik zou graag een bibliotheek hebben met Franse en Arabische literatuur. Niets sluit aan bij onze leefwereld hier. We zijn het gewoon geworden dus.”

7.3.10. EEN DROOM, EEN LAATSTE WENS

Ik vroeg de senioren of ze nog een soort wens hadden of er nog iets is waarvan ze dromen. Deze vraag stel ik vooral om te weten te komen wat ze willen, wat hen nog laat dromen en wat mogelijks met de nodige ondersteuning kan gerealiseerd worden. Ook hier krijg ik niet veel informatie. Bijna iedereen spreekt erover om de hadj te doen

(bedevaart naar Mekka – Saoedi-Arabië), en hoopt zolang mogelijk een goede gezondheid te hebben. Enkelen dromen ook van een terugkeer naar het land van herkomst. Maar meer dan dat wensen of dromen deze Maghrebijnse senioren niet. Men kijkt niet meer naar zichzelf. Men wenst niets meer voor zichzelf. Wat wel opmerkelijk is, dat bijna iedereen het over zijn kinderen en kleinkinderen heeft als men iets wenst. Als zij het goed hebben, dat vinden de senioren een geluk op zich. Ik krijg het gevoel dat de senioren (sommige), naast het feit dat ze zich al heel vroeg oud voelen, ook zoiets hebben van, mijn leven zit er al op, ik ben oud nu en wachten op de terugkeer naar God.

“Op een dag terugkeren naar mijn land en dat mijn kinderen in hun studies en in het leven slagen. Dat is mijn wens.”

“Ik heb alles al gekregen, wat ik nu vooral wens is dat mijn kinderen het goed doen en dat ik ze allemaal zie trouwen voor ik sterf incha Allah (als God het wil).”

“De hadj (bedevaart) kunnen doen, maar wegens mijn gezondheid zal dit moeilijk worden.”

“Nee, ik zou liegen, het is te laat daarvoor. Ik ben 70 jaar. Ik wens enkel met een zuiver geweten mijn God tegemoet te gaan. Dromen van bouwen of iets oprichten nee, dat niet meer. God ontmoeten met een zuiver geweten, dat wens ik. Het geeft mij rust om te weten dat mijn kinderen het goed doen, het goed hebben. Ik wens ook dat ze het goed zullen blijven doen en hebben. Ik wil het goede voor alle mensen als voor mijn kinderen.”

“Al mijn kinderen zijn getrouwd. Ik heb nog een moeilijke zoon. Ik wil rust hebben en hem zien trouwen. Ik heb niets meer nodig of te wensen. Ik ben al twee keer op hadj (bedevaart) geweest met mijn vrouw, misschien is dat wel iets wat ik nog wens. Als er wat geld is en de gezondheid doet het ook nog, wil ik incha Allah (als God het wil) nog eens op hadj.”

“Mijn kinderen grootbrengen en dat ze een goede toekomst hebben, wegblijven van het slechte en dat is het, dat zijn mijn wensen. Ik wens met een goed en vredevol geweten te sterven. Ik zou graag op hadj gaan als ik het financieel aankan. Mocht dit niet lukken dan heeft het lot het zo beslist.”

“Ik heb alles al gehad, ik wil gewoon mijn kinderen kunnen grootbrengen. (Nog iets voor uzelf?) Voor mij, nee niets. Wat ik wou zien, heb ik gezien. Wat ik wou hebben, heb ik gehad. Mijn kinderen zien opgroeien en zien slagen in het leven, dat is wat ik nog wens.”

“De hadj en mijn kleinkinderen zien slagen in hun leven dat is alles wat ik nog wens.”

7.3.11. TERUGBLIK BESLISSING MIGRATIE

Ik vroeg de Maghrebijnse senioren hoe ze terugkijken naar hun leven hier. Zijn ze tevreden? Hoe kijken ze terug naar de beslissing die ze genomen hebben om hun thuisland te verlaten en het avontuur in België (Europa) aan te gaan? Dit vraag ik, om erachter te komen hoe de senioren nu staan in het leven, hoe ze nu naar het verleden kijken of ze tevreden zijn met de keuzes die ze gemaakt hebben en om te zien of er ook positieve zaken zijn in hun leven hier. Dit kan veel vertellen over hoe senioren zich

voelen op hun oude dag en over hoe ze het heden beleven. Over het algemeen zijn de senioren België als gastland zeer dankbaar. Ook zijn ze zeer dankbaar voor de kansen die ze kregen om hier te werken en verblijven. Veel senioren konden zo de armoede in het eigen land ontvluchten. Hier hebben ze een menswaardig leven kunnen opbouwen. De keuze om naar hier te komen is voor bijna iedereen een goede keus, op enkele senioren na.

- **Senioren die positief terugkijken naar de migratie:**

“Terugkijken naar het verleden, op mijn beslissing om te komen, daar heb ik geen spijt van. Ik heb hard gewerkt. Ik heb voor mijn ouders gezorgd tot aan hun dood en heb mijn gezin onderhouden. Alhamdoulillah (God zij dank/ alle lof aan de Heer), ik heb tot nu toe een goed leven gehad. Ik heb kunnen trouwen en ik heb kinderen gekregen. Ik heb niet te klagen.”

“Ik heb er geen spijt van naar hier te zijn gekomen. Ik ben zelf zeer blij dat ik die stap heb gezet. Alhamdoulillah (God zij dank), het is het lot. Ik ben naar hier gekomen om te werken. Het is de honger die ons naar hier heeft doen komen. Ik ben hier gekomen voor het brood, voor niets anders. Het was in het begin niet makkelijk voor ons, ten eerste met de taal die we niet konden en onze papieren waren niet in orde. We bleven lang in de onzekerheid. Ik ben België dankbaar voor haar gastvrijheid.”

“We zijn tijdelijk gekomen, maar we zijn uiteindelijk blijven hangen. Nu begint het hard te worden, want het leven hier is hard, zeker als je niet beschikt over een eigen woning en als je moet huren. Ik ben wel tevreden met mijn migratie alhamdoulillah, want ik heb hier een menswaardig leven geleid. Ik heb nooit moeten bedelen.”

“Ik heb er geen spijt van om naar hier te zijn gekomen. Ik heb kinderen gekregen, heb gewerkt en een goed leven kunnen leiden. De oude dag is het resultaat van de jonge dagen en als landbouwers zoon begrijp ik dat zeer goed. Wie niet zaait, zal niets oogsten. Ik moest hard werken of ik had niets.”

“Ik ben zeer tevreden, ik heb geen spijt. Alhamdoulillah, ik heb een goed leven gehad. Vanaf mijn geboorte tot mijn 13 jaar heb ik onder de Franse bezetting geleefd. In 1956 werden we onafhankelijk. Ik heb daar gestudeerd. Daarna ben ik naar hier gekomen en dan ben ik getrouwd. Ik heb een goed leven gehad. Ik ben altijd goed geweest met de mensen en de mensen ook met mij. Ik ben altijd sportief geweest. Ik wens het beste voor de anderen. Ik hou van de mensen, dit is mijn natuur. Eerlijk, dit (België) is mijn land, want mijn land heeft me weggestuurd. Als je meer dan 43 jaar in een land leeft en al dit goeds gevonden hebt, respect en rechten krijgt, en correct behandeld wordt, ja dan wordt dit jouw land. Dit is mijn adoptieland. Je kunt niet zeggen dat het voor 100% mijn land is, maar het is wel mijn adoptieland. Ik zou liegen als ik het tegenovergestelde zou zeggen. Er zijn er die het gemaakt hebben en een goed leven hebben kunnen leiden. En er zijn er die het niet gemakkelijk hebben gehad. De mensen die hun landen verlaten, als werknemer, of als student of wat dan ook, moeten eerbied hebben voor hun herkomstland. Je moet met de waarden en normen van je land blijven leven. Ik zal nooit voor 100% een Belg zijn, dit is onmogelijk. Ik ben een moslim, een Arabier en mijn bloed is Arabisch en mijn wortels zijn Arabisch, ik kan niet liegen. Maar als een mens gerespecteerd wordt dan zet je u volledig in, in je nieuwe thuisland. Dat heb ik gedaan en dat is ook denk ik een sleutel tot succes geweest. Ik heb een zeer goed leven kunnen leiden alhamdoulillah (God zij dank). Iedereen die

zijn land verlaat, moet altijd eerbied hebben voor zijn land en moet zichzelf respecteren.”

“De Belgen zijn altijd correct geweest met ons. Het zijn wij Arabieren die het soms verpesten voor onszelf. Wij Arabieren hebben het vaak fout, maar zij die ons hier binnen hebben gehaald, ons werk hebben gegeven, zij helpen ons maar wij zijn daar jammer genoeg ons niet goed van bewust . Ik ben zeer tevreden en ik ben blij dat ik naar België heb kunnen migreren. Het was niet makkelijk maar het is mij goed gelukt om hier te integreren en mijn plaats te vinden. Velen van ons weten nog altijd niet hoe ze hier moeten leven! Ze willen leven zoals ze daar hebben geleefd, ze willen dat hun kinderen leven zoals zij daar hebben geleefd. Hier betalen ze je, bekommeren ze zich om je, geven ze je een woning, helpen ze je bij alles wat je maar wilt, dan moet je ze toch gaan beginnen begrijpen. Doe toch de moeite om ze te begrijpen! Dat is het probleem, dat hebben we aan ons te wijten. We begrijpen de context niet, we kunnen niet omgaan met de realiteit. Het Vlaams Belang en alles wat extreem rechts is, wie heeft ze doen opkomen denk je? Dat zijn allemaal reacties door ons eigen gedrag en vooral dat van onze jongeren. Want zouden ze ons correct hebben gevonden, zouden ze gevonden hebben dat we op het rechte pad lopen, dan zou dit allemaal niet bestaan. Sommigen willen de klederdracht die ze droegen in hun land hier ook aan doen. Hier leef je, eet je en drink je. En zij helpen jou. Mens begrijp toch het leven! Wij zijn vooral goed in de schuld steken op de anderen. Dat is de taal die wij hebben, vooral ‘de anderen zijn racisten’, maar dat is niet juist. Ik heb meer goeds gevonden bij Belgen dan bij Maghrebijnen.”

“Ik heb hard gewerkt en veel van mijn krachten gegeven aan België. En ik heb veel terug gekregen. Ik heb met de mensen samengewerkt. Dit is mijn land niet. Maar ik zal het niet ontkennen, in België heb ik veel geleerd waarbij ik dit anders nooit zou hebben geleerd. Dat moet ook gezegd worden, en erkend worden. En ik erken dit ook. Mijn land heeft me laten creperen, heeft me laten weggaan. Hier heb ik een goed leven kunnen leiden. Trouwen en kinderen krijgen, alhamdoulillah (God zij dank).”

- **Senioren die negatief terugkijken naar de migratie:**

“Mijn beslissing om te komen, ik heb er veel spijt van, en velen hier ook. We waren jong en we zijn vertrokken. En we wilden terugkeren, maar dat hebben we jammer genoeg niet gedaan. Had ik geen kinderen gehad dan was ik allang terug. Ik heb veel ellende en verdriet meegemaakt.”

“Zou ik dit allemaal vooraf hebben geweten, dan zou ik nooit naar hier gekomen zijn. Ik heb er spijt van naar hier te zijn gekomen! (Waarom?) Ik heb drie kinderen verloren hier, een zoon van mijn zus en twee eigen kinderen. Door een auto-ongeluk, ... Ze zijn in de Leie terechtgekomen. Allah jarhemhom, ameen (moge God, genade met ze hebben, amen). En na dit allemaal is kort daarna mijn vrouw ook overleden in een auto-ongeluk. Maar dit is het lot, voor iedereen is er wat God voor hem geschreven heeft. Het leven is hard. Mijn zonen zijn hier geboren. Ik heb mijn zonen laten studeren in mijn land en dan heb ik ze naar hier teruggebracht. Ik heb er spijt van dat ik toen niet ben teruggekeerd, toen zij daar nog leefden. Maar dit is nu eenmaal het lot.”

“Ik heb grote spijt dat ik naar hier ben gekomen. Mocht ik dit allemaal weten, dan zou ik daar gebleven zijn. Daar had ik het beter dan hier. Mijn vrienden, leeftijdsgenoten die ik daar achtergelaten heb, zij zijn allemaal beter af dan mij hier. Zelf als ik denk aan de

toekomst van mijn kinderen, die hier geboren zijn, dan is dit een moeilijke situatie. Wij zijn daar geboren en daar opgevoed, maar de kinderen die hier geboren zijn, verliezen hun band met het land van herkomst en de kinderen zullen er volledig geen band meer mee hebben. Dit is een groot probleem. Ik zou heel graag terugkeren. Zodra mijn kinderen allemaal het huis uit zijn, getrouwd zijn en een job hebben, dan keer ik terug.”

7.3.12. HIER OUD WORDEN OF TERUGKEREN

Bij de vraag of de senioren hier oud willen worden of eerder willen terugkeren naar het geboorteland, zijn de meningen verdeeld. Je kunt zeggen dat 65% spreekt van oud worden in België en daar hebben ze redenen voor. Daarnaast heb je 35% dat wil terugkeren of er ten minste van droomt.

- **Senioren die hier oud willen worden:**

“Ik blijf hier! Ik wens dat elke mens die hier oud wordt, dat die hier blijft en hier zijn leven gaat leiden. Want als je hier ziek wordt, dan vind je de deuren naar zorg wijd open. Alles wat je nodig hebt, is hier aanwezig en ligt voorhanden. Bij ons heb je dat niet. Onze ouderen moeten hier blijven, dit raad ik hen aan. Dit is in hun eigen voordeel. Elk mens geniet hier van sociale zekerheid. Elk mens heeft zijn inkomen. Als je naar daar terugkeert dan eten de wolven je op.”

“Ik ben hier al 42 jaar, wat moet ik nog gaan doen in mijn land? Als ik terugga, dan voel ik me bijna als een toerist. Daar blijven is praktisch onmogelijk, enerzijds door mijn kinderen die hier leven en anderzijds door het thuisgevoel die ik er niet meer ervaar. Het is er allemaal zeer snel veranderd.”

“België heeft me gevoed. België heeft me gekleed. België heeft me uit de armoede laten ontsnappen. Ze heeft me doen lachen en huilen. Ik hou van haar en wil bij haar sterven. Hier voel ik me thuis, hier wil ik oud worden.”

“Ik wil hier oud worden. De zorg is hier veel beter. Alles is aanwezig. Hier krijg je respect en heeft iedereen dezelfde rechten. Zelf als je geen geld hebt, helpen ze jou. In onze landen telt enkel wie geld heeft en wie machtige vrienden heeft.”

“Dit hier is mijn land. Ik heb hier dubbel zoveel jaren geleefd dan in mijn eigen geboorteland. Daar is het enkel om vakantie door te brengen. Ik wil hier oud worden maar wel daar begraven worden, mijn kinderen weten dat ook.”

“De meeste oude mensen zoals ik, de gepensioneerden, zullen hier blijven. Want in de Maghreblanden zullen ze de diensten, voorzieningen en sociale zekerheid niet vinden om hun te laten verzorgen. Gemakkelijk en betaalbaar naar ziekenhuizen gaan, dit bestaat allemaal niet bij ons. Daar is het niet zoals hier georganiseerd. Integendeel hier, hier is alles aanwezig. Als je hier ziek bent, wordt je geholpen. Bij ons moet je vriendjes hebben en steekpenningen geven anders sta je voor gesloten deuren. Dit is nog steeds aanwezig in de Maghreblanden.

“Ik ben hier zeer tevreden en ik zal hier normaal gezien blijven. Mocht ik terugkeren naar mijn land incha Allah (als God het wilt). Dan moet eerst de chaos daar verdwijnen. Want daar is er momenteel geen revolutie maar chaos.”

- **Senioren die willen terugkeren maar niet meteen kunnen:**

“Ik zou heel graag terugkeren, zodra mijn kinderen allemaal het huis uit zijn, getrouwd zijn en een job hebben, dan keer ik terug naar mijn land, ja zeker!”

“Ik heb nog twee kinderen die moeten trouwen. Zodra ze getrouwd zijn en een goede job hebben, dan ben ik gerustgesteld en dan hoef ik hier niet meer te blijven. Ik keer dan terug naar mijn land. Ik heb daar een eigen woning en ik weet zelf waar ik begraven wil worden. Dat wens ik echt, daar wil ik begraven worden, in mijn dorp op de hoogste bergtop daar is er een begraafplaats. Zelf mijn kinderen weten dit al, ze lachen me er soms mee uit, maar daar, dat is de grond van mijn grootouders, mijn wortels, dat plaatsje heeft me enorm in haar macht. Ik heb haar graag. Ik ben opgegroeid in de hoofdstad maar dat bergdorpje, daar liggen mijn wortels.”

“Mijn kinderen zijn hier. Mijn kleinkinderen zijn hier. Mijn vrouw ziet het niet zitten om terug te keren. Ik ben verplicht om hier te blijven. Ik zou wel graag terugkeren.”

“Ik ga tegen mijn pensioen terugkeren naar mijn land. Ja, ik ga terug, onze landen zullen ook beter en beter worden. Marokko begint zich goed te ontwikkelen. Je kunt het bijna vergelijken met Spanje. Er zijn nu zelfs Spanjaarden die bij ons komen werken. Het kan zijn dat tegen 2020 Marokko ook een soort sociale zekerheid en een soort sociale dienstverlening als een OCMW heeft en zo. Dit zeggen ze ons toch op het nieuws.”

“Ik zou willen terugkeren naar mijn land, maar mijn vrouw is ziek. Ik moet kijken of er middelen bestaan om mijn vrouw daar ook van de sociale zekerheid te kunnen laten genieten als we daar eenmaal zouden zijn. Of er via de mutualiteit niet van zelfde rechten kan genoten worden in het thuisland. Mijn vrouw heeft kinesitherapie nodig voor haar been en haar arm. Ik wil kijken of er een mogelijkheid van tussenkomst vanuit België bestaat. Tenslotte heb ik hier meer dan 42 jaar gewerkt en heb ik altijd belastingen betaald. Mocht dit in orde komen dan zou ik terugkeren. Ik zou er vier tot vijf maanden verblijven en dan eventjes terugkeren naar hier en dan weer terug naar daar. Mijn kinderen zijn allemaal groot en getrouwd, en ze hebben zelf kinderen.”

7.3.13. ZORGVERWACHTINGEN NAAR DE KINDEREN EN PARTNER TOE

Ik vroeg de senioren wat ze verwachten van hun kinderen en partner op het gebied van de zorg naar de oude dag toe. Dit vraag ik om na te gaan of de traditionele kijk op zorg, namelijk dat kinderen voor hun ouders moeten zorgen, nog heerst. Op vier senioren na, hebben alle senioren hoge verwachtingen naar de eigen kinderen toe, nl. ze verwachten dat ze voor hen zullen zorgen wanneer ze zorgbehoevend worden. Ik merk wel doorheen de interviews met de senioren, dat deze vraag hen wel wakker houdt. Ze verwachten de zorg en ondersteuning van de eigen kinderen, maar ze zijn er ergens wel bang voor of piekeren over wat nog moet komen. Zij zijn niet echt zeker van hun zaak. Incha Allah komt het wel allemaal goed, zegt men vaak. Als God het wil, dan komt het wel goed.

- **Senioren die hoge verwachtingen hebben:**

“Ik hoop en wens van harte dat mijn kinderen voor mij zullen zorgen op mijn oude dag en mij niet in een rusthuis zullen steken, Maar dat ze met geduld en liefde voor me zullen zorgen. Ik wil samen met mijn vrouw oud worden. En als de dood mij eerst treft, wil ik enkel dat mijn vrouw mij wast (dodenwassing), niemand anders mag mijn naakte lichaam zien.”

“Van mijn kinderen verwacht ik veel goeds incha Allah (als God het wil). Ik heb hen Islamitisch opgevoed en ik heb er volle vertrouwen in dat ze me niet in de steek zullen laten. Dat ze hun ouders zullen verzorgen op hun oude dag. Van mijn vrouw verwacht ik dat we voor elkaar zullen blijven zorgen tot het einde.”

“Bij ons Arabieren, bij moslims, wordt er gezorgd voor de ouders. We helpen hen, we zorgen voor hen, we praten met hen, we bezoeken hen. Dit is duidelijk bij ons. In de Islam is dit een klaar en duidelijk onderwerp. Zowel de kinderen als de ouders kennen hun verantwoordelijkheden, rechten en plichten tegenover elkaar. Maar ik hou niet van dit soort vragen, normaal antwoord ik hier niet op. Dit begint al privé te worden.”

“Ik vraag aan mijn kinderen dat ze me niet vergeten. Ik heb hard voor hen gewerkt en hoop dat ze me zullen helpen op mijn oude dag. Ook van mijn vrouw verwacht ik dit.”

“Ik voed mijn kinderen op, met de boodschap dat ze voor hun ouders moeten zorgen. Deze woorden zijn geen loze woorden, want ik heb mijn eigen vader bij mij thuis. Dus mijn kinderen zien dat ook, ze leren hiervan. Als hun vader oud wordt dan zullen ze mij ook in huis nemen. De gedachte van een rusthuis gaat er bij mij niet in, totaal niet! Van mijn vrouw verwacht ik hetzelfde als wat zij van mij verwacht. Wij zijn getrouwd om verschillende redenen, onder andere zodat we elkaar bijstaan in alle goede en slechte tijden. Wij staan elkaar bij en zorgen voor elkaar, zowel in jonge dagen als in de oude dagen.”

“Ik heb er grote vertrouwen in dat mijn kinderen mij zullen opvangen en voor mij zullen zorgen als ik het allemaal niet meer alleen kan.”

“Van mijn kinderen verwacht ik veel. Ik ben altijd lief tegen ze geweest. Ik denk en hoop dat ze met liefde met me zullen omgaan als ik zorgbehoevend wordt. Maar het liefst zou ik oud en zorgbehoevend worden, en doodgaan in mijn eigen land, zodat ik niemand ten lastte hoeft te zijn. Want wat ik heb gezien met de oude mensen in de rustoorden van het OCMW, dat heeft niemand gezien. Elke dag zie je mensen lijden, de laatste vrouw die ik heb gezien tijdens mijn laatste werkjaar was een 88 jarige. Ze was van 's morgens tot 's avonds in een home te Zwijnaarde. Het enige wat ze zei was: ‘Nonkel Leo IJzerwinkel’ (een doe-het zelf zaak in Klein Turkije te Gent). Dat was van haar. Dat hebben ze van haar afgenomen. Ze was daar zeer triestig om. De hele dag door zei ze: ‘Nonkel Leo IJzerwinkel.’ Nog iemand anders zit de hele dag te lachen, nog een ander is 90 jaar en straalt, je ziet mensen op verschillende manieren oud worden. Ik hoop dat God mij met goede gezondheid naar mijn land terugbrengt zonder dat ik iemand nodig hoeft te hebben.”

“Van mijn kinderen verwacht ik dat ze voor me zullen zorgen. Ik ben geen 18 jaar meer. Wij hebben dat nodig, die hulp in de toekomst. Wij hebben ons vermoeid voor

hun opvoeding. We hebben hen grootgebracht. Ook zij gaan voor ons zorgen incha Allah (als God het wilt), zo zie ik dat.”

- **Senioren die niet veel verwachtingen hebben:**

“Als ik ziek wordt wil ik teruggestuurd worden naar mijn land en verzorgd worden door mijn familie daar. Onze kinderen hier hebben het zelf moeilijk. Ik betaal per jaar 60 euro aan een verzekering, mocht ik hier overlijden dan word ik direct overgevlogen en daar in mijn dorp begraven . Ik ben gerustgesteld dat ik daar niet aan hoeft te denken.”

“Ik verwacht niet veel van mijn kinderen. Mijn oude dag wil ik doorbrengen met mijn vrouw. Zij zal mij wel verzorgen. Want als kinderen groot worden, dan gaan ze hun eigen leven leiden en vliegen ze weg. Oh, ik wil er zelf niet aan denken, toch denk ik er vaak aan.”

“Van de kinderen verwacht ik niet veel. In België is dat geen probleem, dan ga ik wel naar een rusthuis, ik vind dat geen probleem. Ik ga liever naar een rusthuis, zo hoeft ik geen van mijn kinderen lastig te vallen. Want elke dag zorgbehoevend zijn bij je kinderen, is geen makkelijke zaak. Ik ken mensen die hun ouders hebben opgevangen bij hun thuis, een man die 5 jaar op een bed lag. Dan pas hebben ze hem naar een rusthuis gebracht. Het probleem hier is dat alle kinderen gaan werken, niemand is thuis. Het is dus moeilijk om iemand te hebben die voor je zorgt als je iemand nodig hebt. Ze willen misschien wel, maar het is praktisch onmogelijk. Je bent dus bijna verplicht om naar een rusthuis te gaan of elke dag de thuiszorg te laten langskomen. Maar het is beter en makkelijker om naar een rusthuis te gaan.” (Je bent de enige senior die hier zo over denkt, vanwaar komt dit?) “Ik weet waarover ik praat! Mijn moeder was heel ziek, Allah jarhemha, ameen (moge God haar genadig zijn, amen). Ze bleef bij ons thuis. Ik heb haar niet in een rusthuis gestoken. Daarmee dat ik een grote ervaring mee heb. De thuisverzorging kwam 4 keer per dag bij ons langs om haar te verzorgen. Dat waren zeer moeilijke tijden. Gelukkig was mijn vrouw thuis, anders was dit onmogelijk. Ik heb nu momenteel mijn vader die bij me woont. Al 3 jaar woont hij bij me thuis. Ik sta in voor zijn verzorging, voor alles, ik heb dus echt wel ervaring met dit thema. Ook mijn kinderen hebben hier ervaring mee. Maar als ik denk aan mijn oude dag, als ik zorgbehoevend word, dan wil ik naar een rusthuis. Ik wil mijn kinderen dat niet aan doen.”

7.3.14. ZORGVERWACHTINGEN NAAR VERSCHILLENDE INSTELLINGEN TOE

Ik vroeg de senioren ook wat ze verwachten van de samenleving/ de overheid, het beleid, de diensten en de hulverleners op het gebied van zorg/ welzijn naar de oude dag toe.

- **Pensioenen en financiële kopzorgen:**

“Ik wens en ik hoop dat België onze pensioenen tot op het einde blijft uitbetalen. Ik heb hier mijn gezondheid achtergelaten. Ik heb hiervoor mijn thuis achtergelaten. Ik heb hier mijn leeftijd gelaten. Het grootste deel van mijn leven heb ik hier doorgebracht. Ik hoop dat België ons niet vergeet. We zijn hier als kind gekomen en hebben bloed en zweet gegeven. We hebben ook harde tijden meegemaakt. Nu ik oud ben, voel ik elke dag de gevolgen van te hebben gewerkt op een koude afdeling, enorme reuma en

artrose... pijn. Ik ben 62 jaar maar ik voel me versleten. Het was zware arbeid. Andere arbeid was er niet voor onze soort. Daarom hoop ik echt dat België ons niet vergeet. Ik heb nu een inkomen en ik ben verzekerd. Dit is een gunst van de Heer. Want zelf in mijn eigen land heb ik dit niet eens. Daarom ben ik ook België enorm dankbaar. België geeft ons allemaal gelijke rechten en hopelijk blijven deze rechten ook voor iedereen.”

“Ik hoop dat de overheid haar best blijft doen en nog wat extra doet voor onze doelgroep. Meer aangepaste zorgdiensten voor ons, dat mag. Vooral bij de medische zorg moeten ze ons meer respecteren. Want als iemand oud wordt, heeft hij meer kwaaltjes. Wie een goed pensioen heeft kan het betalen. Wie geen goed pensioen heeft, dan is de zorgverzekering die driemaandelijks dient betaald te worden een dure zaak. Dus vooral de medische zorg moet betaalbaar blijven voor ons.”

“Van de overheid verwacht ik mijn pensioen en dan ga ik meteen terug naar mijn land, wat zit ik hier nog te doen? Van Stad Gent verwacht ik naar de senioren toe, meer informatie. En meer voordelen voor ons, daar zeggen we geen neen op.”

“Van de overheid verwacht ik dat ze meer besteden aan de mensen die zeer hard gewerkt hebben en die belastingen hebben betaald. De politieke wil moet er zijn. Want 900 euro of 1000 euro om te leven, dat is te weinig. Dat is veel te weinig. Het leven is zeer duur. Velen van ons hebben geen huizen gekocht, ze huren huizen. Daar blijft er dus niet veel van over. Rondkomen met 300 euro per maand is niet haalbaar. Men moet ons ook meer en beter gaan informeren over onze rechten en over de diensten waarvan wij gebruik kunnen maken op het gebied van sociale zaken en zorg op onze oude dag toe.”

- **Diensten en hulpverleners:**

“Tolerantie, respect en hulp als we het nodig hebben.”

“De hulpverleners moeten meer dan enkel hulp verlenen. Wij zijn geen dieren, wij hebben ook gevoelens. Wij willen niet behandeld worden als doven en blinden. De hulpverleners moeten zich verdiepen in onze cultuur, religie en leefwereld. Ze moeten hiervoor openstaan. De helft van een goede hulpverlening is er al als men u begrijpt of tenminste probeert te begrijpen.”

“Ik heb gehoord dat er in de toekomst een rusthuis voor moslims zal komen in Dendermonde. Ze spreken hierover. Het zijn de Belgen die dat gaan organiseren voor de provincie Oost-Vlaanderen. Wij willen rusthuizen waar we ook halal (toegestaan) voedsel kunnen krijgen. Een rusthuis waar ook moslim personeel is, die kunnen ons beter begrijpen.”

- **Overheid/ beleid:**

“De overheid mag ons niet vergeten wanneer we ziek zijn en zwakker worden. Ik hoop dat ze ons blijven steunen en helpen tot de dood.”

“Ik verwacht niets, ik vind dit een moeilijke vraag, want wat gaan ze ons geven? Waarmee gaan ze ons helpen? Ze gaan ons niets geven! Maar als ik iets moet vragen voor alle senioren, dan is het vooral dat ze ons financieel helpen (groter pensioen), dat we een sociale woning krijgen, dat ze ons helpen om een eigen woonst te kunnen kopen en dat ze onze jeugd helpen om werk te vinden. Maar gaan ze luisteren? Ik

geloof niet in hen, ik heb geen vertrouwen in hen. Moge God ons beschermen en het ons makkelijk maken, amen.”

“Het is crisis nu, het zijn tijden van crisis waarin we leven. Dit heeft invloed op de mentaliteit van de mensen. Veel mensen beginnen onzin uit te kramen: ‘Dit hier is van mij, ons geld dat is het geld van ons volk.’ De mentaliteit (klimaat) verandert door de crisis. Wij, de niet-Belgen, zijn daar de dupe van. Het is niet onze schuld dat het crisis is maar wij zijn de eersten die terechtgewezen worden. Kijk maar eens naar het Vlaams Belang, het doet pijn dat ze zo doen. ‘Eigen volk eerst, het is ons geld, keer terug naar jullie landen, laat ons met rust. Eigen volk eerst.’ Zelf met de verkiezingen misbruiken ze ons om anderen aan te tonen dat wij het probleem zijn. Die partij wordt op onze rug groot. Velen van ons zijn doodgegaan in de mijnen. Velen van ons hebben blijvende longklachten. Toen hebben de Belgen niet willen werken in de mijnen. Velen van ons hebben werken uitgevoerd die vol gevaren waren en anderen hebben de rest van hun leven met een beperking moeten doorbrengen, door dat soort werk. Zijn ze dit vergeten? Ik vraag aan de overheid en aan alle sociale dienstverleningsinstanties om meer rekening te houden met ons. Leer ons kennen, weet wie we zijn, weet wat we nodig hebben!”

- **Bezorgdheid over de eigen kinderen:**

“We hebben gelukkig gelijke rechten en vrijheden, daar zijn we ze (België) enorm dankbaar voor. Maar het pensioen is zeer laag. We leven niet, we overleven! Maar we gaan niet klagen. Onze kinderen hebben het nog moeilijker dan ons. Er is geen werk en het zijn harde crisistijden. Het is een groot probleem. Onze kinderen zijn hier werkloos. Dat was voor ons niet het geval, wij werkten hier wel 35 jaar aan één stuk door.”

“België is een democratische staat, zeer sociaal. Ze doet alles voor haar bevolking, als we problemen hebben, dan zoeken ze samen met u naar oplossingen. Dit allemaal erken ik en ben ik België daar enorm dankbaar voor. Ik vraag aan de overheid, dat ze op dezelfde manier voor ons en voor onze kinderen blijven zorgen. Maar ook dat ze ons wat meer bijstaan tijdens de oude dag, ons helpen in de grote kosten. Dat ze onze kinderen ook goed opleiden en een job geven. Voor de senioren in het bijzonder vraag ik niet echt iets. Wij hebben gedaan wij, wij hebben een pensioen. Wij hebben een woning, alhamdoulillah (God zij dank).”

7.3.15. ANDERE THEMA'S

Tijdens de gesprekken die ik had met de senioren, waren er ook onderwerpen die vaak terugkeerden. Dit waren zaken die niet meteen met mijn vragen te maken hadden, maar die de senioren echt wel met me wilden delen. Ik vermeld hieronder de meest terugkerende thema's.

“In mijn tijd was er heel veel werk, wie wou werken had werk. Nu is het crisis. Ze hebben ons niet meer nodig. Wat gaat er gebeuren met onze jongeren? Ik zie het niet goed komen hier. Kijk naar Griekenland, racisme steekt de kop op als het economisch slechter gaat met een land. Dan gaan ze hier achter ons zitten.”

“Ik hoop dat onze landen zich bevrijden van corruptie en tirannie. Dat rechtvaardigheid mag heersen over onze landen en de Islam de basis vormt.”

“Ik wens dat de jeugd zoals u (Maghrebijnse jongeren) studeert, werkt en het nog beter doet dan wij, want het zijn harde tijden. Wij hebben het gemaakt. Wij kwamen zonder scholing en werkten 30 tot 35 jaar aan één stuk door. Maar jullie moeten het beter gaan doen. En denken aan wat de oude dag te brengen heeft.”

“In het begin leefden we er als jonge vossen op los. Jonge mannen, zonder ouders, zonder toezicht, zonder verantwoordelijkheid in een nieuw land. We brachten heel de dag door op café en gingen van daaruit naar het werk en terug op café. We hadden geen thuis, we waren hier alleen. Het café bood ons warmte, gezelligheid en plezier.”

“Ik hoop dat wij Maghrebijnen van elkaar blijven houden. Elkaar blijven ondersteunen en voor elkaar blijven zorgen. Ik hoop dat de solidariteit tussen ons zal blijven. Ik merk door de jaren heen dat we elkaar aan het verliezen zijn. Ik hoop dat jullie jongeren ook jullie respect zullen verdienen en krijgen in deze samenleving. Ik wens jullie veel succes toe. Zoek jullie toekomst hier. Het is niet gemakkelijk, maar studeer goed en werk hard!”

“De jongeren hebben ons doen veranderen. Het racisme onder ons is verdwenen. We spreken niet meer over stammen, over noorderlingen en zuiderlingen, over stadsmensen en plattelandsmensen noch over berbers en Arabieren, we zijn allemaal één. Jongeren gaan met elkaar om zonder te kijken naar iemands afkomst. Ze hebben die mentaliteit gelukkig niet van ons overgenomen. Racisme onder elkaar in een vreemd land, belachelijk toch?”

“Ik ken een redelijk aantal Maghrebijnse senioren die noch hulp noch aandacht krijgen van hun kinderen op hun oude dag. Ze krijgen hoogstens één keer per maand bezoek van de kinderen. Ze leven alleen. Dat is echt een gruwel, een schande, dat is ouderenverwaarlozing. Ik hoop dat ik nooit zo iets meemaak. God, behoed mij hiervan, amen.”

7.4. BESLUIT – ALGEMEEN CONCLUSIE

- **Manier van werken**

Achteraf gezien was het minder vanzelfsprekend om via groepsgesprekken aan zoveel mogelijk kwaliteitsvolle informatie te geraken, dan het was via de individuele gesprekken. De individuele gesprekken waren diepgaander. In de groepsgesprekken kon ik het gesprek niet makkelijk sturen, ook week de groep heel vaak af van het gegeven onderwerp. Soms was het een beetje te chaotisch en ongestructureerd om een deftig groepsgesprek te kunnen voeren. Een te groot aantal mensen kan nefast zijn, maar ook het feit dat deze mensen echt van alles kwijt wilden. Daarnaast speelt uiteraard ook de groepsdynamica een rol. Er zijn senioren met een ‘grote mond’ die vaker het woord nemen dan anderen. Maar zo heb je ook mensen die niet durven uit te komen voor hun persoonlijke mening en in de plaats soms sociaal wenselijke antwoorden geven. Mensen hebben dan de neiging elkaar daarin te bevestigen eerder dan hun eigen mening te geven. Een groepsgesprek is dan ideaal om snel aan grote ruwe algemene informatie te geraken. Voor het diepgaandere, intiemere werk, zou ik voor gelijkaardige onderzoeken individuele vertrouwelijke gesprekken aanraden met dezelfde groep.

De individuele gesprekken daarentegen waren kwalitatiever (diepgaander) van aard. Het starten verliep traag en aftastend maar de gesprekken kwamen na een tijdje goed op gang. De senioren staan niet meteen te wachten op een gesprek met een 'wildvreemde interviewer' maar eens er vertrouwen is, er oprecht naar hen geluisterd wordt en doorgevraagd wordt, dan zijn het heel spreekgrage mensen die heel veel informatie kunnen geven en veel dingen willen delen.

Doorheen alle gesprekken, heb ik mij altijd flexibel kunnen aanpassen aan de gewenste locatie en tijdstip. Hen aanspreken en laten uitspreken in de moedertaal was een pluspunt. Ik heb hen altijd privacy en anonimiteit gegarandeerd. Sommige senioren wilden niet dat het gesprek werd opgenomen via mijn opnametoestel, dit heb ik dan ook gerespecteerd. Niet iedereen stelde een interview op prijs. Een aantal senioren waren moe van gelijkaardige onderzoeken die ze al ooit hadden meegemaakt. Tijdens die interviews werden beloftes gedaan die zelden werden nagekomen. Mensen willen graag resultaten zien. Ze hebben weinig zin om mee te werken aan een onderzoek dat toch weer tot niets zal leiden.

Algemeen gezien waren de senioren wel blij dat naar hun mening werd gevraagd.

- **We kunnen vaststellen:**

- Dat het grootste deel van de geïnterviewde Maghrebijnse senioren arbeidsmigranten waren die hun land hebben verlaten tussen 1960 en 1980. De grootste groep heeft geen onderwijs genoten hoogstens de eerste jaren van het lager onderwijs. De grootste groep geeft aan over een gebrekkige kennis van de Nederlandse taal te beschikken. De senioren hebben daardoor geen contact met Belgische senioren. Eenmaal de senioren niet meer actief zijn op de arbeidsmarkt (werkloos, prepensioen, pensioen) en niet meer in contact komen met de Belgische collega's, stagneert deze kennis en contacten. De meeste sociale contacten hebben zij binnen de eigen lokale Maghrebijnse gemeenschap, thuis, met de familie, in de buurt, in de 'stamoskee', in koffie-theehuis en in de winkelstraten.
- Dat voor de meeste senioren de beleving van de oude dag in Gent (België) zwaar is ('lastig'). Oorzaken daarvan zijn vooral de financiële kopzorgen in combinatie met het proces van ouder worden, het blijvende terugkeerdilemma, het wisselvalig Belgisch klimaat, de verveling, de gezondheidsklachten, het piekeren over de toekomst van de eigen kinderen en de geringe kennis van de Nederlandse taal die ze een gevoel van machteloosheid geeft.
- Dat vrije tijd voor de Maghrebijnse senioren bestaat uit wandelen in de buurt, tv kijken, moskeebezoeken, koffie- theehuisjes, winkelen en met de familie zijn. De vrije tijd in landen van herkomst zou anders beleefd worden mocht men daar nu leven. Daar gaan senioren teruggrijpen naar traditionele activiteiten (nostalgie). Het klimaat, de geboortestreek, de eigen taal en cultuur, ... maakt dat ze heropleven. Duidelijk geven ze aan, dat ze daar minder lichaamskwalen ondervinden en zich beter in hun vel voelen dan hier. De eerder opgesomde lichaamskwalen in combinatie met stress, onzekerheden en piekeren (financiële kopzorgen, piekeren over de kinderen en andere soortgelijke problemen van achterstelling) kunnen volgens mij de oorzaak zijn van de psychosomatische klachten die senioren ervaren waardoor de oude dag als 'lastig' wordt ervaren.

- Dat de senioren de seniorenclubs en de LDC's wel kennen maar er geen gebruik van maken. Oorzaken zijn te vinden in het huidige aanbod dat geen rekening houdt met de leefwereld van de senioren. Zeer frappant was dat de Maghrebijnse senioren niet weten dat men ook beroep kan doen op een sociaal assistent binnen een LDC, want daarvan zouden ze gretig gebruik maken.
- Dat de twee hoogopgeleide senioren veel meer contacten onderhielden met Belgen, actiever waren en het reguliere aanbod veel beter kenden.
- Dat de senioren de sociale dienstverleningen bestempelen als taalvriendelijk voor anderstaligen en dat het voor hen moeilijk georganiseerd is. Men wenst dienstverlening op maat en waar het mogelijk is, in de eigen taal. Men wenst ook dat de hulpverleners wat meer de leefwereld van de senioren leren kennen en begrijpen. Zij verwachten van de overheid dat men extra hulp biedt aan de senioren die het financieel niet redden. Ook vraagt men om voorrang te krijgen voor betaalbare sociale woningen die aangepast zijn aan de noden en behoeftes van senioren.
- Dat senioren zeer moeilijk rond komen met een eenpersoonspensioentje voor twee mensen. 90% van de Maghrebijnse senioren die ik heb geïnterviewd is afhankelijk van de (sociale)woonhuurmarkt. Slechts een kleine 10% beschikt over een eigen woning. De mensen komen zeer moeilijk rond en dit is dan ook de hoofdoorzaak waarom mensen niet meteen denken aan vrije tijd. Want vrije tijd is voor hen de tijd die je hebt nadat je maag gevuld is en je rekeningen betaald zijn. Je kan dan met het geld dat overblijft nog iets leuks en ontspannend gaan doen. Voor veel senioren is het dus krap (over)leven en het weinige dat men kan sparen tijdens het jaar dient om in de zomer op vakantie te kunnen gaan naar het land van herkomst. Een vrijetijdsaanbod moet daarom ook zeker rekening houden met hun zeer zwakke financiële situatie.
- Dat de senioren uit de leeftijdscategorie 55 – 65 zich al oud voelen. Dit manifesteert zich in de taal die ze gebruiken (uitdrukkingen) en in het niks meer verder wensen voor zichzelf.
- Dat senioren eigen lokalen wensen, waar ze samen kunnen zijn en dingen kunnen organiseren volgens hun eigen interesses. Daarbij wordt rekening gehouden met de eigen wensen en noden (niet gemengd, halal voedsel, taalaanpassing, goedkoop, begrip voor religie, ...) en heeft men respect voor de overtuiging. De senioren geven ook aan te willen sporten en op excursie te willen gaan. De senioren leggen de bal ook bij de moskeeën en de zelforganisaties en vragen hen om meer activiteiten op maat van de Maghrebijnse senioren te organiseren.
- Dat de grote groep Maghrebijnse senioren zeer tevreden is over hun migratie naar België. Ze zijn België heel dankbaar. Migreren heeft hen uit de armoede van de herkomstlanden gehaald en gebracht naar een wat comfortabelere leven hier. Desondanks wil toch 35% terugkeren naar het land van herkomst, wanneer de kans zich zou voordoen. De overige 65% heeft beslist hier te willen blijven. al dan niet genoodzaakt. Oorzaken hiervan zijn o.a. de goede gezondheidszorg, de betaalbaarheid ervan, de kinderen en kleinkinderen die hier leven, de partner die niet terug wilt keren, het zich thuis voelen in België, het vervreemd geraakt zijn van het herkomstland en het niet over de middelen

beschikken om terug te keren. Bij senioren die negatief terugkijken op hun migratie heeft dit soms ook te maken met traumatische gebeurtenissen en schuldgevoelens.

- Dat Maghrebijnse senioren vragen om meer respect voor hun religiebeleving. Respect en begrip om het dragen van een hoofddoek van hun schoollopende dochters. Men wenst (eist) te Gent een Islamitische begraafplaats en een grotere Islamitische slachtplaats tijdens het offerfeest.
- Dat sommige senioren met argusogen kijken naar de nieuwe migranten afkomstig uit de Oostbloklanden. De senioren verwachten dat ze zich moeten integreren in de wijken waar ze komen wonen. Daarnaast vinden deze senioren onbegrijpelijk dat de nieuwe inwijkelingen voorrang zouden krijgen op de sociale woonmarkt. Dit wekt wrevel op bij de senioren. Persoonlijk vind ik dit een opmerkelijk gegeven. Een soort (natuurlijk) proces dat zich altijd opnieuw blijft herhalen tussen nieuwkomers en lokale bewoners. Toen de gastarbeiders hier kwamen werken, waren zij de inwijkelingen en reageerden sommige Belgen gelijkaardig op hun komst. Nu zijn het de gastarbeiders uit de Maghreb die ondertussen Belgen zijn geworden die op een gelijkaardige manier kijken naar- en reageren op de komst van de nieuwkomers.
- Dat de meeste senioren hoge en niet altijd realistische verwachtingen naar de kinderen toe hebben. De argumenten zijn veelal, traditie, geloof en opvoeding. Slechts weinigen hebben geen verwachtingen naar de eigen kinderen toe. Bij iemand leeft de vrees voor ouderenverwaarlozing. Slechts één persoon geeft aan in een WZC te willen worden opgenomen.

Verder nog...

De Maghrebijnse senioren doen een oproep aan de Maghrebijnse jeugd om hen te vertegenwoordigen en op te komen voor de belangen van de senioren. Voor diezelfde jeugd, vrezen heel veel senioren voor wat hen in de toekomst te wachten staat. Senioren willen dat ze het beter gaan doen op school en op de arbeidsmarkt, en dat ze een succesvol leven hebben. Dit kwam tijdens alle gesprekken aan bod. De vrees hiervoor is ook niet ongegrond, ik verwijs hiervoor naar bijlage 3.1

Ook hier heb ik geprobeerd om vooral de grote lijnen weer te geven. Uiteraard zijn er nog veel interessante gegevens te lezen in de interviews. Ik hoop dat de lezer hierdoor een betere zicht krijgt op de leefwereld van Maghrebijnse senioren.

“Mijn lichaam is hier, mijn hoofd daar.” (Maghrebijnse senior)

HOOFDSTUK 8 EINDBESLUITEN, EINDREFLECTIES EN SUGGESTIES

“In 2004 was bijna 5% (80.000 personen) van alle 55-plussers in het Vlaamse Gewest van vreemde herkomst; zij hadden een niet-Belgische nationaliteit bij hun geboorte. Dit aantal en het aandeel zullen groter worden in de nabije toekomst. Tussen 2005 en 2020 wordt in het Vlaamse Gewest een toename verwacht van het aantal Italiaanse zestigplussers met 219%, van het aantal Marokkaanse ouderen met 229% en van het aantal Turkse ouderen met 244%. Omdat de zorgbehoefte toeneemt met de leeftijd, zal ook de zorgvraag van de allochtone ouderen in de nabije toekomst vergroten.” (Vandeurzen, 2010 p. 30)

8.1. EINDBESLUIT EN REFLECTIES

In het kader van deze bachelorproef werd een onderzoek verricht naar de vrijetijdsbesteding van de mannelijke Maghrebijnse senioren te Gent. Met dit onderzoek wou ik inzicht krijgen in- en nagaan welke behoeften Maghrebijnse senioren hebben rond vrijetijdsbesteding. Zijn ze tevreden met de huidige situatie? Wat wensen ze en wat hebben ze daarvoor nodig? Daarnaast wilde ik ook enkele beleidsverantwoordelijken en welzijns werkers over dit onderwerp bevragen. Hoe ziet het beleid deze doelgroep? Kennen zij de problematieken en knelpunten? Is er bereidheid om deze zaken aan te pakken? Welke oplossingen zien ze? Welke acties zijn daartoe mogelijk? Om dit voor te bereiden ben ik gestart met een uitgebreid wetenschappelijke literatuurstudie. Ik las aandachtig alle boeken tot studies (onderzoeken) die ik kon vinden rond etnisch-culturele senioren en specifiek rond Maghrebijnse senioren en welzijn (zorg, zingeving, vrije tijd, problematieken, ...).

In **hoofdstuk 2: ‘Maghrebijnse senioren in Gent’** zien we dat we het in Gent over een relatief kleine groep senioren binnen de totale bevolkingspopulatie hebben. Zowel in de wetenschappelijke literatuurstudie als in mijn interviews komt heel duidelijk naar voren hoe sociaaleconomisch zwak deze doelgroep er in onze samenleving voor staat. Dit is vaak het geval voor senioren die laagopgeleid of ongeschoold zijn. Zij worden vaak sneller oud, hebben lichaamsklachten (door de aard van het werk die ze uitoefenen of uitoefenden), wonen meestal in de meest achtergestelde wijken van Gent en moeten vaak rondkomen met lage eenmanspensioenen die ze met de partner moeten delen. Door al deze redenen is er een groter risico op armoede. De eerste generatie Maghrebijnse senioren hadden, toen ze jonger waren, als bedoeling snel geld te verdienen om dan terug te keren naar de landen van herkomst. Maar na verloop van tijd waren er wel altijd redenen om toch nog eventjes te blijven. Wanneer men dan zelf kinderen en later kleinkinderen kreeg, werd het moeilijker om terug te keren. Daarnaast vervreemdden ze ook van het eigen geboorteland, een land dat ze meer dan 40-50 jaar geleden hadden verlaten. Zo blijven heel wat senioren wel dromen van terugkeren maar zitten ze met een terugkeerdilemma dat heel hard leeft waardoor ze hun situatie als tijdelijk beschouwen en ze tussen de wal en het schip geraken. Voor anderen is hier blijven een bewuste keus, zeker als ze gebruik maken van de diensten van de zorginstellingen, diensten die in het eigen land veel te duur zijn of bijna niet bestaan. Het terugkeerdilemma waar emotionele redenen en praktische

redenen de bovenhand krijgen. Heimwee wordt gesust met het heen en weer pendelen tussen beide landen.

Bovendien zijn de senioren van mening dat hun eigen kinderen voor hen moeten zorgen eenmaal ze zorgbehoevend zijn, maar met de veranderende maatschappij zijn ze niet zo zeker dat dit zal gebeuren. Wie voor hen zal zorgen, is een kopzorg dat hard leeft binnen deze doelgroep.

Toch houden etnisch-culturele senioren minder rekening met de toekomstige zorgbehoefte dan andere senioren. De breuk in hun levensloop, door migratie of vlucht, en het terugkeerdilemma, blijven of terugkeren naar het land van herkomst, leiden de aandacht van het naderende ouderendom af. Zij gaan ervan uit dat hun kinderen later wel voor hen zullen zorgen. Dit komt er vaak op neer dat ze van hen verwachten dat ze in de totale zorgbehoefte voorzien.

In **hoofdstuk 3: 'Verenigingsleven van de Maghrebijnse gemeenschap in Gent'**, schetste ik in een notendop een beeld van het etnisch-cultureel middenveld. Ik besprak mijn stageplaats VOEM-vzw, het belang van socio-cultureel werk in de moskee en de knelpunten die er zijn voor de senioren. Zo zien we dat er in Gent, de mannelijke Maghrebijnse senioren niet bereikt worden, noch is er voor hun een aanbod voorzien.

Hoofdstuk 4: 'Vrije tijd en senioren in de Vlaamse samenleving' gaf een beeld van de beleving van vrije tijd bij 55-plussers en gaf ook een algemeen overzicht over wat er specifiek over Maghrebijnse senioren geweten is. Over de beleving van Maghrebijnse senioren zijn zeer weinig bronnen te vinden daarom baseerde ik me vooral op de informatie die ik uit de interviews kon halen. Verder focuste ik me in de interviews op twee lokaal buurtgerichte werkingen in het kader van het vrijetijdsaanbod in Gent, namelijk de LDC's en de Clubhuizen voor senioren. Ik probeerde ook de knelpunten van beide organisaties in kaart te brengen. Ik kon vaststellen dat er in Gent heel wat reguliere voorzieningen zijn met een aanbod voor senioren maar dat zij vooral de etnisch-Vlaams (opgeleide) middenklasse bereiken.

In **hoofdstuk 5** heb ik het gehad over interculturaliteit, interculturele communicatie en het primordiaal belang hiervan. Het TOPOI-model werd hier als methode uit de doeken gedaan. Dit model biedt heel concrete handvaten aan om (interculturele) communicatie in de praktijk om te zetten.

Het eerste deel van mijn praktijkonderzoek vond u terug in **hoofdstuk 6: 'Onderzoek beleidsverantwoordelijken en deskundigen'**. Voor dit hoofdstuk ging ik beleidsverantwoordelijken interviewen zowel op Vlaams niveau als op lokaal niveau. Daarnaast interviewde ik ook deskundigen op het vlak van etnisch-culturele minderheden en dan specifiek op vlak van Maghrebijnse senioren. Zo zien we dat er op Vlaams niveau een inclusief beleid wordt gevoerd waar weinig aandacht is voor de doelgroep en waar weinig ruimte is voor verandering of tegemoetkoming. Op het Gents lokaal niveau is men veel toegankelijker, erkent men de problematieken, de mismatch tussen vraag en aanbod, de wederzijdse onbekendheid tussen de doelgroep en de diensten en het falen van de tot nu toe gevoerde aanpak. Iedereen is het erover eens dat men, met deze doelgroep, meer outreachmend moet werken en dat men in rechtstreeks dialoog met hen moet treden. Men is hiervoor op zoek naar duurzame constructieve oplossingen en men wil er met alle betrokken partners aan werken. Met

Mevr. Berdai zien we dat een vrijetijds- en sportaanbod voor deze senioren perfect kan aangeboden worden, ook rekening houdend met de wensen, behoeften, religie en cultuurbeleving van deze groep. Moskeeën worden verder door twee deskundigen opgeroepen om op vlak van vrije tijd meer verantwoordelijkheid op te nemen voor de grote aantallen senioren die ze bereiken. Ten slotte zagen we ook dat ouderenverwaarlozing aanwezig is binnen de gemeenschap maar dat dit een taboeonderwerp is.

Het tweede deel van het praktijkonderzoek geef ik weer in **hoofdstuk 7: 'Onderzoek mannelijke Maghrebijnse senioren'**. Ik ging rechtstreeks de senioren interviewen, zowel via groeps gesprekken als via individuele gesprekken. De gesprekken gingen over vrije tijd, welzijn, zorg, migratie, sociale contacten, noden, drempels, ... De conclusies die ik trok uit de literatuurstudie en degenen die ik trok uit het praktijkonderzoek bevestigen elkaar, in zeer grote mate zelf. Op twee senioren na hebben respondenten een zeer zwakke sociaaleconomische positie. Ze ervaren de oude dag hier vaak als 'lastig'. Onder de term 'lastig' schuilen financiële kopzorgen, het terugkeerdilemma, lichaamsskwalen, het wisselvallig klimaat die hen thuis houdt, heimwee, kopzorgen over de eigen kinderen en vooral de verveling. Samen met de lage socio-economische positie en met de kopzorgen die migratie met zich meebrengen, komen er vaak psychosomatische klachten voor.

Hun vrijetijdsbesteding bestaat er vaak uit thuis zitten, naar de moskee te gaan, naar koffie-theehuizen te gaan, naar de tv kijken, te wandelen in de eigen buurt, familieleden te bezoeken en te winkelen. Deze generatie heeft nooit echt een uitgebreid waaier aan vrijetijdsaanbod gekend. Deze groep is aan zijn lot overgelaten en maakt geen gebruik van de reguliere vrijetijdsvoorzieningen. Ze zien daarom buiten de eigen activiteiten geen andere mogelijkheden. Mogelijke oorzaken hiervan zijn het laag opleidingsniveau, de taalachterstand, de andere cultuur, de andere religie, kortom een aanbod dat geen rekening houdt met hun leefwereld. Bovendien dient hun lage inkomen om de kosten voor de meest noodzakelijke levensbehoeften te dekken en vaak is er geen budget meer over voor extra activiteiten. De sociale contacten beperken zich vooral tot contacten met mensen uit de eigen gemeenschap. Dit komt vooral omdat ze de Nederlandse taal niet machtig genoeg zijn. De senioren geven aan dat ze willen beschikken over eigen ruimtes om zelf een soort clubhuizen op te richten. Ook sportfaciliteiten, socio-culturele activiteiten en groepsreizen (excursies) worden geapprecieerd. De moskee wordt ook door hen met de vinger gewezen. Ze verwachten van de moskee dat ze meer activiteiten voorziet voor de senioren.

In het algemeen blikken de senioren zeer tevreden terug op hun migratie naar België en zijn ze België dankbaar. De meeste senioren geven dan ook aan hier te willen oud worden. De redenen hiervoor zijn de goede en betaalbare zorgdiensten en de familie die hier aanwezig is. De senioren willen allen graag zolang mogelijk thuis blijven wonen met ondersteuning van de partner en kinderen. Uit de interviews blijkt duidelijk dat de senioren heel hoge verwachtingen hebben t.o.v. hun kinderen wanneer we het hebben over wie de zorg voor hen zal opnemen op hun oude dag. Iedereen verwacht of hoopt ten minste dat dit zal gebeuren. Het is voor sommige senioren een lastig onderwerp en de enige zekerheid hierover hebben ze door te geloven dat dit zal gebeuren omdat dit meegegeven werd in de opvoeding en dat dit iets is dat wordt voorgeschreven in de Islam. Maar echte zekerheid hebben ze niet. En dat beseffen ze ook maar al te goed. Anderen vrezen zelfs dat hun kinderen dit niet op zich zullen kunnen nemen.

Ondanks het feit dat er redelijk wat studie- en onderzoekswerk is verricht, dat er interculturaliseringsmethodieken werden ontwikkeld, is er nog steeds sprake van een vicieuze cirkel wanneer we het hebben over de wederzijdse onbekendheid tussen de etnisch-culturele (Maghrebijnse) senioren en het reguliere aanbod. Dit is frustrerend, wetende dat de overheid, het werkveld niet betreft bij de uitwerking van het beleid. Er is na meer dan tien jaar onderzoek nog steeds maar zeer weinig gerealiseerd. België is in vergelijking met Nederland op dat vlak een zeer slechte leerling.

Algemeen kunnen we nu vaststellen dat etnisch-culturele senioren een belangrijk en steeds groter wordende doelgroep vormen binnen onze samenleving. De meeste etnisch-culturele senioren zijn onvoldoende op de hoogte van het zorg- en dienstverleningsaanbod. En omgekeerd heeft het aanbod geen noemenswaardige ervaring met de etnisch-culturele senioren. De huidige etnisch-culturele senioren zijn de eerste etnische-culturele minderheden, die hier oud worden zonder ervaringen en voorbeelden van anderen in België. Het is met vallen en opstaan dat deze generatie senioren het pad zal effenen voor de komende generaties. De zorginstellingen moeten meer intercultureel gaan werken. De oplossingen hiervoor zijn er maar men moet deze gewoon willen gebruiken. De zorginstellingen in Vlaanderen hebben er alleen maar baat bij. Hoe vroeger men eraan begint, hoe meer ervaring men zal opdoen en hoe groter de kans dat de instellingen klaar zullen zijn voor de gekleurde vergrijzing wanneer er een grotere toeloop bij hen zal aankloppen met vragen naar dienstverlening en zorg. De tijd dringt. Het is onze plicht om zorg te bieden aan iedereen ongeacht de culturele achtergrond en dit op de meest professionele en menswaardige manier. Daarnaast moet de dienstverlening toegankelijk, bruikbaar en betaalbaar blijven voor iedereen, met extra aandacht voor de allerzwaksten in de samenleving. Een goed draaiende interculturele dienstverlening komt ten goede aan alle actoren die te maken hebben met de ruime welzijnsinstellingen.

De **zelforganisaties** proberen daar, buiten hun opgelegde opdracht, zelf ook iets aan te doen. Omdat veel informatie bepaalde groepen niet bereikt, worden zij door allerlei diensten ingeschakeld. Zij willen dit zelf opnemen gezien zij de problemen van de senioren zeker kennen en er begrip voor hebben. De zelforganisaties zijn echter overbevrraagd en staan voor een dilemma gezien zij hier geen middelen voor krijgen. Natuurlijk kunnen zij vragen van de achterban die niets te maken heeft met sociaal-cultureel volwassenwerk niet negeren. De overheid zou dus voor deze, extra middelen moeten voorzien om die taken en extra functies die niemand nu kan opnemen, zelf op te nemen. Momenteel krijgen deze verenigingen een vast subsidiebedrag maar de overbevraging door de achterban, de overheden (bv. collega ministers), voorzieningen en andere middenveldactoren blijven alleen maar toenemen.

Ook daarbij blijft de dialoog tussen overheid en zelforganisaties zeer belangrijk. Zelforganisaties moeten deze opdrachten mee kunnen vormgeven, vanuit hun visie en deskundigheid en zouden niet alleen het beleid moeten uitvoeren. Het middenveld moet zijn onafhankelijkheid bewaren en niet geïnstrumentaliseerd worden door het beleid. Ook voor de geloofwaardigheid van de zelforganisaties is dit een belangrijk gegeven. Zowel het Vlaams middenveld als het etnisch-cultureel middenveld moet meer bruggen slaan tussen elkaar. We moeten leren samenleven en niet enkel naast elkaar leven.

De doelgroep **Maghrebijnse senioren en 'vrije tijd'** is geen evident iets. Deze doelgroep groeide op in een tijd, waar men hard moest werken om te kunnen

overleven. Armoede heeft ze naar hier doen migreren. Eenmaal men hier was, bestond het leven uit werk, huishoudelijke taken verrichten en voor het gezin zorgen. Er was in hun leven geen cultuur van vrije tijd, of laat staan het organiseren van de vrije tijd zoals die in België is gegroeid (geëvolueerd). Dat zie je meteen ook in mijn bevraging naar wat ze wensen te doen in hun vrije tijd. Ze geven niet echt diverse dingen aan, hun fantasiekader daarrond is redelijk beperkt. Maar dat wil niet zeggen dat we niets voor hen hoeven te betekenen. We kunnen samen met hen dingen in elkaar steken en activiteiten waar ze interesse voor hebben organiseren. Het is aan ons om deze senioren die weinig notie hebben van wat vrije tijd is, zelf wat voorbeelden te geven over hoe vrije tijd mogelijks kan ingevuld worden. We moeten senioren opties geven en stimuleren om buiten hun denkkaders te treden (denken, fantaseren, bewegen, dromen, ...), om zo hun fantasie te laten opborrelen. Uiteindelijk moeten de voorstellen van hen komen.

Om deze doelgroep te benaderen moet men de doelgroep op het terrein (outreaching werken: thuis, moskee, buurt, ...) opzoeken. Men moet eerst rechtstreeks in contact komen met de doelgroep en liefst in de eigen taal. We moeten stoppen om enkel de kinderen of vertegenwoordigers te bevragen over deze doelgroep. Zo houden we deze doelgroep stemloos en geven we ze het gevoel onbestaand te zijn, een struikelblok- of een moeilijk iets te zijn. In rechtstreeks contact komen met hen kan via sociale tolken, brugfiguren, de moskee, hun kinderen. Het beste is om in de eigen taal gesprekken met ze aan te gaan, of gesprekken te organiseren waarbij een Arabisch/Berbers sprekende gespreksleider als directe persoon kan optreden. Ook belangrijk bij het bereiken van deze senioren is om niet te vertrekken vanuit hun problemen maar vanuit een positieve, valoriserende benadering vanuit hun rijkdom, vanuit wat zij te bieden hebben. De informatie die men wilt overbrengen naar deze doelgroep moet zoveel mogelijk ook mondeling gebeuren want de meesten zijn laaggeschoold en zijn laaggeletterd of analfabeet. Kom daarom niet af met brochures en telefoons of mail. Als er al schriftelijk gecommuniceerd wordt dan moet dat heel specifiek verspreid worden: in moskeeën, buurthuizen, wijkgezondheidscentra, huisdokters, apothekers, via de zelforganisaties, in de lokale winkelstraat, ... Verder dienen er mensen ingeschakeld te worden die het vertrouwen van de groep hebben. Investeren in intermenselijke contacten is het sleutelbegrip om te komen tot zelfredzaamheid en zelfstandig gebruik kunnen maken van de voorzieningen die er zijn.

De vindplaatsgericht gelegde contacten moeten de basis vormen van wat er verder zal volgen. Het aanbod moet leefwereld gebonden zijn. Zorg ervoor dat deze senioren zich aangesproken voelen tot het aanbod, een aanbod dat niet indruist tegen hun culturele en religieuze waarden. Gezien het senioren zijn voor wie nog meer veranderingen niet evident zijn, kan men van hen nu niet verwachten dat ze zich nog in grote mate (flexibel) kunnen aanpassen aan de reguliere 'etnisch-Vlaams blank traditionele' gang van zaken. Deze senioren maken volwaardig deel uit van onze samenleving en daarom is het belangrijk om een aanbod op maat voor deze senioren te ontwikkelen, algemeen en ook specifiek op vlak van vrije tijd. Als de senioren zich emanciperen, zelf het woord nemen, gehoord worden, vertrouwen hebben, hun weg naar de diensten en het aanbod beter kennen, dan zal dit een positiever eigenwaardegevoel met zich meebrengen voor deze senioren. Men kan verwachten dat ze minder kopzorgen zullen hebben en hopelijk groeit de levenstevredenheid, de kwaliteit en de ruimte voor het invullen van de eigen vrije tijd.

De opleidingen die mensen vormen om hulpverlener te worden, moeten meer opleidingen worden die voorbereiden op de realiteit. Daarmee bedoel ik dus dat de opleidingen gericht zijn op de multiculturele samenleving, voorbereiden op het werken met cliënten uit etnisch-culturele minderheden. Momenteel zijn de opleidingen nog steeds te 'blank Westers' georiënteerd.

De Islam is voor heel veel senioren een leidraad en een manier om zin aan het leven te geven en om kracht vanuit te putten. In deze tijden van islamofobie mag de Islam voor deze kwetsbare eerste generatie senioren geen bron van lijden worden in onze diensten en in de contacten met de hulpverleners.

Meer etnisch-culturele minderheden medewerkers in de hulpverlening toeleiden is van cruciaal belang. Ook zijn er binnen de etnisch-culturele minderheden heel veel jongeren die noch een job, noch diploma hebben. Deze doelgroep warm maken (begeleiden en ondersteunen) om zich bij te scholen voor een beroep in de zorgsector is hier zeker een kans.

Ten slotte wil ik extra aandacht vragen voor alleenstaande vrouwelijke senioren. Als deze vrouwen verstoten worden en dus niet op een wettelijke manier scheiden van hun partner, dan vallen ze zonder inkomen noch financiële steun van de overheid. Daarnaast kunnen we ook in de toekomst een toename van alleenstaande vrouwen verwachten. Dit komt vooral door het leeftijdsverschil tussen getrouwden en hogere levensverwachtingen van vrouwen. In de Maghrebijnse gemeenschap zal bij het overlijden van de partner, een man vaker hertrouwen. Vrouwen blijven vaak alleen. Deze vrouwen lopen soms ook lang met gezondheidsklachten rond, wegens het tekort aan vrouwelijke artsen. Mannen doen vaak moeilijk als een vrouw naar een mannelijke arts gaat. Maar ook sommige vrouwelijke senioren voelen zich ongemakkelijk (schaamte) wanneer ze zich laten onderzoeken door een mannelijke arts of wanneer ze met hem typische vrouwelijke klachten bespreken. Daardoor wordt een bezoek lang uitgesteld met alle gevolgen van dien.

Positie sociaal werker

De internationaal geaccepteerde definitie van het sociaal werk: *“The social work profession facilitates social change and development, social cohesion, and the empowerment and liberation of people. Principles of social justice, human rights, collective responsibility and respect for diversities are central to social work. Underpinned by theories of social work, social sciences, humanities and indigenous knowledges, social work engages people and structures to address life challenges and enhance wellbeing.”* (International Federation of Social Workers, 2013)

In deze definitie staan de rechten van de mensen en sociale rechtvaardigheid centraal. In het huidige lokale welzijnswerk in Vlaanderen is er opvallend weinig sprake van een focus op sociale rechtvaardigheid en mensenrechten. Het welzijnswerk baseert zich niet op ideologische doelen, zoals sociale rechtvaardigheid, solidariteit en democratische rechten. We moeten terugkeren naar de roots van het sociaal werk, waarbij we de mensenrechten en sociale rechtvaardigheid als uitgangspunt nemen om voor- en met de meest kwetsbare medeburgers ten strijde te trekken voor een meer sociaal rechtvaardige samenleving.

Als maatschappelijk werker spelen we een grote rol bij het verlenen van diensten binnen het ruime en diverse welzijnsaanbod. Om etnisch-culturele senioren op een volwaardige manier hulp te verlenen is het dus noodzakelijk om in samenwerking met de directies een aanbod en dienstverlening op maat te creëren. Dit zal op een systematische manier moeten gebeuren, want om een dienst te interculturaliseren is er tijd en geduld nodig. Wanneer er vervolgens het aanbod wijzigt, kan men als maatschappelijk werker actief deelnemen om mogelijke oplossingen aan te bieden. Door gepaste ondersteuning te bieden aan etnisch-culturele senioren, worden de drempels voor deze doelgroep verlaagd. Daarom is binnen een dienst een diversiteitsbeleid van groot belang, omdat iedereen recht heeft op dienstverlening op maat.

Hieronder enkele aandachtspunten en adviezen gericht naar sociaal werkers, hulpverleners, paramedici, ...

Wees er waakzaam voor om de hulpverlening niet te sterk te gaan culturaliseren, want dit gaat voorbij aan de individuele uniekheid van de cliënt. Iedereen zit wel eens met vooroordelen maar wees je daar vooral van bewust. Laat de vooroordelen niet het gesprek/contact leiden. Voor cultuurverschillen mag men niet blind of doof voor zijn. Verdiep je in verschillende culturen, leer ze kennen. Er heerst een grote onwetendheid over de Islamitische- geloof en cultuur. Als hulpverlener moet je jezelf levenslang en levensbreed blijven bijscholen ook in interculturele attitudes en interculturele communicatie.

Weet dat senioren met een zorgvraag of hulpvraag niet alleen behoefte hebben aan praktische zorg of hulp maar ook aan een gesprek, aanwezigheid en oprechte betrokkenheid. Stap op de doelgroep af, luister naar hen en waardeer hen. Dan zal erkenning van zichzelf komen en wederzijdse vertrouwen kan dan groeien

Heb vooral geduld en empathie. Vertrek vanuit een holistische benadering, een open houding. Een socratische dialoog, echt luisteren, wachten met het geven van een mening, begrip tonen voor de gevoeligheden in hun leefwereld en vooral geen hulp opdringen zijn hierbij belangrijk. Het geven van een hand is niet altijd toegestaan vanwege religieuze redenen (interpretatie). Vraag het of laat de oudere zelf het initiatief nemen. Wees ervan bewust dat dit in sommige culturen net zoals, wegstijgen als iemand tegen je praat, een vorm van respect is.

Benader de mensen, zoals je zelf wilt benaderd worden, met respect.

8.2. SUGGESTIES

Zoals een aantal keer al vermeld, moet men altijd vertrekken vanuit **de dialoog** met de doelgroep zelf. Betrek de doelgroep vanaf de start met de planning van iets, dus niet achteraf nadat de plannen al in uitvoering zijn. Besluitvorming dat heeft plaats gevonden op verschillende niveaus en met respect voor elkaar zal enkel vruchten afwerpen en duurzaamheid met zich kunnen meedragen. Ga rechtstreeks in contact met de doelgroep, het liefst in de eigen taal en aangepast aan hun denk- en redeneermogelijkheden. Maghrebijnse senioren zijn het vaak niet gewend om over abstracte zaken te denken, hou het dus zeer concreet. De informatie die men wenst door te geven moet rechtstreeks worden meegegeven. Het liefst gebeurt dit in de eigen taal, gedoseerd en wordt dit een paar keer herhaald. Gebruik tijdens de informatieoverdracht, zeer concrete voorbeelden. Senioren moeten zich bij wijze van spreken een concreet, tastbaar, zichtbaar beeld voor de geest kunnen halen. Gebruik de eigen taal, foto's, video's, goede praktijkvoorbeelden, enz. Als men met deze doelgroep wil werken en samen met hen een aanbod wil uitwerken, moet deze ook steeds zeer buurtgericht gebeuren, zodat afstand (vervoer) geen belemmerende factor wordt.

Dit zijn mijns inziens sleutels tot succes: behandel ze als volwaardige partners, treed rechtstreeks in de eigen taal met hen in dialoog, wees geduldig, wees concreet, werk aan de vertrouwensrelatie, heb respect voor de religie, cultuur en tradities.

Informatie

Oud worden in België is voor etnisch-culturele senioren een realiteit. Er is heel veel voorlichtingsmateriaal beschikbaar op papier en op het internet. Deze belangrijke informatie komt vaak niet terecht bij etnisch-culturele senioren. De wettelijke regels zijn op zich al erg ingewikkeld en daar komt de taalachterstand van veel etnisch-culturele senioren nog eens bij. Bovendien hebben deze senioren bijna geen toegang tot het internet. Daarom blijft een wederzijdse onbekendheid tussen de senioren en de diverse diensten bestaan.

- Etnisch-culturele senioren hebben vooral behoefte aan mondelinge en correcte informatie over de thuiszorgdiensten, wijkgezondheidscentra, ...
- Informatie voor de senioren en hun kinderen: Het is ook belangrijk dat de kinderen goed op de hoogte zijn van de mogelijkheden van het zorg- en vrijetijdsaanbod. Dit kan via verschillende kanalen: traditionele kanalen zoals scholen, organisaties, moskeeën, huisdokters en ziekenhuizen, maar waarom niet ook via een handige nog te ontwikkelen website over zorg en welzijn dat specifiek gericht is naar etnisch culturele senioren en hun mantelzorgers. Men kan ook meer gebruik gaan maken van de sociale netwerkmedia.
- Voer voorlichtingscampagnes rond diverse thema's in samenwerking met de moskeeën, de zelforganisaties, het wijkgezondheidscentra, de LDC's, enz. Doe dit outreachend en in de eigen taal. Dit kan vb. een voorlichting zijn rond voeding, gekoppeld aan ziekte zoals diabetes of hartkwalen. Om dit nog doeltreffender over te brengen, kan men ook beroep doen op hun beleving rond de Islam. Vanuit de Islam is de zorg voor het geschonken lichaam heel

belangrijk. Voorlichting over gezonde voeding en het belang van beweging krijgt steun vanuit de religie. Zo wordt voorlichting gekoppeld aan de eigen leefwereld en aan het geloof waardoor het zorgen voor een goede conditie van je lichaam een religieuze verplichting wordt en makkelijker wordt aanvaard. Geloof kan als hefboom dienen voor heel wat voorlichtingen.

- Informatie geven aan de kinderen betekent niet dat er niet rechtstreeks in dialoog moet worden gegaan met de senioren zelf. Zoals in het interview met Mevr. Berdai wordt vermeld, kunnen de kinderen snel besluiten dat iets hun ouders niet interesseert.
- Daarnaast is ook een vertaling van de 60-plusgids in verschillende talen nodig voor de senioren zelf. Toch is dit niet voor iedereen voldoende, een aantal Arabisch/Berbers sprekende senioren kunnen noch lezen noch schrijven.
- Informatie specifiek gericht naar senioren over voordelen, subsidies, regelgeving, zorg, enz. moeten meer via de moskeeën, zelforganisaties en sleutelfiguren verspreid worden. Dit gebeurt best mondeling in de eigen taal. Optioneel kan je een brochure met de informatie meegeven.
- De informatie moet ook altijd aansluiten op de eigen leefwereld.

Vrije tijd

Een aanbod naar vrije tijd moet steeds rekening houden met de leefwereld van de senioren. Nadat er vertrouwen is opgebouwd, kan men altijd dingen gaan toevoegen of gaan verbreden.

- Verschillende organisaties zoals de LDC's, de moskeeën, de verenigingen e.a. kunnen een partnerschap sluiten en de mogelijkheden gaan onderzoeken om een aangepast vrijetijdsaanbod uit te werken voor de senioren. Er kan overleg zijn over mogelijke activiteiten en middelen. Iedere organisatie kan de eigen expertise inbrengen.
- Vertrek van een meer categoriaal gericht aanbod (mannen en vrouw gescheiden als men dat wenst). Oude mensen moet men nu niet gaan veranderen of dwingen om zich aan te passen.
- Wat er in Antwerpen (zie Mevr. Berdai) met De8 in samenwerking met Buurtsport gebeurt, kan ook hier in Gent worden geïmplementeerd: Met senioren gaan wandelen, sporten. Daar kunnen informatieve sessies aan gekoppeld worden waardoor ze ook informatie meekrijgen over gezondheid, sociale zekerheid, pensioenen, welzijn, rechten, ... Dit gebeurt best allemaal in de eigen taal.
- Men kan ook met kleine categoriale initiatieven, al dan niet georganiseerd door de reguliere vrijetijdsverstrekkers, iets gaan betekenen voor deze doelgroep. Bv. turnlessen of infosessies over gezondheid met tolk voor een bepaalde groep.
- Organiseer uitstapjes en excursies doorheen Belgische steden en naar plaatsen die men wenst te bezoeken aan zeer sociale prijzen.

- Ondersteun hen bij het zetten van de eerste stappen naar iets nieuws. Dit is heel belangrijk voor deze senioren.
- Het wijkgezondheidscentrum kan voor senioren ook meer betekenen rond voorlichtingen en preventie rond typische zorgaandoeningen. Ook dit gebeurt in de eigen taal.
- Organiseer de vernoemde activiteiten apart, en zowel voor mannen als voor vrouwen.
- Hou alles zo goedkoop mogelijk of gratis voor deze doelgroep. Geld uitgeven aan vrije tijd is gezien hun laag socio-economische positie vaak niet mogelijk.
- De senioren hebben interesse in activiteiten als filmdagen in de eigen taal, zwemuurtje voor mannen in lokale zwembaden, activiteiten tijdens feestdagen (religieuze, culturele, nationale, ...), rommelmarkten, infosessies over o.a. gezondheid, voeding en beweging.
- Fitnessuurtje voor senioren in lokale fitnesszalen moet haalbaar kunnen zijn. De zelforganisaties kunnen deze doelgroepen toeleiden en dit organiseren met de uitbaters van de fitness. Natuurlijk zo goedkoop mogelijk.

Relatie LDC/ OCMW-Gent – Maghrebijnse senioren

- Werk outreachend: organiseer een spreekuur in de moskee waarbij een maatschappelijk assistent en een sociale tolk 3 uur per week aanwezig zijn voor alle soorten vragen. Bouw zo het vertrouwen op en na verloop van tijd kan dit spreekuur met tolk in het LDC plaatsvinden. Mensen maken dus eerst kennis met het aanbod op een vertrouwelijke plaats(moskee), daarna komen ze naar jou als ze iets nodig hebben. Dit zal zeker werken. Bij een bezoek aan de moskee voor mijn interviews dachten mensen dat ik kwam als hulpverlener, ik kreeg direct veel diverse vragen. Dit toont dat er een grote behoefte aan is.
- Toeleiding van groepjes senioren naar één bepaalde LDC zodat mensen zich veiliger voelen en in groep het LDC verder ontdekken. De andere LDC's moeten wel verder interculturaliseren om op termijn ook etnisch-culturele minderheden te kunnen ontvangen.
- Breng kleine aanpassingen aan de infrastructuur zoals (namaak)kunst uit alle hoeken van de wereld, mozaïektegels, Marokkaanse zetels, een Turks oog, mooie foto/posters met afbeeldingen van de diverse etnisch-culturele minderheden thuislanden, buitenlandse kranten, gebedsruimte, thee service, satelliet-tv voorzien, ...
- Het is belangrijk om je niet te beperken tot één aanpassing: Interculturele communicatie, outreachend werken, infrastructurele veranderingen, halalvoeding, aanwerving van etnisch-culturele medewerkers, ... zijn even belangrijk.
- Verstrek op regelmatige basis informatie aan de doelgroep over de aanwezigheid over de rechten van de zorggebruikers en de aanwezigheid van de voorzieningen. Werk vindplaatsgericht. Deze informatie dient in de eigen taal

te worden gegeven. Concrete (praktijk)voorbeelden (video, bezoeken van voorbeeld, ...) kunnen de informatieoverdracht faciliteren.

- Richt een multifunctionele Maghrebijnse ontmoetingscentrum op in Gent, waar mensen kunnen samen komen om iets te drinken, waar activiteiten in de eigen taal doorgaan, waar er een bibliotheek is, en waar lessen en vormingen worden gegeven.
- Werk meer met interculturele bemiddelaars en sociale tolken.
- De LDC's moeten naar de toekomst toe een divers personeelsbeleid voeren. Ze zetten personeel en vrijwilligers in die 'gevormd' gespecialiseerd zijn in het werken met etnisch-culturele senioren. Het is wenselijk etnisch-culturele senioren als vrijwilligers in te zetten. Deze kunnen prima dienen als contact- en sleutelfiguren.
- Het LDC/ OCMW-Gent zou een seniorenwerker in dienst kunnen nemen dat specifiek werkt naar etnisch-culturele senioren toe.
- LDC's kunnen een aanbod gericht op Maghrebijnse senioren ontwikkelen, vertrekkend vanuit de noden, behoeften en wensen met respect voor hun cultuur en religie. Ze samen voegen met Vlaamse senioren zal wegens de taal en cultuur moeilijk haalbaar zijn.
- LDC's kunnen binnen hun gebouwen een 'ontmoetingsruimte' inrichten, waar senioren uit de etnisch-culturele minderheden elkaar daar kunnen ontmoeten, deelnemen aan cursussen en er op regelmatige basis informatie op het gebied van financiën, zorg en wonen aangeboden krijgen. Men kan zelf verder gaan en een ruimte bieden binnen een LDC die Maghrebijnse senioren zelf inrichten. Dit wordt dan een soort huiskamer waar ze samen kunnen zijn. De senioren kun je dan in hun vertrouwde omgeving bereiken en informeren ook.
- Een OCMW dat er o.a. om senioren zo lang mogelijk thuis te laten wonen en te ondersteunen kan eventueel voor de senioren met een Islamitisch achtergrond een soort Islamitische voedselcatering voor thuiswonende senioren inschakelen. Of nog beter is dat zij iemand in dienst nemen die halal kookt.
- Het is heel belangrijk dat alle hulpverleners beschikken over interculturele competenties en etnisch-culturele minderheden kunnen begeleiden of verzorgen. Nu is het vaak het geval dat één hulpverlener instaat voor de volledige doelgroep.
- Een LDC kan een eigen fitnesszaal runnen waar Maghrebijnse senioren gebruik van kunnen maken. Dit moet apart voor mannen en vrouwen mogelijk zijn. De ervaring leert ons dat sport verbindt, daarom zou het leuk zijn als Vlaamse senioren en Maghrebijnse senioren (gendergebonden) via sport elkaar kunnen ontmoeten.

Zelforganisaties

- Organiseer groepsgesprekken tussen ouderen en jongeren over ouder worden in Vlaanderen/België en over de zorg die dat met zich meebrengt. Het is

belangrijk om dit uit de taboesferen te halen, bespreekbaar te maken en zo de noden, wensen en vragen daarrond in kaart te brengen.

- Streef naar een mentaliteitswijziging rond professionele thuiszorgdienstondersteuning bij zowel de kinderen van de senioren als bij de senioren zelf. Dit kan in samenwerking met de moskeeën, imams, huisdokters, ervaringsdeskundigen en senioren die hier al gebruik van maken te laten spreken hierover.
- Stimuleer moskeeverenigingen en ondersteun hen om naast het religieuze aanbod, ook in te zetten op aangenaam vrijetijdverdrijf voor senioren.
- In Gent is er een grote nood aan een seniorenvereniging die zich specifiek bezig houdt met Maghrebijnse senioren. Deze zou activiteiten kunnen bieden die dicht aanleunen bij de leefwereld van de senioren. De vereniging kan culturele-, educatieve-, sportieve- en kunstzinnige activiteiten organiseren.
- Promoot zorgberoepen binnen de gemeenschap. Doe een sterke oproep naar meer mannelijke verzorgenden en mannelijke verplegers. Zo ook kunnen mannelijke verplegers over hun beroep komen getuigen op school, binnen de jongerenverenigingen, in de moskeeën en in de zelforganisaties.
- Stel een sociale kaart op die specifiek gericht is naar de doelgroep senioren en hun mantelzorger. Laat het eventueel vertalen en verspreid het gericht.
- Maak het diverse aanbod ook bekend bij de toekomstige mantelzorgers van de 2de en 3de generatie etnisch-culturele minderheden.
- Detecteer noden en behoeften van de senioren en adviseer het beleid.
- Richt een netwerk van plaatselijke kernen van senioren op in Gent. Zij kunnen de doelgroep bereiken, informeren en toeleiden naar activiteiten.
- Werk meer samen (zelforganisaties) rond het thema etnisch-culturele senioren. Probeer door te wegen op het beleid. Dring bij het beleid en de welzijnsinstellingen aan op reële verbeteringen van de situatie van etnisch-culturele senioren. Neem vooral geen genoegen met symbolische maatregelen, die er enkel op gericht zijn om goede bedoelingen te showen. Zelforganisaties moeten er op aandringen dat er serieuze maatregelen genomen worden, die er daadwerkelijk op gericht zijn om de situatie van etnisch-culturele senioren te verbeteren.
- Organiseer activiteiten in de LDC's of in een buurtcentrum. Op die manier breng je senioren in contact met deze diensten.
- Organiseer momenten van ervaringsuitwisseling: Vrijwilligers en beroepskrachten moeten meer gebruik maken van elkaars kennis, ervaring en mogelijkheden. Het zijn elkaars aanvullende partners in het belang van de doelgroep.

Moskeeën

- Moskeeën moeten meer wat gaan betekenen voor de senioren op vlak van vrije tijd en recreatie. Moskeeën kunnen uitstappen organiseren met indien nodig de ondersteuning van de federaties.
- Bied culturele- educatieve- en sportieve activiteiten aan voor de senioren.
- De imams zouden het thema zorg en de taboes die errond leven bespreekbaar moeten kunnen maken voor de senioren.
- De moskee kan diverse professionele thuiszorgdiensten uitnodigen in de moskee om informatie te geven over wat die diensten allemaal precies inhouden. Dit gebeurt in de taal van de senioren.
- Moskeeën nodigen professionals uit om senioren te informeren over thema's die hen aanbelangen.

Woonzorgcentra

Ik ben ervan overtuigd dat de etnisch-culturele senioren de WZC in de toekomst heel hard nodig zullen hebben. Ook in de Maghrebijnse gezinnen vermindert de solidariteit - waarin kinderen voor ouders zorgen - sterk. Er zijn volgens mij twee mogelijkheden: Of men werkt enorm aan het huidige aanbod om deze toegankelijker en gebruiksvriendelijker te maken voor etnisch-culturele senioren. Of men richt categoriale WZC op gericht naar Maghrebijnen of breder naar Moslims toe. Dit laatste bestaat in Nederland en is een succes. Wat men ook beslist, men moet iets gaan ondernemen want de tijd dringt. De voornaamste wensen van de senioren zijn:

- Aangepaste menu's die rekening houden met de voedselvoorschriften en met de eigen keuken. Dit kan geregeld worden door een Islamitische traiteurdienst. Als men een grote groep moslim senioren heeft is het aanwerven van een moslimkok met vaste halalmaaltijden op het menu aangeraden.
- Gebedsruimtes integreren in het WZC.
- Inzicht in de cultuur en religiebeleving.
- Aanwerven van etnisch-cultureel minderheden op alle niveaus binnen de werking, die ook de taal van de senioren spreken.
- Werken met communicatietools (pictogrammen, fonetisch taalgebruik, fotoboek met een woordenlijst van de meest voorkomende situaties, ...)
- Inschakelen van interculturele bemiddelaars die tolken, en de taal, cultuur en context van mensen snel begrijpen.
- Verzorgd worden door iemand van het zelfde geslacht waar mogelijk is.
- Het kunnen beleven van de eigen identiteit is heel belangrijk voor senioren. Vaak wordt gevreesd dat er geen plaats, tijd of begrip voor zijn/haar geloofsleven of cultuur is.
- Islamitische rituele dodenwassing.

- Vrijwilligers die de Koran voorlezen voor senioren, met ze gaan wandelen, ...

Welzijn- en zorginstellingen

- Interculturalisatie op niveau van personeelsbeleid, algemeen beleid, scholing, aanbod en communicatie in de diensten en voorzieningen. Bij de interculturalisering wordt rekening gehouden met de leefwereld en cultuur van de mensen.
- Welzijnsinstellingen en zelforganisaties zouden in partnerschap, spreekuren voor senioren kunnen opzetten. Ook kan men samen huisbezoeken bij senioren organiseren.
- Meer aandacht hebben voor de mantelzorgers en hun positie.
- Door de geringe kennis van de Nederlandse taal, kunnen de senioren zeer moeilijk tot bijna niet communiceren met de hulpverleners. Extra aanwerving en inschakeling van sociale tolken en interculturele bemiddelaars die de taal, cultuur en context van de mensen snel begrijpen is hard nodig. Ook naar het personeelsbestand toe, moet dit zo divers mogelijk ingevuld worden.
- Aangepaste menu's die rekening houden met de Islamitische voedselvoorschriften. Daarvoor kan een beroep gedaan worden op een Islamitische traiteurdienst. Grote instellingen zouden natuurlijk beter overgaan tot het aanstellen van een Islamitische kok die halal kookt en tot een vaste aanbod van halalmaaltijden voorziet.
- Respecteer de religiebeleving van de senioren en voorzie religieuze ondersteuning, zoals een geestelijke verzorger, rituele dodenwassing.
- Hou de financiële drempel zo laag mogelijk voor deze doelgroep.
- Bereid hulpverleners en zorgverstrekkers voor op het werken met cliënten uit etnisch-culturele minderheden via opleiding, vorming en bijscholing (interculturele competenties).
- Zorg voor administratieve- en organisatorische vereenvoudiging ten voordele van de doelgroep.
- Werk met communicatietools (pictogrammen, fonetische taalgebruik, fotoboek met een woordenlijst van de meest voorkomende situaties, ...)
- Kunnen verzorgd worden door iemand van het zelfde geslacht waar mogelijk is.
- Zorgdiensten moeten naast de sensibilisering van de ouderen ook de familieleden, die voor hen kunnen blijven zorgen, informeren over de wijze waarop zij beroep kunnen doen op de mantelzorgondersteuning.
- Zorgdiensten kunnen beroep doen op de expertise van de zelforganisaties van etnisch-culturele minderheden.

Het beleid

Zowel op lokaal gemeentelijk niveau als op Vlaams niveau moet er meer werk gemaakt worden van de verbetering van de sociaaleconomische positie van de Maghrebijnse senioren. Er is ook nood aan een specifieke gerichte informatiecampagne over het aanbod van voorzieningen voor senioren op het gebied van zorg, welzijn en wonen.

- De overheid moet anno 2013 inzien dat etnisch-culturele senioren in België, in Vlaanderen, oud zullen worden en hier zullen blijven. Het beleid moet deze senioren ook zien als haar eigen senioren en haar beleid daarop afstemmen.
- De uitwerking van het beleid rond welzijn en zorg, moet in partnerschap gebeuren met de diverse actoren. Ook het werkveld en de etnisch-culturele minderheden moeten daarbij worden betrokken. Het beleid moet inspelen op de noden en behoeften van deze relatief 'onbekende' groep.
- Etnisch-culturele senioren moeten erkend worden als een doelgroep met specifieke problemen (behoefte, noden en wensen), waarvoor extra aandacht moet komen en extra middelen vrij voor moeten worden gemaakt.
- Streef naar een 'sociaal rechtvaardig inclusief beleid' en waar nodig moet men een categoriale aanbod kunnen voorzien. Dit is zeker nodig voor de eerste generatie etnisch-culturele senioren. Er is nood aan een inclusief beleid met waar nodig categoriale acties. Een inclusief beleid dat daar geen aandacht voor heeft, werkt exclusief en is onrechtvaardig, asociaal en discriminerend.
- Herzie en pas de inkomensgarantie voor ouderen aan. Maghrebijnse senioren behoren tot de laagste inkomensklassen, beschikken meestal over een onvolledige pensioen dat vaak lager ligt dan het wettelijk bepaalde minimuminkomen. Een grote groep heeft ter aanvulling recht op een inkomensgarantie, een toeslag. Verblijft men langer dan 29 dagen in het buitenland dan vervalt deze toeslag. Deze wet moet worden herzien en zou flexibel kunnen toegepast moeten worden voor pendelende senioren. Ik stel voor om een grens van 6 maanden te gaan invoeren.
- Stad Gent dient in de concentratiewijken meer lokalen beschikbaar te stellen voor zelforganisaties, waarbij activiteiten voor senioren kunnen worden georganiseerd.
- Het beleid zou de zelforganisaties en het etnisch-cultureel middenveld extra moeten stimuleren en ondersteunen om meer in contact te gaan staan met de senioren.
- Het beleid zou de zelforganisaties extra kunnen ondersteunen om spreekuren te organiseren voor senioren die allerlei vragen hebben. Zij kunnen hen dan warm doorverwijzen naar de juiste instantie.
- De groeiende vraag naar een Islamitisch begraafplaats werd door veel respondenten bevestigd. Stad Gent zou hier samen met de moskeeën en zelforganisaties werk van moeten maken.
- Stad Gent moeten zorgen dat er voldoende betaalbare woningen zijn die geschikt zijn voor senioren. Ze mogen zich niet verstoppen achter de

privatisering van de woningbouwverenigingen. Stad Gent kan via toelating en toewijzing van locaties, invloed uitoefenen op deze organisaties. Het grote gevaar momenteel is dat heel veel goedkope/bouwwallige woningen gesloopt worden in de concentratiewijken en dat daar dure koopwoningen en dure huurwoningen in de plaats komen. De oorspronkelijke veelal arme bewoners worden verplicht om elders te gaan wonen. Er is sprake van sociale verdringing.

- Sociale woonmaatschappijen zouden voorrang moeten geven aan kansarme senioren. Ook zou men kunnen overwegen om meer sociale kangoeroewoningen te bouwen. Zo sla je twee vliegen in één klap, en wonen twee (of drie) generaties onder één dak. Dit is zeker voor veel etnisch-cultureel minderheden ideaal om zo voor de eigen ouders te kunnen blijven zorgen.
- Het beleid kan de LDC's, de zelforganisaties, moskeeën en de buurtcentra stimuleren om het vrijetijdsprobleem te organiseren door initiatieven financieel te ondersteunen.
- Interculturele communicatie en interculturele hulpverlening zou een standaard vak moeten worden in alle sociale-, hulpverlenings- en zorgopleidingen. Dit zou ook regelmatig aan bod moeten komen tijdens de bijscholing.
- Maak meer middelen vrij voor de zorg- en welzijnssector zodat zij extra interculturele bemiddelaars in dienst kunnen nemen. Men mag het belang hiervan niet onderschatten. Het aanstellen van interculturele bemiddelaars mag wel niet leiden tot een excuus om geen werk te maken van een structurele interculturalisering van de organisatie.
- Minister van Welzijn, Volksgezondheid & Gezin, Dhr. Jo Vandeurzen zou specifiek voor de etnisch-culturele seniorenpopulatie een ouderenadviseur (kabinetsmedewerker) moeten aanstellen. Zo kan het beleid veel dichterbij de doelgroep staan en is men veel beter op de hoogte van alles.
- Het OCMW-Gent/LDC zou een ouderenwerker kunnen aanstellen die specifiek de etnisch-culturele senioren outreachend ondersteunt en in de eigen taal adviseert over zorg, wonen, financieel advies, enz.
- Het beleid dat sociale voordelen tegenover het halen van een bepaalde taalniveau stelt, moet realistisch en eerlijk blijven. Men kan geen onmogelijke dingen verwachten van ongeschoolde senioren en zeker niet van mensen die al op de laagste ladder van de samenleving staan. Het is onrechtvaardig om deze mensen te sanctioneren.
- De Vlaamse overheid moet interculturaliseringsprocessen structureel ondersteunen.
- De Vlaamse overheid dient "interculturalisering" in te voeren (afdwingen) als erkenningsnorm voor alle voorzieningen.

Ik wil afsluiten met een aantal doelstellingen op vlak van welzijn opgenomen in het 'Pact 2020'.

- “In 2020 is Vlaanderen een solidaire, open en verdraagzame samenleving waarin het sociaal kapitaal minstens op het niveau ligt van de top vijf van Europese landen.
- Alle inwoners van Vlaanderen kunnen in 2020 worden bereikt door een vereniging, een buurtwerking, een vrijwilligersorganisatie of door samenlevingsopbouw.
- De Vlamingen hebben in 2020 intense sociale contacten, meer vertrouwen in de medemens en in de samenleving.
- Discriminatie is in 2020 uitgebannen, de evenredige arbeidsdeelname is verzekerd en de deelname van alle kansengroepen aan de andere domeinen van de maatschappij is proportioneel tot hun aandeel in de bevolking.” (Vlaanderen in Actie, 2012, online)

Wil men hier in slagen en wil men erin dat kader in slagen om Maghrebijnse senioren (ECM senioren) gebruik te laten maken van het reguliere aanbod, dan moeten alle betrokken actoren hun rol opnemen. Het is duidelijk een gedeelde verantwoordelijkheid.

BIBLIOGRAFIE

- Berdai, S. (2005). *Vergrijzing...een kleurrijk gegeven!* Rapport (pdf-document). Brussel, Vlaamse Gemeenschapscommissie.
http://www.de8.be/downloads/projecten/welzijn/vergrijzing_een_kleurrijk_gegeven.pdf (geraadpleegd op 02.04.2013)
- Cuyvers, G., & Kavs, J. (2001). *De huidige en toekomstige behoeften van allochtone ouderen aan welzijns- en gezondheidsvoorzieningen*. Geel: Katholieke Hogeschool Kempen Departement Sociaal Werk, Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
- Diversiteitswijzer, (2013). *ABC van interculturalisering*. [online]. Antwerpen: Diversiteitswijzer. <http://www.diversiteitswijzer.be/index.php/abc-van-interculturalisering/wat> (geraadpleegd op 13.05.2013)
- Duquet, N., e.a. (2006). *Wit krijgt schrijft beter. Schoolloopbaan van allochtone jongeren in beeld*. Antwerpen, Garant.
- FOV, (2013). *Sociaal-cultureel Volwassenenwerk*. [online]. Brussel: Federatie Sociaal-Cultureel Werk. <http://www.fov.be/spip.php> (geraadpleegd op 04.04.2013).
- Gailly A., e.a.(2011). *Culturen van ouder worden, migranten in tijd en ruimte*. Antwerpen, Garant.
- Hoffman, E. (2009). *Interculturele gespreksvoering. Theorie en praktijk van het topoi-model*. 3de herziene druk. Houten, Bohn Stafleu Van Loghum.
- Houben, M., Audenaert, V., & Mortelmans, D. (2004). "Vrije tijd en tijdsbesteding". In: Jacobs, T., Vanderleyden, L., & Vanden Boer, L. (red.) *Op latere leeftijd. De leefsituatie van 55-plussers in Vlaanderen*. Antwerpen-Apeldoorn, Garant. p. 225-252.
- INCOSO, (2010). *Intercultural Competences*. [online]. Stuttgart: INCOSO. <http://incoso.wikidot.com/intercultural-competences> (geraadpleegd op 15.05.2013)
- IFSW, (2013). Update on the review process of the Definition of Social Work. [online]. Zwitserland: International Federation of Social Workers. <http://ifsw.org/news/update-on-the-review-process-of-the-definition-of-social-work/> (geraadpleegd op 03.08.2013)
- Jókövi, E. M. (1999). *Recreatie van Turken, Marokkanen en Surinamers in Rotterdam en Amsterdam. Een verkenning van het vrijetijdsgedrag en van de effecten van de etnische cultuur op de vrijetijdsbesteding*. Wageningen, Alterra.
- Kanmaz, M. (2009). *Islamitische ruimtes in de stad. De ontwikkeling van gebedsruimtes, moskeeën en islamitische centra in Gent*. Gent, Academia Press.
- Kanmaz, M. & Mokhless, F. (2002). "Sociaal-cultureel werk in de moskee?" *Vorming, Vaktijdschrift voor volwasseneneducatie en sociaal-cultureel werk*. (2002)10: 425-442.

-
- Lodewijckx, E. (2007). *Ouderen van vreemde herkomst in het Vlaamse Gewest. Origine, sociaaldemografische kenmerken en samenstelling van hun huishoudens*. Rapport (pdf-document). Brussel, Studiedienst van de Vlaamse Regering, SVR-Rapport 2007/2.
<http://www4.vlaanderen.be/sites/svr/publicaties/Publicaties/svr-studies/svr-rapport-2007-2.pdf> (geraadpleegd op 30.03.2013)
- Migchelbrink, F. (2006). *Praktijkgericht onderzoek in zorg en welzijn*. 11de herziene druk. Amsterdam, SWP.
- Ministerie van Arbeid en Tewerkstelling (1964). *Vivre et travailler en Belgique*. Brochure. Brussel, Ministerie van Arbeid en Tewerkstelling.
- Noppe, J. (2013). *Vlaamse Armoedemonitor 2013*. Rapport (pdf-document). Brussel, Studiedienst van de Vlaamse Regering. <http://www.vlaamse-ouderenraad.be/info60+/statistieken/Armoedemonitor%202013.pdf> (geraadpleegd op 02.05.2013)
- Peters, J. (2006). *Een kleurrijke vrijetijd. Een kwantitatief onderzoek naar de cultuur- en sportdeelname van Turken, Marokkanen, Surinamers en autochtonen in de Stad Rotterdam*. Doctoraalscriptie Vrijetijdswetenschappen. Tilburg, Departement Vrijetijdswetenschappen - Faculteit Sociale Wetenschappen - Universiteit van Tilburg.
- Schuringa, L. (2003). *Omgaan met diversiteit. Een uitdaging*. 2de herziene druk. Soest, Nelissen.
- Seebregts, O. (2007). *Professionele communicatie en beroepshouding*. 2de herziene druk. Houten, Bohn Stafleu Van Loghum.
- Shadid, W. A. (2007). *Grondslagen van interculturele communicatie. Studieveld en werkerterrein*. Amsterdam, Kluwer.
- Shadid, W. A. (s.d.). *Interculturele communicatieve competentie*. [online]. Leiden: Shadid, W. A.
<http://interculturelecommunicatie.com/download/competentie.html> (geraadpleegd op 16.05.2013)
- Socius, (2013). *Over Ons*. [online]. Brussel: Steunpunt Sociaal-Cultureel Volwassenenwerk. http://www.socius.be/tiki-read_article.php?articleId=128 (geraadpleegd op 04.04.3013).
- Stad Gent, (2012). *Demografische Kubus stad Gent. Maghrebijnse 55+*. Intern document. Gent, Stad Gent.
- Stad Gent, (2013). *Clubhuizen voor senioren*. [online]. Gent: Stad Gent.
<http://www.gent.be/eCache/THE/4/216.cmVjPTM5MTY0.htm> (geraadpleegd op 10.05.2013)
- Stad Gent, (2013). *De 9 lokale dienstencentra van OCMW Gent*. [online]. Gent: Stad Gent. <http://www.ocmwgent.be/Senioren-Lokale-dienstencentra.html> 12.05.2013 (geraadpleegd op 10.05.2013)

- Stad Gent, (2013). *Leven / Welzijn AGORA*. [online]. Gent: Stad Gent. <http://www.gent.be/eCache/THE/1/79/196.cmVjPTE3OTg4MQ.html> (geraadpleegd op 7.05.2013)
- Stad Gent. (2013). *Omgevingsanalyse 2013. Stad Gent – Strategie & Coördinatie*. Rapport (pdfdocument). Gent, Stad Gent. <http://www.gent.be/docs/Departement%20Stafdiensten/Dienst%20Stedenbeleid%20en%20Internationale%20Betrekkingen/Dataplanning%20en%20Monitoring/technische%20versie%20OA.pdf> (geraadpleegd op 04.05.2013)
- Talloen, D. (2007). *Zorg voor allochtone ouderen*. Mechelen, Kluwer.
- Vandeurzen, J. (2011). *Ontwerp Vlaams Ouderenbeleidsplan 2010-2014*. Beleidsplan (pdf-document). Brussel, Vlaamse regering. <http://vlaamse-ouderenraad.be/beleid/algemeen/Vlaams%20Ouderenbeleidsplan.pdf> (geraadpleegd op 25.07.2013)
- Van Robaeys, B. (2008). “De donkere kleur van armoede”, *ALERT*, 34 (2008)1: 28-35.
- VDAB. (2008). *Arbeidsmarkttopic. De aansluiting met de arbeidsmarkt van allochtone schoolverlaters van nabij bekeken*. Maandverslag (pdf-document). Brussel, VDAB <http://www.vdab.be/trends/maandverslag/arbeidsmarkttopic%202008%20nov.pdf> (geraadpleegd op 21.07.2013)
- Verhaege, P.P., Van der Bracht, K., & Van de Putte, B. (2012). *Migrant zkt toekomst. Gent op een keerpunt tussen oude en nieuwe migratie*. Antwerpen-Apeldoorn, Garant.
- Verniers, S. (2012). *Goed gevoel, pensioen: wat te doen van Gent tot Emirdağ? Een kwantitatief en kwalitatief onderzoek naar het verschil in vrijetijdsbesteding tussen allochtone en autochtone ouderen*. Bachelorpaper Sociologie. Gent, Faculteit Politiek en Sociale Wetenschappen – Universiteit Gent.
- Vlaanderen in Actie (2012). *Welvaart en welzijn* [online]. Brussel: Vlaanderen in Actie/ De Vlaamse overheid. <http://www.vlaandereninactie.be/over/welvaart-en-welzijn> (geraadpleegd op 15.08.2013)
- VOEM-vzw. (2011). *Erkenningsdossier, beleidsplan 2011-2015*. Document. Antwerpen, VOEM-vzw.
- Zeltner, B., & Houtteman, Y. (2012). *Werken in een interculturele context*. Cursus. Gent, Faculteit Mens & Welzijn – Hogeschool Gent.

BIJLAGEN

Bijlage 1.1

VOEM-vzw bestaat in 4 provincies, waar een secretariaat aanwezig is:

- **Nationaal Secretariaat & Afdelingssecretariaat Antwerpen.**

Montignystraat 34, 2018-Antwerpen.

Tel: 03/ 272 35 07.

emailadres: secretariaat@voem-vzw.be

- **Afdelingssecretariaat Brussel Hoofdstedelijk Gewest & Vlaams Brabant.**

Lakensestraat 68, 1000-Brussel.

Tel: 02/ 503 13 25.

emailadres: brussel@voem-vzw.be

- **Afdelingssecretariaat Gent & Oost-Vlaanderen.**

Kokerstraat 36, 9000-Gent.

Tel.: 09/ 374 59 70

emailadres: gent@voem-vzw.be

- **Afdelingssecretariaat Limburg.**

Nieuwstraat 38/1, 3600-Genk.

Tel.: 089/ 85 58 45.

emailadres: limburg@voem-vzw.be

Bijlage 1.2

VOEM-vzw is een vereniging werkzaam in het kader van het Sociaal-Cultureel Volwassenwerk. De vereniging werkt dan ook aan de vier in het decreet omschreven functies:

- **Gemeenschapsvormende functie.**

“De functie die gericht is op het versterken en vernieuwen van het sociale weefsel en op groepsvorming met het oog op een democratische, solidaire, open en culturele samenleving.”

- **Culturele functie.**

“De functie die, zowel in de brede als de engere zin, gericht is op het verhogen van de participatie aan de cultuur die de samenleving te bieden heeft.”

Naast het bevorderen van de participatie aan de cultuur, organiseren zij en haar lidverenigingen ook zelf culturele activiteiten en projecten.

➤ **Maatschappelijke activeringsfunctie.**

“De functie die gericht is op het organiseren, stimuleren en begeleiden van vormen van maatschappelijk engagement en sociale actie.”

➤ **Educatieve functie.**

“De functie die gericht is op lerende personen en groepen en die gekenmerkt wordt door het organiseren en begeleiden van educatieve programma’s op lokaal en bovenlokaal vlak.”

Bijlage 1.3

Missie VOEM-vzw

VOEM-vzw tracht een helder en genuanceerd beeld te creëren van moslims in ons land.

VOEM-vzw gidst als het ware niet-moslims doorheen het Islamitische erfgoed en Moslims doorheen het Vlaamse en Europese erfgoed en de huidige maatschappelijke context in Vlaanderen en Europa.

VOEM-vzw biedt ondersteuning bij de ontwikkeling van een Vlaams-Islamitisch identiteit.

Dit gebeurt via activiteiten in het kader van het Sociaal-Cultureel Volwassenwerk. Op deze manier probeert VOEM-vzw vooroordelen te voorkomen en te pleiten voor een verdraagzame en pluralistische samenleving. (De uitgebreide visie van VOEM-vzw is te vinden in bijlage 1.3.)

Visie VOEM-vzw

“VOEM-vzw tracht een helder en genuanceerd beeld te creëren van moslims in ons land.”

VOEM-vzw en haar lidverenigingen organiseren doorheen geheel Vlaanderen educatieve, culturele, gemeenschapsvormende en maatschappelijk activerende activiteiten met als doel de dialoog tussen mensen van verschillende achtergronden, culturen en geloofsovertuigingen te stimuleren.

De vereniging volgt ook de actualiteit goed op en doet indien nodig aan belangenbehartiging in naam van haar achterban.

Daarnaast organiseert VOEM-vzw bijvoorbeeld ook workshops, teneinde de beeldvorming rond Islamitische/Arabische cultuur te doorprikken. Zo zijn er workshops Arabische Kalligrafie, Henna schilderen, Marokkaanse kookatelier, groeps gesprek, Moskeebezoek, Munttheeceremonie, ...

“VOEM-vzw gidst als het ware niet-Moslims doorheen het Islamitische erfgoed en Moslims doorheen het Vlaamse en Europese erfgoed en de huidige maatschappelijke context in Vlaanderen en Europa.”

VOEM-vzw beoogt om “niet-Moslims doorheen het Islamitische erfgoed te gidzen” en “Moslims doorheen het Vlaamse en Europese erfgoed te gidzen”. De vereniging stimuleert dan ook de dialoog tussen de gemeenschappen, daarnaast organiseert VOEM-vzw op regelmatige basis lezingen, infosessies, tentoonstellingen,

poëzieavonden, lessen, studiedagen, projecten, kunstzinnige activiteiten, culturele evenementen, workshops, activiteiten die zeer verschillende verenigingen samenbrengen voor uitwisseling.

VOEM-vzw participeert dan ook steeds aan Europese en Mediterrane samenwerkingsprojecten. Een van de doelstellingen van VOEM-vzw, geformuleerd in haar statuten, is ook dat de vereniging erop toeziet dat elke Moslim (in de culturele betekenis) waakt om de Belgische normen en regels te respecteren, in overeenstemming met de voorschriften van de Islam.

“VOEM-vzw biedt ondersteuning bij de ontwikkeling van een Vlaams-Islamitische identiteit.”

VOEM-vzw werkt emanciperend. Haar doelstelling, geformuleerd in de statuten van de vereniging, is de emancipatie, participatie en integratie bevorderen van de leden in alle maatschappelijke sectoren en in het onderwijs bij uitstek.

Zij gaan ervan uit dat emancipatie start bij het vergroten van kennis, inzicht en vaardigheden van alle leden in functie van hun persoonlijke ontplooiing en hun functioneren in de samenleving. Daarom investeert VOEM-vzw in de organisatie van lezingen, rondetafelgesprekken, debatten, tentoonstellingen, projecten, voorlichtingscampagnes, discussieavonden, bezoeken, studiedagen en reizen betreffende de maatschappelijke, opvoedkundige culturele evoluties en dit in samenwerking met media, cultuurkoepels, culturele centra, ...

“Dit gebeurt via activiteiten in het kader van het sociaal sociaal-cultureel volwassenenwerk.”

Zij realiseren deze doelstellingen via activiteiten die kaderen in het Sociaal-Cultureel Volwassenenwerk, zoals hierboven reeds uitgebreid beschreven.

Ze ondersteunen de lidverenigingen bij het organiseren van hun activiteiten en projecten, ze geven hen vormingen, ze helpen hen bij het oprichten van vzw's, ...

“Op deze manier probeert VOEM-vzw vooroordelen te voorkomen en te pleiten voor een verdraagzame en pluralistische samenleving.”

V.O.E.M. vzw pleit voor een verdraagzame en pluralistische samenleving waarin alle levensbeschouwingen met elkaar in harmonie leven. Daarom is het voor VOEM-vzw ook zo belangrijk om goede contacten te onderhouden met andere organisaties. Om mensen/organisaties/instellingen die zich inzetten voor een pluralistische samenleving een duwtje in de rug te geven, reikt VOEM-vzw jaarlijks haar Emancipatieprijs uit. Dit initiatief speelt een belangrijke rol in het emancipatiestreven van allochtone bevolkingsgroepen, in de toenadering tussen verschillende godsdiensten en levensbeschouwingen, in het streven naar onderlinge solidariteit en democratie.

Daarnaast stimuleert VOEM-vzw actief de ontwikkelingssamenwerking, zowel in Vlaanderen, België als in het buitenland.

En nog...

De Vereniging voor Ontwikkeling en Emancipatie van Moslims onderschrijft de principes die vastgesteld werden in het Europese Verdrag van de Rechten van de Mens.

VOEM-vzw gebruikt het Nederlands als voertaal in alle aspecten van de werking.

Ze functioneert op een democratische wijze. In de Raad van Beheer en de Algemene Vergadering wordt een democratisch proces voor besluitvorming gehanteerd. Hierbij hebben de aangesloten verenigingen, kernen en groepen een bepalende inbreng in het beleid en het beheer van de vereniging.

VOEM-vzw functioneert bovendien op een zelfstandige wijze, onafhankelijk van enige andere vereniging, beweging, partij,...

De doelstellingen van VOEM-vzw, zoals zij in het Staatsblad van 4 april 1996 vermeld staan:

- De geloofwaardigheid van het Islamonderricht te verdedigen en de kwaliteit ervan te verzekeren.
- De culturele waarden van de Islam te verdedigen.
- Erop toezien dat elke moslim (in de culturele betekenis) waakt om de Belgische normen en regels te respecteren, in overeenstemming met de voorschriften van de islam.
- Het vergroten van kennis, inzicht en vaardigheden van alle leden in functie van hun persoonlijke ontplooiing en hun functioneren in de samenleving.
- Het contact vergemakkelijken tussen de leden en elke andere organisatie of personen die tot doel hebben de islamitische waarden bekend te maken en te doen respecteren.
- De leden ondersteuning te bieden indien nodig.
- De realisatie verzekeren, met regelmatige tussenperiodes, van rondetafelgesprekken, tentoonstellingen, voorlichtingscampagnes, discussieavonden, bezoeken, studiedagen en –reizen, in samenwerking met media, cultuurkoepels, culturele centra..., betreffende de maatschappelijke opvoedkundige, didactische en culturele evoluties.
- Emancipatie, participatie en integratie bevorderen van de leden in alle maatschappelijke sectoren en in het onderwijs bij uitstek.

Werking

VOEM-vzw richt zich vooral op Sociaal- Cultureel Volwassenwerk organisaties in de breedste zin die een affiniteit met de Islam hebben. (VOEM-vzw, 2011)

VOEM-vzw Gent & Oost-Vlaanderen heeft op 01.05.2013 ongeveer een 30tal lidverenigingen in haar rangen. Van Somalische vereniging tot een Bosnische vereniging. Van vrouwen vereniging tot studenten vereniging tot moskeeverenigingen. Er is dus heel wat diversiteit en men spits zich niet enkel toe tot één nationaliteit. Al deze verenigingen kunnen en mogen rekenen op ondersteuning vanuit VOEM-vzw. Dit

kan gaan van administratieve hulpverlening tot zelf praktische hulpverlening. De lidverenigingen krijgen hulp op maat aangeboden.

Zo worden er 3 drie grote groepen van ondersteuning onderscheiden van elkaar waarop lidverenigingen recht op hebben:

- **Adviestraject:**

Administratief, financieel, organisatorisch, logistiek, beleid/planning, personeel/vrijwilligers, groepsdynamiek, netwerk.

- **Ondersteuningstraject:**

De ondersteuning gebeurt op dezelfde gebieden als het advies, maar ondersteuning gaat verder, zij gaan hier actief mee oplossingen faciliteren. Deze ondersteuning is steeds tijdelijk, activerend en emancipatorisch.

- **Bemiddelingstraject:**

Intern: bij latente of manifeste spanningen in de organisatie kan iemand van VOEM-vzw bemiddelen.

Extern: bemiddelen tussen verenigingen en overheden, buurt, e.a. belangenbehartiging

Bijlage 2.1

Het TOPOI-model beschrijft vijf gebieden waar misverstanden kunnen plaats vinden en achterhaald worden. Dit zijn met name Taal, Ordening, Personen, Organisatie en Inzet. In de praktijk komen deze vijf gebieden in de communicatie gelijktijdig voor en zijn ze nauw met elkaar verweven. Door ze te onderscheiden, krijg je meer vragen die je kan stellen om na te gaan waar de communicatie mogelijk vastzit of misgelopen is.

- **Taal:**

Wat kan je je afvragen?	Wat kan je doen?
<ul style="list-style-type: none"> - In wiens taal spreek ik? - Belang van het gebruik van de moedertaal? - Wat is de betekenis van wat ieder zegt? - Wat betekent de lichaamstaal van éénieder? - Wat zijn de interpretaties van elkaars woorden? - Wat is de invloed van ieders omgeving op wat ieder zegt, doet en van elkaar begrijpt?	<ul style="list-style-type: none"> - Toestaan praten in de eigen taal. - Invoegen in de taal van de ander. - De woorden en de lichaamstaal waarnemen met alle zintuigen. - Voorbereid zijn op verschillen in non-verbale taal. - Betekenissen uitleggen. - Feedback vragen, feedback krijgen. - Inzetten van tolken. - Onderzoeken wat de invloed is van ieders omgeving op wat ieder zegt, doet en van elkaar begrijpt?

- **Ordering:**

Wat kan je je afvragen?	Wat kan je doen?
<ul style="list-style-type: none"> - Wat is ieders kijk en interpretatie? - Wat is ieders invalshoek of belang? - Welk waarden en normen spelen een rol? - Wat is gemeenschappelijk? - Wat zijn de verschillen? - Wat is de invloed van ieders omgeving op de kijk, de waarden en normen van ieder? 	<ul style="list-style-type: none"> - Vragen naar de zienswijze en logica van de ander. - Actief luisteren, inleven in de kijk van de andere. - Interpretaties, waarden en normen onderzoeken of navragen. - Positie innemen van de 'neutrale getuige' - De eigen zienswijze en interpretatie toelichten - Het gemeenschappelijke vooropstellen - Verschillen verhelderen en laten rusten. - Onderzoeken wat de invloed is van ieders omgeving op de kijk, de waarden en normen.

- **Personen:**

Wat kan je je afvragen?	Wat kan je doen?
<ul style="list-style-type: none"> - Hoe zie ik mezelf? Hoe ziet de ander mij? - Is er besef van de (onbewuste) uitwisseling van beelden van elkaar die de ander persoonlijk raken? - Hoe zie ik de ander? Hoe ziet de ander zichzelf? - Hoe denkt de ander dat ik hem zie? En omgekeerd? - Wat zijn de wederzijdse verwachtingen? - Hoe ziet ieder de onderlinge relatie? - Wat is de invloed van de omgeving op de wederzijdse beeldvorming. 	<ul style="list-style-type: none"> - Onderzoeken vanuit welke rollen en verwachtingen de ander spreekt. - Bewustzijn van uitwisseling. - Actief luisteren. - Jezelf afvragen en uitleggen vanuit welke rol en verwachtingen je zelf spreekt - Onderzoeken hoe ieder de onderlinge relatie ziet. - Vertrekken vanuit herkenningpunten en overeenkomsten. - Onderzoek wat de invloed is van ieders omgeving. - Het relatiekader aangeven.

- **Organisatie:**

Wat kan je je afvragen?	Wat kan je doen?
<ul style="list-style-type: none"> - Hoe is de eigen organisatie geregeld? - Welke posities, regels en procedures binnen de eigen organisatie spelen een rol? - Wat is het functionele kader van het gesprek: opdracht, taak, traject, sancties,... - Wat is de invloed van de organisatie op contacten en communicatie met cliënten? Machtsposities, beschikbare voorzieningen, beschikbare tijd en omgangsvormen? - Zijn regels en procedures voor iedereen bekend, respectvol en uitvoerbaar? - Hoe is de ander georganiseerd? - Wat is de invloed van de omgeving op het imago van de organisatie en haar medewerkers? 	<ul style="list-style-type: none"> - Posities, regels en procedures binnen de eigen organisatie kritisch bekijken. - Posities, regels en procedures binnen de eigen organisatie bekijken door de ogen van de ander. - Het functionele kader van het gesprek aangeven. - De eigen organisatie uitleggen. - De eigen organisatie anders regelen. - De organisatie van de ander nagaan en je inleven. - De invloed van de omgeving van de ander op het imago van de organisatie en haar medewerkers achterhalen.

- **Inzet:**

Wat kan je je afvragen?	Wat kan je doen?
<ul style="list-style-type: none"> - Wat zijn ieders beweegredenen, behoeften, angsten en wensen? - Wat is het effect van je communicatie? - Waar doet ieder zijn best voor? - Wat ziet ieder van elkaars onderliggende motieven? - Ziet ieder waar de ander zijn best voor doet? - Voelt ieder zich erkend in zijn beweegredenen en inzet? - Wat ziet ieders omgeving als 'zijn best doen' en welke invloed heeft dit? - Ziet ieder het onderscheid 	<ul style="list-style-type: none"> - Onderzoeken wat de onderliggende motieven zijn van de ander. - Onderzoeken waar de ander zijn best voor doet. - Stilstaan en openvragen stellen. - Laten merken, zeggen dat je de inzet van de ander ziet. Erkennen van inzet - Onderzoeken wat de invloed is van de omgeving op wat 'zijn best doen is'. - Uitleggen waar men zelf zijn best voor doet, zijn inzet. - Kijken naar de effecten van hoe

tussen bedoelingen en effect van zijn inzet en gedrag?	ieder zijn best doet. - Beseffen van onderscheid tussen bedoelingen en effect.
--	---

Bijlage 3.1

De vrees is ook niet ongegrond, de cijfers liegen er niet om. Uit onderzoek van de VDAB (VDAB, 2008, online) blijkt dat een groot aandeel van de ECM schoolverlaters (42,2%) hoogstens de 2de graad van het secundair onderwijs haalt. De helft haalt een 3de en 4de graad getuigschrift. En nog eens minder dan 1 op 10 ECM jongere verlaat de school met een diploma van het hoger onderwijs. ECM jongeren worden als het ware naar het beroepsonderwijs gezogen, meer dan de helft van alle ECM schoolverlaters volgde een opleiding in het beroepsonderwijs en maakte deze al dan niet af.

Het onderzoek 'Wit krijgt schrijft beter' (Duquet, N., e.a. 2006) heeft gegevens op Vlaams Niveau. Zo vat 60% van de etnische Vlaamse jongens en 70% van de Vlaamse etnische meisjes hogere studies aan. Bij ECM jongeren liggen de cijfers voor beide 20% minder. Op 23 jarige leeftijd heeft de helft van de Noord-Afrikaanse en Turkse jongeren geen diploma van het voltijds secundair behaald.

Oorzaken hiervan zijn te vinden in de opgelopen achterstand al van bij aanvang van het lager en secundair onderwijs, de lage socio-economische achtergrond, taalachterstand, het missen van rolmodellen, gebrekkige informatie, onderwijs dat niet aangepast is aan de leefwereld van de ECM jongeren, slechte opvolging door het onderwijsapparaat en het CLB, ouders die laaggeschoold tot bijna niet geschoold zijn.

Er is hier veel werk aan de winkel. Deze generatie jongeren dreigen (zijn het al) het nog slechter te hebben dan hun ouders. Er is hier duidelijk sprake van een vicieus cirkel, waarin generatiearmoede bestendigt en doorgegeven wordt.

Nergens in Europa doen ECM groepen het zo slecht in het onderwijs dan hier bij ons. Duidelijk dat het schoolsysteem op dat vlak faalt. Afgestudeerde ECM jongeren uit het hoger onderwijs, moeten meer hun voorbeeldfunctie in de kijker zetten om aan te tonen dat studeren echt wel loont. Het beleid, het onderwijs en de CLB moet ook veel meer samen gaan werken naar een onderwijs waar deze kansengroepen extra handvaten krijgen om mee te kunnen. Want nu vallen ze letterlijk uit de boot. Armoede en segregatie worden bestendigd al vanop de schoolbanken, terwijl het net een hefboom zou moeten zijn!

Bijlage 4.1

VRAGELIJST MAGHREBIJNSE SENIOREN EN HUN (VRIJE) TIJD

Objectieve feiten:

- Leeftijd, streek en migratiejaar?
- Scholingsgraad, tewerkstelling?

- Inkomen/ pensioen?
- Taalkennis?
- Gezinssituatie/ Burgerlijke staat (ongehuwd, gehuwd, gescheiden, weduwnaar, hoeveel kinderen?)
- Beschikken over eigen woning of huren?

Wat doen ze nu?

- 1) Hoe ervaart u de oude dag hier?
- 2) Wat doet u in de vrije tijd? (na het huishoudelijke, na het gebed. Iets sociaal, cultureel, sportief, educatief, ...?)
- 3) Wat doet u in de buurt qua ontspanning? (gebruik makend van het aanbod, LDC, seniorenclubs, sportdiensten, cultuurdienst, ...)
- a. Zo ja welke?
- b. Zo nee, waarom? Wat zijn de drempels? Ben je lid van een of andere vereniging?
- 4) Wat doet u buiten de buurt qua ontspanning? (iets ruimer, Gent, Brussel, België, buurlanden,..)
- 5) Wat zou u doen qua vrijetijdsinvulling mocht u de oude dag in *bledd* (in land van herkomst) mogen doormaken?
- 6) Keert u nog terug naar land van herkomst?
- a. Hoe veel keer per jaar?
- b. Hoe ziet de dagbesteding en vrije tijd er daar uit?
- 7) Waar hebt u de meeste contacten?
- 8) Hebt u (veel) contact met mensen met een andere achtergrond? (Niet-Maghebijnen en niet-moslams) Vroeger/nu?
- a. Indien niet, wat zou helpen om dat wel te kunnen hebben?
- 9) Wat doe u alleen met de familie? Vrienden? Anderen?

Wat wensen ze?

- 10) Wat mist u in de buurt (aanbod) qua vrijetijdsinvulling en ontspanning?
- 11) Wat zijn u behoeften/ dromen/ wensen om nog te doen?
- 12) Als u terugkijkt naar uw leven hier, vind u die geslaagd? Bent u tevreden? Hoe kijkt u terug naar de beslissing om te komen?

- 13) Wilt u hier oud worden of keert u terug naar *bledd* (land van herkomst)?
- 14) Wat verwacht u van de kinderen op het gebied van zorg naar de oude dag toe?
- 15) Wat verwacht u van uw vrouw op het gebied van zorg naar de oude dag toe?
- 16) Wat verwacht u van de samenleving/ de overheid (beleid en diensten) op het gebied van zorg naar de oude dag toe?
- 17) Wat verwacht u van de hulpverleners?
- 18) Wilt u zelf nog iets kwijt of meegeven?

Bijlage 5.1

Hieronder een interview met drie Maghrebijnse senioren rond (thuis-) gezinszorg. Dit interview werd gehouden in het kader van een studiegenoot (Jasmine Danckaert) haar onderzoek ('Allochtone ouderen, een uitdaging voor de gezinszorg'). Aangezien ik de taal van de senioren kan spreken en zij moeilijk contact kon leggen met de doelgroep, heeft ze mij hiervoor ingeschakeld. Hieronder kunt u interessante informatie terugvinden rond dit thema.

Allochtone ouderen, een uitdaging voor de gezinszorg

Interview allochtone ouderen

---

1. Inleiding

- Datum en plaats van het interview
- Korte voorstelling bachelorproef
- Anonimiteit verzekeren en opname uitleggen

2. Achtergrond van bevraagde persoon

- Wat is uw naam?
- Wat is uw leeftijd?

65, 70, 68.

- In welk land bent u geboren?

Marokko, Algerije, Tunesië.

- Wat is uw nationaliteit?

Dubbele nationaliteit.

- Wanneer bent u naar België gekomen?

1965, 1960, 1962.

- Wat is uw moedertaal?

Arabisch.

- Kunt u nog talen?
  - o Zo ja, welke?

Frans, we begrijpen wel wat Nederlands maar het spreken is zeer moeilijk.

3. Huisvesting en familie

- In welke stad woont u en hoelang al?

Gent al meer dan 50 jaar bijna.

- Wat vindt u positief en/of negatief aan deze buurt?

Positief, alles is aanwezig qua diensten, goede wegens, goede veiligheid, gelijke rechten. Negatief, de nieuwe instroom Oost-Blokkers die passen zich niet aan. Het zijn harde tijden, alles is zeer duur geworden, we komen niet rond, onze huizen zijn in slechte staat, onze kinderen hebben het nog moeilijker dan ons. Wij als we hier kwamen hadden we werk, er was veel werk. Onze kinderen, onze jeugd heeft niks, geen studies noch werk.

- Woont u alleen?
  - o Zo nee, met wie woont u samen?
  - o Zo ja, welke woonvorm?

We zijn allemaal getrouwd. Ieder van deze mannen heeft 6 tot 8 kinderen.

- Is de woning aangepast aan uw leeftijd en eventuele toekomstige ouderdomsbependingen?
  - o Zo ja, hoe?

Nee niks is aangepast bij ons, buiten enkele zelf aangebrachte aanpassingen aan de badkamer en in de wc. Het is allemaal te duur voor dat te laten doen en te verbouwen. Maar we klagen niet, in onze landen is het veel erger.

- Wonen er kinderen of kleinkinderen in de buurt?

Ja heel veel, dit houdt ons jong, een buurt zonder kinderen, is een rustbuurt daar wil ik niet wonen.

- Hoe vaak heeft u contact met uw kinderen/kleinkinderen?

Ja bijna elke dag, ik heb verschillende kinderen die al kleinkinderen hebben. Ja ik ook.

- o Vindt u dit voldoende?

Ja, soms te veel maar we kunnen dit niet weigeren, ik krijg veel liefde van hun.

- Heeft u uw eigen ouders verzorgt?

Nee.

- o Zo ja, want waren uw ervaringen?

Wij hebben enkel onze families geld opgestuurd en zo voor hun gezorgd, van op afstand. Zelf hebben we geen zorg moeten dragen voor hun (stilte).

4. Werk en vrije tijd

- Heeft u gewerkt in uw thuisland of hier in België?

Ik heb in de textiel gewerkt, ik ook en ik in een elektrofabriek en in de chemiesector.

- o Zo ja, hoelang?

Samen heb ik zeker een carrière van 35 jaar werken bijna, ja ik ook, ik ook zo iets. Er was veel werk toen.

- Bent u lid van een vereniging?

Neen, (en van een moskee?) Aja dat wel, alle drie.

- o Zo ja, welke?

Moskee Al-Fath en Moskee Al-Markaz At-Tarbawie in de Brugse-Poort.

- Voelt u zich wel eens eenzaam?

Neen, Allah is met mij en al mijn kinderen en vrienden. Ja een moslim is nooit alleen, hij heeft overal broeders. Maar ik begrijp je vraag wel, nee alleen voel ik me niet, mijn kleinkinderen zijn er altijd, zelf als ik ze niet wil zien (gelach).

- Is er iemand die u vertrouwt met kleine problemen?

Allah op de eerste plaats in mijn gebeden en in mijn smeekgebed. Voor de rest vragen we soms raad aan elkaar, maar wij hebben geen intieme dingen of zo die we delen. We hebben leren overleven, dat doen we nog steeds tot de dood ons tegemoet komt. Ja dat is waar, zo zijn we, wij hebben de zee overgestoken op blote voeten zonder taal, zonder iets, we kwamen hieraan moederziel alleen en we hebben ons plan moeten trekken (emotioneel moment en stilte).

5. Diensten

- Kent u organisaties van de thuiszorg?

Ja een beetje.

- o Zo ja, hoe ziet u deze organisaties?

We weten dat ze bestaan, voor de verzorging.

- Maakt u reeds gebruik van thuiszorgdiensten?

Neen.

- o Waarom wel of waarom niet?

Nog niet nodig gehad, we proberen ons plan te trekken zoals ik al zei. (mocht het nodig zijn meneer?) Ja ik heb nog steeds kinderen waar ik op kan rekenen (en stel dat zij niet kunnen meneer?) Ja God helpt wel. Het leven is zeer duur voor ons, dat zijn allemaal extra kosten, dus we proberen ons zelf wel te behelpen zo goed we kunnen tot de dood ons komt halen. Ook eerlijk die Belgen gaan ons toch niet begrijpen, we zijn Moslims en we kunnen geen Nederlands. Ook zijn er mensen die in zeer erbarmelijke toestanden leven, ze zijn beschaamd om iemand binnen te laten, je begrijpt het wel.

- Bij welke mutualiteit bent u lid?

Ja natuurlijk, dat is verplicht (ze lachen) twee bij de Bond Moyson en één man bij de CM.

- o Waarom heeft u gekozen voor deze mutualiteit?

Dat hebben ze mij aangeraden in het begin, ze doen allemaal het zelfde. Ze doen goed werk.

- Zou u bij een onafhankelijke dienst aansluiten? (geen voorkeur voor godsdienst)
  - o Waarom wel of waarom niet?

Als ze meer voordelen bieden voor senioren dan sluit ik me direct aan hun bij hun. Ja ik ook, ja ik ook.

- Kent u Partena ziekenfonds of Partena gezinszorg?

Partena ja dat ken ik van naam en van de reclame (hij lacht) Ik ken het niet, ik denk het ook niet.

- o Zo ja, Zou u zich bij deze dienst aansluiten?

Als ze meer voordelen voor ons hebben, ja meteen.

- (Ja/Nee) Waarom?

- Welke drempels ervaart u om contact op te nemen met een dienst gezinszorg?

(Hij lacht). Nog nooit gedaan in heel mijn leven. Ik kan geen Nederlands en ik kan ook niet bellen met een gsm, ik kan niet werken met internet. Ik regel niks meer, ik vraag alles aan mijn oudste zoon. Ik vraag alles aan mijn oudste dochter, zij weet wat goed is voor ons. Want de diensten zelf, die zeveren toch maar allemaal, wij zijn klanten voor hun, dat weet ik wel hoor, we kunnen mss de taal niet, maar we zijn niet dom hoor.

- Zou u in de toekomst gebruik maken van de dienst gezinszorg binnen Partena als u weet wat het is en hoe men werkt?

Ja waarom niet, als ze het goedkoop is en meer voordelen bied, ja natuurlijk. Vertaal eens de informatie in het Frans en Arabisch. Ook in het Nederlands, dan kunnen we samen met onze kinderen ernaar kijken.

- Wat zou er moeten veranderen aan een dienst opdat u gebruik ervan zou maken?

Goedkoop, niet te veel papieren, rustig en duidelijke informatie, eerlijke mensen met geduld. Ook moeten ze Frans tegen ons durven spreken, wij hebben niet altijd kinderen die met ons mee kunnen om te vertalen. We worden behandeld als mensen met een beperking. Spreek toch een taal die we kunnen delen met ons (hij werd boos). Ook moet alles halal zijn, mochten ze bij ons thuis iets willen komen doen bv. Stuur geen mannelijke verzorgende naar mijn vrouw, en stuur geen vrouw naar mij als man. Stuur ook geen racist of iemand die ons bekijkt alsof we dieren zijn uit de zoo. Gewoon mensen die eerlijk en echt zijn. Dan is iedereen welkom, we komen allemaal van dezelfde stamouders en hebben allen één God.

- Kent u allochtone ouderen die thuiszorg krijgen?

Ja.

- Heeft u problemen met een hulpverlener van een andere afkomst dan u ?

Nee zeker niet, zolang hij maar een echte oprechte mens is. Een mens die een geweten heeft, die werkt met echtheid en weet waarmee hij bezig is. Wij moslims wij houden van iedereen die van ons houdt. Als zij ons goed behandelen, dan behandelen wij ze dubbel goed terug, ja ja echt waar. Maar wij hebben wel problemen met het andere geslacht. Ik wil geen spuitje op mijn billen van een vrouw (ze lachen enorm alle drie). Ik wil ook geen jonge gast van 25 die aan mijn vrouw zit, zelf mijn vrouw zou zich schamen en dit nooit aanvaarden.

- o Zo ja, waarom?

- Vindt u dat het aanbod van hulpverleningsdiensten (bv. gezinszorg) aangepast is aan uw noden of behoeften?

De hulpverlening, het aanbod, de zorg is zeer goed georganiseerd hier in 'België. In onze landen hebben we niks, vergeleken met hier. Maar wij hebben hier jaren hard gewerkt, belastingen betaald en wij hebben recht om te genieten van alles zoals de echte Belg. Maar ja het is zoals overal, we moeten ons aanpassen. Zij passen niet heel veel aan ons. Wij kunnen de taal niet, wij zijn moslims, we hebben religieuze verplichtingen na te leven, we willen in halal leven. We willen aanvaard worden zoals we zijn. Ik maak soms mee, dat hulpverleners hun geduld kwijt raken als ze met mij bezig zijn. Ik zie dat aan hun gezicht en stem, dit is een pijnlijke vernedering, ik voel me dan een probleem, een blijvende probleem omdat ik me niet kan uitdrukken. Ik voel me dan slecht, ik schaam mij en wil dan niks met die hulpverleners te maken hebben. Ja wij kennen dat ook, wij maken veel dingen zo mee. Soms komen onze kinderen op voor ons, zij zien die dingen ook en hebben dan ruzie met zulke diensten en alles wordt dan erger. We moeten bijna smeken om hulp heb ik het gevoel. Het is niet aangenaam. Ze blijven nog steeds verkrampd aan hun traditioneel Belg zijn. Ze beseffen niet dat iedereen hier leeft en dat wij nu hier al meer dan 50 jaar met ze leven. Wij zijn Belgen, echte Belgen, wij leven hier al langer dan de meeste hulpverleners, wij hebben hier alles helpen meebouwen, en nu behandelen ze ons zo. Sommige, je hebt ook zeer echte lieve mensen, die echt geduld nemen en met handen en voeten je proberen te uitleggen, maar weinig zijn zo.

- Wat kan volgens u de drempel verlagen om toe te stappen naar een dienst gezinszorg?

Dicht bij de deur, als ze ook Frans spreken of een Arabische werknemer hebben die voor ons meteen kan vertalen zou dit echt een droom zijn. Maar vooral echte geduldige mensen die werken met een geweten en ons niet vernederen. Ook moet het goedkoop zijn, of gratis, we hebben toch belastingen betaald? De overheid moet ons extra helpen bij de oude dag. De hulpverleners moeten zich ook verdiepen in de Islam en in ons cultuur (basis) niet bekeren of zo hé (ze lachen) maar dat ze ons tenminste begrijpen. Want ik voel me soms een dier voor hun, echt soort zeldzaam dier soms(ze lachen). Ook al die brieven en telefoons en zo dat is niks voor ons.

- Hoe denkt u dat men de communicatie kan verbeteren tussen de allochtone ouderen en de thuiszorgdiensten.

Zoals ik al zei daarnet (hierboven), leer ons leefwereld kennen. Neem Arabisch, Frans sprekende mensen aan om voor ons soms te vertalen. Maar met geduld kom je ook heel ver, daar zit het probleem vaak, ze zien ons meteen als een probleem. Voor we ons mond maar zelf hebben opengedaan, die gedachten zitten in hun hoofden vaak al, ze gedragen zich er ook naar en dit zien we in hun gezicht, taal en aanpak. We zijn niet dom hoor, we begrijpen de taal niet maar we zien nog goed, we horen nog goed en voelen alles zeer goed aan.

- Als u in de toekomst naar een rusthuis zou moeten, wat zijn dan u verwachtingen?

Ik zou liever niet willen gaan naar een rusthuis. Maar als het echt moet, dan een rusthuis waar ik me thuis kan voelen. Waar de hulpverleners voldoen aan wat wij daarnet (hierboven) allemaal gezegd hebben. Een rusthuis dat halal (toegestaan) is voor moslims. Waar we kunnen bidden, waar we satelliet-tv hebben, waar mensen onze taal begrijpen, waar halal voeding is. Ik wil geen cultuurshock meemaken in het rusthuis, oh nee dat niet aub. Ik wil echt niet naar een rusthuis, ze kunnen ons nu al niet begrijpen of helpen, laat staan een rusthuis, ze gaan ons nog levend begraven dan die Belgen. Moge God het makkelijk voor ons maken, amen. Het is niet makkelijk oud worden in een vreemd land die u na 50 jaar nog steeds niet kent. Ik weet het echt niet meer, moet ik nu lachen of huilen, ik weet het echt niet. God weet het!

- Krijgt u voldoende informatie over de verschillende diensten die bestaan?

Neen niks, enkel de reclame boekskes doen hun best voor ons, die gebruiken mooie plaatjes en ronde cijfers (ze lachen allemaal samen). Wij hebben geen geld, wij zijn arme overlevers, natuurlijk informeren ze ons niet goed. Ik kreeg een 60-jaar gids, waar alles in het Nederlands staat. Meer heb ik nooit gekregen. Gelukkig zoeken mijn kinderen dingen op die een voordeel zijn voor ons. Voor de rest is het leven die ons met toeval ons samenbrengt met diensten. Nogmaals wij zijn de taal niet machtig. Wij hebben mensen nodig die het ons komen vertellen, niet via telefoon, niet via internet of via dode boekskes.

- Hoe wenst u dat deze informatie overgebracht wordt?

In verschillende talen, dan trekken wij onze plan wel verder. Maar iemand die het nog eens extra uitlegt is beter voor ons. Dus iemand die de tijd ervoor neemt en ons inlicht over wat nuttig is binnen onze situatie. Ja dat is voor iedereen anders.

6. Gezondheid

- Ervaart u lichamelijke klachten?

Ja zeker, alle drie.

- o Zo ja, welke?

Wij hebben de hardste en de vuilste en de gevaarlijkste werkjes moeten doen. Mijn lichaam heeft zwaar afgezien. Nu heb ik reuma, ja ik ook, en vooral in de winter en in vochtige dagen heb ik enorm pijn. Het klimaat is hier niet goed voor mijn botten. Ik heb suikerproblemen, ik ook en hoge bloeddruk.

- Gaat u veel op consultatie bij een huisarts?

Ja in de wijkgezondheidscentrum, wanneer het moet, vaak in de winter, ik ook.

- Heeft u al eens een ziekenhuisopname ervaren?

Ja.

- o Zo ja, hoe was dit?

Beter dan in onze thuislanden, daar laten ze je sterven als je geen geld hebt, ja dat is waar, dat is zo. Dus niks te klagen daarover, we zijn dankbaar, alhamdoulillah, alle lof aan de Heer. Maar ook daar heb je echte verpleegsters die met een geweten werken. En je hebt ook verpleegsters die ons vernederen, doen alsof we dom zijn, alsof we niks begrijpen en over onze hoofden heen praten. Ook doen ze moeilijk als je een mannelijke verpleger wilt, dan zijn ze voor de rest van de dagen dat je in het ziekenhuis ligt boos. Omdat ze ons niet begrijpen, het is niet dat wij vrouwen haten, nee wij houden van ze (ze lachen) maar wij verkiezen liever een mannelijke verpleger. Wij zijn moslims en hebben enorm respect voor het ander geslacht, we blijven gescheiden, we hebben enkel met ons eigen vrouw contact, met al de rest is dat niet toegelaten. Als er geen mannelijke verpleger is, dan leg ik me er dan wel bij neer. God kent mijn intenties wel. Maar ja ze begrijpen ons niet, na 50 jaar nog steeds niet, misschien wel na nog eens 50 jaar. (ze lachen)

- o Zo nee, zou je hier problemen mee hebben?

- Krijgt u nog veel verzorging van uw kinderen of kleinkinderen?

Ik en mijn vrouw proberen zoveel mogelijk de zorg op te nemen voor elkaar. Ik wil geen last zijn voor mijn kinderen. Ja wij krijgen heel veel hulp van onze kinderen en zij sturen ook bijna elke dag hun eigen kinderen naar ons. Ze helpen ons met het huishoudelijke taken, inkopen en houden ons gezelschap (de twee andere mannen).

- Wat kunt u nog allemaal van huishoudelijke taken?

Ik kan nog alles, maar het is allemaal trager geworden, ik wordt ook sneller moe. Ja ik kan ook nog alles, ja ik ook. Maar alles kraakt, mijn lichaam doet pijn, s 'morgens bij het opstaan en naar de avond toe, dan heb ik zeer veel pijn aan mijn botten. Daarom overdrijf ik nooit, ik laat veel doen door de kinderen. Ik heb ze eenmaal ook allemaal grootgebracht en voor hun hard gewerkt. Ja dat is waar, onze kinderen doen terug naar ons wat wij voor hun hebben gedaan. Wij zijn moslims, dat is zo bij ons, we laten elkaar niet.

- Sluit de hulp van een bepaalde zorgorganisatie voldoende aan bij uw behoeften?

- o Zo ja, welke organisatie?

De mutualiteit, dat is makkelijk, we steken een briefje binnen en we krijgen geld terug (ze lachen). Maar al de rest van diensten, zoals ik je al zei mijn zoon, het is niet makkelijk voor ons. En, nee ze zijn afgestemd op de Nederlandstalige internettende studerende bevolking, niet op de arme oude ongeletterde migranten als wij.

- Wat verwacht u van verschillende van een welzijnsorganisatie?

Wij verwachten professionaliteit en goedkoop.

- Vindt u het belangrijk als een zorgverstrekker rekening houdt met uw cultuur, waarden & normen?

Ja dat hebben we jou toch al goed duidelijk gemaakt. Zo voelen we dat we ook mensen zijn en niet speciale soort mensen, soort aparte mensen, waar probleem op mijn voorhoofd staat geschreven. Als de zorgverstrekker ons leefwereld begrijpt, dan zullen ze zich niet ergeren aan ons. Ze zullen ons beter begrijpen. Ze moeten ook weten dat geloof en hoop alles voor ons betekend, anders zouden we hier nooit geraakt zijn en nog steeds hier zijn. Dus neem dat niet af van ons, dit is een deel van wie we zijn. Ja dat is ons identiteit, dat is hoe wij in het leven staan en hoe we ons leven beleven. Ja wij bidden 5 keer per dag, wij eten halal voeding, wij drinken geen alcohol, wij proberen ze rechtvaardig en zo correct mogelijk om te gaan met iedereen doorheen het leven. Maar wij geven nooit onze religie op, die moet je meenemen met ons. Je kunt ons niet vragen om die van ons weg te doen binnen jullie diensten, dat gaat niet. Dat is alsof je vraagt of ik mijn hart weg moet nemen als ik bij jullie binnen mag komen. Wij willen behandeld worden zoals we zijn, niet zoals jullie willen dat we zijn. Wij vragen niet veel hoor, leer ons begrijpen, wij begrijpen jullie heel goed hoor. Wij laten jullie ook in jullie waarden en normen en geloof met rust, wij vragen dat omgekeerd ook. Dat is respect en menselijkheid. Soms ga je half ziek of met een half probleem naar een dienst en keer je terug met meer problemen en wordt je nog zieker als je daar weg bent (ze lachen samen). Ja echt waar, zo is dat hier soms.

7. Varia

- Stel u (uw vrouw/ uw man) wordt ziek en kan geen huishoudelijke taken meer uitvoeren. Door wie zou u het liefst geholpen worden en waarom?

Dat heb ik jou toch al verteld mij zoon, jouw vragen beginnen mijn hoofd zeer te doen (ze beginnen te lachen samen). Wel door mijn kinderen het liefst, zij begrijpen ons het best. Ja dat is zo, ik ook door mijn kinderen. Zij weten alles staan, weten hoe we het willen, en het is geen vreemde voor ons en het is gratis.

- o (antwoord familie: Indien uw familie hier niet in slaagt, zou u dan een dienst contacteren, welke dienst?)

Dan doe ik het zelf zolang ik het aankan. Maar God stuurt wel altijd oplossingen op het juiste moment, dus een moslim is nooit bang en twijfelt nooit, God brengt de oplossingen wel. Maar mocht er echt niemand zijn, ja dan ga ik naar de beste thuiszorg en het liefst iemand die ons leefwereld begrijpt, misschien bestaan er wel Arabischtalige thuisverzorgers. Ja dat bestaat hoor, ja dat bestaat (zeggen ze tegen elkaar).

- Keert u of wil u nog terugkeren naar uw thuisland?

Wij gaan elk jaar terug, soms twee keer per jaar. Ik wil misschien wel ooit terugkeren maar mijn vrouw wilt niet. Ja de mijne wilt ook niet. Ja ik kan niet meteen, mijn gezondheid is niet zo goed en hier heb ik alles.

- Zou u liever in België blijven of liever terug in je eigen land wonen?

Wij dromen allemaal om terug te keren, maar eerlijk heel weinig van ons zullen terugkeren of kunnen terugkeren. We zitten hier vast, onze kinderen zijn hier opgegroeid, we hebben al ondertussen allemaal kleinkinderen, onze dichtste familie

woont allemaal hier. Jah, hoe kunnen we nu terugkeren? We hebben ook hier het grootste deel van ons leven doorgebracht, meer dan 50 jaar. We zijn hier thuis, maar ook daar, maar daar is alles veranderd, ik herken mijn land niet meer van toen. Ja ik ook niet meer, we zijn verdwaald, hier een vreemde, daar een vreemde geworden en voor de diensten zijn we ook vreemden (ze lachen). Het is echt geen makkelijke situatie mijn zoon, (diepe zucht). We zijn naar hier gekomen met de gedachte om enkele jaren wat geld te verdienen en terug te keren, maar we zijn nooit kunnen terug keren en nu zitten we vast tussen twee werelden die niet de onze zijn. Ik (de derde persoon), voel het zelfde als mijn broeders, maar ik denk dat we blij mogen zijn dat we hier misschien kunnen oud worden. Hier hebben we goede zorg, SZR (sis-kaart zei hij) en om elke hoek apothekers. Voor ons senioren is het beter om hier te zijn, de rest moeten we er maar bij nemen. Maar we blijven dromen van terugkeren, dit is een deel van ons, zelf als het niet zal gebeuren. We kennen ook mensen die teruggekeerd zijn, we kennen er ook die teruggekeerd zijn en dan terug naar 'Belgika' zijn gekomen. Ieder zijn situatie. Maar de Belgen zijn ons niet kwijt hoor, oh nee (ze lachen samen).

Mijn zoon we zijn blij dat je ons vragen stelt, maar doe er ook iets mee. Verdedig ons, jij kent de taal, jij bent hier geboren, jij kent je weg beter hier dan ons, desondanks dat wij hier al meer dan 50 jaar zijn. Niemand zal ons anders verdedigen, vergeet ons niet ha, veel succes wa salaamou alaikoum.